

Володимир Лозицький

ПОЛІТБЮРО

ЦК Компартії України:

історія,

особи,

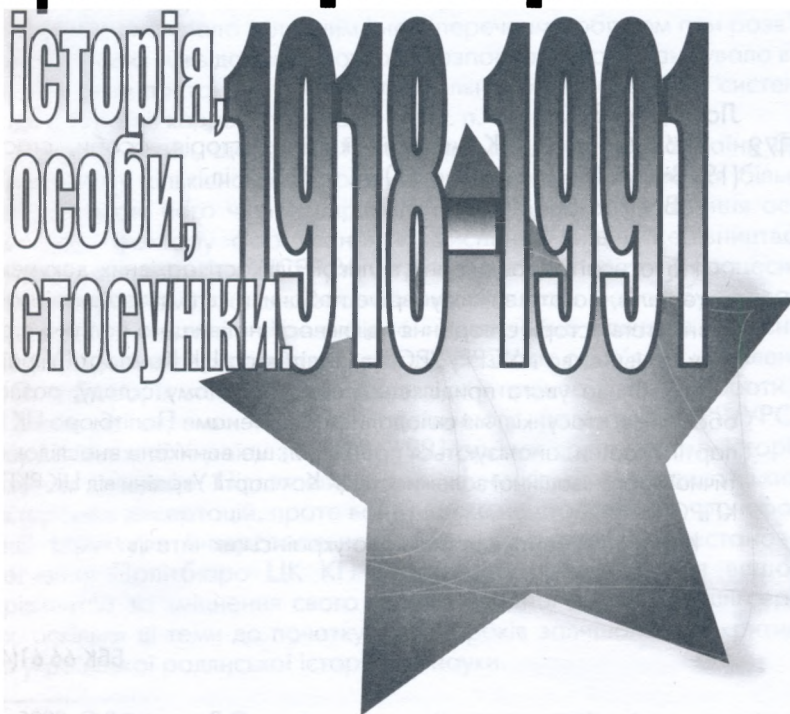
стосунки.

1918-1991

Центральний державний архів громадських об'єднань України

Володимир Лозицький

ПОЛІТБЮРО ЦК Компартії України:

Київ «Генеза» 2005

**ББК 66.61(4УКР)
Л72**

Лозицький В.С.

Л72 Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918–1991). – К.: Генеза, 2005. – 368 с.: іл.
ISBN 966-504-407-9

На основі опрацювання великої кількості архівних документів і матеріалів, багато з яких уперше побачили світ, автор висвітлює основні етапи історії створення і діяльності найвищого політичного органу керівництва в УСРР/УРСР – Політбюро ЦК Компартії України.

Особлива увага приділяється персональному складу, розподілу обов'язків, стосунків, які склалися між членами Політбюро ЦК Компартії України, аналізуються проблеми, що виникали внаслідок політичної і організаційної залежності ЦК Компартії України від ЦК РКП(б) – КПРС.

Книга зацікавить широке коло українських читачів.

ББК 66.61(4УКР)

ISBN 966-504-407-9

© Лозицький В.С., 2005
© Видавництво «Генеза»,
художнє оформлення, 2005

Утворення після Жовтневої 1917 року в Росії революції Комуністичної партії (більшовиків) України як складової частини РКП(б), встановлення Радянської влади є важливою подією вітчизняної історії, що суттєвим чином вплинула на подальший розвиток українського суспільства. Цілком зрозуміло, що об'єктивне вивчення політичної історії УСРР/УРСР без спеціального дослідження діяльності вищого її керівництва і, зокрема, Політбюро ЦК правлячої Компартії України неможливо. Будучи, по суті, реальним вищим органом влади протягом більше 70 років, Політбюро визначало і реалізувало в республіці вироблені ЦК РКП(б) – КПРС основні напрями побудови соціалістичного суспільства, виступало головним і незаперечним арбітром при розв'язанні ключових міжвідомчих протиріч, безпосередньо організувало виконання своїх постанов, тримало під пильним контролем всю систему влади в Україні, кадрові призначення і т. п.

У зв'язку з тим, що склад Політбюро ЦК Компартії України був обмежений у кількісному відношенні¹, а всередині виділялися більш-менш впливові його члени, вирішальне значення має вивчення особистісного фактору формування і здійснення вищим керівництвом внутрішньої політики в УСРР/УРСР, їх вплив на політичні процеси у загальносоюзному і загальнопартійному масштабі, боротьбу за владу у державі. У контексті зазначеного надзвичайно важливе значення має дослідження персонального складу, розподіл обов'язків між членами Політбюро, їх стосунків, які склалися у процесі спільної роботи.

Вивчення окремих проблем політичного розвитку УСРР/УРСР, історії Компартії України за 1918–1991 рр. має досить багату історіографічну традицію. Підготовлено величезну кількість кандидатських і докторських дисертацій, проте вони майже не стосувалися трансформації структури і персонального складу, кадрових перестановок всередині Політбюро ЦК КП України, боротьби членів вищого керівництва за зміцнення свого впливу, владної диференціації серед них, оскільки ці теми до початку 1990-х років залишалися закритими для української радянської історичної науки.

¹ Упродовж 70 років склад Політбюро ЦК Компартії України коливався від 5 до 18 осіб.

Починаючи з другої половини 1980-х років розпочався процес вивільнення вітчизняної історичної науки від жорстких ідеологічних догм і методологічно заданих параметрів. Відбувається сплеск публікацій політичних біографій членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Компартії України, оприлюднення невідомих або маловідомих епізодів з їх життя і діяльності. Серед усього масиву публікацій з даної тематики особливо треба виокремити два збірники, підготовлені вченими колишнього Інституту історії партії при ЦК Компартії України, які висвітлюють «закриті» раніше теми, подають політичні біографії деяких українських діячів, чиї імена були вилучені з контексту багатьох важливих подій, хоча вони відігравали часто ключову роль в суспільно-політичних процесах республіки¹

Окрім того, у 1990 році вийшла друком ще одна книга цього ж Інституту – «Сторінки історії Компартії України: запитання і відповіді»². Автори висвітлюють широкий спектр проблем з історії Компартії України, у тому числі й діяльність Політбюро ЦК, але вони зупинялися лише на тих питаннях, які порушувалися у зверненнях читачів до редакцій газет, інших засобів масової інформації, засіданнях «круглих столів», у студентських аудиторіях і т. п. Запитання і відповіді згруповані за хронологічно-проблемним принципом і охоплюють етапи й події з історії партійної організації починаючи з дожовтневого періоду й до кінця 1980-х років.

Деякі проблеми партійно-радянського апарату у системі влади, у тому числі й Політбюро ЦК, висвітлюються в монографії Станіслава Кульчицького «Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928)». – К., 1996. – 396 с.

Останнім часом у журналі «Комуніст України» з'явилися кілька досить цікавих публікацій головного редактора цього ж видання Віталія Харченка, які прямо або опосередковано стосуються висвітлення діяльності Політбюро ЦК Компартії, здебільшого присвячених ювілейним датам: 85-річчю Політбюро ЦК Компартії України, 60-річчю утворення Нелегального ЦК КП(б)У, 100-літтю з дня народження члена Політбюро, другого секретаря ЦК Михайла Бурмистенка і т. п.³

У 2003–2004 рр. у видавництві «Генеза» вийшла друком шеститомна «Політична історія України. XX століття», яка охоплює події кінця XIX століття й по сьогоднішня. Її автори, відомі вчені України, докладно

¹ Про минуле – заради майбутнього. – К., 1989. – 408 с.; Маршрутами історії. – К., 1990. – 665 с.

² Сторінки історії Компартії України: запитання і відповіді / П.Л. Василенко, Л.М. Гордієнко та ін. – К., 1990. – 488 с.

³ Див.: Комуніст України. – 2002. – № 3, 4; 2004. – № 1, 3.

аналізують основні фактори і сутність політичних процесів, що відбувалися протягом цього часу на теренах нашої держави, розкривають історичну закономірність розпаду СРСР, краху Компартії України внаслідок її політичної і організаційної несамостійності. Зрозуміло, автори «Політичної історії України» розглядали діяльність Політбюро фрагментарно, в контексті тих чи інших подій в республіці.

Разом з тим, важко погодитися з авторами зазначеної багатотомної праці з визначенням природи Радянської влади і, зокрема, Політбюро ЦК як «олігархічної»¹. Адже Політбюро, на нашу думку, – це політичний орган ЦК правлячої партії, обраний шляхом голосування, часто оновлювався і поповнювався керівниками різного рівня. Всі члени Політбюро ЦК РКП(б) – КПРС і Політбюро ЦК Компартії України займали пости, що передбачали прийняття колегіальних рішень загальносоюзного чи загальнореспубліканського значення, і за своїм статусом вони становили політичну еліту.

Таким чином, побіжний аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що й до цього часу в історичній науці відсутнє комплексне дослідження основних принципів і напрямів діяльності Політбюро ЦК Компартії України, його взаємовідносин з ЦК РКП(б) – КПРС, особливостей формування найвищого політичного органу, стосунків всередині Політбюро, розподілу функцій і владних повноважень, боротьби його членів за зміцнення свого впливу.

Проблеми політичного лідерства, взаємостосунків у вищих ешелонах влади Радянської України актуальні і на сучасному етапі політичного розвитку незалежної України. Вивчення характерних для радянського періоду особливостей комплектування вищих органів влади, розподіл обов'язків між ключовими фігурами керівництва, формування системи владних противаг, використання механізму звільнення від займаних посад дає діючому вищому керівництву держави можливість практичного використання позитивного досвіду управління країною та уникнення помилок, допущених попередниками.

Використовуючи історичні праці, величезний масив архівних документів, що зберігаються у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (колишній Архів ЦК Компартії України), зокрема протоколи і матеріали Політбюро ЦК, а це більше 10 тисяч справ, автор зробив спробу опрацювати концептуальні засади діяльності Політбюро ЦК Компартії України у різні періоди радянської історії нашої держави, розширити інформаційну базу, пов'язану з біографіями членів і кандидатів у члени Політбюро, структурою і функціями вищого політичного органу влади в республіці.

¹ Див.: Політична історія України. XX століття. – К., 2003. – Т. 3. – С. 172–173.

Хочеться сподіватися, що пропоноване видання, підготовлене на основі архівних документів і матеріалів, новітніх наукових розробок, стане певним внеском у створення, через призму висвітлення діяльності Політбюро ЦК Компартії України, достовірної картини про реальний історичний процес, що відбувався впродовж 70 років в Україні.

Структурно видання складається з кількох частин: Політбюро ЦК Компартії України – історія, особи, стосунки; біографії членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Компартії України; структура апарату ЦК Компартії України у 1918–1991 рр., а також інформаційно-довідкові матеріали про склад Політбюро, Оргбюро і Секретаріат ЦК, склад членів і кандидатів у члени ЦК, членів ревізійної комісії, обраних на I–XXVIII з'їздах Компартії України, підготовлені упорядниками А.В. Кентієм, А.П. Мотієнком, І.М. Шевчуком та ін., опублікованих у згадуваній книзі «Сторінки історії Компартії України: запитання і відповіді».

Автор висловлює щирю вдячність своїм російським і українським колегам, зокрема: директору Державного архіву Російської Федерації Сергію Мироненку та його заступнику Олегу Мариніну; директору Російського державного архіву соціально-політичної історії Кирилу Андерсону та його заступнику Олегу Наумову; директору Російського державного архіву новітньої історії Наталії Таміліній та її заступнику Івану Шевчуку; директору Центрального державного кінофотофоноархіву України Ніні Топішко та багатьом керівникам державних архівів областей України за сприяння і допомогу у підготовці даного видання.

УТВОРЕННЯ КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ. СТАТУТ, ПАРТІЙНИЙ КВИТОК

Комуністична партія України, створена у липні 1918 р. на базі об'єднання більшовицьких організацій України, має складну, суперечливу й драматичну історію, що знайшла досить повне висвітлення в українській історіографії. Тому немає необхідності детально зупинятися на висвітленні тих процесів, що відбувалися у партії протягом її існування. Лише нагадаємо, що потреба в існуванні більшовицької партії в Україні виникла після Лютневої революції 1917 р., утворення у Києві Центральної ради та активізації діяльності українських політичних партій національного спрямування – українських соціал-демократів (УСДРП), українських соціалістів-революціонерів (УПСР), українських соціалістів-федералістів (УПСФ) та інших, які були конкурентами більшовиків у боротьбі за маси.

На той час в Україні діяли два самостійних обласних об'єднання РСДРП(б): Донецько-Криворізького басейну та Південно-Західного краю, що не сприяло ефективному розв'язанню завдань встановлення радянської влади в Україні й утворення Української радянської держави. Київські більшовики першими усвідомили необхідність об'єднання партійних організацій, більше того, значна їх частина обстоювала необхідність утворення відокремленої від РСДРП(б) партії соціал-демократів України, яка залишалася б частиною РСДРП(б).

Проте ЦК РСДРП(б) досить обережно ставився до утворення окремої, політичної партії більшовиків України. Він вважав будь-які спроби виділення більшовиків регіону в окрему партію небажаним і рекомендував ніякої роботи в цьому напрямі не здійснювати. І лише після проголошення Української Народної Республіки, а згодом окупації австро-німецькими військами території України, встановлення гетьманського режиму П. Скоропадського підштовхнуло ЦК РСДРП(б) до прийняття політичного рішення про утворення всеукраїнського партійного об'єднання.

Але вирішальним фактором, що змусив В.І. Леніна і ЦК партії дати згоду на створення Комуністичної партії України, були умови Берестейської мирної угоди 1918 р., згідно з якими Україна виходила зі складу Російської Федерації і ставала самостійним державоутворенням.

Таким чином, перед партійними більшовицькими організаціями України відкривався шлях до створення власної партії. У зв'язку з цим відбувалися гострі дискусії серед керівних партійних працівників щодо статусу, принципів і шляхів побудови партії, кардинальних питань її будівництва, майбутньої стратегії і тактики її діяльності.

Відомо, що в процесі об'єднання більшовицьких організацій України виникли дві точки зору щодо створення партії. Одну відстоював Микола Скрипник, який запропонував на Таганрозькій нараді (квітень 1918 р.) проект резолюції, що передбачав створення окремої, організаційно самостійної Компартії України, зі своїми Центральним комітетом, з'їздами і зв'язану з Російською Комуністичною партією через майбутню міжнародну комісію (III Інтернаціонал).

Іншу точку зору, яка відбивала централізаторські тенденції частини партійних працівників Катеринославщини і Донбасу, відстоював Еммануїл Квірінг. Він запропонував проект резолюції, що передбачав створення в Україні автономної партії зі своїм Центральним комітетом і своїми з'їздами, але підпорядковану загальному Центральному Комітету і з'їздам Російської Комуністичної партії.

При поіменному голосуванні більшість голосів набрала резолюція М.О. Скрипника, що націлювала на створення КП(б)У, організаційно відокремленої від РКП(б).

Для підготовки й скликання з'їзду більшовицьких організацій України Таганрозька нарада обрала Організаційне бюро у складі М.О. Скрипника (секретар), А.С. Бубнова, Я.Б. Гамарника, В.П. Затонського, С.В. Косіора, І.М. Крейсберга, Г.Л. Пятакова.

Рішення наради викликало велике занепокоєння в Москві й особисто у В.І. Леніна, оскільки єдиним фактором, який дозволяв впливати на ситуацію в Україні, тримати її під контролем, були партійні організації Російської Комуністичної партії (більшовиків). Послаблення цього важеля могло призвести в майбутньому до непередбачуваних наслідків, втрати України як складової частини РСФРР. Окрім того, утворення окремої Компартії України об'єктивно руйнувало не лише тактичні завдання, а й стратегічні цілі РКП(б).

Ситуація, що складалася у партійних організаціях України, вимагала негайного втручання з боку ЦК РКП(б). Вже наприкінці квітня 1918 р. В.І. Ленін зустрічається з членами Організаційного бюро А.С. Бубновим, В.П. Затонським, М.О. Скрипником, іншими партійними працівниками, які найбільш твердо відстоювали ідею утворення окремої Компартії України, а через кілька днів, 3 травня 1918 р., під керівництвом Леніна відбулося засідання ЦК РКП(б), на якому знову розглядалося питання про ставлення до створення Комуністичної партії (більшовиків) України.

Проте документальне підтвердження про зміст розмови В.І. Леніна з українськими більшовиками та обговорення на засіданні ЦК РКП(б), на жаль, відсутнє. Можна лише передбачати, що обговорення і прийняття рішень давалося досить важко, вони були суперечливі та до певної міри дезорієнтовували переважну більшість членів більшовицьких організацій України.

Так, з одного боку, у повідомленні газети «Правда» 9 травня 1918 р. говорилося, що «Центральний Комітет РКП(б), обговоривши питання про виділення окремої Української Комуністичної партії із Російської Комуністичної партії, не знаходить ніяких заперечень проти створення Української Комуністичної партії, оскільки Україна є «самостійною державою», а з іншого боку, як свідчить історико-партійна література, існував другий пункт даного рішення, що з тактичних міркувань, не підлягав публікації у відкритій пресі, але однозначно вирішував майбутню долю Компартії України як складової і невід'ємної частини єдиної централізованої партії.

Тим часом Організаційне бюро на чолі з М.О. Скрипником проводило велику роботу щодо зміцнення партійного підпілля в Україні та підготовки до I з'їзду Комуністичної партії (більшовиків) України. Досить сказати, що тільки за три місяці в республіці було створено 15 міських, 24 районних та підрайонних, більше 200 первинних партійних організацій¹. У липні 1918 р. більшовицькі організації України налічували більше 4 тис. членів.

Перший з'їзд Компартії України розпочав свою роботу 5 липня 1918 р. у Москві, в роботі якого взяли участь 65 делегатів з ухвальним голосом. Судячи з усього, ЦК РКП(б) не був повністю впевненим у тому, що делегати з'їзду приймуть правильне, з точки зору Москви, рішення щодо організаційної побудови партії у відповідності з другим пунктом рішення ЦК РКП(б) від 3 травня 1918 р. Тому напередодні з'їзду В.І. Ленін зустрівся з групою делегатів і мав двогодинну розмову, де обговорювалися питання роботи з'їзду комуністів України. В результаті заздалегідь проведеної роботи, завдяки величезному авторитетові В.І. Леніна I з'їзд КП(б)У відхилив ідею утворення окремої партії, яка не входила б у РКП(б). Більшістю голосів з'їзд прийняв резолюцію, запропоновану Е. Квірінгом: «Об'єднати партійні комуністичні організації України в автономну, в місцевих питаннях, Комуністичну партію України зі своїм Центральним Комітетом і своїми з'їздами, але яка входить в єдину Російську Комуністичну партію з підпорядкуванням у питаннях програмних загальним з'їздам Російської Комуністичної партії, а в питаннях загальнополітичних – ЦК РКП».

¹ Первый съезд Коммунистической партии (большевиков) Украины. 5–12 июля 1918 г.: Протоколы. – К., 1988. – С. XI.

Проте Е. Квірінг та його прибічники навіть після ухвалення з'їздом запропонованої ними резолюції продовжили боротьбу, спрямовану вже проти цілісності самої Компартії України.

При голосуванні резолюції з організаційних питань, структурної побудови партії, про права і обов'язки обласних партійних комітетів Квірінг вносив поправки, суть яких полягала у тому, щоби й обласні комітети Компартії України існували на «загальних підставах». На перший погляд ця поправка була нібито непринципова, але, як зазначив М. Скрипник, вона допускала двозначне трактування, бо обласні комітети Компартії України «будуть існувати на загальних підставах з латиськими, польськими і т. п., а не з уральськими та іншими, що входять в РКП(б)». Тобто, у разі схвалення поправки Квірінга Компартія України практично лишалася права впливати на свої обласні комітети.

Наскільки гостро відбувалися дискусії з цих питань, свідчить той факт, що, коли всі із запропонованих Е. Квірінгом поправок до резолюції більшістю голосів були відхилені делегатами з'їзду, він фактично вдався до шантажу, заявивши: «Якщо з'їзд стане на шлях придушення обласних організацій, то частина з'їзду піде іншим шляхом, бо для неї (представників Донецько-Криворізького регіону. – Прим. автора) зв'язок з українською партією взагалі не так суттєвий, як з російською»¹.

Постійні погрози з боку Квірінга і його прибічників викликали глибоке обурення М. Скрипника, але щоби не допустити розколу з'їзду і не поховати ідею створення партії, він запропонував компромісне формулювання щодо порядку організації обласних бюро до скликання обласних партійних конференцій.

У гострих і виснажливих дискусіях, боротьбі протилежних думок щодо організаційних питань з'їзду вдалося об'єднати більшовицькі організації у Комуністичну партію (більшовиків) України та обрати її Центральний Комітет у складі 15 членів і 6 кандидатів.

Рішення I з'їзду КП(б)У про створення Комуністичної партії України схвально було зустрінuto у переважній більшості партійних осередків, воно відповідало їх прагненню до згуртування у всеукраїнському масштабі у складі єдиної партії, зі своїм Центральним Комітетом, значно активізувало їх роботу, на чому з особливим піднесенням наголошували у своїх виступах делегати II з'їзду КП(б)У, який відбувся вже через три місяці.

Проте питання основного закону внутрішнього життя Компартії України – статуту, що фіксує її назву і призначення, регулює діяльність, визначає права і обов'язки членів партії та її органів, – на I з'їзді КП(б)У не розглядалися. Як зафіксовано у протоколах з'їзду, при розгляді

¹ Первый съезд Коммунистической партии... – С. 187.

організаційних і практичних завдань партії на питанні про статут доповідач (М. Скрипник) не зупинявся, оскільки воно автоматично відпало фактом ухвалення резолюції про входження Компартії України в єдину Російську Компартію, яка мала свій статут. Відсутність власного статуту, судячи з усього, не влаштувала всіх членів партії, бо вже на II з'їзді КП(б)У, що відбувся у жовтні 1918 р., питання про статут знову виникло. Більше того, на вечірньому засіданні 21 жовтня навіть була обрана статутна комісія (С. Косіор, П. Ровнер, І. Крейсберг, І. Шварц, Н. Безчетверний), якій доручалося спільно з президією з'їзду підготувати до наступного засідання проект статуту¹.

Наступне засідання відкрилося вранці 22 жовтня, на якому після виборів членів ЦК КП(б)У з'їзд завершив свою роботу, жодним словом не згадавши про напередодні утворену статутну комісію. У зв'язку з цим виникають питання: що трапилося за одну ніч? Можливо, в стенограмі помилка – замість наступного «з'їзду» вказано «засідання»? Але на III з'їзді, який відбувся через 4 місяці у березні 1919 р., питання про статут взагалі не розглядалося. То, можливо, у ніч з 21 на 22 жовтня відбувся пресинг з боку ЦК РКП(б), тим більше, що як і попередній, так і II з'їзд проходив у Москві. А це давало можливість безпосередньо впливати на його делегатів, переконувати їх почекаати зі своїм статутом до наступного з'їзду Російської Компартії, який остаточно розв'яже питання функціонування компартій національних республік. Ця версія є найбільш вірогідною. Оскільки VIII з'їзд РКП(б), що відбувся у березні 1919 р., доручив ЦК намітити необхідні зміни в статуті та особливо підкреслити, що створення радянських республік – України, Латвії, Литви, Білорусії – не означає, що партія має організовуватися на основі федерації самостійних комуністичних партій, що необхідне планування єдиної централізованої Комуністичної партії, що «Центральні комітети українських, латиських, литовських комуністів користуються правами обласних комітетів партії і цілком підпорядковані ЦК РКП»².

Судячи з усього, це була головна причина, що статутна комісія, утворена II з'їздом КП(б)У, так і не закінчила своєї роботи. У зв'язку з цим стає зрозумілим, чому досить потужному заgonу дослідників історії Компартії України протягом багатьох десятиліть так і не вдалося виявити в архівах навіть чернетки проекту статуту КП(б)У.

Проте питання статуту Компартії України ще неодноразово виникало протягом двох років, особливо воно загострилося наприкінці 1919 р.

¹ Второй съезд Коммунистической партии (большевиков) Украины. 17–22 октября 1918 г. Протоколы. – К., 1991. – С. 159.

² КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – М., 1970. – Том. 2. – С. 74.

Аналіз архівних документів свідчить, що переважна більшість рядових комуністів, які працювали у глибокому підпіллі, не знали про статус новоутвореної Компартії України, а відсутність її статуту ставила партійні організації у двозначне становище, вимагала їх «самовизначення», вироблення лінії відносин, з одного боку – з ЦК РКП(б), а з іншого – з ЦК КП(б)У. Врешті-решт, членами якої партії вони були? Адже у партійних квитках, що почали видаватися з 1919 р., зазначалося, що його власник є членом Комуністичної партії (більшовиків) України, і жодним словом не згадувалася РКП(б)¹. Більше того, у вкладці до партійного квитка подавався статут КП(б) України. Але ж відомо, що на з'їздах КП(б)У її статут не ухвалювався.

Виявляється, що після опанування більшовиками більшої частини України та початку партійного і радянського будівництва в республіці ЦК КП(б) знову повернувся до цього питання і 3 квітня 1919 р. доручив одному зі своїх членів – Т. Харечку – скласти тимчасовий статут, який пізніше опублікувала газета «Комуніст» – орган ЦК і Київського міському КП(б)У. В цьому статуті формулювалися положення про членство в партії, про структуру республіканської парторганізації – від ЦК до повітових і волосних організацій включно, а також містилася інструкція волосним, районним комітетам партії та партосередкам².

Окрім того, запроваджувався 3-місячний кандидатський стаж для вступаючих до КП(б)У робітників і селян та 6-місячний – для представників інших соціальних груп і т. п. Доречно сказати, що ці положення проекту статуту КП(б)У згодом були запозичені до нового статуту РКП(б), затвердженого у грудні 1919 р. VIII Всеросійською конференцією РКП(б) та назавжди увійшли до всіх статутів РКП(б) – КПРС і змінювалися лише в залежності від конкретно існуючих історичних умов, у яких діяла партія.

На той час статутне питання для більшості місцевих партійних організацій було настільки заплутане і набрало такої гостроти, що навіть виносілося на розгляд пленуму ЦК КП(б)У 6 лютого 1920 р., який був вимушений своїм рішенням підтвердити місцевим партійним організаціям, «що Статут РКП(б) розповсюджується також і на Україну», та рекомендував використовувати існуючі партійні квитки до розробки їх нової форми³.

Зараз важко встановити, що мав на увазі ЦК КП(б)У стосовно розробки нової форми партійних квитків: загальноросійських чи членів

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 82.

² Сторінки історії Компартії України. Запитання і відповіді. – К., 1990. – С. 379.

³ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 57 – Арк. 6.

Компартії України. Партійні квитки КП(б)У дійсно потребували уніфікації, бо в кожному регіоні вони відрізнялися як за змістом, так і за формою. При цьому одні партійні організації видавали партійні квитки російською, а інші українською мовами, до того ж з різними назвами партії: Українська комуністична партія (більшовиків) України, Комуністична партія (більшовиків) України і т. п. Тому ЦК КП(б)У вирішив запровадити партійні квитки членів КП(б)У єдиного зразка. Але складається враження, що ЦК КП(б)У постійно змушував ЦК РКП(б) вживати превентивні заходи. Так було з утворенням КП(б)У, підготовкою її статуту. Так сталося і з партійними квитками.

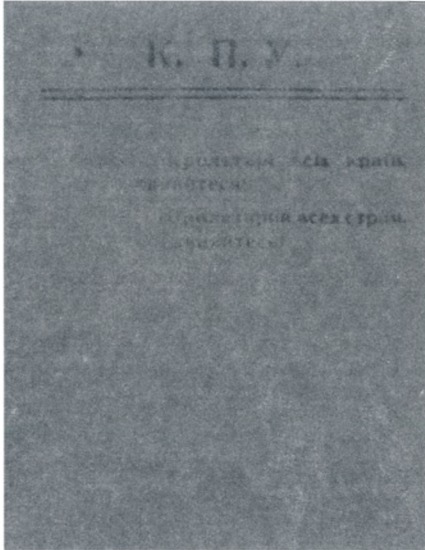
Не встиг ще ЦК КП(б)У затвердити нові зразки партквитків, як у резолюції ІХ з'їзду РКП(б) з організаційних питань в основу обліку членів партії закладалася система єдиного партійного квитка, що дозволяло ЦК РКП(б) одночасно вирішити кілька проблем. Зокрема, проводити централізований облік членів партії, здійснювати розподіл і перегруповання партійних сил у масштабі всієї країни, забезпечити членам партії просування та підвищення по службі і т. п. Тобто запровадження системи єдиного партійного квитка закладало основи централізованого управління не лише партійним життям, але й народногосподарськими комплексами національних республік.

У травні 1920 року в Україну надійшла перша партія єдиних партійних квитків російською мовою, що до певної міри викликало негативну реакцію з боку ЦК КП(б)У, одразу стало предметом розгляду на його травневому (1920 р.) пленумі. У прийнятому рішенні ЦК КП(б)У постановив друкувати партійні квитки українською мовою, а надіслані повернути до Москви¹.

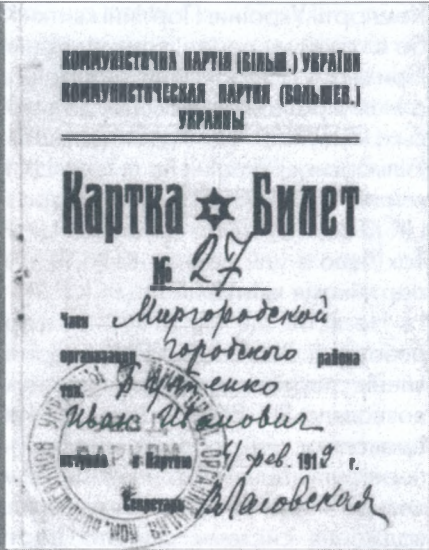
Однак зазначені демарші з боку ЦК КП(б)У вже не могли допомогти зберегти навіть номінальну незалежність Компартії України. ЦК РКП(б) поступово, крок за кроком все більш обмежував її права, перетворював її у звичайну обласну партійну організацію, повністю підпорядковану ЦК РКП(б).

Принагідно зазначимо, що після ІV конференції КП(б)У питання про власні партійні квитки і статут Компартії України до 1990 р. так жодного разу й не розглядалися, а норми, закладені у статутах РКП(б) – ВКП(б) – КПРС, та запровадження єдиного партійного квитка призвели до абсолютної централізації партійного життя і фактично паралізували волю ЦК компартій національних республік, позбавили їх можливості самостійно і оперативно вирішувати соціально-економічні й політичні проблеми, що згодом нанесло величезної шкоди комуністичному рухові на всьому пострадянському просторі.

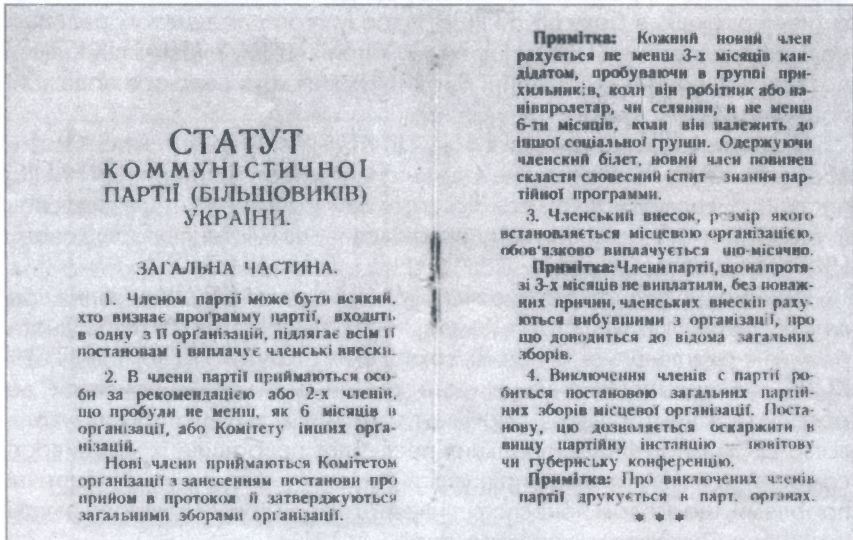
¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 40.

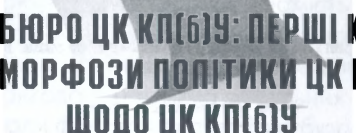
Обкладинка партійного квитка члена Компартії України (лютий 1919 р.)

Партійний квиток члена Компартії України (лютий 1919 р.)

Статут Компартії України 1919 р.
(вкладинка до партквитка)

ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У: ПЕРШІ КРОКИ. МЕТАМОРФОЗИ ПОЛІТИКИ ЦК РКП(б) ЩОДО ЦК КП(б)У

Коли остаточно стало зрозумілим, що ЦК РКП(б) не допустить ухвалення статуту Компартії України, В. Затонський, один з найактивніших прибічників утворення КП(б)У, при обговоренні структури Центрального Комітету КП(б)У на засіданні пленуму ЦК 6 березня 1919 р. вніс пропозицію створити Політичне і Організаційне бюро.

Скупі рядки протоколу засідання не дають можливості у повному обсязі і достеменно розкрити хід обговорення цього важливого питання, але без сумніву воно відбувалося досить бурхливо, враховуючи, що членами ЦК КП(б)У були партійні діячі, серед яких існували принципові розбіжності щодо місця і ролі КП(б)У у період загострення громадянської війни в Україні, між ними відбувалися гострі суперечки, навіть доходило до особистих образ. Документально зафіксовано, що пленум ЦК КП(б)У проходив під головуванням Х. Раковського. З 15 обраних членів ЦК у роботі пленуму взяли участь 14 – Г. Пятаков, Х. Раковський, К. Ворошилов, А. Бубнов, Е. Квірінг, В. Затонський, Т. Харечко, П. Ровнер, Р. Фарбман, Я. Дробніс, О. Іванов, О. Хмельницький, Я. Гамарник, В. Мещеряков, а з 6 кандидатів у члени ЦК – 1 (Ю. Коцюбинський).

При розгляді питання про структуру ЦК Компартії України В. Затонський, як зазначалося вище, вніс пропозицію створити у складі ЦК Політичне й Організаційне бюро. На Політичне бюро (Політбюро) ЦК КП(б)У поклалися вирішення невідкладних завдань політичного характеру, замінюючи в окремих випадках пленум ЦК. Організаційне бюро (Оргбюро) здійснювало поточну роботу і направляло організаційну діяльність партії. До Політбюро В. Затонський запропонував обрати 5 членів: Х. Раковського – Голову Ради Народних Комісарів, Г. Пятакова – секретаря ЦК КП(б)У, Е. Квірінга – Голову Вищої ради народного господарства України, А. Бубнова – голову Київської міської і губерньської ради робітничих і селянських депутатів, В. Затонського – наркома освіти УСРР. Оргбюро він запропонував утворити у складі 3-х членів: Г. Пятакова, Т. Харечка, П. Ровнера.

При обговоренні запропонованих кандидатур Е. Квірінг виступив проти П. Ровнера і запропонував замінити його О. Івановим, а К. Ворошилов, підтримуючи пропозицію Е. Квірінга, в свою чергу, запропонував

П Р О Т О К О Л

заседания Центрального Комитета III-го созыва коммунистической партии
Украины

6-го марта 1919 года.

ПРИСУТСТВОВАЛИ: т. т. Раковский, Затонский,
Ян. Рафаил, Тарас, Аким, Пята-
ков, Ворошилов, Мещеряков, Кви-
ринг, Хмельницкий, Иванов, Са-
муил, Бубнов, кандидат тов.
Коцюбинский.

Председательствует тов. РАКОВСКИЙ
Секретарь тов. ШИРОН

С Л У Ш А Л И :

1/ КОНСТРУИРОВАНИЕ Ц.К.

Тов. ЗАТОНСКИЙ предлагает организо-
вать организационное и политическое
бюро. Первое должно заниматься теку-
щей работой, второе разрешать вопросы
политического характера, заменяя в
некоторых случаях Пленум Ц.К.

Тов. Затонский предлагает в Органи-
зационную комиссию т. т. Пятакова,
Акима и Тараса.

В политическое бюро: Раковского,
Пятакова, Квирига Затонского и Бубно-
ва.

В редакционную коллегию: т. т. Пя-
такова, Тараса, Савельева.

Тов. Квириг предлагает в Организа-
ционное бюро заменить Акима тов. Шва-
новым.

Тов. Ворошилов, поддерживая предло-
жение тов. Квирига предлагает также
в Политическое Бюро тов. Мещерякова,
вместо кого либо из кандидатов боль-
шинства.

П О С Т А Н О В И Л И :

1/ Утвердить Политическое Бюро в
составе: т. т. Раковского, Пятакова,
Мещерякова, Бубнова и Квирига.

2/ Утвердить Организационное бюро в
составе: т. т. Пятакова, Акима и Тараса.
3/ Редакционную Коллегию в составе:
т. т. Пятакова, Савельева и Тараса.

На ближайшем заседании Ц.К. по исте-
чении месяца Организационное Бюро пере-
избирается.

Протокол заседания пленуму
ЦК КП(б)У 6 березня 1919 р., на
якому утворено Політбюро ЦК.

обрати членом Політбюро В. Мещерякова замість одного із кандидатів від більшості¹. Проте члени ЦК підтримали лише пропозицію К. Ворошилова і замість В. Затонського, ініціатора утворення Політбюро, обрали його членом В. Мещерякова – наркома земельних справ УСРР.

У такий спосіб почали функціонувати Політбюро і Оргбюро у Центральному комітеті КП(б) України, хоч їх утворення, судячи з усього, не погоджувалося з ЦК РКП(б) і особисто з В. Ленінінм, оскільки жодних документів або згадувань у досить великому масиві історико-партійної літератури виявити не вдалося.

У самому ЦК РКП(б) Політбюро і Оргбюро були створені пізніше, після VIII з'їзду РКП(б). Деякі дослідники припускають, що таку конструкцію ЦК КП(б)У міг запропонувати секретар ЦК РКП(б) Я. Свердлов, який брав участь у роботі з'їзду КП(б) України. Можливо. Проте, враховуючи, що Я. Свердлов з самого початку займав різко негативну позицію щодо утворення Компартії України, навіть з обмеженою самостійністю, запропонувати аналогічну структуру побудови керівних органів за зразком ЦК РКП(б) з його боку було б малоймовірним.

Найбільш вірогідним є те, що В. Затонський міг з власної ініціативи, можливо, навіть знаючи, що у ЦК РКП(б) розглядається питання про нову його структуру, заздалегідь, до затвердження нового статуту РКП(б), й запропонувати створити такі ж органи у ЦК КП(б)У. Тим більше, що у структурі ЦК КП(б)У від I до III з'їздів існували подібні керівні органи – Закордонне і Виконавче бюро.

Нагадаємо, що Закордонне бюро, яке перебувало на території РСФРР, приділяло головну увагу військово-революційній роботі, підготовці збройного повстання проти австро-німецької окупації, керівництву страйковою боротьбою трудящих України.

Після II з'їзду КП(б)У функції Закордонного бюро дещо змінилися, тому для оперативного керівництва партійними організаціями було вирішено створити Виконавче бюро ЦК КП(б)У, яке діяло безпосередньо на окупованій території (перебувало у Харкові). До їх складу

¹ Мається на увазі більшість, що склалася при голосуванні на III з'їзді резолюції щодо оцінки діяльності ЦК, обраного на II з'їзді КП(б)У. На поіменне голосування було винесено два проекти резолюції Г. Пятакова (лівих) і К. Ворошилова (правих). У першій резолюції давалася негативна оцінка діяльності Центрального Комітету за звітний період, визнавалася його нездатність керувати «Комуністичною пролетарською партією у період загострення громадянської війни».

У другій резолюції, яку вніс Ворошилов, навпаки, пропонувалося «політичну лінію ЦК вважати вірною, що відповідало постанові II з'їзду Комуністичної партії України і загальній політичній лінії Російської комуністичної партії». Більшість голосів набрала перша резолюція, запропонована Г. Пятаковим.

(Закордонного і Виконавчого бюро) входили відомі партійні діячі – В. Затонський, Е. Квірінг, Г. Пятаков, А. Сергєєв (Артем), Й. Сталін, М. Глушман, І. Шварц, А. Бубнов, Я. Яковлев та інші. Обидва ці органи діяли у тісному контакті, а в січні 1919 р., після визволення Харкова, припинили свою діяльність.

З огляду на те, що Компартія України саме у цей період взяла на себе функції правлячої партії, перед ЦК КП(б)У виникла проблема створення у своїй структурі постійно діючих органів керівництва, що працювали б між пленумами ЦК й оперативно вирішували нагальні питання партійно-політичного характеру. Тому пропозиція В. Затонського про створення Політбюро й Оргбюро знайшла підтримку серед більшості членів ЦК КП(б)У.

Характерно, що жодної реакції з боку ЦК РКП(б) рішення про створення таких органів у структурі ЦК КП(б)У не викликало. Можливо це пояснюється тим, що у керівництві ЦК РКП(б) добре розуміли вагу і значення Компартії України, яка була найбільшою партійною організацією у складі РКП(б) і діяла вона у виключно важливому для долі РСФРР, соціалістичної революції регіоні, де зосереджувалися значні людські ресурси, величезні запаси продовольства, потужні паливна, металургійна бази тощо.

Утворення Компартії України, а згодом Політбюро, найвищого постійно діючого органу ЦК КП(б)У, як і передбачили В. Ленін і ЦК РКП(б), завдало їм великого клопоту з питань централізації військового і народногосподарського управління на території України. Одним з перших випробувань стала постанова Політбюро РКП(б) від 8 квітня 1919 р., надіслана до ЦК КП(б)У за підписом Й. Сталіна, М. Крестинського і В. Леніна. Частково вона опублікована у книзі Станіслава Кульчицького «Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928)». Ми ж подаємо її у повному обсязі, щоби зрозуміти, що ця постанова викликала приглушену негативну реакцію з боку Політбюро ЦК КП(б)У. Подаємо її мовою оригіналу:

«1. Ведение войны в качестве необходимого условия успеха предполагает безусловное единство действий на всех фронтах, что, в свою очередь, требует единства командования Красной Армии на всех фронтах, единство снабжения Красной Армии на всех фронтах и единство управления транспортом на всей железнодорожной сети, так как транспорт является одним из главнейших условий ведения войны.

Если, в виде уступки самостоятельным тенденциям, является политически неизбежным оставление на ближайшее время в дружественных Советских Республиках самостоятельных комиссариатов военных и морских дел и путей сообщения, а также органов снабжения, то необ-

ходима строжайшая директива соответственным органам управления в том смысле, чтобы эти самостоятельные комиссариаты работали исключительно и в строжайшем согласии с директивами, даваемыми из соответственных комиссариатов РСФСР, так как только таким путём может быть достигнуто необходимое единство, быстрота и точность исполнения всех распоряжений и действий.

2. Наиболее настоятельной задачей на Украине является максимальное использование топлива, металла, наличных заводов и мастерских, а также запасов продовольствия. Так как вся промышленность сосредоточена в восточной части Украины, то перенесение Совнархоза из Харькова в Киев отразится и уже отразилось самым губительным образом на восстановлении транспорта, горной и обрабатывающей промышленности Украины. Деньги, отпускаемые из центра, попадают в Киев и в большей своей части расходуются на нужды, не имеющие прямого отношения к производственным задачам, а те крохи, которые ассигнуются на добычу топлива, работу заводов и на транспорт, попадают в Харьков лишь окольным путём, с большим опозданием. Поэтому добыча угля почти прекратилась, заводы стоят, а железные дороги также накануне остановки из-за отсутствия топлива и полного отсутствия денежных средств.

3. Необходимо или тотчас обратно перевести Совнархоз Украины из Киева в Харьков или оставить в Харькове достаточно сильное правомочное представительство, имеющее право непосредственного отношения с Москвой и получающее непосредственно из Москвы все денежные ассигновки, назначенные на производственные надобности.

4. Деньги на надобности Украинского ВСНХ, а также для железных дорог должны переводиться непосредственно Харьковскому отделу Совнархоза и соответственным управлениям украинских железных дорог по месту их нахождения, а не через Киев.

5. Чрезкомснаб Украины должен находиться в Харькове или, по крайней мере, иметь в Харькове представительство, уполномоченное для непосредственных сношений с Москвой. Деньги Чрезкомснаб получает также непосредственно из Москвы, а не через Киев.

6. Народный комиссариат государственного контроля РСФСР должен распространить свою деятельность на все учреждения Украинской Советской Республики.

7. Украинские железные дороги составляют неразрывную часть Российской железнодорожной сети и управляются Народным комиссариатом путей сообщения из Москвы, и НКПС Украины подчиняется всем директивам НКПС РСФСР. Искусственное разделение дорог, вызванное в своё время немецким нашествием на Украину, должно

быть упразднено, и отрезанные от отдельных дорог участки (напр. от Киево-Воронежской) должны быть вновь присоединены к своей дороге в соответствии с естественным административным делением железнодорожной сети.

Всякое искусственное создание новых округов на Украине должно быть приостановлено. Ни в каком случае не допустима такая конституция взаимоотношений НКПС и НКПСУ, как предлагается в телеграмме Жарко от 6/IV, по которой мероприятия, прежде, чем осуществятся на деле, должны стать предметом сношений ВЦИК Украины и затем лишь делаются предметом особых сношений между НКПС и НКПС Украины Сталин, Крестинский, Ленин»¹.

У Політбюро ЦК КП(б)У добре розуміли необхідність об'єднання всіх зусиль перед смертельною небезпекою – наступом денікінських сил. Оформлення у цей період військово-політичного союзу між РСФРР і УСРР, утворення єдиного командування частинами Червоної армії, єдиного управління залізничним транспортом, постачання продуктами харчування було цілком виправданим кроком, головною умовою перемоги над ворогом.

Члени Політбюро ЦК КП(б)У, реально усвідомлюючи всю небезпеку, що нависла над Україною, разом з тим у досить жорсткій формі відхилили ті вимоги, що розцінювалися як втручання у внутрішні справи уряду України.

Така позиція надзвичайно непокоїла В. Леніна і ЦК РКП(б). На засіданні Політбюро ЦК РКП(б) 23 квітня спеціально розглядалося питання щодо запобігання самостійницьким тенденціям, які все частіше проявлялися в Україні. З цією метою вирішили запропонувати ЦК КП(б)У поставити на обговорення питання «при яких умовах, коли і в якій формі може бути проведено злиття України з Радянською Росією»². Але не будучи впевненими у тому, що ця пропозиція знайде повну підтримку українського керівництва, вирішили призначити Адольфа Йоффе одним з наркомів республіки для посилення там централістських елементів. Окрім того, він мав спеціальне таємне доручення від Політбюро ЦК РКП(б) наглядати там за наркомом у військових справах республіки М. Подвойським та «придушувати його сепаратистські тенденції». Для цього Йоффе призначався ще й членом Ради Оборони України³.

Незважаючи на тотальний тиск з боку Москви, на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У 29 квітня 1919 р. вищенаведена постанова ЦК

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 1. – Арк. 4–5.

² Російський державний архів соціально-політичної історії (далі РДАСПІ). – Ф. 17 – Оп. 3. – Спр. 3. – Арк. 1, 2.

³ Там само. – Спр. 5. – Арк. 1.

РКП(б) від 8 квітня обговорювалася по кожному пункту і навіть фразам, висловлювалися зауваження, виносилися поправки до них або взагалі відхилялися. Так, по другому пункту доручалося Х. Раковському, Е. Квірінгу і А. Бубнову «пояснити ЦК РКП(б)» про його недостатню інформованість щодо стану справ у промисловості, відхилялася вказівка про переведення Раднаргоспу України з Києва до Харкова, категорично заперечувалося здійснення управління залізничним транспортом безпосередньо з Москви, без погодження з Народним комісаріатом шляхів сполучень України і т. п.¹

Вивчення протоколів Політбюро ЦК КП(б)У свідчать, що до 1926 р. майже по кожному рішенню ЦК РКП(б) – ВКП(б), РНК РРФСР – СРСР, що не були погоджені з Політбюро ЦК КП(б)України, звужували самостійність республіки, виносилися протести. Про це ще мова буде попереду.

Тим часом під тиском денікінців до кінця червня 1919 р. червоні війська залишили Лівобережну Україну. ЦК КП(б)У і уряд на той час перебували у Києві. 30 травня відбулося засідання Політбюро ЦК КП(б)У, на якому розглядалися питання про відрядження відповідальних партійних і радянських працівників для проведення мобілізації трудящих на боротьбу з Денікіним. Оскільки члени Політбюро А. Бубнов і Г. Пятаков направлялися в Донецький басейн, обов'язки секретаря ЦК КП(б)У були покладені на С. Косіора, а Політбюро вирішили залишити у складі Х. Раковського, Е. Квірінга, М. Мещерякова і С. Косіора².

На цьому ж засіданні обговорювалося і питання боротьби з антисемітизмом, що значно посилювався з наступом денікінців та шаленою антисемітською агітацією їх агентів серед населення, основна ціль якої спрямовувалася на роздмухування міжетнічного конфлікту і ліквідації радянської влади на місцях. Зважаючи на те, що в українських містечках проживала значна частина єврейського населення, за рахунок якого поповнювалися лави партійних організацій, що автоматично висувало їх на керівні посади в органах радянської влади, антисемітська агітація значно посилювала антикомуністичні настрої серед селянства. Проблема антисемітизму набула такого широкого розмаху, що А. Бубнов вніс пропозицію, підтриману більшістю членів Політбюро ЦК КП(б)У, замінити на всіх постах євреїв представниками неєврейської національності.

Категорично проти такої постанови виступив Г. Пятаков, але, не знайшовши підтримки на засіданні Політбюро, він просив тимчасово

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 1. – Арк. 3.

² Там само. – Арк. 19.

призупинити її дію до рішення ЦК РКП(б), куди він мав намір звернутися з проханням скасувати зазначену постанову ЦК КП(б)У. Пояснюючи свою позицію, Г. Пятаков писав, що піддаватися паніці і робити з факту наростання антисемітизму усунення євреїв від влади є, безумовно, неправильне рішення, оскільки «прибрати з Радянських постів євреїв, або у крайньому разі, побільше прибрати їх, означає лише сприяти тому процесові»¹.

На вимогу Г. Пятакова Політбюро ЦК КП(б)У затримало виконання своєї постанови до з'ясування питання у ЦК РКП(б). Проте події розвивалися не на користь більшовиків, а падіння Радянської влади в Україні не на жарт стурбувало найвище керівництво, включаючи Леніна, змусило замислитися над тактикою партії щодо українського селянства.

Промовистим є той факт, що у грудні 1919 р. це питання було винесено на розгляд VIII Всеросійської конференції ВКП(б).

У підготовленій за участю Леніна відомій резолюції ЦК РКП(б) «Про Радянську владу в Україні» багато говорилося про толерантне ставлення до національного питання та необхідності шукати компроміс з українським селянством. Цікавою також була установа «не допускати наводнення радянських установ елементами українського міського міщанства, яке не розуміє умов побуту широких селянських мас і яке не рідко прикривається прапором комунізму»².

Тим часом, з наступом денікінських військ, захоплення ними нових територій Радянська влада в Україні реально наближалася до катастрофи. Паніка охопила багатьох керівних партійних і радянських працівників. У цей період Політбюро ЦК КП(б)У працювало надзвичайно напружено. Незважаючи на загрозу оточення, його засідання проводилися щодня, вирішувалися питання оборони Києва, постачання Червоної армії продуктами харчування, озброєнням, проведення партійно-політичної і масово-агітаційної роботи. Особливого клопоту завдавали Політбюро несанкціоновані від'їзди до Росії керівних партійних і радянських працівників. 26 серпня на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У спеціально розглядалося питання про О. Колонтай, яка у липні-серпні 1919 р. перебувала на посаді наркома агітації і пропаганди РНК України.

У розпорядженні О. Колонтай перебували комфортабельні агітаційний поїзд, пароплав і автомобілі. Члени Політбюро, реально оцінюючи критичну ситуацію, що складалася на денікінському фронті, для проведення завчасної евакуації людей і майна ЦК КП(б)У розрахо-

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 1. – Арк. 19, 24 (зв.).

² КПСС в резолюциях... – Том 2. – С. 125–126.

ували на використання рухомого складу наркомату. Проте О. Колонтай всупереч розпорядженню ЦК КП(б)У без людей і вантажу задалегідь покинула небезпечну зону на пароплаві «Більшовик». Це настільки вразило членів Політбюро, що вони ухвалили постанову довести «до відома ЦК РКП(б) про недопустиму поведінку т. Колонтай»¹, а на наступному засіданні Політбюро ЦК КП(б)У вона була звільнена з посади наркома та направлена у розпорядження ЦК РКП(б)².

Судячи з усього, втеча комуністів носила масовий характер, оскільки Політбюро ухвалило постанову, у якій просило ЦК РКП(б) ставитися до всіх членів КП(б)У, які виїхали з України без дозволу ЦК КП(б)У, як до дезертирів. Окрім того, Політбюро визнало доцільним серед політпрацівників армії провести чистку та запровадити сувору дисципліну.

Проте рішучі дії Політбюро ЦК КП(б)У вже не могли врятувати Радянську владу в Україні. 30 серпня об 11 год. відбулося останнє засідання Політбюро в Києві, який через кілька годин захопили війська С. Петлюри, а згодом – денікінці. На цьому засіданні був затверджений план евакуації центральних установ. Відповідно до нього ЦК КП(б)У, уряд України мали виїхати до Броварів. Всі автомобілі об'єднувалися в одну колону під команду К. Ворошилова. Йому доручалася також охорона шляху на Чернігів.

Разом з тим на випадок, якщо рух по шосе виявиться неможливим, Політбюро затвердило запасний варіант, згідно з яким доручалося Косіору і Фарбману приготувати пароплав, дві баржи і 13 автомобілів для евакуації людей. Охорона на судах створювалася з караульних команд Х. Раковського і А. Бубнова та резервного комуністичного полку³. Якраз цей варіант виявився найбільш безпечним для евакуації керівництва України.

Через тиждень ЦК КП(б)У і уряд уже опинилися у Гомелі, де 8 вересня на пароплаві «Бородіно» відбулося засідання Політбюро, на якому розглядалося питання про ліквідацію радянських установ. Справа в тому, що 13 серпня В. Ленін від імені Політбюро ЦК РКП(б) підписав телеграму Раднаркому України з пропозицією закрити всі комісаріати, крім військового, шляхів сполучень і продовольства, злити урядові установи в одну, мобілізувати всіх українських комуністів на воєнну роботу за межами УСРР⁴.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 1. – Арк. 94.

² Там само. – Арк. 99.

³ Там само. – Арк. 98.

⁴ В.И. Ленин. Биографическая хроника. – Т. 7., март–ноябрь 1919. – М., 1976. – С. 446.

З огляду на це, рішенням Політбюро ЦК КП(б)У створювалася центральна ліквідаційна комісія радянських установ УСРР, на яку покладалися обов'язки обліку майна, перевезення цінностей до Москви, а фінансові ресурси переводилися до банку м. Брянська на імена Х. Раковського, Г. Петровського і А. Йоффе. Звільнені від своїх обов'язків наркоми УСРР відряджалися у розпорядження ЦК РКП(б). З агітаційного поїзду О. Колонтай у розпорядження РНК, ЦВК і ЦК КП(б)У вилучалися друкарня і кілька класних вагонів, а решта майна передавалася ВЦВК РСФРР. У Гомелі створювалося інформаційне бюро та на 25 вересня призначався Пленум ЦК у Чернігові, у разі неможливості проведення його планувалося у Брянську¹. Але пленум так і не відбувся.

Це, власне, було останнє засідання Політбюро ЦК КП(б)У і не лише тому, що на всій території України противники більшовиків майже повністю ліквідували Радянську владу, а й завдяки рішенню Політбюро ЦК РКП(б), що відбулося 11 вересня під керівництвом В. Леніна. Згідно з ним ліквідовувався увесь український урядовий апарат, а всі члени уряду і всі члени ЦК КП(б)У, які не отримали військового призначення або не вели зафронтової підпільної роботи, викликалися до Москви і тут використовувалися для загальноросійської роботи².

Вочевидь питання ліквідації органів Радянської влади в Україні було настільки неординарним, що члени Політбюро ЦК РКП(б) не обмежилися лише своїм рішенням, а й винесли його ще й на розгляд вересневого пленуму ЦК РКП(б). Звичайно, його рішення мало чим відрізняється від постанови Політбюро, але було більш конкретизоване. Зокрема, визнавалося доцільним зберегти формальне існування українського уряду і ЦК КП(б)У; затверджувалося у якості представників ЦК КП(б)У трійка: Х. Раковський, Г. Петровський і А. Йоффе; визначалося, що від імені уряду України, у разі потреби, виступатиме Х. Раковський, для чого за ним зберігався невеликий секретаріат з українських справ; розподіл звільнених працівників, членів Уряду і ЦК КП(б)У доручався мобілізаційній комісії³.

З огляду на це викликає подив, що саме у час найвищої напруги боротьби за Радянську владу в Україні ЦК РКП(б) усунув ЦК КП(б)У, його Політбюро від безпосередньої організації і керівництва партійно-політичною роботою. З ЦК КП(б)У були вилучені найбільш авторитетні і непересічні особистості, члени Політбюро Г. Пятаков (секретар ЦК) і А. Бубнов, вплив яких на прийняття конкретних і самостійних рішень був визначальним. Керівництво ЦК КП(б)У фактично знаходилося в руках Х. Раковського і Г. Петровського, які на той час майже жодного питання

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 1. – Арк. 99 (зв.).

² РДАСПІ. – Ф. 17. – Оп. 3. – Спр. 26. – Арк. 1, 2.

³ Там само. – Оп. 3. – Спр. 23. – Арк. 3, 4, 5.

партійної і радянської роботи самостійно не вирішували, а тому доцільності збереження ЦК КП(б)У для реальної організації зв'язку зі своїми місцевими партійними осередками не відстоювали. Більше того, одразу після зазначених рішень ЦК РКП(б) Х. Раковський, Г. Петровський та А. Йоффе навіть формально не могли представляти ЦК КП(б)У, оскільки перший призначався заступником начальника Політичного управління Червоної армії, другий відправлявся з М. Калініним у агітаційно-пропагандистський «вояж» по російських губерніях, а третій – відряджався до Петрограда. Таким чином місцеві більшовицькі організації лишилися свого керівного партійного центру, що не сприяло підвищенню авторитету ЦК КП(б)У та відчутно вдарило по «самостійницьких» тенденціях у Компартії України, оскільки успіхи у розгромі Денікіна пов'язувалися лише з діяльністю ЦК РКП(б) і його Політбюро.

Звичайно, зазначені дії ЦК РКП(б) стосовно ЦК КП(б)У звернули на себе увагу певної частини комуністів України і викликали негативну реакцію. Знову постало питання про утворення української комуністичної партії, окремо від РКП(б). Для цього з ініціативи Волинського губкому КП(б)У 25 листопада 1919 р. у Гомелі відбулася нарада представників партійних організацій Правобережної України, не захоплених Денікіним районів.

На цій нараді група так званих федералістів, що склалася влітку 1919 р. у КП(б)У на чолі з Г. Лапчинським, виступила за об'єднання з лівими фракціями українських соціал-демократів та соціалістів-революціонерів і утворення відокремленої від РКП(б) Української комуністичної партії.

Така постановка питання викликала стурбованість у ЦК РКП(б) і особисто В. Леніна. Окрім того, що на гомельську нараду негайно були послані С. Косіор і В. Затонський з місією нейтралізувати «Організаційне бюро групи федералістів» у КП(б)У. 29 листопада на пленумі ЦК РКП(б) під впливом зазначених подій було проаналізовано внутріполітичне становище в Україні, політичну лінію РКП(б) з врахуванням уроків денікінської навали, ставлення до українського селянства. На ньому фактично визнавалася помилковість усунення Політбюро ЦК КП(б)У від організаційної і агітаційно-масової роботи, оскільки у прийнятій на пленумі постанові ЦК РКП(б) пропонувалося ЦК КП(б)У «покласти керівництво всією партійною роботою в Україні на Тимчасове бюро у складі: Раковського, Петровського, Мануїльського, Затонського і Косіора»¹.

Цією постановою ЦК РКП(б) фактично відновлював діяльність ЦК КП(б)У і його політичного органу, призупинену майже на три місяці московським керівництвом.

¹ РДАСПІ. – Ф. 17. – Оп. 3. – Спр. 25. – Арк. 1 (зв.).

2 грудня 1919 р., у день відкриття роботи VIII Всеросійської конференції РКП(б), у Москві відбувся перший після евакуації з України пленум ЦК КП(б)У, на якому з 15 його членів, обраних на III з'їзді КП(б)У, присутніх було 6 – Раковський, Дробніс, Затонський, Косіор, Фарбман, Бубнов, а решта – Мануїльський, Богуславський, Яковлев (Епштейн) і Лапчинський були запрошені з дорадчими голосами.

На ньому, поряд з іншими питаннями, розглядалися доповнення до проекту резолюції РКП(б) «Про Радянську владу на Україні». Ним доручалося розробити Бубнову, Мануїльському і Яковлеву та у вигляді тез внести при обговоренні українського питання на партійній конференції. При цьому на пленумі жодним словом не згадувалося про проект нового статуту РКП(б), що виносився на затвердження VIII партконференції, яким значно обмежувалися вже існуючі права національних компартій. Зокрема, вони позбавлялися права проведення з'їздів, а Політбюро і Оргбюро утворювалися лише у структурі ЦК РКП(б), у всіх інших партійних організаціях скликалися конференції, а для поточної роботи обиралася президія у складі не менше 3 осіб¹.

Таким чином, новий статут РКП(б) остаточно розв'язав проблему статусу національних компартій у складі РКП(б), до мінімуму обмежив їх права і функції. З огляду на це виникає питання: чому делегати конференції від Компартії України не відстоювали вже завойовані позиції? Вочевидь це можна пояснити тим, що загальнополітична ситуація на той час складалася не на користь Компартії України, яка організаційно існувала всього один рік, створювалася у запеклій боротьбі, перебувала на шляху ідейного й організаційного зміцнення. Більшість її членів не уявляли свого існування поза межами РКП(б) і слабо відчували свою причетність до КП(б)У, не було у ній незаперечного, визнаного й авторитетного лідера.

Окрім того, треба зважити й на те, що територія України на той час була захоплена денікінцями, більшість комуністів перебувала у підпіллі, уряд України розформований, а сам ЦК КП(б)У фактично припинив своє існування, що позбавило його впливу на перебіг подій в Україні.

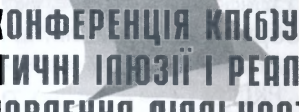
Не виправдало свого існування і Прифронтове (Зафронтове) бюро ЦК КП(б)У у складі С. Косіора, Я. Дробніса, Р. Фарбмана, які залишилися у Новозибкові для налагодження підпільної роботи, але майже одразу втратили реальний зв'язок з більшістю місцевих партійних організацій, не змогли надати їм допомогу, організувати боротьбу з денікінцями, що врешті негативно позначилося в цілому на всій діяльності КП(б)У.

¹ КПСС в резолюциях... – Т. 2. – С. 130.

Реально оцінюючи становище в Україні, учасники грудневого 1919 р. пленуму ЦК КП(б)У добре усвідомлювали, що відновлення Радянської влади в республіці, існування Компартії України повністю залежало від Червоної армії і ЦК РКП(б). Тому ще до офіційного затвердження нового статуту РКП(б) на партконференції вони вже керувалися його положенням, зокрема утворили Бюро ЦК КП(б)У (замість Тимчасового бюро) у складі Х. Раковського, Д. Мануїльського, В. Затонського, Я. Дробніса, С. Косіора, Р. Фарбмана, К. Ворошилова. Тобто у порівнянні з Тимчасовим бюро, затвердженого ЦК РКП(б), його склад розширювався з 5 до 7 осіб. Звертає на себе увагу, що Г. Петровський і А. Бубнов, які брали участь у роботі пленуму, не увійшли до нового складу Бюро ЦК КП(б)У, зате Д. Мануїльський, який не був членом ЦК КП(б)У, обраного Третім з'їздом, став не лише членом Бюро, але й відігравав згодом ключову роль у діяльності ЦК КП(б)У. Проте жодних протоколів, документів або згадувань про роботу Бюро ЦК КП(б)У в архіві не виявлено. Протягом всього часу аж до IV конференції Компартії України (березень 1920 р.) відбувалися лише пленуми ЦК КП(б)У, навіть і тоді, коли в його роботі брали участь лише дві особи, що більше підходило до засідання у форматі Бюро ЦК КП(б)У. Зараз важко сказати, чи це було випадковістю, чи певною реакцією на постанову ЦК РКП(б) про утворення Тимчасового бюро замість відновлення роботи Політбюро ЦК КП(б)У. Але складається враження, що українське керівництво негативно сприйняло утворення «тимчасового» бюро. На пленумі ЦК КП(б)У 15 грудня 1919 р., де Д. Мануїльський виступив з інформацією про публікацію повідомлення з приводу, звернімо увагу, «виділення Бюро ЦК КП(б)У», члени ЦК взяли лише до відома.

Отже, аналізуючи ситуацію, яка склалася у другій половині 1919 р. з Компартією України, її ЦК і Політбюро, напрошується висновок, що причини їх малоефективної діяльності у період денікінської окупації України носили як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Негативно позначилися на ЦК КП(б)У й політика всілякого обмеження його прав у прийнятті самостійних рішень, постійна опіка і контроль, а згодом і дезорганізація його діяльності з боку ЦК РКП(б). Характерно, що у відомій резолюції VIII Всеросійської конференції «Про Радянську владу на Україні», де намічалися конкретні заходи щодо виправлення допущених помилок та зміцнення Радянської влади в республіці, їх виконання передбачалося не шляхом посилення ролі ЦК КП(б)У, розширення його прав і обов'язків, а запровадженням у життя «особливі докладних інструкцій контролю за партійними працівниками на Україні з точки зору фактичного проведення директив ЦК РКП(б)»¹.

¹ КПСС в резолюциях... – Т. 2. – С. 124.

ІV КОНФЕРЕНЦІЯ КП(б)У: ПОЛІТИЧНІ ІДІЮЗІЇ І РЕАЛІЇ. ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У

Тим часом на Південному фронті було досягнуто переваги в силах над військами білогвардійців. Частини Червоної армії завдали рішучої поразки денікінцям. Протягом січня і першої половини лютого 1920 р. відбулося завершення визволення всієї України. В ході вигнання денікінців більшовики вживали заходів до відновлення партійних і радянських організацій. 22 січня відбувся черговий пленум ЦК КП(б)У за участю Х. Раковського, Д. Мануїльського і С. Косіора. Окрім питань партійного і радянського будівництва, також йшлося про скликання ІV конференції КП(б)У.

Необхідність скликання вищого форуму диктувалася надзвичайно складною економічною і соціально-політичною ситуацією, яка склалася на той час в Україні. Прийшли у занепад головні галузі промисловості, транспорт, зв'язок, посилилися антисоціалістичні настрої на селі, продовжувалась діяльність повстанських загонів націоналістичного спрямування і т. п. У цих умовах перед ЦК КП(б)У першочерговим постало завдання визначення політичного курсу, вироблення підходів до нагальних проблем життя, об'єднання і консолідації зусиль партійних організацій на подолання кризових явищ як у господарському, так і партійному житті. Інформація, що стікалася в ЦК КП(б)У, поїздки керівних партійних працівників по регіонах України засвідчили зростання у більшості партійних організацій критики й опозиційності до вищого партійного керівництва.

Досить істотні позиції у цей час завоювала група «демократичного централізму» на чолі з Т. Сапроновим, який очолював Харківський губком КП(б)У. «Децисти» виступили проти впровадження принципів єдиноначальності на виробництві, за колегіальність у вирішенні господарських питань, домагалися обмеження керівної ролі ЦК РКП(б). Окрім того, у багатьох партійних організаціях досить негативно оцінювалася діяльність самого ЦК КП(б)У, обраного на ІІІ з'їзді Компартії України.

У такій напруженій атмосфері пленум ЦК КП(б)У ухвалив рішення про скликання конференції в кінці лютого – на початку березня 1920 р. При цьому Х. Раковський і С. Косіор, передбачаючи, що основна критика і звинувачення у ліквідації ЦК КП(б)У, його Політбюро, провал

організаційної і координаційної роботи припаде персонально на них, вирішили обмежити кількість делегатів конференції на пленумі. Вони не визначили норму представництва від партійних організацій, а чітко зафіксували зібрати не більше 60, «максимум 70 делегатів та розверстати їх по губерніях». Водночас доручалося С. Косіору, Д. Мануїльському, Г. Петровському і Р. Фарбману вжити організаційних заходів щодо «об'їзду українських організацій і широкому інформуванню партійних мас про політику нашої партії в Україні на даний період»¹.

Проте така недемократична і обмежена норма представництва на конференції вже наступного засідання 30 січня, за участю інших членів ЦК КП(б)У Г. Петровського, В. Затонського і Р. Фарбмана, скасовується і визначається інакше: по одному делегату від кожних 50–100 членів партії і додатково ще по одному делегату від кожних 100 членів, а право вибору делегатів надавалося партійним організаціям, що нараховували не менше 50 членів партії, інші обирали делегатів на губпартконференціях². Враховуючи, що на той час КП(б)У нараховувала 25 тис. членів партії, затверджена норма представництва передбачала участь у роботі конференції понад 300 делегатів.

Документи свідчать, що підготовка до Всеукраїнської партійної конференції проходила в умовах відсутності єдності серед керівництва ЦК КП(б)У. Зокрема, В. Затонський, Я. Яковлев і С. Косіор вимагали надання їм функцій Бюро ЦК КП(б)У Правобережної України, де на той час вони працювали, а у Харкові напередодні відкриття конференції розгорівся скандал, пов'язаний з публікацією у газеті «Комуніст» списку відповідальних працівників, які не працювали на суботниках. Серед них знаходилися голова РНК Х. Раковський і нарком продовольства М. Владимиров, що стало предметом розгляду на пленумі ЦК КП(б)У, оскільки спеціальною його постановою заборонялося оприлюднювати їх прізвища. У зв'язку з цим секретаря ЦК КП(б)У Р. Фарбмана «за нелояльне ставлення до ЦК КП(б)У і не виконання його рішень» було усунуто від посади з вимогою за 24 години передати справи О. Шліхтеру, а самому відправитися у розпорядження Катеринославського губкома КП(б)У³.

Вочевидь, що така ситуація у ЦК Компартії України, доведена напередодні відкриття всеукраїнської партійної конференції до найвищої точки кипіння, накладала відбиток на її роботу.

IV конференція КП(б)У проходила у Харкові 17–23 березня 1920 р. У її роботі взяли участь 242 делегати з ухвальним – і 38 з дорадчим

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 57 – Арк. 26.

² Там само.

³ Там само. – Арк. 32.

голосом. Від імені ЦК РКП(б) конференцію вітав член Політбюро ЦК РКП(б) Й. Сталін, який також мав статус делегата з вирішальним голосом від комуністів Південно-Західного фронту. Будучи членом його Реввійськради, Й. Сталін одночасно очолював Українську трудову армію – частини військ фронту, які використовувалися у народному господарстві.

З політичною доповіддю ЦК виступив Голова РНК України Х. Раковський. Справа в тому, що обраний після III з'їзду КП(б)У секретарем ЦК Г. Пятаков, як вже зазначалося, з початком наступу Денікіна за рішенням Політбюро ЦК РКП(б) був направлений ще наприкінці травня 1919 р. для термінової мобілізаційної роботи на Донбас, потім перебував на відповідальній політичній роботі в діючій армії, а напередодні конференції взагалі відкликається з України і направляється на роботу до Першої трудової армії, дислокованої на Уралі, став головою Ради армії. С. Косіор, який виконував обов'язки секретаря ЦК КП(б)У після Г. Пятакова, вже в процесі денікінського наступу припинив виконання покладених на нього функцій, очоливши на початку липня 1919 р. Зафронтбюро ЦК КП(б)У, тобто не керував всією роботою ЦК досить тривалий час. Він знову повернувся до виконання обов'язків секретаря ЦК КП(б)У лише 10 грудня 1919 р. після ліквідації Зафронтвого бюро ЦК і відновлення секретаріату ЦК КП(б)У. Але на початку 1920 р. він теж відправляється для роботи на Правобережній Україні, а обов'язки секретаря ЦК КП(б)У поклалися на Р. Фарбмана, який напередодні конференції усувається від їх виконання. Отже, сталося так, що достатньо глибокого і всебічного звіту на конференції зробити було просто нікому. В результаті сам Х. Раковський змушений був неодноразово пояснювати делегатам, що він не володіє достатньою інформацією з багатьох питань, які мали бути обов'язково висвітлені в повноцінному звіті і тому вдається до матеріалів про діяльність РНК. Така позиція Х. Раковського виглядає досить дивною, оскільки під його керівництвом проходили майже всі засідання ЦК КП(б)У і Політбюро між III з'їздом і IV партконференцією.

Невдоволення викликала серед більшості делегатів конференції й доповідь С. Косіора з організаційних питань, який також постійно змушений був вдаватися до застережень, що більш-менш вичерпного звіту про діяльність ЦК він надати не може, оскільки займався іншими питаннями. Основну увагу він приділив розгляду роботи ЦК у справі організації боротьби з денікинською навалою. З 35 тис. членів КП(б)У влітку 1919 р. 20 тис. вступили до лав Червоної армії. За часів денікинщини Зафронтве бюро ЦК КП(б)У зосередило головну увагу на розгортанні підпільної та партизанської боротьби. У доповіді йшлося також про роботу ЦК напередодні конференції, коли розпочали діяльність кілька відділів ЦК; налагодився випуск газет, партійні коміте-

ти забезпечувалися кадрами, літературою, коштами. Вказувалося й на істотні недоліки у роботі ЦК, зокрема на слабкий зв'язок з місцевими організаціями¹.

Очевидна поверховість, уривчастість звітів ЦК, відсутність ділового, предметного аналізу роботи керівних структур республіканської партійної організації апіорі робила вразливою для критики діяльність ЦК КП(б)У. У затяжній дискусії, що набрала дуже гострого, напруженого характеру, делегати конференції висловили чимало критичних зауважень на адресу ухвалених рішень, дій згоданих центрів, які втратили реальний зв'язок з більшістю місцевих організацій, не могли надавати їм допомоги, що врешті негативно позначилось на всій діяльності КП(б)У. Особливо негативно делегати конференції поставилися до ліквідації ЦК КП(б)У, його Політбюро у вересні 1919 р. У своїх виступах делегати, зокрема Ліфшиць, вимагали пояснень від членів ЦК КП(б)У: хто їх розпустив і чому вони самі розпустилися? «Може бути, що нам скажуть: ми не винуваті, товариші, Москва нас розпустила. Але я не чув, товариші, що Москва призначала їх. Їх призначив III Всеукраїнський з'їзд і перед ним вони повинні були звітуватися; ніхто їх розпустити не міг»².

Делегати кваліфікували ЦК КП(б)У як фікцію, структуру, нездатну реалістично орієнтуватись і діяти, керувати партійними організаціями. Загальний висновок зводився до того, що треба докорінно змінити лінію, характер діяльності ЦК КП(б)У, ввести до нього нових людей, знайти нові параметри стосунків з ЦК РКП(б).

Наскільки гострого, принципового і безкомпромисного характеру носили дискусії на конференції, свідчить і той факт, що навіть молодший брат Станіслава Косіора – Володимир – став одним з найактивніших критиків ЦК КП(б)У і його керівництва, вніс відповідну резолюцію, яка при голосуванні набрала найбільшу кількість голосів.

Х. Раковський і С. Косіор у ході обговорення звітів кілька разів брали слово, при цьому не заперечуючи проти наявності серйозних недоліків, низки прорахунків, намагалися пояснити їх переважно складністю обстановки, водночас доводили, що партійна лінія була скоординована і узгоджена з ЦК РКП(б).

На звіт ЦК КП(б)У було подано відразу кілька проектів резолюцій (В. Косіора, Ф. Кона, О. Фуфлянського), які істотно суперечили одна одній. За таких обставин Х. Раковський запропонував прийняти доповідь ЦК до відома і перейти до інших справ. Однак на це більшість делегатів не погодилась. В результаті 114 голосами проти 79 була

¹ Четверта Конференція КП(б)У. 17–23 березня 1920 р. Стенограма. – К., 2003. – С.10.

² Там само. – С. 70.

ухвалена резолюція В. Косіора, в якій відзначалося, що головне завдання весни 1919 р. ЦК «було проведено, але не досить задовільно». ЦК звинувачувався у відсутності «самостійності у вирішенні питань партійної і радянської роботи в Україні». Зазначалося також, що його члени «не могли справитися з величезним відновленням партійних організацій і керівництва всіма галузями роботи в Україні»¹.

Це була не повна, компромісна оцінка роботи ЦК КП(б)У, не враховувався фактор впливу на його діяльність з боку ЦК РКП(б). З огляду на це, підозрілою є позиція, на яку став член Політбюро і Оргбюро ЦК РКП(б) Й. Сталін, котрий досконально володів інформацією щодо політики Москви, пов'язаною з Україною, безпосередньо був причетний до рішень ЦК РКП(б) стосовно ЦК КП(б)У. Більше того, Й. Сталін особисто користувався величезним авторитетом і повагою серед делегатів конференції, сам був делегатом, що давало йому можливість втрутитися у хід дискусії, спростувати деякі звинувачення на адресу членів ЦК КП(б)У, спробувати переконати делегатів у правильності рішень ЦК РКП(б) стосовно ліквідації ЦК КП(б)У, що без сумніву вплинуло на делегатів і не допустило б такого розколу конференції. Проте Й. Сталін зайняв вичікувальну позицію, жодним словом не втручався у дискусію. Схоже, що це був заздалегідь продуманий крок, який давав можливість ЦК РКП(б) уникнути власної відповідальності, а згодом стати арбітром між конфліктуючими сторонами.

Ці припущення до певної міри підтверджуються останнім засіданням конференції, коли почалися вибори делегатів на ІХ з'їзд РКП(б) і Центрального комітету КП(б)У, які вів Й. Сталін за дорученням, як він заявив, «конкуруючих між собою груп»².

Домовилися сформувати ЦК КП(б)У із 17 членів. 5 осіб мали затим бути обраними до Політбюро і Оргбюро ЦК (один член мав одержати місце водночас в обох згаданих органах), а решта працювали б на місцях. 7 членів ЦК мали займатись роботою в столиці. Один раз на місяць повинен скликатись пленум ЦК на сесійній основі.

При виборах ЦК КП(б)У «децисти», які склали більшість на чолі з Сапроновим, знову домоглися голосування списками. Зі всього попереднього ходу конференції було очевидним (принаймні дуже ймовірним), що до майбутнього складу ЦК увійдуть переважно «децисти» та їх прихильники. За таких умов 83 делегати, від імені яких виступив Г. Петровський, зробили заяву. В ній наголошувалось, що вибори ЦК КП(б)У, за представництва на конференції, яке зовсім не відповідає складу республіканської організації (основні робітничі райони – Донбас,

¹ Четверта Конференція КП(б)У... – С. 443.

² Там само. – С. 374.

Катеринославщина, а також Червона армія мали порівняно з Харківською губернією незначну кількість голосів), «в обстановці, коли дві рівні частини конференції не знаходять спільної мови і особистий момент покриває всі принципові розбіжності, не можуть користуватися необхідним авторитетом ні перед партією і пролетаріатом України, ні перед ЦК РКП(б), ні перед Третім Інтернаціоналом»¹. Тому вибори ЦК визнавалися абсолютно неможливими. До 83 згаданих делегатів продовжували приєднуватись інші учасники зібрання, відмовляючись брати участь у голосуванні і пропонуючи перенести розв'язання питання на розсуд ЦК РКП(б) і IX з'їзду партії. Природно, Г. Петровський зняв свою кандидатуру, яка була внесена до списку «децистів».

В. Блакитний заявив, що «в ненормальних умовах, які утворилися на конференції», група колишніх боротьбистів, яка брала участь у роботі конференції після об'єднання з КП(б)У, від виборів відмовляється. Про зняття своїх кандидатур зі списку, запропонованого «децистами», заявили також В. Чубар і О. Шумський.

Однак більшості конференції була підтримана пропозиція про те, що висунуті до списків кандидатури не можуть за власним бажанням зніматися з голосування. Хоча частина делегатів свідомо не брала участі у голосуванні, вибори ЦК все ж були проведені. 112 голосами, при 8 тих, хто утримався, до ЦК КП(б)У були обрані: В. Блакитний, К. Ворошилов, Я. Гамарник, С. Гандзей, Я. Дробніс, В. Затонський, О. Іванов, Е. Квірінг, В. Косіор, С. Мінін, Г. Петровський, Г. Пятаков, Т. Сапронов, Р. Фарбман, Т. Марченко, В. Чубар, О. Шумський. Кандидатами – В. Каверін, Антонов², М. Безчетвертний, І. Бик, С. Діманштейн, Ю. Коцюбинський, А. Падерін, М. Рафес, О. Сербіченко.

Звернімо увагу, що до проголосованого списку ЦК КП(б)У не потрапили Х. Раковський та С. Косіор, на яких покладалася головна вина за прорахунки у роботі колишнього Політбюро ЦК КП(б)У та його ліквідації.

Закрив короткою промовою конференцію Й.Сталін. Він з особливими почуттями говорив про приєднання до Компартії України колишніх боротьбистів «Я вважаю, – наголосив промовець, – що партія в цілому набула великого багатства. До цих пір наша робота в Україні кульгала, кульгала безумовно, бо вона цілком живилася міським пролетаріатом, на 9/10 носила характер роботи у містах... Тільки тепер, після злиття з нашою партією тов. боротьбистів, тільки тепер у нас буде могутній союз пролетаріату міста і села. Він може бути на ділі здійснений, а ви самі знаєте, що цей союз – основа всієї могутності, всієї сили федеративної республіки і Української особливо. І ось із цим фактором я маю честь привітати вас. Ви

¹ Четверта Конференція КП(б)У... – С. 437–438.

² Ініціали у документах відсутні.

одержали від долі бажане. Я б хотів, щоб конференція з гідністю оцінила наших товаришів і через них провела органічний нерозривний зв'язок з селом, об'єднала роботу пролетаріату міста і села»¹.

Схоже Й. Сталіна не дуже збентежив останній інцидент – відмова від голосування практично половини делегатів конференції і перемога «децистів» при виборах ЦК КП(б)У. В усякому разі, він досить спокійно (і водночас – багатозначно) заявив: «Я гадаю, що ЦК РКП зможе розібратися в цих питаннях і встановити порядок, або створивши новий ЦК шляхом комбінації з делегатів з обох сторін, або, можливо, що сам IX Всеросійський з'їзд займеться цим питанням. У всякому разі ясно, що питання так чи інакше буде розв'язане»².

23 березня відбувалося перше засідання ЦК КП(б)У нового складу, на якому з 17 були присутні 10 членів ЦК КП(б)У та 7 кандидатів, обраних на конференції. Пленум до повернення інших членів ЦК з Москви утворив тимчасове Політичне і Організаційне бюро у складі: О. Іванова, О. Шумського, В. Блакитного, В. Чубаря і М. Ніколаєва. Тимчасово секретарем ЦК КП(б)У обрано М. Ніколаєва.

За всю історію РКП(б) – КПРС це був промовистий випадок, коли найбільша партійна організація, незважаючи на демарші прихильників ЦК РКП(б), їх демонстративну відмову від голосування, зняття своїх кандидатур, забалотувала рекомендований Москвою список ЦК КП(б)У і обрала своє керівництво за власним бажанням. З цього часу до Компартії України Кремль завжди ставився з підозрою, відчував потенційну загрозу з її боку, а до вищих партійних керівників, яких згодом кремлівські вожді запідозрювали у «самостійності», «націоналізмі», а ці терміни застосовувалися з будь-якого приводу, запроваджувався досить ефективний засіб їх нейтралізації – відкликання з України. Ця практика, започаткована у 1919 р., збереглася протягом багатьох десятиліть.

Так трапилося і цього разу. Вже наступного дня, тобто 24 березня 1920 р., Політбюро ЦК РКП(б) розглянуло становище, що склалося в КП(б)У, і прийняло постанову про розпуск обраного ЦК як неправомірного та призначення (вкотре) тимчасового бюро ЦК КП(б)У. До нього мали увійти по два представники від старого і нового складів ЦК та один боротьбист. 25 березня відбулося перше засідання Тимчасового бюро у складі: Х. Раковський, С. Косіор, О. Іванов, М. Ніколаєв, О. Шумський. На ньому було обрано секретарем ЦК КП(б)У С. Косіора та створено організаційну комісію для вирішення поточних справ.

Лідери «децистів» не погодилися з такими рішеннями. Напередодні IX з'їзду РКП(б) Т. Сапронов зустрівся з В. Леніним, вимагав розглянути

¹ Четверта Конференція КП(б)У... – С. 441–442.

² Там само.

на Пленумі ЦК РКП(б) постанову Політбюро про розпуск ЦК КП(б)У, обраного конференцією. 31 березня група «децистів» – делегатів України – звернулася до з'їзду з заявою про неправомірність дій Політбюро ЦК РКП(б) щодо нового ЦК КП(б)У¹.

Відразу ж після закінчення з'їзду, 5 квітня 1920 р., новообраний ЦК РКП(б) розглянув питання про становище в КП(б)У. Було підтверджено рішення Політбюро ЦК РКП(б) про розпуск ЦК КП(б)У, обраного на конференції, та затверджено тимчасовий ЦК КП(б)У у складі 13 чоловік: В. Блакитний, П. Залуцький, В. Затонський, Ф. Кон, С. Косіор, Д. Мануїльський, С. Мінін, Г. Петровський, Х. Раковський, Ф. Сергєєв (Артем), В. Чубар, О. Шумський, Я. Яковлев (Епштейн). Того ж дня припинило своє існування Тимчасове бюро ЦК КП(б)У, яке встигло провести 8 засідань

З метою оздоровлення обстановки в КП(б)У ЦК РКП(б) відкликав з України активних «децистів» Т. Сапронова, В. Косіора, Р. Фарбмана та інших. ЦК РКП(б) схвалив лист «До всіх організації Комуністичної партії України», у якому доводилася необхідність і обґрунтованість заходів, вжитих ЦК РКП(б) для припинення діяльності «децистів» в Україні.

У листі проведено ретельний аналіз соціально-політичних причин активізації «децистської» опозиції в Харківській організації КП(б)У, що створило сприятливу базу для посилення впливу «децистів». Було вказано на необхідність якнайшвидшого очищення КП(б)У від випадкових, міщанських елементів, залучення до неї кращих представників робітничого класу та біднішого селянства. В листі висловлювалася впевненість, що комуністи України правильно зрозуміють і підтримають заходи ЦК РКП(б), спрямовані на організаційно-політичне зміцнення КП(б)У².

15 квітня 1920 р. відбувся пленум ЦК КП(б)У, на якому були утворені Політбюро ЦК (С. Косіор – секретар ЦК, Г. Петровський – голова ВУЦВК, Х. Раковський – голова РНК УСРР, О. Шумський – член РВР 12-ї армії, Я. Яковлев – секретар Харківського губкому КП(б)У і Оргбюро ЦК (С. Косіор, О. Шумський, Я. Яковлев). У такому складі ЦК КП(б)У та його Політбюро проіснували 7 місяців, тобто до V конференції КП(б)У.

Отже, гостра політична боротьба, яка розгорнулася на конференції за право Компартії України на більшу самостійність від РКП(б), в черговий раз зазнала поразки внаслідок безпрецедентних та жорстких дій з боку Політбюро ЦК РКП(б), відсутності єдності і згуртованості серед українських комуністів, їх покірності, що згодом трагічно позначилася на розвитку подальших подій в Україні.

¹ Четверта Конференція КП(б)У... – С. 21.

² Там само. – С. 475–478.

В. ВИННИЧЕНКО І ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У. ОРГАНІЗАЦІЙНІ І НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ОРГАНУ. БОРІТЬБА ЗА ОІДЕРСТВО

Події на Четвертій конференції Комуністичної партії (більшовиків) України надзвичайно занепокоїли ЦК РКП(б) і його Політбюро. Одразу по її завершенню вони вжили заходів з нейтралізації найбільш активних членів КП(б)У шляхом їх перереєстрації. Внаслідок цього у деяких партійних організаціях, зокрема у Харківській, Катеринославській, Миколаївській, чисельність членів КП(б)У зменшилась майже на половину. Окрім того, для «зміцнення» партійних організацій у розпорядження ЦК КП(б)У лише у травні 1920 р. ЦК РКП(б) направлено 674 комуністи з Росії, в Україну відряджається голова ВЧК Ф. Дзержинський, нібито для організації роботи тилу Південно-Західного фронту, а насправді для контролю ситуації у республіці. Він неодноразово брав участь у засіданнях Політбюро і пленумів ЦК КП(б)У. У серпні Політбюро затвердило кандидатуру В. Молотова головою Донецького губвиконкому. Нарешті повернувся і М. Скрипник, прохання якого про роботу в Україні Політбюро ЦК РКП(б) ще 23 грудня 1919 р. відхилило. Окрім того, з метою посилення українського національного елемента у КП(б)У Л. Троцький, Л. Каменєв, Г. Зінов'єв за дорученням В. Леніна ведуть активні переговори з Володимиром Винниченком про його участь у роботі РНК України.

Що ж змусило вище політичне керівництво РСФРР піти на такий неординарний крок? Справа в тому, що існуванню Радянської влади в Україні нависла нова загроза. Польща, спираючись на військову й економічну допомогу Англії, Франції і США, розгорнула інтенсивну підготовку до війни. У Варшаві відновилися польсько-українські переговори, які завершилися 22 квітня підписанням політичної конвенції між Польщею та УНР, за якою значна частина українських земель відходила до Польщі.

Винниченко, який на той час перебував в еміграції, де утворив «Закордонну групу українських комуністів», не тільки не підтримав С. Петлюру, а й всіма засобами намагався допомогти радянській країні на випадок війни з Польщею. З його ініціативи, ще у лютому-березні, була підготовлена група, яка мала завдання перейти кордон і проінформувати представників ЦК КП(б)У і уряду республіки про наміри Польщі, ставлення деяких європейських держав до цієї акції, а також з'ясувати можливість повернення в Україну. Але випадок до-

поміг Винниченку виконати свій задум іншим шляхом, використавши військовий літак. Нам не вдалося встановити особу пілота, але, як свідчить сам Винниченко, це була надійна людина, яка співчувала комуністичному рухові. На початку квітня 1920 р. літак здійснив безпосадочний переліт з Відня до Києва. Він доставив військові карти, літературу, зокрема 20 примірників книги «Відродження нації», листи Винниченка до Д. Мануїльського, В. Затонського, а також «До тт. комуністів-незалежників» і «До тт. комуністів УКП», які написав від імені своєї групи.

Коротко про їх зміст. Винниченко пропонував послуги на випадок війни з Польщею. «Закордонна група українських комуністів» має під своїм впливом значну частину українських полонених по різних таборах, – писав він у листі від 20 березня 1920 р. – Одна військова частина (бригада, кількістю 6000 чоловік) є в Яблонівім, в Чехословачії. Друга, менша, кількістю в 1500 чоловік є в Ужгороді... Ми робимо заходи, щоб Яблонівську бригаду чеський уряд перевів також до Ужгорода або десь інде, аби ближче до галицького кордону. Чеський уряд, здається, піде на це і бригаду незабаром підсуне до польського кордону. Значна частина офіцераства, а особливо величезна більшість солдатів, стоять у тісному зв'язку з нашою групою і цілком підлягають її директивам. Отже, наша група має такий план: на випадок війни Радянських Республік з Польщею у відповідний момент зробити наступ цією бригадою в тил полякам, попутно піднімаючи повстання в Карпатах і формуючи з повстанців армію. Люди, варті довір'я, гарантують у самий короткий строк повстанську армію в 10 – 20 тис. Зброя в гірняків, як кажуть, особливо в гуцулів, ніби є скрізь. Коли поєднати акцію наступу з сходу і з заходу, то дуже легко буде одрізати Галичину від Румунії¹.

Радянське керівництво на чолі з В. Леніним спочатку з підозрою і недовірою поставилося до прогнозу політичної ситуації в Європі і конкретних пропозицій колишнього першого голови уряду і Директорії УНР В. Винниченка. Але коли 25 квітня об'єднані польсько-українські сили перейшли у наступ і 6 травня захопили Київ, Політбюро ЦК РКП(б) переглянуло своє ставлення до Винниченка, бо вже наприкінці травня він прибув до Москви, де йому одразу були запропоновані посади в уряді України – заступника голови РНК з одночасним виконанням обов'язків наркома освіти або закордонних справ.

Політбюро ЦК КП(б)У негативно зустріло направлення Винниченка в Україну і наполягало перед ЦК РКП(б) призначити його послом в одну із європейських країн. Очевидно однією з головних причин такої позиції Політбюро ЦК КП(б)У було те, що між Х. Раковським і В. Винни-

¹ Лоцицький В.С. Не сприйнявши нових реалій. Сторінки біографії В.К. Винниченка//«Маршрутами історії». – К., 1990. – С. 604.

ченком склалися досить непрості стосунки. Ще будучи за кордоном, а згодом і після повернення Винниченко доводив, у тому числі і в листі до В. Леніна, необхідність заміни Раковського іншою особою, хай «навіть маловідомою серед українства», але української національності (Раковський був болгариним), бо ті емігрантські елементи, які готові перейти на бік Радянської влади, не довіряють політиці уряду, на чолі якого стоїть Раковський. Зрозуміло, що пропозиція Винниченка була відхилена. Не виключено, що він плекав надію зайняти пост голови РНК України. З деяких джерел відомо, що В. Винниченко вів переговори на цю тему з Л. Троцьким. Але в ЦК РКП(б), особисто В. Ленін, незважаючи на спротив Політбюро ЦК КП(б)У, вважали, що, з точки зору політичної доцільності, саме в цей момент В. Винниченко потрібен в уряді України, бо він користувався великою популярністю у республіці (по приїзді з-за кордону у Києві, наприклад, були надруковані його портрети, які поширювалися по всій губернії, а на губернському з'їзді незаможних селян навіть було запропоновано надіслати йому вітальну телеграму). Крім того, сам факт вступу до КП(б)У і участь одного з лідерів УСДРП у діяльності радянського уряду в Україні мав би неабиякий політичний резонанс, сприяв би розмежуванню національних сил. І це дуже добре розумів й сам Винниченко. В одній із доповідних записок він зазначав: «Чому моя участь в уряді вважається бажаною? Головним чином, мабуть, тому, що моє ім'я повинно привернути симпатії відповідних національних елементів до цього уряду»¹.

Наприкінці серпня В. Винниченко пише заяву про своє бажання вступити до КП(б)У і увійти до уряду республіки.

Політбюро ЦК КП(б)У, вагаючись у щирості кроку Винниченка, доручає голові РНК УСРР Х. Раковському зажадати від нього письмової декларації про свій зв'язок з партією. В разі її відповідності цілям і програмі партії було вирішено задовольнити його прохання і ввести до складу ЦК КП(б)У та призначити заступником голови РНК УСРР і наркомом закордонних справ, членом Реввійськради Південно-Західного фронту з правами «українського наркома військових справ».

В поданій до ЦК КП(б)У декларації Винниченко заявляв, що цілком поділяє тактику і політику КП(б)У і впевнений, «що і всі члени моєї організації «Закорд. групи українських комуністів» (як центр її у Відні, так і всі її секції в Берліні, Празі, Будапешті, Римі, Яблонівим та інших містах Європи), ідейні позиції якої не розходяться з моїми висновками, одержавши мою доповідь, відразу вступають до лав КП(б)У».

Ознайомившись з декларацією Винниченка, Політбюро ЦК КП(б)У 9 вересня 1920 р. вирішує прийняти його до партії і як члена ЦК запро-

¹ Лозицький В.С. Не сприйнявши нових реалій... – С. 606.

шувати на свої засідання. Однак Винниченко почав вимагати включення його до складу Політбюро. Цього ж дня відбулося ще одне засідання Політбюро, на якому була розглянута заява Винниченка. Як зазначалося в постанові, формальне включення Винниченка в Політбюро ЦК КП(б)У до чергового пленуму неможливе. Разом з тим право бути присутнім на всіх засіданнях Політбюро і Оргбюро ЦК КП(б)У давало йому змогу брати активну участь у керівництві партійною і радянською роботою¹. Але Винниченко відмовився від усіх запропонованих йому умов і від'їхав до Москви, а згодом повернувся за кордон.

Восени 1920 р. В. Винниченко надсилає до Москви свого останнього листа, у якому пояснював мотиви своєї відмови від участі у роботі уряду України незгодою з політикою абсолютного централізму як у партії, так і в усіх сферах її діяльності – економічній, національній та інших. Завдяки такій політиці московського центру, писав В. Винниченко, в Україні все мілітаризовано і централізовано. Передбачається, що в Україні революцію проводить незалежна партія українського пролетаріату і селянської бідноти, яка має і свою окрему назву – КП(б)У. Але це – декларативна, формальна сторона. Насправді партії українського пролетаріату міст і сіл ще немає. КП(б)У – тільки обласна організація РКП(б). Більшість відповідальних партійних діячів цієї організації прислано і призначено з центру Політбюро РКП(б). Увесь ЦК КП(б)У є не виборним, а призначеним з центру органом. Таким же чином і більшість керівників міських організацій прислані й призначені Політбюро ЦК РКП(б). Склад самої КП(б)У, внаслідок такої політики абсолютизму, має збірний характер і мало зв'язаний з широкими робітничими масами України. Бюрократизація і мілітаризація партії, безвідповідальність працівників перед організацією, безконтрольність їх і залежність тільки від вищого начальства дають перевагу різним несправжнім, непролетарським і неревольюційним елементам заповнити собою лави партії.

Вважається, що УСРР – самостійна, незалежна робітничо-селянська держава. Але це тільки в деклараціях. Насправді ж політика абсолютного централізму вождів революції звела нанівець не тільки державну самостійність України, а навіть її самодіяльність. І тут все, що можливо, також централізовано, особливо в сфері економіки. Промисловість, транспорт, робітничий ринок, продовольча справа, фінанси – все це залізними ланцюгами приковано до московського центру, звідки даються накази й директиви, які здебільшого не можна узгодити з українськими умовами, але внаслідок «залізної дисципліни» мають бути бюрократично виконані².

¹ Лозицький В.С. Не сприйнявши нових реалій... – С. 608.

² Там само. – С. 610.

Опублікована у п'ятому номері журналу «Комуніст» за 1920 р. заява В. Винниченка була сприйнята більшістю як наклеп на партію. На V Всеукраїнській конференції КП(б)У окремі делегати заявили, що запрошення Винниченка до участі у роботі уряду республіки, пропозиція вступити до партії більшовиків – політична помилка ЦК. Г. Зінов'єву і Х. Раковському довелося давати пояснення делегатам: чому вони пішли на переговори з Винниченком і пропонували йому високі пости. Х. Раковський, зокрема, доводив, що він особисто та інші члени Політбюро ЦК КП(б)У далекі від того, щоб шкодувати про проведені з В. Винниченком переговори та вважати, що це була дискредитація партії.

Тим часом стратегічна ситуація різко змінилася. Вже в червні 1920 р. Червона армія зупинила просування об'єднаних польсько-українських військ і сама перейшла в наступ. Хоч під Варшавою полки завдали поразки радянським частинам, але Польща, не маючи сил продовжувати війну, 12 жовтня у Ризі підписала договір про перемир'я, що дало можливість більшовикам спрямувати всі зусилля на боротьбу проти Врангеля та петлюрівських сил, які діяли на Правобережній Україні. Їх розгромом у листопаді 1920 р. фактично завершилася громадянська війна на українській землі.

В умовах переходу від війни до миру була скликана V конференція КП(б)У, що відбулася у Харкові 17–22 листопада 1920 р. У роботі конференції брали участь 378 делегатів з ухвальним і 129 делегатів з дорадчим голосом, які представляли 75 113 членів і кандидатів у члени партії.

Делегати конференції піддали гострій критиці виступ представника ЦК РКП(б) Г. Зінов'єва, який пропонував великодержавну, шовіністичну теорію «боротьби двох культур» – російської і української, випади І. Дашковського проти КП(б)У, яку він вже неодноразово пропонував зліквідувати як штучне і непотрібне утворення і повсюдно заснувати комітети РКП(б). Гостра дискусія розгорілася і навколо виступу В. Блакитного, який доводив, що КП(б)У не зв'язана з українським народом, що вона заповнена міщанськими елементами, які прийшли з Росії. Його виступ фактично перегукувався з основними положеннями, викладеними В. Винниченком у задуваному листі до ЦК РКП(б).

Конференція продемонструвала, що, незважаючи на всі організаційні заходи з боку ЦК РКП(б), партійна організація України продовжувала завдавати йому великого клопоту. У зв'язку з цим ЦК РКП(б) покладав великі надії на обрання нового керівництва КП(б)У, для чого вводилися посади першого і другого секретарів ЦК КП(б)У.

23 листопада відбулося засідання пленуму ЦК КП(б)У, обраного на конференції у складі 17 членів і 3 кандидатів. На посади двох секретарів ЦК було запропоновано чотири кандидатури: Молотова, Мануїльського,

Пятакова і Лебеда. При голосуванні найбільшу кількість голосів набрали Молотов і Лебідь, яких підтримував ЦК РКП(б).

Після затвердження Молотова першим секретарем ЦК В. Чубар і М. Іванов, які виступали проти його обрання, висловили окрему думку, котру наводимо мовою протоколу: «Враховуючи мале знайомство т. Молотова з українськими умовами і особливо партійними течіями, а також надаючи особливого значення ролі т. Молотова для роботи в Донбасі, вважаємо призначення його секретарем ЦК недоцільним»¹.

При виборах п'яти членів Політбюро було запропоновано сім кандидатів: Раковський, Петровський, Мануїльський, Молотов, Чубар, Затонський (вкотре) і Шумський, проте два останні не набрали необхідної кількості голосів. Особливо треба підкреслити, що це були перші і останні вибори секретарів і членів Політбюро ЦК Компартії України на альтернативній основі. До такої системи виборів у ЦК Компартії України повернулися лише у 1989 р.

Що стосується обрання Молотова першим секретарем ЦК КП(б)У, то, судячи з усього, за цим стояв Сталін, який добре знав його ще з часів їх роботи у Петрограді у складі військово-революційного комітету, згодом як уповноваженого ЦК РКП(б) і ВЦВК у Поволжі, де перетиналися їхні шляхи. Очевидно Й. Сталін звернув на нього увагу як на дисциплінованого виконавця, абсолютно не претендуючого на перші ролі. У цьому Сталін ще більше переконався, коли Молотова перевели з Нижнього Новгороду, де він обіймав посаду голови губвиконкому, в Донбас, відродження якого знаходилося під контролем Сталіна. Окрім того, він найкраще серед усіх членів Політбюро і Оргбюро ЦК РКП(б) знав ситуацію у Компартії України, боротьбу у ній різних течій, а тому для ЦК РКП(б) мати на чолі найбільшої республіканської партійної організації таку політичну фігуру, яка б беззастережно виконувала всі вказівки і розпорядження центру, було нагальним питанням.

Проте сам Молотов без ентузіазму зустрів своє обрання першим секретарем ЦК КП(б)У. В той же день він написав листа до ЦК РКП(б), у якому, підкреслюючи незнання партійної роботи в Україні, місцевих умов, працівників, мови тощо, просив відкликати його для роботи в Донбас чи інше місце. 16 грудня Оргбюро ЦК РКП(б) відхилило це прохання. Але Молотову лише чотири місяці довелося очолювати ЦК КП(б)У: після X з'їзду РКП(б) він був обраний кандидатом у члени Політбюро, секретарем ЦК РКП(б).

Чому саме Молотова висунули до вищого партійного керівництва? Справа в тому, що у боротьбі за єдність партії, яка на той час розгорнулася з ініціати́ви В. Леніна, було визнано за необхідне негайно розпус-

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 1–2.

тити всі фракційні групи, партійним організаціям ставилося за обов'язок не допускати будь-яких фракційних виступів, посилення впливу членів партії на безпартійні маси і т. п. У зв'язку з цим почала значно зростати роль партійного апарату, що в свою чергу стрімко посилювало позицію Й. Сталіна, єдиного, хто входив одночасно до Політбюро і Оргбюро ЦК РКП(б). На плечі Сталіна лягав величезний обсяг роботи і відповідальності. У 1920 р. було вирішено зміцнити секретаріат, включивши в нього трьох постійно діючих членів ЦК і доручивши йому «відання... поточними питаннями організаційного і виконавчого характеру»¹. Одним з таких секретарів ЦК РКП(б) обрали В. Молотова, який на довгі роки став для Сталіна одним з найвідданіших і безгласних виконавців його волі.

Обрання В. Молотова секретарем ЦК РКП(б) і його від'їзд до Москви стали настільки раптовими і несподіваними, що керівництво ЦК КП(б)У не могли одразу визначитися з його наступником, хоча здавалося, що для Компартії України з її потужними і загартованими революційною боротьбою кадрами це не мало великої проблеми. Тим більше, що другим секретарем і членом Політбюро на той час перебував Д. Лебідь, досвідчений партійний працівник. Проте впливові члени Політбюро ЦК КП(б)У Х. Раковський і Г. Петровський хотіли мати на чолі республіканської партійної організації таку фігуру, яка не загрожувала б збереженню ними тих позицій, котрі вони займали у керівництві України і, зокрема, в Політбюро ЦК КП(б)У. 22 березня 1921 р. відбулося засідання Політбюро, на якому відповідальним секретарем ЦК КП(б)У призначається 56-літній Фелікс Кон. Чому саме його, кандидата в члени Політбюро ЦК КП(б)У, було призначено на цю посаду? Судячи з усього, кандидатуру Ф. Кона висунув Х. Раковський, який добре пам'ятав, що єдиний хто залишив разом з ним президію IV партійної конференції на знак протесту проти жорсткої критики її делегатами Х. Раковського за бездіяльність ЦК КП(б)У і уряду під час денікінської окупації був саме Ф. Кон.

Звернімо увагу, що Ф. Кона призначено не першим, а відповідальним секретарем до того ж на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У, очевидно цим підкреслювалася тимчасовість його перебування на посаді, оскільки секретарі ЦК обиралися на пленарних засіданнях ЦК КП(б)У. Судячи з усього, ЦК РКП(б) і Політбюро ЦК КП(б)У на той час не мали узгодженої кандидатури на першого секретаря ЦК КП(б)У. Така ситуація продовжувалася протягом 9 місяців до Шостої конференції КП(б)У, яка відбулася у грудні 1921 р. За цей час Ф. Кон розгорнув активну діяльність, Політбюро ЦК КП(б)У працювало досить інтенсивно і напружено, було підготовлено і проведено 111 його засідань, на яких розглянуто увесь комплекс тогочасних політичних, військових, господарських, організаційних, кадрових та інших питань.

¹ Політична історія України. XX століття. – К., 2003. – Т. 3. – С. 92.

У цих умовах роль апарату ЦК значно посилилась, а сам Ф. Кон претендував на більшу самостійність, особливо, що стосувалося кадрової роботи. До цього спонукала ще й затіяна Й. Сталіним перетасовка кадрів і їх відкликання з України. Ця практика набирала таких величезних масштабів і настільки дезорганізувала роботу, що за ініціативою Ф. Кона стала предметом спеціального розгляду на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У. Було прийнято рішення не лише відрядити Ф. Кона до ЦК РКП(б) з метою твердо поставити питання перед Політбюро ЦК РКП(б) про недопустимість такого стилю роботи з кадрами, але й «звернутися за підтримкою до Володимира Ілліча» (Леніна), щоб заборонити без відома і узгодження з українськими ВУЦВК і Раднаркомом відкликати працівників, які займають вищі радянські пости в Україні¹. Проте неодноразові демарші Політбюро ЦК КП(б)У майже не впливали на ситуацію у цьому напрямку, а особисто для Ф. Кона стало крахом його політичної кар'єри в Україні. Не допомогла Ф. Кону і особиста зустріч з В. Леніним, яка відбулася 21 листопада 1921 р., бо судячи з усього питання про його заміну на посаді секретаря ЦК КП(б)У вже було вирішено на користь Д. Мануїльського.

В умовах здійснення нової економічної політики, зміцнення залізної дисципліни у партії, посилення партійного впливу і керівництва масовими громадськими організаціями проходила VI конференція КП(б)У, що відбулася 9–13 грудня 1921 р. в Харкові. З політичним звітом ЦК КП(б)У традиційно виступив Х. Раковський, з організаційним – другий секретар Д. Лебідь. Конференція обрала Центральний комітет у складі 21 члена і 5 кандидатів. На пленумі ЦК КП(б)У, що проходив два дні, було обрано Політбюро, Оргбюро і Секретаріат. Першим секретарем ЦК КП(б)У був призначений Д. Мануїльський, другим – Д. Лебідь. Членами Політбюро пленум обрав Раковського, Петровського, Пятакова, Чубаря, Фрунзе, Мануїльського. Як бачимо Ф. Кон, хоча й був обраний членом ЦК КП(б)У, проте не увійшов до жодного з його керівних органів. Судячи з усього, він був ображений таким ставленням до себе, бо вже на другий день роботи пленуму ЦК Ф. Кон не з'явився на його засідання, де приймалося рішення про відправлення його у місячну відпустку, а після її закінчення Ф. Кон відряджався до Києва на другорядну роботу – керівництва роботою серед польського населення Правобережної України, причому йому заборонялося ставити питання перед ЦК РКП(б) про відкликання з України².

Проте і Д. Мануїльський очолював республіканську партійну організацію фактичною всього 9 місяців. Рішенням Політбюро ЦК КП(б)У

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 13. – Арк. 60.

² Там само. – Оп. 1. – Спр. 83. – Арк. 3–4.

з 20 серпня 1922 р. йому була надана відпустка на 1,5 місяця, з якої він фактично вже не повернувся до виконання обов'язків першого секретаря ЦК КП(б)У, оскільки відкликався до Москви для роботи в III Комуністичному Інтернаціоналі. У листопаді 1922 р. Політбюро ЦК КП(б)У, розглядаючи кандидатури на посаду першого секретаря ЦК, зупинилося на Е. Квірінгу, який працював секретарем Донецького губкому партії. Проте ЦК РКП(б) категорично заперечував проти переведення його до Харкова, зважаючи на величезну роль, яку відігравав на той час Донбас. Тому хоча де-юре Д. Мануїльський залишався першим секретарем ЦК КП(б)У, фактично керівництво всією роботою в ЦК КП(б)У здійснював другий секретар Д. Лебідь. Треба сказати, що започатковані ним організаційні форми і методи діяльності ЦК Компартії України, його керівних органів фактично збереглися протягом багатьох десятиліть і лише удосконалювалися в залежності від збільшення і ускладнення завдань партійного і соціалістичного будівництва.

З ініціативи Д. Лебеда було розроблено і затверджено Положення про роботу Політбюро ЦК КП(б)У, яким унормовувалася його діяльність. Справа в тому, що з кожним роком збільшувався вал питань і проблем, які виносилися на розгляд Політбюро, а зважаючи на величезну завантаженість членів Політбюро, вони не завжди оперативно розв'язувалися. Засідання відбувалися то кожний день, то з інтервалом у кілька днів, постійного місця їх проведення теж не було. Вони могли проходити в приміщеннях ЦК КП(б)У, Раднаркому або на квартирі у Х. Раковського.

З огляду на це, у Положенні чітко визначалися, які питання виносяться на Політбюро та порядок їх розгляду. Зокрема, це питання міжнародної політики і зовнішньої торгівлі, загальнополітичні питання внутрішньої політики з усіх галузей радянської роботи; партійні питання, що мали принципове значення і носили загальнополітичний характер; заслуховується інформація про внутрішнє партійне становище в окремих організаціях; призначення керівників центральних та місцевих партійних і радянських органів влади. Окрім того, всі питання на розгляд Політбюро виносилися за пропозиціями Секретаріату, Оргбюро, членів ЦК КП(б)У, членів Президії ВУЦВК, наркомів, причому останні обов'язково з висновками голови РНК або голови ВУЦВК і т. п. Матеріали до питання, що виносилося на Політбюро, направлялися до Секретаріату ЦК за два дні до його засідання з необхідною кількістю примірників для всіх членів і кандидатів у члени Політбюро. Без попередніх письмових пропозицій вносилися лише питання, що вимагали екстреного вирішення¹. Встановлювався графік засідань: Політбюро і Оргбюро один раз, Секретаріат – двічі на тиждень,

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 105. – Арк. 2–3.

у чітко визначені дні і час. Окрім того, затверджувалися розподіл обов'язків між членами Політбюро та план його роботи на 3 місяці з попереднім переліком питань, що виносилися на його розгляд¹.

На цей час також припадає й інтенсивна нормотворча діяльність. На підставі відповідних рішень ЦК РКП(б) розробляються інструкції для партійних комітетів щодо порядку розсилки, повернення та ознайомлення з конспіративними (таємними) документами та їх зберігання. З цією метою створюються таємні (особливі) відділи та архіви². Постанови Політбюро, які мали характер підвищеної секретності і призначалися лише для надзвичайно вузького кола осіб політичного керівництва, об'єднувалися в особливу категорію документів, що дістала назву «окрема папка», визначався також порядок ознайомлення з постановами ЦК, їх публікація у пресі тощо.

Таким чином, завдяки вжитим організаційним заходам відбувалася перебудова діяльності Політбюро і Секретаріату, закладалася основа для чіткого і злагодженого механізму роботи в цілому апараті ЦК Компартії України, що давало можливість членам Політбюро зосереджувати свою увагу на актуальних, ключових проблемах життєдіяльності республіки.

Потужна організаційна діяльність Д. Лебеда, який до того ж фактично майже два роки був першою особою в ЦК КП(б)У, давала йому всі підстави сподіватися офіційно зайняти пост першого секретаря після VII партійної конференції, яка мала відбутися у квітні 1923 р. Проте основним претендентом на цю посаду залишався секретар Донецького губкому КП(б)У Е. Квірінг. Очевидно не випадково у грудневі 1922 р. інформаційному бюлетені «Известия Центрального комитета Коммунистической партии (большевиков) Украины» з'явився огляд роботи Донецької партійної організації за три останні місяці 1922 р., підготовлений Секретаріатом ЦК КП(б)У під керівництвом Д. Лебеда, в якому Донецький губком партії різко критикувався за слабку організаційну роботу, що викликало протест з боку Е. Квірінга та стало предметом розгляду на Політбюро ЦК КП(б)У. Погодовшись з пропозицією Е. Квірінга надрукувати у найближчому номері «Известий ЦК» пояснення з тих пунктів, проти яких заперечує Донецький губком, Політбюро разом з тим запропонувало Е. Квірінгу інші питання уладнати з Д. Лебедем³.

Цей інцидент став відомий делегатам VII конференції КП(б)У, яка відбулася 4–10 квітня 1923 р. у Харкові. При виборах членів ЦК деякі з них побоювалися, що Е. Квірінг і Д. Лебідь не зможуть разом працювати, а тому другим секретарем має працювати інша особа.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 105. – Арк. 4.

² Там само. – Оп. 1. – Спр. 105. – Арк. 9–11.

³ Там само. – Оп. 6. – Спр. 40. – Арк. 20–21.

Проте на пленумі ЦК КП(б)У, який відбувся одразу після завершення роботи конференції, Е. Квірінга обрали першим, а Д. Лебеда – другим секретарями ЦК КП(б)У одноголосно. Разом з тим, при виборах Політбюро Д. Лебідь пройшов з мінімальною кількістю голосів. З 21 присутніх членів ЦК за нього проголосувало 11. Ця обставина, очевидно, й спонукала Д. Лебеда виступити з заявою на засіданні ЦК КП(б)У, зміст якої зводився до того, що він категорично відхиляє всі розмови про його неспроможність співпрацювати з Е. Квірінгом як такі, що не мають під собою жодного підґрунтя і про «якісь тертя між ним і Квірінгом не може бути й мови»¹.

В свою чергу Е. Квірінг теж підтвердив думку Д. Лебеда, заявивши, що ці розмови, очевидно, виникли у зв'язку з інцидентом між Донецьким губкомом і Секретаріатом ЦК стосовно опублікованого огляду і вже розв'язаний на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У².

Проте обмін заявами Д. Лебеда і Е. Квірінга не зняв напруженості у їх стосунках. У травні 1924 р. другим секретарем і членом Політбюро ЦК КП(б)У стає О. Медведєв, що значно посилює позиції Е. Квірінга у керівництві КП(б)У. Цьому у значній мірі сприяло ще й те, що на той час найбільш впливовий і авторитетний член Політбюро ЦК КП(б)У Х. Раковський був знятий Москвою з посади голови Раднаркому України та направлений до Лондона повноважним представником СРСР у Великій Британії.

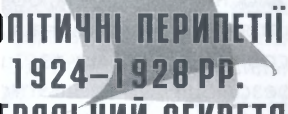
В історичній літературі питання діяльності Х. Раковського висвітлено досить повно, тому з свого боку лише зазначимо, що приїхавши в Україну за рекомендацією В. Леніна з метою подолання конфронтації між різними політичними течіями, запобігання самостійницьким тенденціям, він, за час роботи в Україні, хоч і був прихильником федеративного союзу України з РСФРР, проте категорично виступав проти їх злиття, а в період утворення СРСР – проти сталінського плану автономізації радянських республік у складі РСФРР. На XII з'їзді РКП(б) (1923 р.) Х. Раковський пропонував забрати від союзних комісаріатів дев'ять десятих їх прав і передати національним республікам. У зв'язку з цим він був звинувачений Й. Сталіним у конфедералізмі, що й стало головною причиною звільнення Х. Раковського з посади голови уряду України.

13 липня 1923 р. на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У розглядалося питання про від'їзд Х. Раковського. Президії ВУЦВК пропонувалося наступного дня опублікувати свою постанову про звільнення його з посади голови Раднаркому України та призначення на неї Власа Яковича Чубаря³. З цього часу і до 1991 р. ключовою фігурою у керівництві Україною стає вже не голова уряду, а перший секретар ЦК Компартії України.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 40. – Арк. 1 (зв.).

² Там само. – Оп. 1. – Спр. 110. – Арк. 1.

³ Там само. – Оп. 6. – Спр. 40. – Арк. 75.

**ПОЛІТИЧНІ ПЕРИПЕТІЇ
1924–1928 РР.
ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР
ЦК КП(б) УКРАЇНИ**

У першій половині 1920-х років під керівництвом Політбюро ЦК КП(б)У розпочалася українізація партійного, державного, господарського, профспілкового і комсомольського апаратів, наближення їх до трудящих мас, створення належних умов для задоволення культурно-освітніх та інших потреб національних меншин, що проживали на території України. Проте боротьба, яка розгорілася у Москві за владу між Сталіним і Троцьким, не лише відволікала Політбюро ЦК КП(б)У від вирішення нагальних політичних економічних і соціальних проблем українців, але й втягувала керівництво республіки у цю боротьбу, оскільки позиція найбільшої партійної організації мала велике значення для кожно́ї із протидіючих сторін.

Смерть В. Леніна ще більше загострила політичну боротьбу. Приводом для початку дискусії стали публікації Троцького з історії більшовизму, в яких деякі епізоди висвітлювалися ним суб'єктивно, велика увага надавалася власній ролі у революційних подіях.

23 листопада 1924 р. у пресі публікується постанова ЦК КП(б)У, із засудженням виступу Троцького, а січневий 1925 р. пленум ЦК КП(б)У у своїй резолюції, підготовленій власноруч Е. Квірінгом, зажадав не лише усунення Троцького з посади голови Реввійськради, а й виводу його зі складу Політбюро ЦК РКП(б). Проте січневий (1925 р.) пленум ЦК РКП(б) обмежився попередженням Троцькому й визнав неможливою його подальшу роботу на чолі Червоної армії. Таким чином, Політбюро ЦК КП(б)У і особисто Е. Квірінг повністю стали на бік Й. Сталіна.

Отримана перемога у дискусії сприяла висуненню Сталіна на становище першого керівника партії і держави, а Квірінгу – зміцненню власних позицій у республіці. Тому цілковитою несподіванкою для комуністів України стала постанова квітневого (1925 р.) пленуму ЦК КП(б)У про звільнення Е. Квірінга з посади генерального секретаря ЦК КП(б)У згідно з поданою ним заявою.

Виникає запитання: що змусило Квірінга піти на такий крок? Аналіз архівних документів дає можливість зробити припущення, що остаточне рішення про заміну Е. Квірінга виникло у Сталіна у березні 1925 р. Цікаво, що 13 березня на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У приймається рішення про надання Е. Квірінгу двотижневої відпустки з 16 березня,

судячи з усього, не за власним бажанням, бо через три дні на Політбюро розглядається його заява про звільнення від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У, де Квірінг писав: «З огляду на те, що в зв'язку з прийняттям пленумом ЦК КП(б)У резолюції про Троцького і моєї позиції у цьому питанні, для моєї роботи як секретаря ЦК створилися ненормальні умови, як у стосунках з ЦК РКП, так і всередині ЦК КП(б)У, – прошу звільнити мене від роботи секретаря ЦК і призначити на іншу роботу.

Моя заява не є результатом розходжень у політичній лінії з ЦК КП(б)У і ЦК РКП, а має на меті збереження в сучасних умовах міцного керівництва партійною організацією та встановлення більш тісного зв'язку з ЦК РКП»¹.

20 березня 1925 р. ЦК КП(б)У приймає рішення такого змісту: «Зважаючи, що недостатньо повний зв'язок т. Квірінга як секретаря ЦК КП(б)У з ЦК РКП(б) сприяло винесенню помилкового рішення пленуму ЦК КП(б)У по Троцькому, а також викликало у зв'язку з цим несприятливі умови роботи в середині Політбюро ЦК КП(б)У, що може шкідливо відбитися на згуртованості і єдності української організації, – задовольнити прохання т. Квірінга про звільнення його з поста генерального секретаря ЦК КП(б)У»².

Знову виникає запитання: яке ж помилкове рішення прийняв пленум ЦК КП(б)У та ще й створив несприятливі умови роботи в середині його Політбюро? Адже не можна всерйоз сприймати пропозицію про виведення Троцького з Політбюро ЦК РКП(б) як помилкову, що могла слугувати підставою відставки Квірінга. Навпаки, це міг бути для Сталіна досить вагомий аргумент у подальшій боротьбі з Троцьким, тим більше, що за таку постанову проголосували всі члени ЦК КП(б)У, окрім, звернімо увагу, Г. Петровського і Ф. Корнюшина. Більшість вчених вважають, що причина була не в цьому. Зокрема, у історика С. Діброва посилання Квірінга на принципові розбіжності у підходах ЦК КП(б)У і ЦК РКП (б) щодо Троцького викликає серйозні сумніви у щирості генсека ЦК КП(б)У з цього питання³. Крім Квірінга, що представляв партійну організацію України і вимагав виведення Троцького зі складу Політбюро ЦК РКП(б), аналогічну позицію зайняла на січевому (1925 р.) пленумі ЦК РКП(б) і ленинградська делегація, її підтримували й деякі інші учасники пленуму. Тому можна вважати, що сам по собі факт існування різних точок зору на пленумі не був чимось «крамольним». Слід зважити і на те, що у передмові до стенографічного

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 58. – Арк. 40.

² Там само. – Спр. 58. – Арк. 41.

³ Діброва С.С. Товариш Квірінг//Про минуле заради майбутнього. – К., 1989. – С. 306.

звіту січневого (1925 р.) пленуму ЦК КП(б)У, написаній Квірінгом майже водночас із заявою про звільнення, говорить: «Можна подумати, що у цьому питанні ЦК КП(б)У прийняв неправильне політичне рішення і вступив у протиріччя з ЦК РКП(б). Це не так. На пленумі ЦК РКП(б) з'ясувалося (про це також свідчать дебати, обговорення і на пленумі ЦК КП(б)У), що питання про перебування Троцького в Політбюро є лише питанням тактики, а не результатом різної принципової оцінки троцькізму. І якщо найпередовіші пролетарські організації (Ленінград, Донбас, Харків) вимагали вивести Троцького з Політбюро зараз, то ряд інших організацій до цього не були достатньо підготовлені». Дальші події підтвердили правоту цього аналізу.

Крім цього, питання про звільнення Квірінга з поста генерального секретаря ЦК КП(б)У не могло вирішуватися без участі Сталіна, який кадрові питання такого рівня нікому не передовіряв. Ми не маємо у своєму розпорядженні документів, що давали б змогу з'ясувати позицію генсека ЦК РКП(б) у тій ситуації. Однак є «ниточка», що може привести до правильної відповіді. Ця «ниточка» – спогади С. Гопнер, яка близько знала Е. Квірінга. За її словами, під час роботи січневого (1925 р.) пленуму ЦК РКП(б) Сталін запросив кількох членів ЦК, у тому числі й Квірінга, до себе на кремлівську квартиру¹

В бесіді за чашкою чаю обговорювалася робота пленуму. Саме тут у приватній розмові Квірінг і підтримав висловлену на пленумі Л. Каменєвим пропозицію, щоб Сталін обійняв більш відповідальну на той час посаду голови Реввійськради, а генеральним секретарем ЦК РКП(б) обрали когось іншого. Сталін різко відповів Квірінгу. Запропонований варіант не входив у його далекоглядні плани, адже він уже відчув, які можливості дає йому контроль над партійним апаратом. До того ж він був дуже мстивою людиною і нікому не дарував будь-якої незгоди з його точкою зору, особливо коли це стосувалося питань політичної влади. Тому можна припустити, що Сталін, уже розпочавши підготовку до наступної боротьби зі своїми недавніми партнерами по тріумвірату – Зінов'євим та Каменєвим, бажав застрахуватися від можливої підтримки їх Квірінгом. Як політичний діяч такого рангу Квірінг після своєї «приватної пропозиції» перестав влаштовувати генсека ЦК РКП(б). А знайти людей для дискредитації Квірінга було неважко, згадаймо позицію Петровського і Корнюшина при голосуванні резолюції пленуму ЦК КП(б)У. Саме вони порушили й загострили питання про «серйозні розбіжності» між політичними лініями ЦК КП(б)У і ЦК РКП(б). Необхідної ж підтримки в такій ситуації з боку своїх товаришів по керівному ядру ЦК КП(б)У Квірінг не отримав. Про це, зокрема,

¹ Діброва С.С. Товариш Квірінг... – С. 306.

свідчить ще одна його заява до Політбюро ЦК КП(б)У, датована 4 квітня 1925 р. Звертаючись з проханням відрядити його в розпорядження ЦК РКП(б), він прямо посилається на «тяжкі умови» для своєї «подальшої роботи на Україні». А ці «умови» створювали ті, кому заважали його прямота і принциповість. Становище Квірінга як генерального секретаря ЦК КП(б)У дедалі більше набувало двоїстості. Для того щоб позбутися її, він і подав заяву про звільнення за власним бажанням¹.

Аналіз архівних документів дає підставу стверджувати, що саме у період між 13 і 20 березня в ЦК РКП(б) було прийнято рішення стосовно Е. Квірінга та перейменування посади першого на генерального секретаря ЦК КП(б)У, яку Еммануїл Йонович, власне, обіймав лише у день свого звільнення. Для членів Політбюро ЦК КП(б)У стало зрозумілим, що на цей пост Сталін направить свою людину з найближчого оточення. Найбільш ймовірною кандидатурою міг стати В. Молотов, для якого свого часу була введена й посада першого секретаря ЦК КП(б)У. З огляду на це Політбюро 20 березня другим пунктом постановляє «категорично наполягати перед ЦК РКП на негайному направленні в Україну на цю роботу т. Молотова як товариша достатньо авторитетного в партійній масі...»² Проте у Сталіна виявляється була інша думка і замість Молотова постановою ЦК РКП(б) від 26 березня 1925 р. генеральним секретарем ЦК КП(б)У рекомендовано члена Політбюро, секретаря ЦК РКП(б) Л. Кагановича, що поставило членів Політбюро ЦК КП(б)У у досить незручне становище.

Доречно буде зазначити, що рішення квітневого (1925 р.) пленуму ЦК КП(б)У про звільнення Квірінга з посади генерального секретаря по-різному було сприйняте членами Політбюро ЦК РКП(б). Дехто з них висловив невдоволення вирішенням цього питання у вузькому колі. Проте справа була вже зроблена. Наступником Квірінга на посту генсека ЦК КП(б)У став «сталінський посланець» Каганович³.

Таким чином, Е. Квірінг, який за підтримки ЦК РСДРП – РКП вів жорстку, безкомпромісну боротьбу, навіть з елементами шантажу проти М. Скрипника і більшості делегатів Таганрозької наради та I з'їзду КП(б)У за обласний статус Компартії України, сам став заручником і жертвою власної позиції. Принагідно зазначимо, що ця обставина протягом багатьох десятиліть, фактично до 1990 р., впливала на долі багатьох видатних політичних діячів республіки, обмежувала можливості ЦК Компартії України самостійно і оперативного розв'язувати соціально-економічні, політичні, кадрові питання в Україні.

¹ Діброва С.С. Товариш Квірінг... – С. 307–308.

² ЦДАГО України. – Оп. 6. – Спр. 58. – Арк. 41.

³ С. Діброва. Зазначена праця. – С. 308.

Чому генеральним секретарем ЦК КП(б)У був рекомендований саме Каганович? Очевидно не лише тому, що він народився на Київщині і починав свою революційну діяльність в Україні. Відомі історики Ю. Шаповал і В. Греченко схиляються до думки про те, що основною причиною цього була його беззастережна відданість сталінській політичній лінії. Сталіну потрібен був керівник, здатний мобілізувати велику республіканську партійну організацію на боротьбу за реалізацію власного курсу, на протидію тим діячам, які вбачали у владолобних амбіціях Сталіна небезпеку для партії і країни¹.

Одразу після обрання генеральним секретарем ЦК КП(б)У Л. Каганович з притаманною йому енергійністю і вимогливістю приступив до практичної реалізації рішень квітневого (1925 р.) пленуму ЦК КП(б)У. Як відомо, на ньому розглядалися два основних питання: про українізацію (доп. нарком освіти О. Шумський) та про районування, тобто перехід на триступеневий територіально-адміністративний поділ в Україні: центр, округ, район (доп. голова РНК В. Чубар).

Вже на першому після пленуму засіданні Політбюро ЦК КП(б)У Каганович одним з пріоритетних питань для себе визначив здійснення українізації партійного, радянського, профспілкового і комсомольського апаратів. Він не лише створив для цього спеціальну комісію Політбюро ЦК, але й очолив її. Чому? Адже до нього перші секретарі ЦК КП(б)У мало звертали увагу на вирішення мовної проблеми в Україні. Очевидно Каганович вже на пленумі ЦК при обговоренні питання про українізацію зрозумів, що зрушення цієї справи принесе йому особисто неабиякі політичні дивіденти, сприятиме посиленню його авторитету, надасть йому моральне право згодом розгорнути шалену боротьбу проти так званого «націонал-ухильництва» у Компартії України, а головне, контролювати, впливати і обмежувати процеси українізації бажаними для Москви рамками.

В завдання даної публікації не входить всебічне висвітлення історії українізації 1920-х років, але щоб усвідомити її політичне значення, драматичність подій, пов'язаних з нею, необхідно сказати, що генеза українізації починається з відомої резолюції VIII конференції РКП(б) «Про Радянську владу в Україні», коли В. Ленін, аналізуючи причини гірких поразок Червоної армії в Україні, спалах масштабних селянських повстань на її території, дійшов висновків про необхідність, з тактичних міркувань, запровадження української мови в усіх органах радянської влади в УСРР. В імперативній формі зазначена резолюція поклала на членів РКП(б), які працювали в Україні, обов'язок «на ділі проводити право трудящих мас учитися і розмовляти в усіх радянських установах

¹ Політична історія України. XX століття. – Т. 3. – С. 122.

рідною мовою, всіляко протидіючи спробам відтіснити українську мову на другий план, прагнучи, навпаки, перетворити українську мову в знаряддя комуністичної освіти трудових мас. Негайно ж повинні бути вжиті заходи, щоб в усіх радянських установах була достатня кількість службовців, які володіють українською мовою, і щоб надалі всі службовці вміли розмовляти українською мовою». А резолюцією XII з'їзду РКП(б) (квітень 1923 р.) передбачалося видання спеціальних законів, що мали забезпечити «вживання рідної мови в усіх державних органах і в усіх установах»¹

Окрім того, однією з важливих умов розв'язання національної політики в радянських республіках була політика коренізації, тобто висування до керівних партійних і радянських органів представників корінного населення. Проте в Україні використовувався інший термін – українізація, який більш точно відбивав ті процеси, що мали здійснюватися у межах національної політики партії. До речі, цей термін вперше почав вживатися у період діяльності Центральної ради, яка з 1917 року здійснювала українізацію у військових частинах російської армії та державному апараті.

Основний зміст українізації передбачав врахування національних факторів при комплектуванні партійного і державного апарату, громадських організацій, запровадження в усіх установах української мови; організацію мережі шкіл, вищих навчальних закладів, видавничої справи українською мовою, вивчення національних обрядів і звичаїв населення, соціально-політичних і історично-побутових умов України, партійне керівництво розвитком української радянської культури.

Здійснюючи українізацію, Політбюро ЦК КП(б)У довелося долати чимало труднощів. Перш за все вони впливали із специфічних умов історичного розвитку України, що були пов'язані з русифікацією українського міста і більшої частини пролетаріату, а також недооцінкою окремими більшовиками значення національного питання у зміцненні Радянської влади в Україні. Про складні і суперечливі умови, в яких здійснювалася українізація, свідчать, зокрема, дискусії, пов'язані з так званою «теорією боротьби двох культур», що набули особливої гостроти в Компартії України на початку 1920-х років. Цю теорію обстоював один з членів Політбюро Д. Лебідь (з 1920 по 1924 р. – другий секретар ЦК КП(б)У). Намагаючись довести, що в Україні точилася боротьба між російською і українською культурами, прихильники цієї «теорії» недооцінювали українську культуру як начебто відсталу, селянську, фактично заперечували необхідність її розвитку. Суть цієї «теорії» полягала в протиставленні російської культури українській,

¹ КПРС в резолюціях... – Т. 1. – С. 423.

в пропаганді самопливу в розвитку української національної культури, в тому числі і мови. В одній із своїх статей «Деякі питання партійного з'їзду» в розділі «Національний момент» Д. Лебідь проголошував, що для комуністів-інтернаціоналістів національного питання в принципі не існує, що це є лише одним із засобів прискорення соціалістичного будівництва. «Наша партія, – продовжував він, – зобов'язана в українських умовах перевірити, чи дає українська мова можливість прискорити культурний процес в українському народі, особливо, в селянстві як відсталому, чи вона гальмує цей процес, не допомагаючи оволодінню культурою, а затруднюючи. Отже поставити собі завдання активно українізувати партію, а, відповідно, і робітничий клас (а цією справою партія не може зайнятися, не перекинувши своєї роботи і на робітничий клас) зараз буде для інтересів культурного руху мірою реакційною, бо націоналізація, тобто штучне насадження української мови в партії і робітничому класі, при нинішньому політичному, економічному і культурному співвідношенні між містом і селом, – це означає стати на точку зору нижчої культури села в порівнянні з вищою культурою міста»¹

Безумовно, реалізація цієї теорії неминуче повинна була призвести до загострення національних суперечностей між робітничим класом, здебільше російського походження, і селянством в Україні. Саме тому В. Затонський, М. Скрипник, О. Шумський рішуче виступили з критикою поглядів Д. Лебеда і його прихильників. У публікаціях, у виступах на Політбюро і пленумах ЦК КП(б)У, конференціях і з'їздах Компартії України вони аргументовано доводили неспроможність «теорії» боротьби двох культур, її шкідливість у національно-культурному будівництві в Україні. Особливо безкомпромісну боротьбу проти «теорії» двох культур вів О. Шумський, який з 1924 по 1927 р. очолював наркомат освіти УСРР. У відповідь на вищезгадану публікацію Д. Лебеда в газеті «Коммунист» О. Шумський писав: «Дуже шкода, що тов. Лебідь не повідав нам, звідки він викопав таку теорію про «неминучість боротьби двох культур» – та ще й в умовах пролетарської диктатури. Звідки ця неминучість? Що за фаталізм? Треба думати, що тов. Лебідь завагається нам вказати, де в марксистській літературі він знайшов формулювання і аргументацію такої теорії. Звичайно, жоден комуніст і справжній марксист не скаже, що він стоїть за перемогу однієї культури над іншою, але зовсім не з тих міркувань, про які оповідає тов. Лебідь, зовсім не тому, що одна культура «нижча», а друга «вища» і т. п., а тому що комуністу і справжньому марксисту просто не прийде в голову

¹ Коммунист. – 1925. – 17 марта.

безглузда думка про «неминучість» національної бійки і про «перемогу» одної культури над іншою»¹.

Інша проблема, яку розв'язувало Політбюро ЦК КП(б)У при проведенні українізації, була пов'язана з відсутністю книг, підручників, словників з української мови, а головне – спеціалістів і відповідальних працівників партійного, державного, профспілкового і комсомольського апаратів, які вільно володіли українською мовою. Однак найвідповідальнішим у діяльності партійних організацій було завдання переломити психологію людей, переконати громадську думку в необхідності проведення українізації, залученні корінного населення до державного управління. Це пояснювалося тим, що на початку 1920-х років 80 % населення республіки становили українці, а 20 % – представники інших національностей у той час, коли органи Радянської влади, згідно з даними уряду республіки, на 95 % обслуговували російські або профіковані працівники².

Таким чином на час обрання Л. Кагановича генсеком процес українізації просувався досить кволо, з великими суперечностями і спротивом навіть всередині Політбюро ЦК КП(б)У. О. Шумський, який виступав з доповіддю на квітневому (1925 р.) пленумі ЦК КП(б)У, добре розумів, що доки центральний орган партії не надасте українізації належної уваги, вона буде й надалі просуватися повільно, створюючи серед партійних і радянських працівників впевненості в необов'язковості виконання рішень партії щодо вивчення української мови. Виходячи з цього, він надто різко критикував окремих членів ЦК КП(б)У, керівників партійних і профспілкових органів за недостатню увагу до українізації своїх апаратів. Ця обставина викликала шквал негативних емоцій у виступах багатьох членів ЦК при обговоренні доповіді О. Шумського. Судячи з цього, у Кагановича склалося упереджене ставлення до О. Шумського, яке згодом переросло у ворожнечість.

Загостренню їх стосунків сприяло й те, що вони стояли на діаметрально протилежних позиціях, розумінні і масштабах здійснення українізації. В загальних рисах вони зводилися до того, що Шумський, наприклад, вбачав в українізації початок національного відродження, створення української державності в радянській формі, розширенню прав і функцій УСРР, розвитку і піднесенню української культури і т. п. Каганович головним своїм завданням вважав здійснення українізації партійного і державного апаратів в Україні у суворій відповідності з директивами

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2255. – Арк. 15, 19.

² Звіт робітничо-селянського уряду України за 1923–24 рік до IX Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – Харків, 1925. – С. 13.

центральної влади, обстоював тезу загострення класової боротьби у сфері національної політики, що передбачало вироблення «правильної» партійної лінії, перспектив і меж українізації. Для генсека ЦК КП(б)У українізація була не стратегічним напрямком діяльності партії, а лише тактичною потребою дня.

Шумський з приходом Кагановича одразу відчув послаблення власних позицій щодо впливу на процеси, котрі відбувалися у рамках національної політики. На пленумах ЦК і засіданнях Політбюро він почав допускати гарячковість і нестриманість у висловлюваннях до колег, які побоювалися українізації, вимагав її форсування, інколи підкреслював незнання генсеком української специфіки тощо.

Між Кагановичем і Шумським почав розгортатися конфлікт, до якого долучилися члени Політбюро ЦК КП(б)У, а згодом і сам Сталін. Ситуація настільки загострилася, що вже в жовтні 1925 р. під час зустрічі Сталіна з делегатами з'їзду Компартії Західної України Шумський запропонував генсеку ЦК ВКП(б) замінити Кагановича на посаді генсека ЦК КП(б)У Чубарем. Мотивуючи свою позицію, О. Шумський зазначав, що Каганович слабо орієнтується у галузі національної політики в Україні, проявляє грубість і нетерпимість. Лише через півроку Сталін напише листа «Тов. Кагановичу та іншим членам Політбюро ЦК КП(б)У», в якому він проаналізує свою бесіду з Шумським, погодиться з деякими аргументами свого співрозмовника, але разом з тим відзначить, що Шумський, маючи правильну перспективу, «не враховує темпу», а тому на посаді генерального секретаря ЦК КП(б)У слід залишити Кагановича.

Чимало дослідників вже неодноразово раніше трактували ці та інші події, пов'язані з перебуванням Кагановича генеральним секретарем ЦК КП(б)У, про його досить непрості стосунки з деякими членами Політбюро, зокрема Чубарем і Затонським, інтриги щодо Комуністичної партії Західної України, створення не просто «справи Шумського», а вже цілого «національного ухилу» і т. п. Проте навряд чи правильно перекладати всю вину безпосередньо на одного Кагановича.

У згаданому листі Сталін висловив критичні зауваження й на адресу Кагановича, вказавши на його «деякі вади щодо «перадміністрування» та «на організаційний натиск», що, як слушно зазначає відомий дослідник сталінізму в Україні Ю. Шаповал, могло б стати предметом серйозної розмови у Політбюро або на пленумі ЦК КП(б)У¹. Тим більше, що він був молодого людиною, вперше очолив найбільшу республіканську партійну організацію, в той час як членами Політбюро ЦК КП(б)У були досвідчені і відомі революціонери: В. Затонський, К. Кіріжк І. Клименко,

¹ Шаповал Ю.І. Українські «щаблі» Кагановича, або «жива сталінська людина»//Про минуле заради майбутнього. – К., 1989. – С. 350.

Г. Петровський, А. Радченко, М. Рухимович, М. Скрипник, В. Чубар, більшість з яких стояли у витоках створення Компартії України, сповідували принципи демократичності і колегіальності у діяльності Політбюро.

Було б також антиісторично продовжувати лише вперто консервувати негативний бік діяльності Кагановича як генерального секретаря ЦК КП(б)У. Величезна працездатність, вимогливість і організованість дозволяли йому предметно займатися питаннями промисловості, сільського господарства, фінансів, проблемами партійного і державного будівництва, ідеологією, національною політикою тощо. Аналіз протоколів Політбюро дозволяє зробити висновок, що до більшості з цих питань особисто Каганович вносив обґрунтовані і конкретні пропозиції, котрі лягали в основу постанов ЦК КП(б)У, виконання яких знаходилися під контролем генерального секретаря і, зокрема, питання українізації. Досить сказати, що Каганович не лише сам вивчив українську мову, але й разом з членом Політбюро ЦК КП(б)У М. Скрипником, який у 1927 р. після Шумського очолив наркомат освіти, добивалися, щоб вона зайняла належне місце в республіці. Наприклад, з 1928 р. діловодство українською мовою в апараті ЦК КП(б)У поступово і впевнено почало витісняти російську мову, тираж українських газет збільшився у 5 разів, центральний орган ЦК Компартії України – газета «Комуніст» почала виходити українською мовою, продукція всіх видавництв республіки досягла 30 млн книг. За цей же період у трудових школах українською мовою навчалося 2,25 млн дітей, вузи республіки підготували 35 тисяч спеціалістів¹. Українська мова прокладала шлях у побут, розширювалася сфера її застосування. Власне закладалися могутні підвалини національного відродження, створювалися сприятливі умови для розвитку української науки, освіти, культури.

З часом успіхи соціалістичного будівництва, розв'язання багатьох проблем національної політики в Україні почали пов'язувати з іменем Л. Кагановича. У великій мірі цьому сприяла і та кадрова політика, яку він запровадив у республіканській партійній організації. Поступово, відтісняючи Політбюро ЦК КП(б)У, Каганович, наслідуючи Сталіна, почав висувати і розставляти на ключових партійних і державних постах особисто йому відданих людей.

У зв'язку з цим та за сприянням республіканської і місцевої преси стрімко почав зростати авторитет і популярність Кагановича в Україні. Тому абсолютною несподіванкою у червні 1928 р. для більшості членів ЦК КП(б)У і його Політбюро стала звістка про відкликання Кагановича з посади генерального секретаря нібито за власним бажанням. Чому? Яка причина? Адже ззовні складалося враження, що генеральний секре-

¹ Лозицький В.С. Політика українізації в 20–30-х роках: історія, проблеми, уроки//Український історичний журнал. – 1989. – № 3. – С. 53.

тар і Політбюро ЦК КП(б)У працювали дружньо і злагоджено, оператив-но вирішували питання, що стояли на порядку денному соціалістичного будівництва.

Побутують дві протилежні думки, одна – Кагановича Москва відкликала з України за серйозні помилки, інша – для посилення Секретаріату ЦК ВКП(б).

Дуже важливим для з'ясування причин відставки Кагановича могли б послужити стенограми об'єднаного засідання Політбюро ЦК КП(б)У і Президії ЦКК та закритого засідання пленуму ЦК КП(б)У, що з невеликим інтервалом відбулися в один день – 27 червня 1928 р.

Проте й вони не дають однозначної відповіді на поставлені питання, оскільки самі учасники цих засідань шукали реальні мотиви відставки Кагановича. На жаль, стенограми виступів самого Кагановича, який двічі виходив до трибуни на розширеному засіданні Політбюро і двічі на закритому пленумі ЦК КП(б)У, з невідомих причин в архівних справах відсутні. Можливо Каганович після своїх правок забув або не встиг повернути їх до секретаріату? Хоча це малоймовірно, оскільки він був функціонером, який суворо дотримувався правил і бюрократичних формальностей, запровадив стенографічні записи всіх засідань пленумів і частково Політбюро ЦК КП(б)У. Не виключено, що Каганович з політичних міркувань міг вилучити зазначену стенограму своїх виступів й у 1947 р., коли знову очолив ЦК Компартії України.

Проте це не так вже й важливо, оскільки Каганович, судячи з виступів інших учасників засідань, так і не зміг чітко пояснити реальні мотиви своєї раптової відставки. Його твердження, що він сам просив Сталіна перевести на іншу роботу, оскільки в Україні працює вже 3,5 року, учасники засідань відкидали як необґрунтовані. Не зміг розвіяти сумнівів щодо істинної причини від'їзду Кагановича і виступ Чубаря на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У, у якого, до речі, з генеральним секретарем ЦК КП(б)У склалися непрості стосунки. Він був першим, кому Сталін, знаючи про це, після наради по узгодженню планів хлібозаготівлі, затримавши його, сказав, що «ми думаємо від вас забрати Кагановича». А коли В. Чубар запитав у Сталіна і Молотова, чи обговорювати це питання на пленумі ЦК КП(б)У, вони йому відповіли, що думка партійної організації повинна бути виявлена¹.

На засіданні Політбюро ЦК, більшість членів якого після X з'їзду КП(б)У складали висуванці Кагановича, був підготовлений проект резолюції пленуму ЦК КП(б)У про те, щоб добиватися від ЦК ВКП(б) залишення Кагановича на посаді генерального секретаря. Зокрема, у цьому документі говорилося, що від'їзд Кагановича з України стане

¹ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 144. – Арк. 10.

величезною політичною помилкою, яка матиме непередбачувані наслідки для Компартії України. Нібито лише робота Кагановича, його виключна енергія і «вірний ленінський підхід до речей у найбільшій мірі допомогли українській організації відбити всі скажені атаки троцькістської і націоналістичної опозиції, стати одною з найсильніших опор ЦК ВКП(б) в найтяжчих умовах нинішнього періоду соціалістичного будівництва і боротьби з явною і прихованою контрреволюцією.

Повинна бути особливо відзначена безпощадна боротьба т. Кагановича, як генерального секретаря ЦК КП(б)У, з усіма явищами загивання, розкладу, місництва, нездорової групівщини...» в республіканській партійній організації і т. д. і т. п.¹

Запропонований Політбюро ЦК проект резолюції знайшов повну підтримку серед прибічників Кагановича на пленумі ЦК КП(б)У. На трибуну піднімалися члени і кандидати в члени ЦК КП(б)У й намагалися перевершити один одного у вихвалюванні генерального секретаря.

Серед усіх 27 виступів лише голова Всеукраїнської спілки сільськогосподарської кооперації О. Одинцов різко критикував Політбюро і особисто Кагановича за часту зміну складу секретарів окружкомів партії, незрозумілі мотиви їх висування на керівні посади без урахування їх ділових якостей. На його думку, тут важливу роль відігравали елементи запопадливості і підлабузництва. «Я не пам'ятаю такого документа, як запропонований проект резолюції Політбюро, – заявив О. Одинцов. – Те, що тут прочитане, тільки після смерті людини читається, а не за життя її»².

Проте виступ Одинцова не зміг отверезити учасників пленуму ЦК КП(б)У, а навпаки викликав бурю емоцій і спричинив до ще більшого вихвалювання Кагановича та засудження оратора за нібито наклепницькі слова та зведення рахунків з генсеком³.

Цікаво, що у ході обговорення цього питання Каганович жодного разу не протестував проти надмірного вихвалювання його заслуг, навпаки він дозволяв собі інколи кидати уточнюючі репліки, які наштовхують на висновок про нещирість генсека піти за власним бажанням із займаної посади, всіма зусиллями він намагався якраз утриматися на ній.

Судячи з усього, Каганович допустився грубої помилки, можливо і сам того не усвідомлюючи. Він не врахував одної обставини, яка, вочевидь, і стала головною причиною краху його кар'єри в Україні. Ця обставина полягала у тому, що на той час Сталін підтримував і насаджував у партії свій власний культ особи. Каганович, достойний учень свого патрона, ставши генеральним секретарем ЦК КП(б)У, переймав і за-

¹ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 144. – Арк. 5.

² Там само. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 291. – Арк. 20.

³ Там само. – Арк. 21, 24, 28.

проваджував в Україні ті методи і технології концентрації влади у своїх руках, які з успіхом використовував Сталін. Найголовніші з них – це відповідне регулювання кількісного і персонального складів ЦК КП(б)У і його Політбюро. Досить сказати, якщо IX з'їзд КП(б)У (грудень 1925 р.) обрав Центральний комітет у складі 45 членів і 17 кандидатів у члени ЦК, які у свою чергу затвердили 9 членів і 3-х кандидатів у члени Політбюро, то на X з'їзді (листопад 1927 р.) членами стали 75 і кандидатами у члени ЦК – 45 осіб, а найвищий політичний орган, звернімо увагу, був затверджений у складі 9 членів і 9 кандидатів у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Це був єдиний випадок за всю історію Компартії України, коли членів і кандидатів у члени Політбюро була однакова кількість, а якщо не враховувати Кагановича, то кандидатів було навіть більше, ніж дійсних членів Політбюро ЦК КП(б)У. Увесь персональний склад цього органу, окрім Чубаря і Петровського, які за посадами входили до нього, своїм висунуттям був зобов'язаний особисто генеральному секретарю ЦК КП(б)У і знаходився у повній залежності від нього. Поступово Політбюро ЦК КП(б)У з демократичного органу, де всі рішення приймалися після всебічного обговорення більшістю голосів, перетворювався у диктат одної особи. Ті ж, хто чинив спротив Кагановичу, усувалися з Політбюро. Так сталося з секретарями ЦК КП(б)У Клименком, Кіркіжем, головою Всеукраїнської ради профспілок Радченком та ін., а вакансії заповнювалися особами з його оточення. Навіть голова РНК України Чубар не витримував свавілля з боку генсека ЦК КП(б)У і просив Сталіна перевести його на іншу роботу. Концентрація влади у руках Кагановича спричинила до того, що на всіх рівнях партійної ієрархії, у пресі почали виголошувати йому дифірамби.

Звичайно, поява свого «вождя» в Україні не могла сподобатися Сталіну, який ревниво відстежував усі процеси, що відбувалися у партії. Ось чому, на наш погляд, Каганович і його оточення губилися у згодах про істинну причину його відкликання до Москви.

Можна припустити, що якби така «любов» до Кагановича з боку найбільшої партійної організації відбувалася трохи пізніше, то його могла б спіткати доля іншого любимця партії – першого секретаря Ленінградського обкому і члена Політбюро ЦК ВКП(б) С. Кірова, вбитого прямо у Смольному.

Бурхливе обговорення на пленумі ЦК КП(б)У і його резолюція про залишення Кагановича в Україні лише прискорила вирішення цього питання. Вже 10 липня у Москві терміново відбулося засідання Політбюро ЦК КП(б)У за участю: Кагановича, Петровського, Чубаря, Скрипника, Медведєва, Постишева, Ломова, Семенова; кандидатів у члени політбюро: Сухомліна, Строганова, Чувиріна та голови Президії ЦКК Затонського, які прибули на пленум ЦК ВКП(б). Вони розглянули постанову Політбюро ЦК ВКП(б) від 7 липня «Про першого секретаря

ЦК КП(б)У». Відповідно до неї Політбюро ЦК КП(б)У задовольнило прохання Л. Кагановича про звільнення його від обов'язків першого секретаря ЦК КП(б)У, а висунути ЦК ВКП(б) на цю посаду кандидатуру С. Косіора постановили винести на затвердження пленуму ЦК КП(б)У¹. Звернімо увагу, що в обох постановках відсутня згадка про генерального секретаря ЦК КП(б)У. Очевидно в ЦК ВКП(б) вважали недоцільним мати двох генеральних секретарів власне в одній партії. Проте Сталін не заперечував, щоб і Косіор на деякий час теж був обраний генеральним секретарем ЦК КП(б)У, бо якраз на той час виношував план розгрому останньої опозиції так званого «правого ухилу» на чолі з улюбленцем Леніна і партії М. Бухаріним, перемога над яким багато в чому залежатиме від позиції керівництва Компартії України. Через чотири дні Політбюро ЦК КП(б)У знову повертається до питання про звільнення Кагановича вже з посади генерального секретаря, у зв'язку із затвердженням його секретарем ЦК ВКП(б), та обрання на неї С. Косіора з введенням його до складу Політбюро, Оргбюро і Секретаріату ЦК КП(б)У¹ 14 липня 1928 р. Станіслав Косіор одностайно обирається генеральним секретарем на пленумі ЦК КП(б)У, і в цей же час Компартії України виповнилося рівно десять років.

Отже, намагаючись об'єктивно і неупереджено осмислити десятилітній період існування Компартії України та її керівних органів, зокрема Політбюро ЦК, потрібно, зрозуміло, оцінювати його в контексті сказаного вище, з врахуванням тих конкретно-історичних умов, у яких вони створювалися і діяли. Природним було бажання Політбюро ЦК КП(б)У щодо об'єднання зусиль Росії і України у боротьбі проти зовнішніх і внутрішніх ворогів, але на основі рівності і братерства, найтіснішого союзу між ними. Проте обмеження статусу Компартії України до рівня обласної партійної організації з самого початку призвело до диктату з боку російського партійного центру, поставило керівництво України у нерівні умови, необґрунтованого звуження прав і можливостей партійних і радянських органів влади.

Протягом першого десятиліття Політбюро ЦК КП(б)У, незалежно від того, хто був на чолі партії і Уряду України, вели боротьбу проти неузгодженості і безладдя у кадровій політиці, добивалися більш узгодженого і продуманого підходу московських наркоматів до здійснення економічної, фінансової політики в Україні. Звичайно, у цій боротьбі провідна роль належала Політбюро ЦК КП(б)У. Інша справа, що не завжди вдавалося відстоювати свої позиції, але демарші з його боку, критичне ставлення до рішень центральних органів, що стосувалися республіки, завдавало багато клопоту кремлівським вождям.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 143. – Арк. 27

² Там само. – Арк. 28.

**ПОЛІТИЧНЕ
КЕРІВНИЦТВО УСРР
У 1929-1940 РР.**

Наступний період історії України, який характеризується, з одного боку, значними соціально-економічними перетвореннями, а з іншого – голодомором, трагічними наслідками репресивної політики щодо українських комуністів, пов'язується не лише з особою Сталіна, але й зі Станіславом Вікентійовичем Косіором.

Новий лідер КП(б)У був добре відомим політичним діячем в Україні, мав високий авторитет серед комуністів, як ніхто інший користувався серед них величезною повагою. За стилем роботи, лояльним ставленням до своїх колег по Політбюро ЦК КП(б)У він вигідно відрізнявся від свого попередника, був незалежною і масштабно мислячою людиною, рішучим керівником. Характерно, що вже на другому засіданні Політбюро ЦК КП(б)У, яке проходило під його головуванням, Косіор настав на скасування постанови Політбюро від 14 березня 1927 р. про проведення двічі на місяць його закритих засідань, у свій час ухваленої за ініціативою Кагановича.

Аналіз протоколів закритих засідань Політбюро ЦК КП(б)У, на які допускалися члени і кандидати у члени ЦК, представники ЦКК лише з дозволу генсека, свідчить, що вони мало чим відрізнялися від звичайних. На їх розгляд виносилися питання про боротьбу з «націонал-ухильництвом», становище у Компартії Західної України, робота на селі, постачання робітників тощо. Ухвалені рішення на закритих засіданнях Політбюро теж носили типовий характер, проте сам факт існування таких засідань створював ореол утаємненості влади, причетності до вузького кола вибраних генеральним секретарем ЦК осіб. Шкідливість і недемократичність такої практики діяльності Політбюро були очевидними, оскільки призводили до концентрації влади у руках генерального секретаря ЦК, зумовлювали виникнення залежності самого Центрального комітету від обраного ним Політбюро, звужували інформаційну забезпеченість партійних органів.

21 вересня 1928 р. Політбюро ЦК КП(б)У приймає запропоновану С. Косіором постанову, якою не лише скасовувалися закриті засідання Політбюро, але й розширювалося коло осіб, котрі мали право постійно брати участь у його роботі. Це члени і кандидати у члени Політбюро (обов'язково), члени і кандидати у члени ЦК КП(б)У, пред-

ставники Центральної контрольної комісії та їх заступники, зав. інформаційним відділом ЦК, редактори центральних партійних видань: журналу «Більшовик України» та газети «Комуніст». Окрім того, особи, які викликалися по окремим питанням, мали право бути присутніми на засіданні тільки при обговоренні питань, що їх торкалися¹.

Таким чином, з обранням С. Косіора генеральним секретарем ЦК КП(б)У відновлювалися прозорі і більш демократичні принципи діяльності Політбюро ЦК. Виявлення панівної думки в процесі вільного обговорення питань, що стояли на порядку денному його засідань, лягали в основу прийнятих рішень. Треба зазначити, що на той час проблеми, на яких зосереджувалася головна увага членів Політбюро ЦК КП(б)У, були надзвичайно складні і вимагали від них величезного розумового і фізичного напруження.

Справа в тому, що якраз на цей період припадає затвердження досить амбітного першого п'ятирічного плану розвитку народного господарства УСРР (1928–1933). Основним завданням п'ятирічки було перетворення України у могутню індустріально-колегіальну республіку. Передбачалося спорудити великі металургійні заводи у Криворіжжі, Запоріжжі, Маріуполі, збудувати амонієвий і хімічні комбінати, закінчити спорудження Дніпрогесу і будівництво ряду нових електростанцій, розвиток машинобудування і т. п. Основним завданням в галузі сільського господарства передбачалося охопити колективізацією половину всіх селянських господарств. Перед Політбюро ЦК КП(б)У гостро стали питання перебудови діяльності партійних організацій у зв'язку з новими і масштабними завданнями.

Тим часом керівництво України знову втягувалося у гостру політичну боротьбу за вищу владу, що не вщухала у Москві, відволікалося від здійснення соціально-економічних перетворень. На цей раз Сталін розгорнув боротьбу з так званим «правим ухилом» у вищому партійному керівництві (Бухарін, Риков, Томський), яка супроводжувалася відмовою генсека ЦК ВКП(б) від запропонованої Ленініним нової економічної політики (непу).

У цьому політичному протистоянні лідер «правого опортунізму» Микола Бухарін теж добре розумів, що вирішальне значення у розв'язаній боротьбі багато в чому буде залежати від позиції Компартії України, її ЦК і Політбюро. У 1929 р. він прибуває в Донбас, де намагається знайти прихильників своїх поглядів, проте з боку партійних організацій Бухарін зустрічає нерозуміння його застережень щодо можливих негативних наслідків прискорених темпів індустріалізації, політики воєнно-феодалної експлуатації селянства,

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 143. – Арк. 58.

висунутої тези загострення класової боротьби в умовах побудови соціалізму і т. п. Більше того, на об'єднаному засіданні Політбюро і Президії ЦКК КП(б)У у лютому 1929 р. було запропоновано Сталіну прискорити скликання пленуму ЦК ВКП(б) з метою «покласти край новим спробам, на цей раз з боку Бухаріна, Рикова і Томського трясти партію в той час, коли нам необхідно всі сили використати на подолання труднощів»¹.

Керівництво Компартії України, особисто Косіор, як і в попередні роки, беззастережно підтримали Сталіна у його боротьбі за владу. Розгром останньої опозиції у Політбюро ЦК ВКП(б) дав йому можливість остаточно зосередити всю повноту влади у партії і державі у своїх руках. З кінця 1929 року вже ніхто не міг оспорювати його дії. Через три роки Сталін «віддячить» українським комуністам за його підтримку страшним голодом у республіці, а згодом безпідставними репресіями.

Практична реалізація планів індустріалізації країни, визначена партійними рішеннями, вимагала величезних коштів, зокрема валюти, значного поповнення лав робітничого класу, забезпечення промислових центрів продуктами харчування у великих обсягах. Тобто побудова «фундаменту» соціалістичної економіки країни вимагала максимального використання продуктивних сил України, особливо у сільському господарстві. У зв'язку з цим майже всі засідання Політбюро ЦК КП(б)У перетворилися у штаб з організації весняної сівби, збиранню врожаю і хлібозаготівель. За кожним членом Політбюро закріплювався певний регіон, за результати роботи якого вони несли персональну відповідальність.

Величезний обсяг роботи, новизна завдань диктували неймовірно напружений ритм роботи членів Політбюро. Першим не витримав такого напруження другий секретар ЦК КП(б)У О. Медведєв. Він написав заяву до ЦК ВКП(б) про відкликання його з України, що породило багато чуток у партійних організаціях про чергові принципові розходження між лідерами КП(б)У. При розгляді заяви Медведєва на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У навіть було ухвалено спеціальне рішення з цього приводу, яким доручалося «т. Косіору, при добрій нагоді, рішуче спростувати ці чутки, а також виступити відповідним чином на пленумі ЦК КП(б)У»².

Сьогодні важко сказати, наскільки це рішення відповідало дійсності, але зважаючи на те, що Медведєв був висуванцем Кагановича, наслідував його, чулки про розходження між ним і новим генсеком,

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 163. – Арк. 42.

² Там само. – Спр. 165. – Арк. 93.

звичайно, могли мати під собою певне підґрунтя, оскільки Косіор, як вже зазначалося сповідував зовсім інший стиль роботи, ніж його попередник, – колегіальність.

Розглядаючи кандидатури на посаду другого секретаря ЦК КП(б)У, Косіор і Політбюро зупинилися на Лаврентії Йосиповичу Картвелішвілі, бурхлива революційна молодість якого пов'язана з Україною, зокрема Києвом. До того ж він брав активну участь у створенні Компартії України, входив до першого складу її ЦК. Згодом працював у Грузії, де очолював Раднарком республіки, весною 1929 р., на його прохання, направляється знову в Україну, стає начальником політичного управління Українського військового округу. В листопаді 1929 р. на пленумі ЦК КП(б)У Картвелішвілі обирають другим секретарем, ввівши його водночас до складу Політбюро і Оргбюро ЦК.

Між Косіором і Картвелішвілі ще більше зміцніли добрі, товариські стосунки, повне взаєморозуміння, що в цілому позитивно відбивалося на всій діяльності не лише Політбюро, але й апарату ЦК. Безпосередньою участю вони надавали практичну допомогу місцевим керівникам, партійним організаціям у виконанні завдань, що стояли перед промисловістю й народним господарством республіки.

Проте найбільш гострою проблемою для Політбюро залишалося сільське господарство. Форсовані темпи колективізації підривали головну ідею кооперування на селі – ідею добровільності. Відбувалося катастрофічне зниження сільськогосподарського виробництва, зменшувалися надходження коштів до державного бюджету від реалізації продуктів харчування на внутрішньому ринку і експорту хліба за кордон, що однозначно поставило під сумнів виконання планів індустріалізації. Поспішні спроби Сталіна перевести на місця тягар відповідальності за грубі помилки і навіть злочини у проведенні аграрної політики посіяли серед керівництва республіки розгубленість і непевність. Почалися пошуки винних, хоча члени Політбюро ЦК КП(б)У, досвідчені політики і партпрацівники, звичайно не могли не розуміти, що справа не в «перегінах» і не в «запамороченні від успіхів», а в черговій спробі відгородитися від реальних проблем на селі.

У цих умовах Політбюро ЦК КП(б)У рішуче взялося за нормалізацію становища на селі. Головна увага зосереджувалася на організаційно-господарському зміцненні колгоспів, створенні відповідної матеріально-технічної бази, пошуку нових форм і методів господарювання, матеріального стимулювання колгоспників. Косіор і Картвелішвілі, які були однодумцями у цьому питанні, застерігали партійні організації про недопустимість створювати колгоспи примусовим порядком, вимагали у короткі строки покінчити з «неподобством» і «головотяпством» та надавати практичну допомогу новоствореним артілям.

Проте потужний тандем, який склався між першими керівниками ЦК КП(б)У, існував недовго. Сталін готував новий «сюрприз» для Політбюро ЦК і особисто Картвелішвілі, маючи намір повернути його до Закавказзя на посаду першого секретаря крайкому ВКП(б). Знаючи, що Картвелішвілі навряд чи погодиться на пропозицію покинути Україну, де у нього склалися добрі стосунки з усіма членами Політбюро ЦК КП(б)У, ніщо не нагадувало про смерть маленької доньки, Сталін підключив до умовлянь С. Кірова, з яким Лаврентій Йосипович працював у Тифлісі у 1920-ті роки і ставився до нього з великою повагою. 8 листопада 1930 р. пленум ЦК КП(б)У вимушений був увільнити Картвелішвілі від обов'язків другого секретаря ЦК КП(б)У та обрати на цю посаду В. Строганова. Ще раніше, у липні того ж року, пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро і секретаря ЦК КП(б)У П. Постишева у зв'язку з його обранням секретарем ЦК ВКП(б).

Цікава деталь: якщо Картвелішвілі покидав Україну і її народ, сповнений смутку та всупереч власному бажанню, то Постишев, навпаки, залишав Харків, де він одночасно був першим секретарем окружному КП(б)У, з великою радістю і не лише тому, що його відкликали до Москви на більш відповідальну і перспективну роботу, а й тому, що став об'єктом досить пильної уваги з боку кореспондента газети «Правда» у Харкові О. Магідова. Останній писав про фінансові порушення у харківському окрфінвідділі та центрі робітничої кооперації. У статтях Постишев звинувачувався у покритті та «замазуванні» непорядних дій керівників цих організацій. Про виявлені факти кореспондент також виклав у своєму листі на ім'я Сталіна, що стало предметом розгляду на Політбюро і Президії ЦК КП(б)У. У їх спільній постанові від 3 травня 1930 р. констатувалося, що ряд недоліків у Харківській партійній організації дійсно мали місце, проте сам Магідов звинувачувався у тому, що мало цікавиться життям партійної організації, а лише збирає факти, спрямовані на дискредитацію особисто Постишева¹.

Враховуючи, що підбір керівних партійних кадрів, особливо до центрального апарату, був надзвичайно прискіпливим, важко уявити, щоб Сталін погодився на затвердження Постишева, якого мало знав особисто, до того ж з такими звинуваченнями по попередньому місці роботи, хай навіть не у всьому справедливими, секретарем ЦК ВКП(б) без підтримки і особистої відповідальності когось з його найближчого оточення. Такою особою міг бути лише Каганович, котрий у свій час забезпечив Постишеву стрімкий злет по щаблям партійної ієрархії: від завідуючого оргвідділом Київського губкому у 1923 р. до члена

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Спр. 184. – Арк. 66.

Політбюро, секретаря ЦК КП(б)У у 1926 р. До того ж Каганович добре пам'ятав, що найзавзятішим його прихильником при перебуванні генеральним секретарем ЦК КП(б)У був якраз Постишев.

Між тим на Україну насувалося страшне лихо – голодомор 1932–1933 рр. За останні 10–15 років з цього приводу опубліковано багато досліджень і архівних документів, відбулися парламентські слухання у Верховній Раді України, прийняті відповідні постанови. Тому, не розвиваючи дану тему, з свого боку лише зазначимо, що головними винуватцями трагедії українського народу стали Сталін та його оточення, які цілком свідомо стали на шлях конфронтації з селянством, на шлях індустріалізації і милітаризації економіки, в першу чергу за рахунок села. Звичайно, велику відповідальність за драматичне становище, що склалося у республіці взимку 1932–1933 рр., у повній мірі несе і тодішнє Політбюро ЦК КП(б)У. Судячи з архівних документів, керівництво у Москві і Харкові навіть уявити собі не могло, що в Україні, яка була житницею не лише Російської імперії, а й Європи, можуть бути вичерпані всі продовольчі запаси. Тому, коли наприкінці 1932 р. до ЦК КП(б)У стали надходити стривожені повідомлення про тяжке становище на місцях, ставилося питання про припинення примусових хлібозаготівель і термінової допомоги селу продовольством, вони справили на багатьох членів Політбюро ЦК КП(б)У гнітюче враження. Для перевірки масштабів поширення голоду і надання необхідної допомоги на місця відряджаються члени Політбюро і секретарі ЦК КП(б)У, керівні працівники республіканського апарату. Вони робили все можливе для врятування селян, у першу чергу дітей, від голодної смерті.

Проте Москва, особисто Сталін, не вірили і не хотіли повірити у те жахливе становище, що складалося в Україні, звинувачували політичне керівництво республіки у неспроможності зорганізувати відповідним чином безумовне виконання планів хлібозаготівель. Красномовним свідченням ставлення Сталіна до України, її керівництва є його приватний лист до Кагановича від 11 серпня 1932 р., що зберігався в особистому архіві Кагановича: «...Самое главное сейчас Украина. Дела на Украине из рук вон плохи. Плохо по партийной линии. Говорят, что в двух областях Украины (кажется в Киевской и Днепропетровской) около 50-ти райкомов высказались против плана хлебозаготовок, признав его нереальным. В других райкомах обстоит дело, как утверждают, не лучше. На что это похоже? Это не партия, а парламент, карикатура на парламент. Вместо того, чтобы руководить районами, Косиор все время лавировал между директивами ЦК ВКП(б) и требованиями райкомов и вот долавировался до ручки. Правильно говорил Ленин, что человек, не имеющий мужества пойти в

нужный момент против течения, не может быть настоящим большевистским руководителем. Плохо по линии советской. Чубарь – не руководитель. Плохо по линии ГПУ. Реденсу не по плечу руководить борьбой с контрреволюцией в такой большой и своеобразной республике, как Украина.

Если не возьмемся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять. Имейте в виду, что Пилсудский не дремлет и его агентура на Украине во много раз сильнее, чем думает Реденс или Косиор. Имейте также в виду, что в Украинской компартии (500 тысяч членов, хе-хе) обретается не мало (да не мало) гнилых элементов, сознательных и бессознательных петлюровцев, наконец – прямых агентов Пилсудского. Как только дела станут хуже, эти элементы не замедлят открыть фронт внутри (и вне) партии, против партии. Самое плохое это то, что украинская верхушка не видит этих опасностей...

...Поставить себе целью превратить Украину в кратчайший срок в настоящую крепость СССР, в действительно образцовую республику. Денег на это не жалеть»¹.

Тепер стає зрозумілою вся подальша логіка дій московського партійного центру щодо України і її керівництва. 22 жовтня 1932 р. Політбюро ЦК ВКП(б) створює групу на чолі з Молотовим для посилення хлібозаготівель в Україні, надавши йому надзвичайні повноваження. З приїздом 30 жовтня до Харкова ця група круто змінила існуючі методи заготівлі хліба, породила атмосферу страху, спонукала масові репресії проти колгоспного, партійного і радянського активу, рядових селян.

У матеріалах протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У, яке проходило у день приїзду Молотова і за його участю і яке фактично стало визначальним на увесь період проведення хлібозаготівельної кампанії, констатовано, що хід хлібозаготівель в Україні виключно незадовільний. За 25 днів місячний план виконано на 22 % , а річний – на 39 % і це при тому, що завдання по заготівлі зерна зменшено до 70 млн пудів.

Впадає у вічі, що у постанові Політбюро ЦК КП(б)У від 30 жовтня посилювалася жорсткість, щоб не сказати жорстокість, щодо селян-одноосібників. Разом із заходами громадського впливу, до них рекомендувалося вжити штрафи за незданий хліб в розмірі його ринкової вартості без звільнення від хлібопоставок, судові репресії, відмовляти у відпуску промтоварів.

З цього часу зміст і стиль багатьох документів з питань хлібозаготівель стають дедалі більше схожими на повідомлення з поля бою. «Перша п'ятиденка листопада замість очікуваного збільшення по всіх

¹ Сталин и Каганович. Переписка. 1931–1936 гг. – М., 2001. – С. 273–274.

областях дала різке зниження хлібозаготівель, у тому числі по індивідуальному сектору, майже повністю припинили здачу хліба радгоспи», – пише на початку листопада С. Косіор всім обкомам і райкомам партії. 5 листопада 1932 р. Політбюро ЦК КП(б)У приймає рішення, яким зобов'язує обласні та районні комітети партії і Наркомат юстиції «забезпечити рішуче посилення допомоги хлібозаготівлям з боку органів юстиції». А наступного дня Політбюро ЦК КП(б)У запропонувало обкомам «для докорінного покращання керівництва» судовими репресіями утворити в областях комісії в складі першого секретаря обкому, голови контрольної комісії, начальника відділу ДПУ, прокурора¹.

Отже, з прибуттям в Україну надзвичайної комісії, очолюваної В. Молотовим, подібні заходи стають дедалі більш звичними. Безпосередня участь В. Молотова в їх нав'язуванні керівництву республіки простежується за документами архіву. Аналіз джерел свідчить про те, що з цього часу всі директиви, постанови, телеграми ЦК КП(б) України, пов'язані з хлібозаготівлею, писалися під диктовку емісарів Кремля – Молотова або Кагановича!

Тотальне вилучення хліба, а згодом й інших продуктів харчування викликали певний спротив місцевого керівництва в сільських районах, яке реально оцінювало становище українського селянства і добре розуміло, що люди, залишені без хліба, не доживуть до нового врожаю. Такі настрої серед регіонального керівництва розцінювалися як «зрада», про що свідчить лист генерального секретаря ЦК КП(б) України С. Косіора від 13 грудня 1932 р. секретарям обласних комітетів, в якому він пропонував негайно виключати з партії «зрадників» і вислати їх на північ Росії, брати під варту, розстрілювати.

Яскравим прикладом може служити вже добре відома «справа» місцевих керівників Оріхівського, Балаклійського, Носівського, Кобилянського, Велико-Токмацького районів, котрі доводили вищому керівництву про неможливість подальшого проведення хлібозаготівель, оскільки селянство буде приречено на вірну голодну смерть. Проте їх звинуватили в організації саботажу хлібозаготовок, і 15 керівників цих районів – в першу чергу секретарі райкомів, голови райвиконкомів – органами НКВС були ув'язнені. Причому міру їх покарання задовго до суду визначили у Кремлі: від 5 до 10 років позбавлення волі у концентраційних таборах².

Каральні заходи проти «саботажників» широко висвітлювалися у пресі і були спрямовані на залякування та подолання спротиву місце-

¹ Голод 1932–1933 років на Україні: Очима істориків, мовою документів. – К., 1990. – С. 247–248.

² Там само. – С. 292.

вих керівників. Проте навіть жорстокі репресії не дали бажаних результатів Сталіну та його помічникам. План вилучення хліба за його відсутності явно був приречений на провал. Але сталінське керівництво злочинно ігнорувало це. За всяку ціну хліб з України треба було викачати. Але, як свідчать архівні документи, на приймальні пункти зерна та інших продуктів харчування надходило все менше і менше. У зв'язку з цим розпочався пошук «винних», явних і приховуваних «ворогів», який привів тодішніх московських ідеологів до простого, але досить ефективного винаходу – звинуватити у зриві хлібозаготівель ентузіастів українізації.

В ЦДАГО України зберігається вже відома, а на той час таємна постанова ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР від 14 грудня 1932 р. «Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі і Західній області», підписана Сталіним і Молотовим, яка прямо пов'язує погіршення результатів хлібозаготівельної кампанії 1932 р. в значних українізаторських зусиллях.

У Москві наростало невдоволення, зневіра у здатність керівництва республіки самостійно справитися з планом хлібозаготівлі. Більше того, прохання Політбюро ЦК КП(б)У про призупинення хлібозаготівель і надання Україні продовольчої допомоги викликало жорстку реакцію з боку Кремля.

24 січня 1933 р. з'явилася постанова ЦК ВКП(б), в якій, зокрема, говорилося: «ЦК вважає за встановлене, що парторганізації України не впоралися з покладеним на них завданням щодо організації хлібозаготівель та виконання плану хлібоздавання, незважаючи на триразове скорочення і без того скороченого плану.

ЦК вважає, що основними областями, які вирішують долю сільського господарства України і які треба насамперед зміцнити, – є Одеська, Дніпропетровська та Харківська області. ЦК ВКП(б) ухвалює:

1. Намітити другим секретарем ЦК КП(б)У і першим секретарем Харківського обкому – секретаря ЦК тов. Постишева.

2. Намітити першим секретарем Дніпропетровського обкому тов. Хатаєвича, залишивши його одним із секретарів ЦК КП(б)У.

3. Намітити першим секретарем Одеського обкому т. Вегера.

4. Звільнити тт. Майорова, Строганова й Теренова від тих посад, що їх вони посідають нині, і направити їх у розпорядження ЦК.

5. Тт. Постишеву, Хатаєвичу і Вегеру почати виконувати свої обов'язки на новій роботі не пізніше як 30 січня ц. р.»¹

Оскільки обидві постанови містили негативні оцінки діяльності ЦК КП(б)У і його Політбюро, було зрозуміло, як справедливо зазначає відомо-

¹ Солдатенко В.Ф. Незламний. (Життя і смерть Миколи Скрипника). – К., 2002. – С. 204.

мий український історик В. Солдатенко, що Павло Постишев їде для «наведення порядку». До того ж невдовзі з'ясувалося, що йому було надано право у разі необхідності радитися безпосередньо із Й. Сталіним, узгоджувати з ним свої дії. На січневому (1933 р.) пленумі ЦК КП(б)У Постишева обирають другим секретарем та членом Політбюро і Оргбюро ЦК. Це був безпрецедентний випадок в історії партії, коли на посаді не першого, а другого секретаря місцевого партійного комітету одночасно перебував секретар ЦК ВКП(б), що поставило особисто Станіслава Косіора у досить принизливе і неоднозначне становище. За цих обставин генсек та інші керівники КП(б)У опинилися в умовах, за яких можна було чекати постійної небезпеки, що, зрозуміло, не могло не відбиватися на стилі їх роботи. Лютневий (1933 р.) пленум ЦК КП(б)У схвалив постанову ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р., а С. Косіор у доповіді на пленумі визнавав помилки і підкреслював, що провал плану хлібозаготівель «ніякими об'єктивними причинами виправдати не можна». Наполягає він і на тому, що, мовляв, сільське господарство республіки стало об'єктом шкідництва класововорожих сил, а парторганізації буцімто не помітили «нової тактики класового ворога, який діє тихою сапою»¹.

Проте П. Постишев пішов далі, він зв'язав «прорив» у сільському господарстві із наявністю «прихованого» націоналістичного ухилу в лавах КП(б)У. Лідером цього ухилу невдовзі був оголошений М. Скрипник.

Цькування Скрипника, члена Політбюро ЦК КП(б)У, з березня 1933 р. голови Держплану УСРР, відбувалося майже повністю за сценарієм, який розробив у свій час Каганович щодо «націонал-ухильництва» Шумського, але відбувалося більш цинічно, жорстоко, з дошкульними моральними ударами, ідейно-психологічним пресингом, свідомими перекрученнями і підтасовками фактів.

Не вдаючися у деталі «антискрипниківської кампанії», аналіз якої досить ґрунтовно зробив В. Солдатенко, лише зазначимо, що закулісними режисерами цього спектаклю, зрозуміло, було керівництво ЦК ВКП(б) і особисто Сталін. Без їх дозволу і підтримки Постишев не посмів висунути проти старого більшовика, відомої у партії людини, члена Політбюро ЦК КП(б)У жодних претензій і звинувачень, добивається від нього визнання помилок у здійсненні ленінської національної політики партії в Україні, яку Скрипник вперто і послідовно запроваджував у життя у відповідності з її рішеннями.

Насторожує також і час, який обрано для цькування Скрипника – пік страшного голоду, тобто перша половина 1933 р. Вочевидь мета цієї антискрипниківської кампанії полягала в тому, щоб руками членів Політбюро ЦК КП(б)У розв'язати одразу кілька політичних

¹ Солдатенко В.Ф. Незламний... – С. 206.

проблем: звинуватити у зриві планів хлібозаготівель «шкідницькі націоналістичні елементи»; підтвердити тезу загострення класової боротьби; відвернути увагу громадськості від голоду на селі; форсувати згортання українізації; нанести нищівного удару так званим «націонал-більшовикам».

Після червневого пленуму ЦК КП(б)У на Скрипника здійснюється шалений пресинг з боку Політбюро. Його примушують скласти листа з визнанням своїх помилок для публікації у пресі. Він кілька разів пише пояснення своїх помилок, складає на себе неіснуючі звинувачення. На чотирьох засіданнях Політбюро ЦК КП(б)У зазначені листи відхилилися і вважалися за зовсім незадовільні. 7 липня відбувається чергове засідання Політбюро ЦК КП(б)У, де знову розглядається питання: «Про документ т. Скрипника», яке стає кульмінаційним у його долі. Відзначивши у постанові, що поданий Скрипником документ «не відповідає вимогам ЦК і ігнорує ряд даних т. Скрипнику вказівок, – визначити за потрібне вивести т. Скрипника з Політбюро ЦК КП(б)У. Поставити цю постанову на затвердження пленуму ЦК КП(б)У і ЦК ВКП(б)»¹

Микола Олексійович брав участь у цьому засіданні Політбюро ЦК КП(б)У, але остаточно переконавшись у намаганні своїх колег примусити його переступити через межі немислимих перекручень власної позиції, моральних принципів та відчуваючи безперспективність свого становища, він залишає будинок ЦК КП(б)У, прямує до свого кабінету у Держплані, де закінчує життя самогубством.

Після смерті Скрипника не лише не припиняється, але й посилюється на всіх рівнях кампанія звинувачень його у прикритті ним «контрреволюційних націоналістичних елементів». З грубими нападками на Скрипника виступали кандидати й члени Політбюро ЦК КП(б)У В. Затонський, Г. Петровський, В. Чубар, М. Попов, О. Шліхтер, а особливо С. Косіор і П. Постишев.

Та як не намагалися вони втриматися, довести свою відданість політиці цькувань, репресій і свавілля, вберегтися їм самим не вдалося. Сіючи страх серед інших, вони згодом самі ставали його заручниками.

XII з'їзд КП(б)У (січень 1934 р.) більшість представників партійно-радянського апарату, вищого політичного керівництва республіки після голоду 1932–1933 рр., загибелі члена Політбюро ЦК КП(б)У Скрипника зустріли у шоківому і зломленому стані. Улесливими компліментами на адресу Постишева були наповнені виступи більшості делегатів з'їзду, вихвалялася безпомилковість керівництва державою і партією Сталіним, який, усунувши потенційно небезпечних політичних супротивників, значно зміцнив особисту владу.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 284. – Арк. 3–4.

На XII з'їзді ЦК КП(б)У поряд з іншими питаннями було прийнято рішення про перенесення столиці України з Харкова до Києва та обрано новий склад ЦК КП(б)У. На першому після з'їзду пленумі ЦК КП(б)У були створені керівні органи ЦК – Політбюро, Оргбюро, Секретаріат та перейменовано посаду генерального секретаря на першого секретаря ЦК КП(б)У. Ним знову став Станіслав Косіор.

Звичайно, цю зміну назви посади одного із секретарів ЦК можна пояснити тим, що члени ЦК КП(б)У керувалися проектом нової редакції статуту партії, підготовленого до XVII з'їзду ВКП(б) і затвердженого ним у лютому 1934 р. Відповідно до нього передбачалося виділення зі складу крайового, обласного комітетів, а в республіках – ЦК нацкомпартій відповідні виконавчі органи у складі не більше 11 чоловік, яких затверджує ЦК ВКП(б), і двох секретарів – першого та другого.

Подібні норми існували й у попередньому статуті ВКП(б), але все ж таки у Компартії України збереглися Політбюро і посада генерального секретаря ЦК КП(б)У, що свідчило про прихильність Сталіна на той час до керівництва найбільшої партійної організації, від позиції якої багато в чому залежав успіх його боротьби зі своїми суперниками. Починаючи з 1932 р., коли Сталін остаточно утвердився як незаперечний лідер, щезає навіть тінь прихильності до партійно-радянського керівництва республіки, про що красномовно свідчить наведений вище його приватний лист до Кагановича. Судячи з усього, Сталіну вже непотрібно було заgravати з ЦК КП(б)У, особисто з Косіором. Не наважившись відстоювати посаду генерального секретаря, члени ЦК КП(б)У все ж зуміли зберегти існування свого Політбюро. Більше того, всупереч статуту ВКП(б) пленум ЦК КП(б)У утворив Політбюро у складі 12 членів і 5 кандидатів та Секретаріат у складі 4 осіб. До XIII з'їзду Компартії України (травень– червень 1937 р.) персональний склад Політбюро і Секретаріату часто змінювався, зате кількісний залишався стабільним.

У грудні 1934 р. від кулі вбивці загинув член Політбюро ЦК ВКП(б), перший секретар Ленінградського обкому партії С. Кіров, що дало Сталіну підставу розгорнути терор в СРСР для подальшого зміцнення своєї влади. В Україні однією з перших жертв нової кампанії серед політичних діячів став член ЦК КП(б)У Юрій Коцюбинський. На момент арешту в лютому 1935 р. він, після смерті М. Скрипника, працював головою Укрдержплану і заступником голови Раднаркому УСРР. Проте найбільш масштабні репресії сталися у 1937 р.

Служіння Сталіну вірою і правдою не врятувало партійно-радянське керівництво України. Із 62 членів ЦК КП(б)У, обраного XIII з'їздом республіканської партійної організації в червні 1937 р., 56 були звинувачені у ворожій діяльності. З 11 членів Політбюро ЦК КП(б)У було репресовано 10, не виключаючи Постишева. Вжив тільки Г. Петровський. Його усуну-

ли від влади, але потім про нього забули. Загинули всі 9 членів Оргбюро ЦК КП(б)У, включаючи першого секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора¹. Член Політбюро ЦК КП(б)У, голова РНК України П. Любченко, необгрунтовано звинувачений у політичних «злочинах», 30 серпня 1937 р. у перерві пленуму ЦК КП(б)У покінчив життя самогубством.

А взагалі з усіх 69 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК КП(б)У, які у різний час з 1919 по 1939 р. входили до його складу, за підрахунками автора, репресовано 46 осіб, причому найстаршому з них – М. Іванову – виповнилося 54 роки, а наймолодшому – Кудрявцеву – 35 років.

Таким чином, старі кадри більшовицької партії, учасники кількох революцій, були майже повністю винищені. В Україні склад вищих керівних партійних органів було цілком замінено. 3 січня 1938 р. висуванець Кремля М. Хрущов уже тимчасово виконував обов'язки першого, а М. Бурмистенко – другого секретаря ЦК КП(б)У. Після XIV з'їзду Компартії України червневий (1938 р.) пленум ЦК КП(б)У обрав Політбюро у складі 6 членів і 2 кандидатів у члени Політбюро та Секретаріат у складі двох осіб, тобто у повній відповідності зі статутом ВКП(б). Персонально це виглядало так: члени Політбюро – М. Хрущов (перший секретар), М. Бурмистенко (другий секретар), Д. Коротченко (голова РНК України), С. Тимошенко (командуючий Київським особливим військовим округом), О. Успенський (нарком внутрішніх справ), О. Щербаков (перший секретар Сталінського обкому партії); кандидати у члени: С. Задіонченко (перший секретар Дніпропетровського обкому партії), О. Осипов (перший секретар Харківського обкому партії).

У 1938–1939 рр. спадає хвиля репресій. Зі сформованого складу Політбюро ЦК КП(б)У лише О. Успенський був заарештований, засуджений, а згодом страчений. Звичайно, перебування під постійним страхом впливало на стиль роботи членів Політбюро, особисто Хрущова, зв'язувало їм руки. Проте переборюючи його, вони швидко оволодівали ситуацією в Україні, спрямовували свої зусилля на поліпшення організаційно-партійної роботи, керівництва господарським і культурним будівництвом у республіці тощо.

Окрім того, значна увага приділялася розукрупненню деяких областей України і утворенню на їх базі нових. У червні 1938 р. була утворена Ворошиловградська, у січні – Запорізька, Кіровоградська та Сумська області. У новоутворених областях створювалися обласні партійні комітети, що потребувало великої уваги ЦК КП(б)У і його Політбюро до підбору і висуванню нових кадрів на керівні посади, які здебільшого ще не мали достатнього досвіду та відповідної теоретичної підготовки.

¹ Політична історія України. XX століття. – Т. 3. – С. 212.

У зв'язку з цим та приєднанням західноукраїнських земель Політбюро і Секретаріат ЦК КП(б)У теж потребували певних змін. У липні 1939 р. вводиться посада третього секретаря ЦК КП(б)У, яку займає Д. Коротченко, головою РНК УРСР стає Л. Корнієць, а Головою Президії Верховної Ради УРСР – М. Гречуха. При цьому два останні фактично не мали ґрунтового досвіду роботи хоча б на обласному рівні: Гречуха лише в 1938–1939 рр. працював секретарем Харківського облвиконкому, першим секретарем Житомирських обласного і міського комітетів КП(б)У. А Корнієць в лютому–серпні 1938 р. виконував обов'язки другого секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У. Власне цими кадровими перестановками у вищих ешелонах української влади сформувалася команда М. Хрущова, яка склала на тривалий час основне ядро Політбюро ЦК КП(б)У.

Відносна стабілізація кадрів у республіці співпала з возз'єднанням західноукраїнських земель з УРСР. Саме з цього часу рівень і значення України в геостратегічному, політичному і економічному плані значно зросли. Відповідним чином посилилась і роль української політичної еліти, найвищого керівництва республіки, зокрема членів Політбюро ЦК КП(б)У, у всесоюзному масштабі. На їх плечі лягла відповідальність за розв'язання комплексу соціально-економічних, політичних, національно-культурних проблем, організації владних структур на приєднаних землях. Проте започатковані масштабні структурні зрушення господарства краю, перманентні чистки спецорганами «класових ворожих» елементів вимагали від ЦК КП(б)У, його Політбюро направлення на відповідальні посади у Західній Україні значної кількості партійних і радянських працівників зі східних областей. Досить сказати, що навіть за два дні до початку Великої Вітчизняної війни, тобто 20 червня 1941 р., Політбюро ЦК КП(б)У приймає рішення про відрядження на постійну роботу в західні області УРСР лише перших та других секретарів райкомів партії у кількості 61 чоловік з 13 східних та центральних областей України¹. Майже на кожному засіданні Політбюро ЦК КП(б)У розглядалися питання промисловості і сільського господарства західного регіону, про відкриття там нових шкіл, вищих навчальних закладів, бібліотек, будинків культури й клубів, закладів охорони здоров'я тощо. Водночас об'єднання всіх українських земель в єдину республіку з центром у Києві, активна діяльність Політбюро ЦК КП(б)У у розбудові нових областей сприяли не лише піднесенню національної свідомості українців, а й стали потужними факторами у зародженні національної політичної еліти, яка все більше усвідомлювала, що представляє на союзному рівні інтереси великого народу.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 649. – Арк. 13–18.

**ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У В ПЕРІОД ВІЙНИ
І ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ.
М. ХРУЦОВ – ВИЗНАНИЙ ПІДЕР УКРАЇНИ
(1941–1949)**

Політичні прорахунки і військово-стратегічні помилки сталінського керівництва в оцінці можливого часу нападу на СРСР гітлерівської Німеччини, його розгубленість і запізніла реакція на організацію відсічі ворогу у перші дні війни поставило Політбюро ЦК КП(б)У у досить скрутне і неоднозначне становище. З одного боку, територія республіки піддавалася масованому бомбардуванню німецькою авіацією, точилися запеклі бої, ворог просувався на десятки, сотні кілометрів у глиб країни, а з іншого – Москва попереджала про можливу провокацію з боку Німеччини.

Проте Політбюро ЦК КП(б)У у складі М. Бурмистенка, М. Гречухи, Л. Корнійця, Д. Коротченка, М. Хруцова та секретарів ЦК Й. Лисенка і М. Співака уже з перших годин під впливом особистих вражень та інформації, що надходила з театру воєнних дій, не сумнівалися про початок війни. На свій страх і ризик вони проводили роботу з мобілізації населення республіки на відсіч ворогу, перебудову народного господарства та агітаційно-пропагандистської роботи на воєнний лад, організації партійного підпілля та партизанського руху.

Досить сказати, що задовго до відповідних директив РНК СРСР і ЦК ВКП(б), зокрема від 29 червня, партійним і радянським організаціям прифронтових областей та від 18 липня 1941 р. про організацію боротьби в тилу німецьких військ, у Політбюро ЦК КП(б)У передбачали необхідність розгортання партизанської боротьби на тимчасово окупованій території.

25 червня, тобто на третій день після початку війни, член Політбюро ЦК КП(б)У, Голова Президії Верховної Ради УРСР М. Гречуха провів нараду з секретарями обкомів партії західних областей України, на якій поряд з іншими питаннями обговорювалося питання про організацію народної боротьби в тилу ворога. 28 червня члени Політбюро і секретарі ЦК КП(б)У М. Бурмистенко, Д. Коротченко і М. Хруцов провели нараду з цього ж питання з секретарями обкомів партії Лівобережної України. За участю М. Бурмистенка 29 червня було проведено нараду з секретарями міськкомів і райкомів партії Києва і Київської області. У Вінницьку і Кам'янець-Подільську області виїжджав секретар ЦК КП(б)У М. Співак. На місцях цю роботу очолювали перші секретарі обкомів, міськкомів і райкомів партії.

Для контролю за ходом здійснення обласними партійними організаціями вказівок Політбюро ЦК КП(б)У по створенню підпільних партійних органів і організації партизанських формувань, добору і підготовці кадрів, що переводилися на нелегальне становище, в апараті ЦК КП(б)У 30 червня створена спеціальна оперативна група, очолювана секретарем ЦК по кадрах М. Співском. До неї ввійшли: Л. Дрожжин, А. Зленко, Т. Строкач та інші. Діяльність групи безпосередньо підпорядковувалася членам Політбюро ЦК КП(б)У М. Хрущову, а згодом М. Бурмистенку і Д. Коротченку.

Тим часом ситуація на фронті все більше загострювалася. У липні 1941 р. нависла реальна загроза захоплення столиці України – міста Києва. 10 липня Державний Комітет Оборони призначив Маршала Радянського Союзу С. Будьонного Головнокомандуючим військами Південно-Західного напрямку з підпорядкуванням йому Південно-Західного і Південного фронтів. Членом військової ради напрямку призначається М. Хрущов, а з 6 серпня члени Політбюро ЦК КП(б)У М. Бурмистенко і Л. Корнієць – відповідно членами військових рад Південно-Західного і Південного фронтів.

Остання постанова ЦК КП(б)У, яку підписали члени Політбюро ЦК у повному складі, була від 5 серпня 1941 р. про призначення керівного складу у системі Наркомату внутрішніх справ УРСР¹.

З цього часу і по серпень 1944 р. Політбюро ЦК КП(б)У працювало у неповному складі. Справа в тому, що у вересні 1941 р. пропали безвісти член Політбюро, другий секретар ЦК КП(б)У М. Бурмистенко та секретар ЦК КП(б)У по пропаганді Й. Лисенко. Кандидати у члени Політбюро КП(б)У, секретар Сталінського обкому партії П. Любавін 4 серпня 1941 р. загинув на фронті, а перший секретар Дніпропетровського обкому партії С. Задіонченко направляється до РРФСР, де очолив Кемеровський обком ВКП(б).

Таким чином, увесь тягар керівництва перебудовою господарства на забезпечення потреб фронту, розв'язання складних завдань перебезування матеріальних і культурних цінностей, мільйонів людей з прифронтових областей у східні райони країни лягали на плечі двох членів Політбюро ЦК КП(б)У – М. Гречухи і Д. Коротченка. Усі найважливіші їх рішення і пропозиції неодмінно погоджувалися з першим секретарем ЦК КП(б)У М. Хрущовим, який з першого дня війни перебував у діючій армії, проте постійно тримав у полі зору діяльність ЦК КП(б)У і уряду України.

У результаті наступу німецьких військ восени 1941 р. та окупації більшої частини України ЦК КП(б)У, уряд республіки змушені були евакуюватися з Києва спочатку до Харкова, згодом до Ворошиловграда і

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 678. – Арк. 86.

далі до Саратова. З осені 1942 р. ЦК КП(б)У, урядові установи України перебувають у Москві, на Тверському бульварі, 18.

З повною окупацією території республіки німецькими військами Сталін і ЦК ВКП(б), враховуючи помилки, допущені ними під час захоплення території України денікінськими військами у 1919 р., коли за ініціативою Леніна були ліквідовані ЦК КП(б)У і РНК України, цього разу їх не лише не розформували, але й створили відповідні умови для повноцінної діяльності у Москві. Більше того, з метою об'єднання керівництва партизанським рухом і подальшого розвитку збройної боротьби в тилу ворога Державний Комітет Оборони СРСР у травні 1942 р. утворює Український штаб партизанського руху, а Політбюро ЦК ВКП(б) у жовтні приймає постанову про створення нелегального ЦК КП(б)У, на який покладалося завдання очолити партизанський рух проти німецьких окупантів, перетворити його у всенародну боротьбу.

На той час назва надзвичайного партійного органу відповідала, в цілому, структурі, формам і методам його діяльності. По-перше, у складі нелегального ЦК КП(б)У з 17 було 6 осіб (майже 40 %), які постійно перебували в тилу ворога; по-друге, надання допомоги підпільним партійним органам, контроль за розвитком і ефективністю боротьби проти окупантів здійснювались через членів ЦК, які в найсуворішій таємниці перекидали за лінію фронту парторганізаторів, уповноважених, організаторські групи і зв'язкових ЦК; по-третє, в його діяльності не допускалась будь-яка гласність в роботі; по-четверте, партійні працівники в тилу ворога обов'язково користувалися псевдонімами, фіктивними документами під раніше розроблені легенди, встановлювалася система явок і паролів для зв'язку між партійними комітетами і організаціями і т. ін.

До складу нелегального ЦК КП(б)У входили: три із чотирьох членів Політбюро – М. Гречуха, Л. Корнієць, Д. Коротченко, а також В. Бегма – перший секретар Рівненського обкому партії, член військової ради 12-ї армії, А. Гаєвий – перший секретар Ворошиловградського обкому партії, член військової ради 21-ї армії, А. Зленко – завідуючий оргінструкторським відділом ЦК КП(б)У, С. Ковпак – командир з'єднання партизанських загонів Сумської області, П. Куманьок – перший секретар Червоного підпільного райкому партії Сумської області (17 листопада 1942 р. затверджений секретарем Сумського підпільного обкому партії), С. Руднев – комісар з'єднання партизанських загонів Сумської області, О. Сабуров – командир з'єднання партизанських загонів Житомирської області, В. Сергієнко – нарком внутрішніх справ УРСР, І. Сиромолотний – другий секретар Миколаївського обкому партії, М. Співак – секретар ЦК КП(б)У з кадрів, В. Старченко – перший заступник голови Раднаркому УРСР, Т. Строкач – начальник

УШПР, О. Федоров – перший секретар Чернігівського підпільного обкому партії, Я. Хоменко – перший секретар ЦК ЛКСМУ.

Діяльність нелегального ЦК забезпечував евакуйований з Києва апарат ЦК КП(б)У, який станом на 2 жовтня 1942 р. мав таку структуру: оргінструкторський відділ – 25 осіб, відділ кадрів – 15 (завідуючі цих відділів – члени нелегального ЦК), відділ пропаганди й агітації – 28, особливий сектор – 6, сектор партстатистики та єдиного партквитка – 4, партійна колегія – 5, управління справи ЦК – 5 осіб, а також галузеві відділи, які були представлені здебільшого тільки завідуючими або їх заступниками. У складі апарату працювало також 17 секретарів і завідуючих відділами обкомів партії, які виконували окремі доручення ЦК. Всього в апараті ЦК КП(б)У було 116 відповідальних і 22 технічних працівники¹.

Пізніше, 8 січня 1943 р., рішенням нелегального ЦК КП(б)У в оргінструкторському відділі було створено два сектори – підпільних партійних організацій і спецтехніки (завідуючі С. Горохов, Н. Корнеєв), а 30 квітня 1943 р. при відділі пропаганди і агітації організована спеціальна група для проведення агітаційно-масової і пропагандистської роботи серед партизанів і населення тимчасово окупованих районів України у складі: В. Базарницького, Я. Гадана, Л. Кухаренко, А. Малишка, Л. Паламарчука (керівник), М. Підтиченко, І. Слинська, І. Цюпи, І. Шевченка, А. Шушуріна.

Головував на засіданнях нелегального ЦК, як правило, член Політбюро ЦК КП(б)У Л. Корнієць, який на той час був відкликаний з діючої армії. Він же підписував протоколи засідань і рішення ЦК.

Засідання нелегального ЦК КП(б)У проходили головним чином у вузькому складі учасників, без запрошення з глибокого тилу противника всіх членів ЦК. Переважна більшість постанов приймалась опитуванням членів ЦК, що відповідало вимогам оперативності в роботі. Нелегальний ЦК КП(б)У регулярно розглядав кардинальні питання, пов'язані з виконанням поставлених Політбюро ЦК ВКП(б) завдань перетворення партизанського руху в Україні у всенародний.

У деяких публікаціях з історії діяльності нелегального ЦК КП(б)У стверджується, що Політбюро, Оргбюро і Секретаріат ЦК КП(б)У на час існування нелегального ЦК КП(б)У припинили своє існування і лише після відомої постанови Політбюро ЦК ВКП(б) від 29 червня 1943 р. знову взяли на себе функції керівництва діяльністю Компартії України, у тому числі і з питань партизанського руху і партійного підпілля на окупованій території. Це не зовсім так. Адже відомо, що постановою Політбюро ЦК ВКП(б) від 2 жовтня 1942 р. про утворення нелегального ЦК КП(б)У не припинялася діяльність обраних у 1940 р. на пленумі ЦК

¹ Україна партизанська. Науково-довідкове видання. – К., 2001. – С. 28–29.

КП(б)У, Політбюро, Оргбюро і Секретаріату. Вони продовжували функціонувати як органи ЦК КП(б)У, ухвалювали шляхом опитування або без протоколу відповідні рішення політичного і партійного характеру, вирішували кадрові питання, поновлення у партії, надання матеріальної допомоги партійним працівникам, членам їх родин і т. п. Наприклад, остання постанова Секретаріату ЦК КП(б)У за 1942 р. була ухвалена 28 грудня і стосувалася надання комісару партизанського з'єднання під командуванням О. Федорова одноразової фінансової допомоги¹ У 1943 р. перші протокольні рішення Політбюро ЦК КП(б)У ухвалювалися починаючи вже з 1 лютого і до 30 червня, тобто до ліквідації нелегального ЦК було розглянуто 109 питань політичного характеру, у тому числі й діяльності Оргбюро і Секретаріату ЦК КП(б)У.

Таким чином, навіть у період повної окупації території України керівні органи ЦК КП(б)У, обрані у 1940 р., продовжували функціонувати.

Інша справа, що з утворенням нелегального ЦК КП(б)У і покладанням на нього надзвичайних функцій організації збройної боротьби в тилу ворога, керівництва підпільними партійними осередками, центр ваги у прийнятті рішень загальнополітичного характеру тимчасово перемістився до цього органу, що було цілком зрозумілим. Адже до нелегального ЦК КП(б)У входило 10 членів і 2 кандидати у члени ЦК та 1 член Ревізійної комісії КП(б)У, обраних у 1940 р. Крім того, троє з них, як уже зазначалося, – Коротченко, Гречуха і Корнієць – були членами Політбюро, троє – Коротченко, Співак і Хоменко – членами Оргбюро, а двоє – Коротченко і Співак – Секретаріату ЦК КП(б)У.

З огляду на це у нелегального ЦК КП(б)У не було потреби обирати свої керівні органи (бюро, секретаріат тощо), створювати окремий партійний апарат. Першим секретарем ЦК КП(б)У залишався М. Хрущов. Він офіційно не увійшов до складу нелегального ЦК КП(б)У, проте усі найважливіші рішення і пропозиції цього органу неодмінно погоджувалися з ним.

Окрім того, члени нелегального ЦК КП(б)У, що постійно перебували у тилу ворога, безпосередньо доповідали йому про проведену роботу на окупованій території України, зверталися за порадами, директивами і роз'ясненнями з нагальних партійно-політичних і військово-тактичних питань розвитку партизанського руху у тилу ворога. Так, у березні 1943 р. М. Хрущов, відповідаючи на запитання С. Ковпака і С. Руднева про ставлення до «націоналістичних партизанських формувань», що перебували у зоні їх бойових дій та вели боротьбу з німцями, писав: «Перше – всіма засобами викривати керівників цих формувань – буржуазних націоналістів, як ворогів українського народу,

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 96. – Арх. 42.

німецьких агентів. Це необхідно здійснювати шляхом посилення агентурної роботи, розповсюдженням листівок і т. п.

Друге – не вступати в контакти з цими загонами.

Третє – не виступати збройно проти цих загонів, якщо вони самі на вас не нападають, пам'ятаючи, що зараз нашим основним і головним завданням є розгром фашистської Німеччини і вигнання німецьких окупантів з нашої території¹. Копія цього листа була направлена всім партизанським загонам України, звернімо увагу, задовго до ліквідації нелегального ЦК КП(б)У.

Зрозуміло, що таке важливе стратегічне рішення щодо ставлення до націоналістичного підпілля, їх збройних формувань М. Хрущов, без погодження зі Сталіним, особисто прийняти не міг.

Зараз важко сказати, як могли розгортатися події на окупованій території України та у повоєнний період, особливо в її західних областях, якби радянське керівництво підтримало намагання командування деяких партизанських формувань щодо координації бойових дій з вояками Української повстанської армії (УПА) у боротьбі з окупантами. Адже у проекті зазначеного листа, підготовленого, без сумніву, в Українському штабі партизанського руху, поряд з антинаціоналістичною риторикою мова йшла також й про необхідність «використовувати вміло, по-сталінськи, всі сили, які виступають прямо або опосередковано проти німецьких загарбників»². Проте М. Хрущов власноручно викреслив у проекті листа наведений абзац та слова, де йшлося про післявоєнний розквіт української мови і державності, про необхідність роз'яснення українському народу, що німці ніколи не пішли б класти свої голови за буржуазно-націоналістичну Україну»³.

Відредагована М. Хрущовим директива партизанським загонам України, безумовно, не сприяла консолідації всіх українських сил на окупованій території, оскільки однозначно визначала керівників націоналістичних формувань як ворогів українського народу, що призводило до більшої ескалації напруженості між партизанами та вояками УПА.

Отже, М. Хрущов як перший секретар ЦК КП(б)У суттєво впливав на партійно-політичну і військово-оперативну діяльність партизанських загонів, масово-політичну роботу серед партизанів і населення окупованих районів.

Нерідко начальник Українського штабу партизанського руху Т. Строкач міг без погодження з нелегальним ЦК КП(б)У, але, безумовно, за попередньою домовленістю з М. Хрущовим, надсилати до

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 8. – Спр. 96. – Арк. 42.

² Там само. – Ф. 63. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 2.

³ Там само.

партизанських формувань директивні вказівки від імені першого секретаря ЦК КП(б)У.

Отож «нелегальний» ЦК КП(б)У насправді не став таким у повному розумінні цього слова. Це, скоріше, група або «вузький склад» ЦК КП(б)У, утворений з наявних у радянському тилу, зокрема у Москві, його членів, обраних у 1940 р., і частково кооптованих відомими керівниками партизанського руху в Україні. У зверненнях до українського народу на окупованій території, у діловому листуванні ЦК КП(б)У з союзними і республіканськими організаціями слово «нелегальний» взагалі не вживалося, що з великою натяжкою можна віднести до конспіративності, оскільки всі документи цього органу завжди виходили під грифом «цілком таємно».

Вже досить скоро стало очевидним про штучність такого утворення, а реорганізація на початку 1943 р. УШПР, підпорядкування його безпосередньо ЦК КП(б)У і в оперативному відношенні – Ставці Верховного Головнокомандування взагалі засвідчила про недоцільність існування нелегального ЦК КП(б)У, який до того ж повністю вичерпав свої функції і вимушений був діяти паралельно з Політбюро, Оргбюро і Секретаріатом ЦК КП(б)У. 29 червня 1943 р. Політбюро ЦК ВКП(б) скасовує рішення від 2 жовтня 1942 р. про створення нелегального ЦК КП(б)У. Ця постанова не лише усунула двозначність і дублювання у роботі вищих органів КП(б)У, а в цілому сприяла активізації і поліпшенню керівництва діяльністю Компартії України у всіх сферах, у тому числі й з питань партизанського руху і партійного підпілля на окупованій території республіки.

Тим часом влітку 1943 р. радянські війська почали наступ у районі Курського виступу. Війська Центрального, Воронежського і Степового фронтів під командуванням К. Рокоссовського, М. Ватутіна і І. Конєва завдали ворогові нищівних ударів і вигнали його з Лівобережної України. 23 серпня був звільнений Харків, 2 вересня – Суми, 21 вересня – Чернігів, а 23 вересня – Полтава. Військами Південного фронту був звільнений Донбас.

У міру визволення території України розгорталася відбудова зруйнованого народного господарства республіки, установ культури і освіти, побуту. 4 вересня 1943 р. Політбюро ЦК КП(б)У приймає постанову про надання приміщень у м. Харкові для розміщення ЦК КП(б)У, Верховної Ради УРСР, Ради Народних Комісарів, наркоматів і центральних відомств УРСР, а для посилення керівництва партійною і радянською роботою у Харкові і області 17 вересня призначає уповноваженим від Політбюро ЦК КП(б)У М. Гречуху¹.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 692. – Арк. 120.

У складних умовах війни Політбюро ЦК КП(б)У докладало величезні зусилля не лише для відбудови промислових підприємств, транспорту, сільського господарства, а й налагоджувало виробництво озброєння, боєприпасів і продовольства для Червоної армії. Ще до визволення тієї чи іншої області Політбюро ЦК КП(б)У відбирало керівні партійні і радянські кадри. 23 серпня 1943 р. Політбюро ЦК КП(б)У приймає постанову про відкликання у своє розпорядження партійних, радянських і господарських працівників у кількості 34 чоловік, які знаходилися в оперативних групах при військових радах Воронежського, Південно-Західного і Південного фронтів. Значна частина відповідальних працівників направлялася в Україну зі східних областей СРСР.

У складних умовах війни на Політбюро ЦК КП(б)У лягала величезна відповідальність за успішне вирішення важливих і різноманітних питань життєдіяльності республіки. Проте похідний характер роботи членів Політбюро ЦК КП(б)У, відсутність телефонного і телеграфного зв'язку з обласними і районними центрами, постійне перебування першого секретаря ЦК на фронті у значній мірі впливали на оперативність і якість розв'язання нагальних проблем.

Продовжувала існувати практика ухвалення важливих політичних рішень без обговорення і обміну думками на засіданнях Політбюро між його членами, а шляхом опитування, що значно посилювало роль апарату ЦК КП(б)У, який готував проекти цих рішень, а помилки і прорахунки списувалися на воєнний час.

Вперше за роки війни Політбюро ЦК КП(б)У у повному складі на своє засідання під головуванням М. Хрущова зібралось лише 29 жовтня 1943 р. у Харкові. В його роботі, крім членів Політбюро – М. Гречухи, Л. Корнійця, Д. Коротченка, М. Хрущова, – взяли участь члени і кандидати у члени ЦК КП(б)У, члени ревізійної комісії КП(б)У, секретарі і заступники секретарів ЦК КП(б)У, завідувачі і заступники завідувачих відділами ЦК КП(б)У, помічники секретарів ЦК КП(б)У, заступник голови РНК УРСР, наркоми, заступники наркомів, керівники центральних відомств, секретарі ЦК ЛКСМУ, секретарі Харківського обкому і міськкому КП(б)У, голови Харківського обласного і міського виконкомів.

На цьому засіданні, окрім проблем відбудови промислових підприємств, міського господарства, засобів зв'язку у звільнених областях, забезпечення паливом міст, кадрових призначень, розглядалося також питання організації роботи Політбюро і Оргбюро ЦК КП(б)У. З інформацією у пропозиціями виступив М. Хрущов. У прийнятому рішенні пропонувалося завідуючим відділами ЦК КП(б)У, ЦК ЛКСМУ і Раднаркомом УРСР до 3 листопада подати до Секретаріату

перелік питань, які підлягали обговоренню в найближчий час на засіданнях Політбюро і Оргбюро ЦК КП(б)У та встановлювалася черговість заслуховування на їх засіданнях звітів обкомів партії¹.

Проте цей намір так і залишився лише на папері. Засідання Політбюро ЦК КП(б)У відбувалися рідко. Досить сказати, що до середини 1947 р., тобто за три роки, члени Політбюро збиралися всього 6 разів. Вочевидь, це пояснюється не лише складністю воєнного і післявоєнного періоду, але й авторитарним стилем керівництва М. Хрущова, який з лютого 1944 р. суміщав дві найвищі посади у республіці – першого секретаря ЦК КП(б)У та голови Ради Народних Комісарів УРСР замість Л. Корнійця. Останній переміщується у заступники голови уряду і поступово втрачає свій попередній вплив у вищому керівництві республіки, зберігаючи, проте, за собою обов'язки члена Політбюро ЦК КП(б)У впродовж ще 10 років. Позбавлення його посади голови Ради Народних Комісарів УРСР водночас посилило позиції Д. Коротченка, який стає другою особою у вищому керівництві України.

З цього часу всі найважливіші питання життя Компартії України і республіки в цілому М. Хрущовим здебільшого вирішувалися одноосібно, а члени Політбюро ЦК КП(б)У слухняно виконували його волю, схвалюючи шляхом опитування всі рішення, підготовлені за його дорученнями апаратом ЦК КП(б)У. Суттєво не вплинуло на регулярність засідань політичного органу ЦК КП(б)У й рішення Сталіна про призначення Д. Мануїльського наркомом закордонних справ УРСР і обрання його у липні 1944 р. членом Політбюро ЦК КП(б)У, який до того ж часто перебував у тривалих від'їздах. Це свідчило про порушення найважливішого партійного принципу – колективного керівництва, про приниження ролі Політбюро ЦК КП(б)У. Така практика поширилася й серед деяких бюро обласних комітетів КП(б)У. Зокрема у постанові Політбюро ЦК КП(б)У від 11 липня 1944 р. «Про недоліки в роботі Волинського обкому КП(б)У», яка, до речі, теж була ухвалена опитом, зазначалося: «Бюро обкому засідає дуже рідко, а більшість питань вирішується опитом»². Цей закид у повній мірі стосувався й самого Політбюро ЦК КП(б)У.

Проте, справедливості ради, необхідно зазначити, що ЦК КП(б)У і уряд республіки на той час працювали дружно, злагоджено і з великим ентузіазмом. Швидкими темпами відбудовувалося народне господарство, налагоджувалися культура і побут населення. М. Хрущов завдяки своїй енергії, багато в чому гуманістичної діяльності здобув безсумнівний авторитет і повагу українського народу, особли-

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 692. – Арк. 4.

² Там само. – Спр. 725. – Арк. 29.

во це підтвердилося у 1946 р., коли на долю України випали нові випробування.

Як відомо, цей рік був вкрай скрутним, особливо у зв'язку з катастрофічною посухою. Зруйноване війною сільське господарство республіки було остаточно знесилене стихійними лихами. УРСР не виконала державних планів хлібозаготівель. Становище місцевого населення загострилося, у деяких районах почав лютувати голод. М. Хрущов, аби не допустити катастрофи 1933 року в республіці, наполегливо звертався до союзного уряду з проханням і вимогою надати Україні термінової допомоги харчовими продуктами, насінням, фуражем для худоби. Настирливі звертання М. Хрущова з листами до Сталіна, їхні розмови телефоном на цю тему змусили союзне керівництво надати допомогу Україні. Ця настирливість не могла сподобатися Сталіну і стала головною причиною тимчасового усунення М. Хрущова з посади першого секретаря ЦК КП(б)У. З березня 1947 р. на пленумі ЦК КП(б)У першим секретарем було обрано Л. Кагановича, секретарем ЦК КП(б)У по сільському господарству і заготівлях М. Патолічева з введенням їх до складу Політбюро ЦК КП(б)У. М. Хрущов залишився на посаді Голови Ради Міністрів УРСР. Проте більшість у Політбюро складала команда М. Хрущова, що не дуже влаштовувало Кагановича, хоча ззовні стосунки між ними залишалися врівноваженими. З метою якось послабити позиції свого попередника, стати одноосібним лідером у Компартії України, Каганович пішов на скасування посади другого секретаря ЦК КП(б)У, яку обіймав найближчий соратник Хрущова Коротченко, запропонувавши пленуму ЦК КП(б)У обрати його секретарем ЦК КП(б)У з промисловості.

Таким чином, на березень 1947 р. склад Політбюро ЦК КП(б)У складався з семи осіб: М. Гречуха – Голова Президії Верховної Ради УРСР, Л. Каганович – перший секретар ЦК КП(б)У, Д. Коротченко – секретар ЦК КП(б)У з промисловості, Л. Корнієць – заступник Голови Ради Міністрів УРСР, Д. Мануїльський – заступник Голови Ради Міністрів УРСР, міністр закордонних справ УРСР, М. Патолічев – секретар ЦК КП(б)У з сільського господарства і заготівель і М. Хрущов – Голова Ради Міністрів УРСР. Цікава деталь: пленум ЦК КП(б)У не обрав жодного кандидата у члени Політбюро ЦК КП(б)У, зате у його складі перебували два члени Політбюро ЦК ВКП(б) – Каганович і Хрущов.

Аналіз діяльності Політбюро після обрання Л. Кагановича першим секретарем ЦК КП(б)У свідчить, що його засідання почали відбуватися регулярно, як правило один, а то й два рази на тиждень. Питання сівки, збирання врожаю й заготівлі хліба обговорювалися найчастіше. Значно посилювався адміністративний тиск на керівників областей, районів, колгоспів, встановлювався жорсткий контроль за ходом хлібозаготівель, знову у хід запускалося навішування ярликів, звину-

вачення у саботажі партійних і радянських працівників, керівників господарств, відроджувалася боротьба з «українським буржуазним націоналізмом», нападки на представників інтелігенції.

Кагановичу потрібні були гучні справи, на зразок «шумськізму». Цього разу об'єктом своїх нападок і цькувань він обрав відомих українських письменників М. Рильського, Ю. Яновського, І. Сенченка та деяких вчених. За ініціативою першого секретаря ЦК КП(б)У розгорнулася широка підготовка до пленуму ЦК КП(б)У з досить виразним порядком денним: «Боротьба проти націоналізму, як головної небезпеки в КП(б)У». Але судячи з усього вже й сам Сталін втомився від невгамовного свого «учня», який одразу і завзято заходився шукати ворогів серед української інтелігенції і в КП(б)У. У грудні 1947 р. Л. Каганович відкликається до Москви, а пленум ЦК КП(б)У знову обрав М. Хрущова першим секретарем ЦК КП(б)У. Разом з Кагановичем відпала і потреба у пленумі ЦК КП(б)У з питання боротьби проти українського націоналізму у Компартії України.

З обранням М. Хрущова першим секретарем ЦК КП(б)У відбулися зміни персонального складу і суттєві переміщення у Політбюро ЦК КП(б)У. Д. Коротченко призначається Головою Ради Міністрів України. На грудневому (1947 р.) пленумі ЦК КП(б)У відбувся стрімкий злет Л. Мельникова – від начальника управління ЦК КП(б)У по перевірці партійних органів до члена Політбюро і другого секретаря ЦК КП(б)У. Треба сказати, що Л. Мельников не був однозначно людиною з команди М. Хрущова. У липні 1947 р. він, за пропозицією Л. Кагановича, обирається секретарем ЦК КП(б)У і одночасно затверджується начальником управління по перевірці партійних органів, спеціально створеного для нібито допомоги партійним комітетам у плані вдосконалення форм і методів їх роботи. Проте основна його діяльність спрямовувалася на виконання окремих вказівок і доручень першого секретаря ЦК КП(б)У, який вбачав у зриві планів хлібозаготівель саботаж з боку партійних і радянських працівників, керівників господарств.

Судячи з усього, Л. Каганович залишився задоволений роботою Л. Мельникова, про що, без сумніву, доповідав Й. Сталіну при обговоренні кандидатури на посаду другого секретаря ЦК КП(б)У. Не заперечував проти такого переміщення й М. Хрущов, оскільки пост Голови Ради Міністрів УРСР зайняв його найближчий соратник Д. Коротченко.

Окрім того, на цьому пленумі ЦК КП(б)У членом Політбюро обирається І. Сенін – перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР, з яким у М. Хрущова збереглися теплі і дружні стосунки ще з часів робфаку, де вони навчалися в одній групі¹. Кандидатами у члени

¹ Вестник архива Президента Российской Федерации. Приложение к журналу «Родина». – 2003. – № 6. – С. 175.

Політбюро стали А. Гречко (командуючий військами Київського військового округу) та З. Сердюк (секретар ЦК КП(б)У).

Отже, команда М. Хрущова не лише не зазнала втрат, а й поповнилася новими членами, які у такому складі працювали до 16 грудня 1949 р., коли М. Хрущова увільнили від обов'язків члена Політбюро і першого секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його першим секретарем Московського обкому і секретарем ЦК ВКП(б).

На порядок денний пленуму ЦК КП(б)У, який працював 15–16 грудня 1949 р., виносилося єдине питання: «Про підсумки сільсько-господарських робіт у 1949 році і заходи з підготовки до високих врожаїв у 1950 році» (доповідав Голова Ради Міністрів України Д. Коротченко). При обговоренні доповіді всі виступаючі інформували першого секретаря ЦК КП(б)У про зроблене і плани на наступний рік. М. Хрущов у притаманній йому манері подавав репліки, уточнював деякі показники по областях, районах і господарствах, робив зауваження. В залі засідань ЦК КП(б)У панувала звичайна, робоча атмосфера. Складалося враження, що М. Хрущов ще довгий час працюватиме в Україні, а члени ЦК КП(б)У навіть не підозрюють про останній день роботи їх першого секретаря. Звичайно, це було не так. Члени ЦК КП(б)У не могли не знати про від'їзд М. Хрущова, бо 14 грудня відбувся пленум Московського обкому партії, де його обрали першим секретарем, а сам він лише 15 грудня повернувся з Москви до Києва вже з новим призначенням, навіть не встиг на відкриття пленуму ЦК КП(б)У, який відбувався під головуванням Л. Мельникова. Лише 16 грудня, після свого заключного слова і прийняття резолюції Хрущов знову взяв слово і нарешті проінформував членів ЦК КП(б)У про свою поїздку до Москви, куди був викликаний Сталіним. «...І товариш Сталін, – сказав він, – запропонував мені, за пропозицією Політбюро ЦК ВКП(б), перейти на роботу з України в Москву – першим секретарем Московського обкому партії і секретарем ЦК ВКП(б). Я, з свого боку, вважаю цю пропозицію як велику довіру і честь ...і заявив про те, що з великою радістю цю пропозицію приймаю. Я, прощаючись з українською організацією, хочу висловити свою вдячність за підтримку, яку я зустрівач з боку членів ЦК партії і активу партійної організації»¹.

Звернімо увагу на слова М. Хрущова про те, що Сталін запропонував йому нову роботу з ініціативи Політбюро ЦК ВКП(б), а на той час найбільш впливовими членами Політбюро були Л. Берія, Л. Каганович, Г. Маленков, В. Молотов, з якими через три роки Хрущов поведе рішучу і безкомпромісну боротьбу за владу і переможе.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 892. – Арк. 214.

Зрозуміло, що в Кремлі йшла мова про наступника М. Хрущова на посаді першого секретаря ЦК КП(б)У. Найбільш досвідченим, авторитетним і підготовленим до неї був Д. Коротченко, проте він не мав жодних шансів отримати її не лише із-за українофобських настроїв московських можновладців, а й тому, що Коротченко особисто не претендував на роль політичного лідера України. За своїми діловими якостями і особистими рисами Д. Коротченко був надійним і сумлінним виконавцем конкретних завдань, уникаючи при цьому брати на себе самостійні і відповідальні політичні рішення.

Політбюро ЦК ВКП(б) доручало М. Хрущову внести пленуму ЦК КП(б)У пропозицію обрати першим секретарем ЦК КП(б)У Л. Мельникова, а другим секретарем – О. Кириченка, який очолював Одеський обком партії. Відчуваючи пригніченість та упередженість членів ЦК КП(б)У до нового керівництва, особливо до Л. Мельникова, М. Хрущов намагався придати демократичність при виборах секретарів ЦК. Він запропонував членам ЦК КП(б)У обговорити кандидатури, ставити питання, робити відводи, заперечення, висувати інші пропозиції і т. п. Проте члени ЦК КП(б)У добре розуміли, що питання вже вирішено у Москві, вони мовчки і одногослосно обрали запропоновані кандидатури¹

Наводить на певні роздуми й промова Л. Мельникова вже в якості першого секретаря ЦК КП(б)У. Весь пафос свого виступу він спрямував на вихвалення і подяку Сталіну за обрання його на високий пост. І в цьому не було нічого дивного, оскільки на той час це була загальноприйнята риторика. На відміну від М. Хрущова, який увесь час підкреслював важливість підтримки його дій з боку ЦК КП(б)У і Політбюро, Л. Мельников взагалі проігнорував ЦК КП(б)У, заявивши: «...Обрання мене на пост першого секретаря ЦК КП(б)У – це величезна довіра, яку надав мені особисто і, на мій погляд, всій нашій більшовицькій партійній організації України товариш Сталін і Центральний Комітет ВКП(б)»². Ця заява Л. Мельникова, власне, й стане визначальною у його майбутній діяльності на посаді першого секретаря ЦК Компартії України.

Підсумовуючи десятилітній період перебування М. Хрущова на посту першого секретаря ЦК КП(б)У, бачимо, що він, за прикладом Й. Сталіна, опирався на невелику групу керівників, що входили до складу Політбюро ЦК КП(б)У, основне ядро якого сформувалося ще у 1938 р. З ними він попередньо обговорював і вирішував багато найбільш важливих питань.

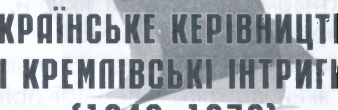
Аналіз політичних біографій впливових членів Політбюро ЦК КП(б)У показує, що всі вони висунулися на вищі партійно-радянські пости в

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 892. – Арк. 215–216.

² Там само. – Арк. 217

республіці, головним чином, в період масових репресій другої половини 1930-х років. Серйозний відбиток на стиль і методи їх керівництва наклала Велика Вітчизняна війна, яка вимагала від них надзвичайного напруження сил, витримки, компетентності в питаннях організації партизанського руху, управління промисловістю і сільським господарством, наукою і культурою. Війна, а згодом повоєнний період стали важливим іспитом їх організаторських здібностей, і в той же час сприяли виробленню таких негативних ділових і особистих якостей, як жорсткість, ігнорування думки інших фахівців, надмірна самовпевненість у власній правоті. Проголошений принцип «колективності керівництва» залишився нереалізованим. Роль пленумів ЦК КП(б)У, його Політбюро тривалий час зводилася до рівня статистів.

Разом з тим, десятилітня діяльність М. Хрущова і його команди, особливо після возз'єднання українських етнічних земель в єдиній державі, сприяла значному підвищенню на союзному рівні ролі української радянської політичної еліти, яка дедалі виразніше усвідомлювала себе національною елітою, і спрямовувала свої зусилля на відстоювання інтересів республіки перед центром. Ці зерна, засіяні М. Хрущовим у підготовлений український ґрунт, згодом поволі і досить суперечливо почали проростати.

УКРАЇНСЬКЕ КЕРІВНИЦТВО І КРЕМЛІВСЬКІ ІНТРИГИ (1949–1972)

Новий етап діяльності Політбюро ЦК КП(б)У пов'язується не лише з наступними бурхливими політичними подіями, а й із завершенням відбудови народного господарства республіки, подальшим розвитком вугільної та металургійної промисловості, машинобудування тощо. Серед заходів, спрямованих на поліпшення роботи промисловості, широко практикувалися республіканські наради. У липні 1950 р., зокрема, відбулися наради активу працівників вугільної промисловості в Сталіно і Ворошиловграді. На них виступив Л. Мельников, який проаналізував роботу галузі, відзначив невирішені проблеми. Ці та інші заходи сприяли тому, що у 1952 р. у вугільній промисловості близько однієї третини усіх лав було переведено на роботу за графіком циклічності.

У паливно-енергетичному комплексі Політбюро ЦК КП(б)У на початку 1950-х років зосередило увагу на будівництві гідроелектростанцій, серед яких особливе місце належало Каховській ГЕС. За період з вересня 1950 до початку 1952 р. з різних питань, пов'язаних із її будівництвом, було ухвалено 13 постанов ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР. З ініціативи Л. Мельникова у лютому 1952 р. Пленум ЦК КП(б)У обговорив питання про хід будівництва Каховської гідроелектростанції і Південно-Українського каналу.

Складним у той час залишалося становище на селі, незважаючи на те що ЦК Компартії України і його Політбюро цією проблемою займалися найбільше. За період роботи Л. Мельникова першим секретарем ЦК з 23 питань, що обговорювалися на пленумах ЦК КП(б)У, 13 були присвячені розвитку сільськогосподарського виробництва. Характер їх обговорення свідчить, що в керівництві сільським господарством Л. Мельников не завжди почував себе впевнено, особливо на перших порах. Слід зазначити, що він і члени Політбюро ЦК перебували під впливом М. Хрущова і завжди прагнули звирятати свої рішення з діяльністю Микити Сергійовича. «Потрібно прямо сказати, – говорив Мельников на червневому (1950 р.) Пленумі ЦК, – що 12 років збирання і заготівля хліба проходили під керівництвом т. Хрущова, який прекрасно знав господарство. Нам у цьому році вперше доводиться самим заготовляти і досвіду у нас такого немає... Ми можемо це зав-

дання вирішити колективом, підготувати людей, які розуміють свою відповідальність при вирішенні цих завдань»¹.

Складною проблемою на той час залишалася і боротьба з національним рухом, який протягом першої половини 1950-х років продовжував завдавати великого клопоту Радянській владі. Поряд з каральними репресивними методами придушення все більшого значення набувала ідеологічна і масово-політична робота серед населення західних областей України.

Важливе місце у роботі Політбюро ЦК КП(б)У посідали питання організаційно-партійної, кадрової та ідеологічної роботи. Особливо вона пожвавилася після опублікування у пресі проекту до змін у статуті ВКП(б) та підготовки до чергового XVII з'їзду КП(б)У, який відбувся 23–27 вересня 1952 р. Делегати з'їзду обговорили проект директив по п'ятирічному плану та проект статуту партії, що мав розглянути у жовтні 1952 р. XIX з'їзд ВКП(б).

За новим статутом для керівництва роботою ЦК між пленумами передбачалося утворення замість Політбюро – Президії, а для керівництва поточною роботою, головним чином для організації перевірки виконання рішень партії і добору кадрів, – Секретаріат. Оргбюро, як один з керівних органів ЦК, ліквідувався. Зрозуміло, що делегати XVII з'їзду одностайно підтримали зміни до статуту партії та обрали новий склад ЦК КП(б)У. На першому засіданні ЦК перед його членами постала дилема про назву політичного органу, який керуватиме між пленумами. Утворити Президію ЦК КП(б)У було неможливо, оскільки статут не затверджений, залишити Політбюро теж неприйнятно, бо з проекту статуту таку назву вилучено. «Зараз ми зв'язалися з цього питання з ЦК ВКП(б) і встановили, – пояснював на пленумі ЦК КП(б)У Л. Мельников, – оскільки вже опублікований проект нової організаційної побудови керівних органів партії і інші (республіканські. – Авт.) обирають тільки бюро, краще й нам зараз вибрати Бюро ЦК, а далі буде видно, як ЦК ВКП(б) вирішить дане питання, може бути, що після введення нового статуту, ми до цього питання повернемося»².

Таким чином, пленум ЦК КП(б)У був вимушений затвердити Бюро у складі 9 членів: Л. Мельников – перший секретар, А. Гречко – командуючий військами КВФ, М. Гречуха – голова Президії Верховної Ради УРСР, Н. Кальченко – заступник Голови Ради Міністрів, О. Кириченко – другий секретар ЦК, Л. Корнієць – заступник Голови Ради Міністрів, Д. Коротченко – Голова Ради Міністрів, І. Назаренко – секретар ЦК,

¹ Кожукало І.П. Л.Г. Мельников: у ті важкі післявоєнні роки//Маршрутами історії. – К., 1990. – С. 543–544.

² ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1051. – Арк. 4.

І. Сенін – заступник Голови Ради Міністрів та 4 кандидати у члени Бюро: Г. Гришко – перший секретар Київського обкому партії, В. Підгорний – перший секретар Харківського обкому партії, З. Сердюк – перший секретар Львівського обкому партії, О. Струєв – перший секретар Сталінського обкому партії.

Бюро ЦК Компартії України існувало до жовтня 1953 р., коли на пленумі ЦК було перейменовано на Президію ЦК. Протягом цього часу в країні відбувалися значні події, в епіцентрі яких знову опинилося керівництво ЦК КП(б)У.

Смерть Сталіна у березні 1953 р. порушила рівновагу на вершині влади, знову відродилися тенденції колективного керівництва. На той час провідні позиції у керівництві країною займали Г. Маленков, Л. Берія і М. Хрущов. Відразу після смерті вождя Г. Маленков поєднував дві ключові посади – секретаря ЦК КПРС і Голови Ради Міністрів СРСР. Однак протиборство у двох структурах і проголошення принципу колективного керівництва не допускало надмірної концентрації влади в одних руках. Отож у березні 1953 р. Маленков складає з себе обов'язки секретаря ЦК КПРС, залишаючись Головою Ради Міністрів. З цього часу вся робота ЦК КПРС замикалася на М. Хрущові. Приймаючи таке рішення, Г. Маленков і Л. Берія допустилися помилки: вони недооцінили потенційні можливості і силу як партійного апарату, так і самого М. Хрущова.

Боротьба за владу в правлячій верхівці СРСР відразу позначилась на становищі в Україні, від позиції керівництва якої багато в чому залежала майбутня доля кожного з потенційних вождів країни. Найбільш бурхливу діяльність розгорнув Л. Берія. На початку березня 1953 р. міністерства державної безпеки і внутрішніх справ УРСР об'єднали в одне Міністерство внутрішніх справ УРСР. На чолі цього відомства, влучно названого колись «міністерством життя і смерті», став генерал-лейтенант П. Мешик. Він працював у органах ОДПУ–НКВС із 1930 р., деякий час очолював наркомат держбезпеки УРСР, а потім – управління НКВС СРСР. Новий міністр користувався повною довірою Л. Берії і діяв за його вказівками.

Перш за все П. Мешик намагався послабити втручання партійних органів у діяльність МВС УРСР. За наказом Л. Берії було здійснено значні кадрові переміщення, знято з посади Т. Строкача, а також заступників міністра, які прийшли на цю роботу з партійних органів. Менш ніж за два місяці без відома ЦК КП України було змінено керівництво всіх обласних управлінь Міністерства внутрішніх справ УРСР¹.

Проте здійснювати це П. Мешіку вдалося нелегко. ЦК Компартії України, деякі обкоми партії протестували проти зміщення керівників

¹ Політична історія України. XX століття. – Т. 6. – С. 100–101.

органів МВС без їх відома. Нерідко Л. Берії доводилося особисто телефонувати Л. Мельникову і наполягати на своєму рішенні. Окрім того, він дав вказівку збирати компрометуючі матеріали на партійних і радянських працівників, відомості про роботу ЦК Компартії України, партійних органів, особливо західних областей України.

Завдяки Т. Строкачу, який на той час працював начальником УМВС Львівської області, це стало відомо Л. Мельникову через кандидата в члени Бюро ЦК КП України, першого секретаря Львівського обкому партії З. Сердюка. За словами Т. Строкача, у той же вечір йому зателефонував сам Берія і погрожував вигнати його з органів, стерти в порошок, згноїти у таборах за інформування Сердюка про отримане завдання. Проте Л. Мельников не надав цьому фактові особливого значення і навіть не обговорив його з членами Бюро ЦК КП України.

Через короткий час зібрана органами МВС України інформація лягла в основу доповідної записки Л. Берії в Президію ЦК КПРС, присвяченій становищу в західних областях республіки.

Використавши недоліки у діяльності партійних організацій республіки, насамперед західних областей, про які говорилося вище, і виклавши їх у гіпертрофованому вигляді, Берія підготував до Президії ЦК КПРС доповідну записку, в якій проти ЦК Компартії України, його Бюро і першого секретаря ЦК висувалися політичні звинувачення, насамперед у порушенні національної політики партії. На засіданні Президії ЦК КПРС 20 травня 1953 р., де розглядалася доповідна записка Берії, Л. Мельников не погодився з висунутими звинуваченнями. Це стало причиною створення спеціальної комісії з розгляду питання про становище у західних областях України. Для його обговорення були викликані члени ЦК КПРС від української партійної організації Д. Коротченко, О. Кириченко, О. Корнійчук і кандидат у члени ЦК КПРС Л. Корнієць.

Проте Л. Мельников досить легковажно поставився до засідання Президії ЦК КПРС та утворення комісії, він навіть думки не допускав, що його можуть звільнити з посади першого секретаря ЦК КП України. Адже на цьому засіданні обговорювалися дві доповідні записки Берії, в тому числі й про незадовільний стан роботи серед населення партійних організацій Компартії Литви. Перший секретар ЦК Снечук теж не погоджувався з висунутими звинуваченнями, але він залишився на своїй посаді. То що може бути йому, Мельникову, кандидату у члени Президії ЦК КПРС? Після приїзду колег з українського керівництва він не лише не зібрав членів Бюро ЦК КП України для обговорення доповідної записки Берії і вироблення спільної позиції, але й не зовсім достовірно інформував їх про причини виклику до Москви¹.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1120. – Арк. 116.

На засіданні комісії, а потім на засіданні Президії ЦК КПРС, що відбулося 26 травня, Маленков, Берія, Ворошилов, Каганович, Мікоян, Хрущов піддали гострій критиці Бюро ЦК Компартії України і, зокрема, Мельникова. Єдиним, хто виступив на його захист, був голова Ради Міністрів УРСР Д. Коротченко. За це він був звинувачений у близорукості і нерозумінні політичної ситуації, що склалася в Україні.

Президія ЦК КПРС ухвалила постанову, де вказувалося на «грубе викривлення ленінсько-сталінської національної політики» в західних областях УРСР. Насамперед мова йшла про русифікацію вищої школи і дискримінацію місцевих кадрів. У постанові вказувалося, що політичне керівництво республіки з підозрою й недовірою ставилося до «місцевих», висувало на відповідальні посади переважно росіян та вихідців із східних областей УРСР. Значна частина цих працівників не володіла українською мовою, виявляла байдужість до настроїв населення, погано розумілася на процесах, які тут відбувалися, що негативно позначалося на загальній політичній обстановці.

Подібне становище склалося в апаратах виконкомів обласних, районних і міських рад депутатів трудящих, у профспілкових, комсомольських, торговельних, фінансових, заготівельних органах, в органах народної освіти, охорони здоров'я, внутрішніх справ, прокуратури, суду і т. п.

Оцінка Л. Берією русифікаторської політики, здійснюваної в західному регіоні України, була в цілому справедливою. Тому постановою ЦК КПРС визнала незадовільним керівництво західними областями з боку ЦК КП України, Ради Міністрів УРСР, відповідних обкомів партії. Перший секретар ЦК КП України Л. Мельников звинувачувався у застосуванні методів адміністрування, нетерпимого ставлення до критики, прояві вождизму. Цією постановою Л. Мельников звільнявся з посади першого секретаря ЦК КП України¹.

Два дні, 28 і 29 травня, засідало Бюро ЦК Компартії, на якому обговорювалося питання «Про постанову ЦК КПРС від 26 травня 1953 року» Питання західних областей Української РСР «і доповідна записка тов. Л. Берії до Президії ЦК КПРС». Засідання вів О. Кириченко, якого ЦК КПРС рекомендував обрати першим секретарем ЦК Компартії України. В архіві збереглася стенограма цього засідання. Її аналіз свідчить, що члени і кандидати у члени Бюро з величезним полегшенням зустріли звістку про звільнення Л. Мельникова, який теж брав участь у засіданні, від обов'язків першого секретаря ЦК Компартії України. Звичайно, як водиться, в першу чергу дісталася Л. Мельникову за всі образи, безтактність, грубощі, які майже з перших днів

¹ Політична історія України. XX століття. – Т. 6. – С. 102.

його обрання сипалися на голови всіх членів Політбюро і Бюро ЦК КПУ¹. Разом з тим, за всю історію існування цього політичного органу ЦК, вперше було проаналізовано його діяльність як у цілому, так і кожного члена і кандидата в члени Бюро зокрема. Висновків дійшли невітшних.

Нагальні проблеми України, які потребували вирішення в ЦК КПРС і уряді СРСР, ставилися дуже обережно. На засідання Політбюро, а згодом і Бюро ЦК Компартії України не виносилися гострі політичні питання, а ті рішення, що приймалися, готувалися поспіхом, без належної попередньої підготовки і опрацювання. Грубо порушувався принцип колегіальності і колективного керівництва. Багато питань перший секретар ЦК замикав на собі, не інформував членів Бюро, особливо про кадрові переміщення, не дотримувався план засідань політичного органу ЦК і т. п.²

Звичайно такий стиль і методи роботи першого секретаря ЦК КП(б)У, ігнорування ним членів Бюро при вирішенні важливих політичних і кадрових питань викликало серед них невпевненість і невдоволеність своїм становищем. Молоді члени Бюро, секретарі ЦК КП(б)У О. Кириченко і І. Назаренко спробували переговорити з Л. Мельниковим про поліпшення роботи колегіального політичного органу, але грубо були обірвані і більше до цього питання вже не поверталися. Що вже казати, коли навіть Голова Президії Верховної Ради УРСР, член Бюро ЦК КПУ М. Гречуха по кілька днів не міг потрапити на прийом до першого секретаря і спілкувався з ним через його помічника³. Єдиний, хто міг вплинути на Л. Мельникова, порадити більш толерантно ставитися до членів Бюро ЦК КПУ, був Голова Ради Міністрів УРСР Д. Коротченко, який добре знав про становище у Бюро ЦК КП України, але він мовчав. Більше того, всіма силами намагався довести Л. Мельникову свою надійність і лояльність, що справляло на інших членів Бюро гнітюче враження, ставило їх у безвихідь⁴. Навіть на засіданні Президії ЦК КПРС Коротченко намагався захистити Мельникова, за що піддавався гострій критиці не лише там, а й на засіданні Бюро ЦК Компартії України.

Відставка Л. Мельникова стала результатом багатьох факторів, що накопичувалися протягом кількох років. Але до головної її причини треба віднести ті об'єктивні процеси, що відбувалися в країні після смерті Сталіна. За своїми рисами характеру, схильністю до вождизму,

¹ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 6. – Спр. 1880. – Арк. 16.

² Там само. – Арк. 9.

³ Там само. – Арк. 26, 29.

⁴ Там само. – Арк. 16.

непередбачуваності, Л. Мельников, як перший секретар найбільшої партійної організації у КПРС, не влаштував жодного з потенційних лідерів СРСР, між якими розгорталася боротьба за правонаступництво Сталіна. У цих умовах для кожного з них було надзвичайно важливим, щоб на чолі Компартії України стояла нова і прогнозована людина, яка знаходилася б під постійним контролем.

Тому доповідна записка Л. Берії щодо політичного становища у західних областях України скоріше стала приводом, ніж об'єктивним фактором усунення Л. Мельникова з посади першого секретаря ЦК КПУ, враховуючи, що під його керівництвом Україна в цілому досягла значних успіхів у всіх галузях народного господарства. Разом з тим, у членів Бюро ЦК КП України виникли подвійні почуття, з одного боку, їх вразили миттєвість, раптовість і неочікуваність звільнення Л. Мельникова, негативна оцінка діяльності ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР, а з іншого, вони з полегшенням сприйняли цю звістку, оскільки за останні роки неодноразово піддавалися приниженню, ігноруванню їх думки, несправедливій критиці, а це, у свою чергу, призводило до того, як заявив сам О. Кириченко, що члени Бюро ЦК Компартії України боялися Л. Мельникова і ніколи не наважувалися заперечувати йому¹.

Наприкінці засідання Бюро ЦК КП України виступив Л. Мельников. Незавжо уявити, які почуття панували в його душі після дводенного вислуховування докорів на свою адресу. Кілька разів він намагався спростувати звинувачення, але врешті вимушений визнати в цілому критику «абсолютно вірною. Я не бачив багатьох своїх недоліків. У мене були зриви, я допускав грубість»².

Підсумовуючи обговорення діяльності Бюро ЦК Компартії України і першого секретаря ЦК, зокрема, треба сказати, що воно стало повчальним уроком не лише для Л. Мельникова особисто, але й для всіх наступних перших секретарів ЦК Компартії України. Вони змушені були аналізувати і передбачати розстановку сил у вищому керівництві КПРС, по можливості, впливати на ці процеси.

4 червня 1953 р. пленум ЦК Компартії України обговорив Постанову ЦК КПРС від 26 травня 1953 р. та обрав Олексія Кириченка першим секретарем ЦК Компартії України, а Олександра Корнійчука, який на той час працював першим заступником Голови Ради Міністрів УРСР, – членом Бюро ЦК Компартії України. Питання про другого секретаря ЦК КП України лишалося відкритим.

Тим часом у Москві продовжувалася боротьба за лідерство у владній верхівці. Несподівано 26 червня 1953 р. прямо на засіданні

¹ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 6. – Спр. 1880. – Арк. 29.

² Там само. – Арк. 30.

Президії ЦК КПРС Л. Берію заарештовують, а 2–7 липня на Пленумі ЦК КПРС його виключають з партії, звинувачують у численних гріхах, таврують «запеклим ворогом народу» і «агентом міжнародного імперіалізму».

Можна лише уявити стан членів ЦК Компартії України, які нещодавно відзначали принциповий характер доповідної записки Л. Берії про недоліки у західних областях України. Кілька разів засідало Бюро ЦК Компартії України з метою вироблення зваженої позиції до пленуму ЦК Компартії України, що відбувся 29–30 липня 1953 р.

У доповіді О. Кириченка «Про постанову пленуму ЦК КПРС від 7 липня 1953 року «Про злочинні антипартійні і антидержавні дії Берії» цілком і повністю підтримувалася постанова ЦК КПРС, значна увага приділялася висвітленню причин попередніх недоліків роботи Бюро ЦК Компартії України, але при цьому жодного разу не згадувалося прізвище Л. Мельникова.

Доречно сказати, що на цьому пленумі з великою промовою виступив член Бюро, секретар ЦК КП України І. Назаренко, який з точки зору марксистсько-ленінської методології вперше висвітлив на такому зібранні питання про роль особистості в історії та шкідливість культу особи. Цей виступ, незважаючи на безособовий характер, справив величезне враження на учасників пленуму. Судячи з усього, зі стенограмою виступу І. Назаренка ознайомився і М. Хрущов, який добре його знав і міг навіть доручити цей виступ. Вже пізніше, на засіданні Президії ЦК КПРС 25 квітня 1963 р. при обговоренні кандидатур до Ідеологічної комісії ЦК КПРС саме М. Хрущов запропонував І. Назаренка, який на той час працював директором Інституту історії партії ЦК Компартії України, охарактеризувавши його «дуже розумною і принциповою людиною»¹

Курс на викриття «культу особи», розвінчування Сталіна, зініційований М. Хрущовим, спричинив справжній розкол у правлячій верхівці, викликав занепокоєння політичного керівництва країни. Влітку 1957 р. Г. Маленков, В. Молотов і Л. Каганович спробували усунути М. Хрущова від влади. Проте вони зустріли опір у Президії ЦК КПРС і на терміново скликаному Пленумі ЦК КПРС були виведені зі складу вищих керівних органів партії. Активну роль у цих критичних подіях відігравали ЦК Компартії України, його перший секретар і член Президії ЦК КПРС О. Кириченко, які беззастережно підтримали М. Хрущова.

З цього часу головним критерієм відбору керівників до нового складу Президії ЦК КПРС для М. Хрущова стала їх особиста відданість та

¹ Вестник Архива Президента Российской Федерации. Приложение к журналу «Родина». – № 6. – 2003. – С. 172.

внесок у перемогу над його політичними опонентами у червні 1957 р. Вже незабаром О. Кириченко обирається секретарем ЦК КПРС і входить у найближче оточення М. Хрущова, а через короткий час стає другим секретарем ЦК КПРС.

26 грудня 1957 р. М. Хрущов спеціально прибуває до Києва на пленум ЦК Компартії України, де обирали першим секретарем ЦК Миколу Вікторовича Підгорного, який з серпня 1953 р. працював другим секретарем ЦК. У своєму виступі Хрущов дуже тепло говорив про О. Кириченка, М. Підгорного та про той величезний кадровий потенціал, який, на його думку, існує в Україні: «...у вас багато кадрів. Скільки можна сформуванати керівництва з вашого активу?!»¹

Але, судячи з подальших подій, О. Кириченко все ж не виправдав сподівань М. Хрущова. За досить короткий час перебування другим секретарем ЦК КПРС він спромігся придбати більше ворогів серед вищого керівництва країни, ніж своїх прихильників, головним чином через своє грубе, зарозуміле і зневажливе до них ставлення. Вочевидь спрацював київський синдром Л. Мельникова. Дії противників О. Кириченка, зокрема зі складу членів Президії ЦК КПРС, зіграли певну роль у тому, що він втратив своє становище найвпливовішого секретаря ЦК КПРС. Але вирішальне слово залишалося за Хрущовим, який все частіше проявляв своє незадоволення діловими і особистими якостями свого протеже, особливо – його претензіями на більшу самостійність у прийнятті рішень. О. Кириченко не зміг далі продовжувати працювати в обстановці прохолодного ставлення до нього з боку Хрущова та інших членів Президії ЦК КПРС і на початку 1960 р. змушений подати у відставку. Разом з цим був ліквідований і пост другого секретаря ЦК КПРС.

Проте М. Хрущов продовжував черпати кадрові сили до вищого союзного керівництва з Бюро ЦК Компартії України, яке за його сприяння ще в жовтні 1953 р. було перейменовано на Президію ЦК, чим знову підкреслювався особливий статус української партійної організації у структурі КПРС. При М. Хрущові позиції української політичної еліти в керівних союзних органах ставали все більш стабільними. Вже у січні 1954 р. Л. Корнієць, який входив до складу його команди в Україні, призначається міністром заготівель СРСР, інший член команди Д. Коротченко і новообраний перший секретар ЦК Компартії України М. Підгорний у 1957–1958 рр. стають кандидатами у члени Президії ЦК КПРС. Останній після увільнення О. Кириченка стає повним членом цього органу. Член Президії і секретар ЦК КП України С. Червоненко у жовтні 1953 р. направляється послом СРСР до Чехословаччини.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1445. – Арк. 35.

А у 1961 р. сорокатрирічний секретар ЦК Компартії України В. Щербицький призначається Головою Ради Міністрів України та обирається кандидатом у члени Президії ЦК КПРС.

Влітку 1963 р. переводиться до Москви й обирається секретарем ЦК КПРС М. Підгорний. Він зайняв третю позицію серед найбільш впливових членів Президії ЦК КПРС після М. Хрущова і Л. Брежнєва. Тоді ж, у грудні 1963 р., кандидатом, а згодом членом Президії ЦК КПРС стає перший секретар ЦК КП України П. Шелест.

Таким чином, головним кадровим резервом для комплектації Президії ЦК КПРС у період одноосібного правління М. Хрущова була Україна і її політична еліта, до формування якої він докладав чимало зусиль. Як вже зазначалося основними критеріями відбору кадрів до складу Президії ЦК КПРС для М. Хрущова була не лише оцінка їх діяльності на чолі регіону, але й особиста їх відданість. Зрозуміло, що М. Хрущов часто звертав свою увагу на кадровий потенціал у ЦК Компартії України і його Президії, був впевнений, що там він завжди знайде свою опору і підтримку.

Проте сталося так, що найбільш впливові члени Президії ЦК КПРС, які відіграли ключову роль у відставці М. Хрущова, якраз були вихідцями з України – Л. Брежнєв, А. Кириленко, М. Підгорний та колишній перший секретар ЦК ЛКСМ України, а на той час голова Комітету державної безпеки СРСР В. Семичастний, який під час звільнення Хрущова з усіх посад у вирішальний момент замінив його охорону, ізолював від зовнішнього світу.

Ініціатори усунення М. Хрущова від влади добре розуміли, що без підтримки ЦК Компартії України, його Президії, а особливо першого секретаря ЦК П. Шелеста здійснити свій задум буде надзвичайно важко, а то й неможливо. Л. Брежнєв і М. Підгорний почали досить обережно, поступово втягувати П. Шелеста у свій задум, лише його повна підтримка гарантувала успіх. Їм вдалося переконати першого секретаря ЦК Компартії України взяти активну участь в усуненні М. Хрущова від влади та з цією метою провести відповідну роботу серед членів ЦК КПРС від України, а їх було не мало – 36 чоловік. Лише у трьох членах ЦК КПРС П. Шелест сумнівався і не міг вести з ними жодних розмов на цю тему. Це Ольга Іващенко – член Президії, секретар ЦК Компартії України, Іван Сенін – перший заступник Голови Ради Міністрів України, особистий друг М. Хрущова, і Олександр Корнійчук – на той час голова Спілки письменників України. Навіть у Д. Коротченкові, на той час Голові Президії Верховної Ради УРСР, останнього з команди М. Хрущова у Президії ЦК КП України, Шелест був упевнений, добре знаючи, що той традиційно підтримує позицію першого секретаря ЦК КП України.

Два дні, 13–14 жовтня 1964 р., відбувалося засідання Президії ЦК КПРС, скликане ініціативною групою з метою відставки М. Хрущова. Після інформації Л. Брежнєва першим у обговоренні виступив П. Шелест, який говорив про обмеження прав республік, підкреслив, що безперестанні реорганізації всіх ланок управління породжували невпевненість, негативно позначалися на нормальному житті партії і країни, а створення нового культу особи призводить до того, що ніхто не може критикувати дії керівника, зробити зауваження чи висловити свою думку.

Виступ П. Шелеста задав тон обговоренню, більшість членів Президії ЦК КПРС говорили різко, з нотками особистої образи і неприязні до М. Хрущова, а М. Підгорний запропонував скликати Пленум ЦК КПРС та звільнити М. Хрущова від усіх обов'язків. Доречно сказати, що в цей час усі члени ЦК КПРС були викликані до Москви і з острахом чекали розв'язки питання. За спогадами П. Шелеста, під час засідання Президії, якраз у розпалі виступів, Шелепін передав йому перехоплену записку Ольги Іващенко, члена Президії ЦК Компартії України і члена ЦК КПРС: «Засідає Президія, щось відбувається. Я згодна, що потрібно говорити про недоліки, але не треба вдаватися до крайнощів. В Америці насувається фашизм. Це йому на руку. Брежнєв честолюбний, владолюбний. Шелест його підтримує. Можна критикувати, але це не означає, що треба усувати. Росіянам і українцям потрібен вождь, до нього всі тягнуться. Брежнєв каже одним одне, а іншим – інше. Шелест сказав, коли обговорювали надпис на якійсь вазі: «Деякі вожді засиділись»¹.

Аналіз змісту записки та архівних матеріалів дозволяє зробити висновки, що О. Іващенко не писала особисто цієї записки. Скоріш за все це був запис її телефонних розмов, прослуханих оперативниками КДБ СРСР. Встановлено, що О. Іващенко, вхожа в сім'ю М. Хрущова, з метою попередження його про змову, зробила три телефонних дзвінки з готелю «Москва»: О. Аджубею – головному редакторові газети «Известия», зятю М. Хрущова; до Києва – дочці Хрущова Юлії Микитівні та голові КДБ СРСР Володимирі Семичастному, своєму доброму знайомому, не підозрюючи про його найактивнішу участь у змові. Якраз останній і передав зміст записаних телефонних розмов Шелепіну, що не на жарт схвилювало Шелеста, Підгорного і Брежнєва. Вони змушені були вжити додаткових заходів безпеки. Шелест терміново залишив зал засідань Президії ЦК КПРС і зателефонував М. Соболю (другий секретар ЦК КП України) до готелю «Москва», де розміщувалися всі члени ЦК КПРС від української партійної організації, з вказівкою встановити контроль за діями О. Іващенко.

¹ Петро Шелест. «Справжній суд історії ще попереду». Спогади. Щоденники. Документи. Матеріали. – К., 2003. – С. 206.

Після закінчення засідання Президії ЦК КПРС Шелест у Постійному представництві України у Москві, де знаходилася його резиденція, зібрав членів, кандидатів у члени та членів Ревізійної комісії ЦК КПРС від Компартії України і сповістив про те, що М. Хрущов подав заяву про відставку з усіх постів: першого секретаря ЦК КПРС і Голови Ради Міністрів СРСР. Президія ЦК КПРС задовольнила його прохання. У той же день, 14 жовтня 1964 року, Пленум ЦК КПРС обрав першим секретарем ЦК КПРС Л. Брежнєва.

У зв'язку з вищезазначеним виникає запитання: чому П. Шелест за підтримки Президії ЦК Компартії України взяв активну участь в усуненні від влади М. Хрущова? Адже особисто до нього і в цілому до України М. Хрущов ставився з великою повагою. За свідченням самого Шелеста, він ніколи його не принижував, навіть не підвищував голосу¹. Можливо, його непокоїло ставлення М. Хрущова до інших членів Президії ЦК КПРС? За останні роки Шелест був свідком того, як Хрущов розправлявся не лише зі своїми політичними опонентами, а й із власними висуванцями. Часто без явних причин, раптово вони виганялися з політичного Олімпу, що породжувало страх серед вищого керівництва. У таких умовах боротьба за владу відходила на задній план, а найважливішим завданням для кожного члена Президії ЦК КПРС стало збереження власних позицій у вищому керівництві.

На нашу думку, вирішальними мотивами участі Шелеста в усуненні Хрущова від керівництва були не лише прохання про підтримку з боку Л. Брежнєва, а особливо М. Підгорного, якому він зобов'язаний своїм сходженням на найвищий щабель влади в Україні. Українське керівництво і П. Шелеста турбували ті негативні процеси в країні, що підривали авторитет Хрущова як глави партії і держави, згубно впливали на різні боки життя в Україні.

Важливо при цьому зауважити, що усунення М. Хрущова із займаних посад було здійснене членами Президії ЦК КПРС колегіально, у рамках діючих на той час партійно-статутних норм, без порушення існуючих принципів організаційно-партійної роботи.

Після згаданого Пленуму ЦК КПРС знову постало питання про відновлення ленинського принципу колективного керівництва, гостро критикувалися прояви суб'єктивізму та волюнтаризму. Вже в листопаді 1964 р. приймаються рішення про об'єднання промислових і сільських партійних організацій і радянських органів. Було визнано необхідним обирати єдиний обком партії, а партійні комітети виробничих колгоспно-радгоспних управлінь реорганізувати в районні комітети партії, які у 1962 р. були ліквідовані за ініціативою М. Хрущова, що викликало

¹ Петро Шелест. «Справжній суд історії ще попереду»... – С. 198.

здивування і несприйняття навіть у його палких прихильників. Серед таких опинився і член Президії ЦК КП України, Голова Ради Міністрів УРСР Володимир Щербицький, за що у 1963 р. був звільнений з посади та виведений зі складу кандидатів у члени Президії ЦК КПРС. Але завдяки підтримці М. Підгорного він був призначений першим секретарем Дніпропетровського промислового обкому партії.

На основі рішень листопадового Пленуму ЦК КПРС відповідне об'єднання провели радянські, профспілкові і комсомольські організації.

Тим часом у Президії ЦК Компартії України склалася досить напружена обстановка, пов'язана з позицією Ольги Іващенко та Івана Сеніна під час усунення М. Хрущова. Вже 16 жовтня 1964 р. до Президії ЦК КП України надходить записка першого секретаря Дніпропетровського сільського обкому партії Олексія Ватченка, у якій він сигналізував про своє обурення «підлою і політичною незрілістю двох членів Президії ЦК КП України. Мова йде про тт. Сеніна і Іващенко, які на угоду Хрущову взяли під сумнів постанову про нього Президії ЦК КПРС... Я вважаю, що вони недостойні займати такі пости в нашій партії і державі»¹. П. Шелест намагався вгамувати не в міру войовничих О. Ватченка та деяких інших членів Президії ЦК КП України. Він відкладав розгляд на Президії персональної справи О. Іващенко, всіляко уникав розмови на цю тему. Сама Іващенко добре розуміла своє становище, ставлення до неї інших членів Президії. Вона навіть написала листа Л. Брежнєву, який напередодні усунення Хрущова, за свідченнями Шелеста, намагався залицятися до неї, з поясненням своєї поведінки, але П. Шелест порадив не відправляти його, оскільки Брежнєв нібито нічого не знає про її дії під час засідання Президії ЦК КПРС².

У такій атмосфері пройшло більше двох місяців після відомого Пленуму ЦК КПРС. Вже й сама О. Іващенко почала сподіватися, що за підтримки П. Шелеста, авторитет і вплив якого на той час надзвичайно зріс, все минеться і забудеться. Проте напередодні пленуму ЦК Компартії України, який мав відбутися 8 січня 1965 р., тиск на Шелеста з боку деяких членів Президії ЦК і секретарів обкомів партії значно посилювався. 4 січня до О. Іващенко зайшли члени Президії, секретарі ЦК О. Ляшко і В. Ком'яхов і почали вимагати від своєї колеги написати заяву про звільнення за власним бажанням. Вона щиро здивувалася, що знову виникло питання про неї, вважаючи інцидент вичерпаним, але пообіцяла зайти до Шелеста і переговорити з ним особисто з цього питання³.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 3872. – Арк. 84.

² Там само. – Арк. 101; Петро Шелест. «Справжній суд історії ще попереду»... – С. 180, 182.

³ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 3872. – Арк. 90.

Судячи з усього, така ініціатива членів Президії ЦК Шелесту не зовсім сподобалася, але він вже не міг більше гальмувати цю справу. 6 січня відбулося засідання Президії ЦК Компартії України, на якому О. Іващенко під тиском більшості написала заяву про увільнення її від обов'язків члена Президії і секретаря ЦК Компартії України «у зв'язку з погіршенням стану здоров'я»¹.

У постанові про звільнення від обов'язків члена Президії і секретаря ЦК Компартії України Ольги Іващенко, першої жінки, яка увійшла до найвищого політичного органу керівництва в республіці, відзначалося, що вона намагалася претендувати на особливе становище в ЦК Компартії України, звинувачувалася у серйозних недоліках при доборі кадрів, поверховості і безпринципності у керівництві системою торгівлі, легкої і харчової промисловості, побутового обслуговування населення, за роботою яких наглядала відповідно до розподілу обов'язків у Секретаріаті ЦК.

Після пленуму ЦК Компартії України, де О. Іващенко була піддана нищівній критиці, вона написала листа членам Президії і П. Шелесту, в якому визнала і засудила свої помилки. Звертаючись особисто до П. Шелеста, висловила йому глибоку вдячність «...за виявлену гуманність і людяність до мене і моєї сім'ї. Ваша великодушність піднімає Вас ще вище»².

Через три місяці, на квітневому (1965 р.) пленумі ЦК Компартії України від обов'язків члена Президії ЦК і першого заступника Голови Ради Міністрів увільняється також Іван Сенін.

Звичайно, по-різному можна оцінювати дії або бездіяльність осіб вищого керівництва під час усунення М. Хрущова від влади, надавати їм різного політичного відтінку, але позиція Ольги Іващенко і Івана Сеніна заслуговує на повагу. У період найвищого злету і падіння М. Хрущова вони не зрадили дружби з ним, його сім'ї, в силу своїх можливостей намагалися допомогти і підтримати їх, у повній мірі усвідомлюючи про можливі наслідки особисто для них.

Відставка М. Хрущова стала переломним періодом політичної історії країни, суттєво вплинула на розстановку кадрів у вищому керівництві України. Брежнєв добре усвідомлював значення Президії ЦК Компартії України і особисту роль Шелеста у жовтневих 1964 р. подіях, а тому вже на початку свого перебування на чолі КПРС, з метою зміцнення власного становища, затіяв далекоюсяжні кадрові переміщення в республіці. У вересні 1965 р. під благопристойним приводом звільняється з посади Голови Ради Міністрів УРСР та виводиться

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 3821. – Арк. 29; Спр. 3872. – Арк. 85.

² Там само. – Арк. 86.

зі складу членів Президії ЦК Компартії України Іван Казанець, призначений міністром чорної металургії СРСР, а на його місце повертається Володимир Щербицький, який потрапив в опалу до М. Хрущова після поділу партійних і радянських органів влади на промислові та сільські, утворення у ЦК Компартії України Бюро з промисловості на чолі з О. Ляшком і Бюро по сільському господарству на чолі з Ком'яховим під загальним керівництвом Президії ЦК Компартії України.

За свідченням Шелеста, членами Президії ЦК Компартії України на посаду Голови Ради Міністрів УРСР спочатку була погоджена кандидатура О. Ляшка, першими його заступниками – Соболя і Кальченка. З цими пропозиціями він на початку жовтня 1965 р. прибув до Москви для їх затвердження. Проте протягом двох днів Л. Брежнєв умовляв Шелеста на погодження кандидатури В. Щербицького. Шелест за підтримки Підгорного всіляко заперечував Брежнєву, посилаючись на узгодженість запропонованих ним кандидатур з Президією ЦК Компартії України. На що Брежнєв відповідав: «Ти дай згоду, а з членами Президії ми разом зможемо домовитися». Під впливом Брежнєва деяких секретарів ЦК КПРС Шелест вимушений був погодитися на призначення Щербицького Головою Ради Міністрів України¹. Після обрання його у грудні 1965 р. кандидатом у члени Президії ЦК КПРС стосунки між ним та Шелестом носили прихований неприязний характер, що цілком влаштувало Л. Брежнєва, оскільки служило противагою першому секретарю ЦК Компартії України.

У кінці березня – на початку квітня 1966 р. відбувся XXIII з'їзд КПРС, на якому були внесені часткові зміни до статуту партії. Цікаво, що нове керівництво КПРС, підкресливши необхідність дотримання принципу оновлення складу кадрів і забезпечення наступності керівництва, разом з тим визнало недоцільним збереження в статуті запроваджених у свій час Хрущовим вказівок про конкретні норми змінюваності складу керівних партійних органів. Згодом це призвело не лише до стабільності керівництва партії, його старіння, але й позначилося негативно на подальшому розвитку народного господарства, консервації і «застою» всього суспільно-політичного і економічного життя країни. Окрім того, з'їзд перейменував Президію ЦК у Політбюро ЦК КПРС та відновив посаду Генерального секретаря ЦК КПРС, на яку було обрано Л. Брежнєва.

Червневий (1966 р.) пленум ЦК Компартії України також прийняв постанову про перейменування Президії ЦК у Політбюро ЦК Компартії України. Персонально до нього увійшли члени: П. Шелест (перший секретар ЦК КП України), О. Ватченко (перший секретар Дніпропет-

¹ Петро Шелест. «Справжній суд історії ще попереду»... – С. 220.

ровського обкому партії), В. Дрозденко (секретар ЦК), Н. Кальченко (перший заступник Голови Ради Міністрів), В. Ком'яхов (секретар ЦК), Д. Коротченко (Голова Президії Верховної Ради), О. Ляшко (другий секретар ЦК), М. Соболь (перший заступник Голови Ради Міністрів), О. Титаренко (секретар ЦК), В. Щербицький (Голова Ради Міністрів), І. Якубовський (командуючий військами КВО); кандидати у члени: І. Грушецький (голова парткомісії при ЦК), В. Дегтярьов (перший секретар Донецького обкому партії), В. Клименко (голова Укрпрофради), А. Скаба (секретар ЦК).

Тим часом позиції Л. Брежнєва у керівництві партією і державою значно посилюються. Шляхом інтриг, кадрових перестановок, усунення молодших потенційних лідерів з олімпу влади, які могли скласти загрозу його становищу, він добився значної політичної ваги. В першу чергу під різними приводами Брежнєв поступово віддалив від себе тих діячів, які найбільше сприяли його приходу до влади: Полянський, Шелєпін, Підгорний, Семичастний (за наполягання Брежнєва відправляють до Києва і призначають вже третім першим заступником Голови Ради Міністрів УРСР, але без входження до Політбюро ЦК Компартії України) та інші. На черзі стояв перший секретар ЦК Компартії України Петро Шелєст.

Важливо підкреслити, що об'єктивних причин для усунення Шелєста з посади першого секретаря ЦК Компартії України у Л. Брежнєва не існувало. Політбюро ЦК на чолі з Шелєстом приділяли велику увагу економічному розвитку республіки. За роки восьмої п'ятирічки (1966–1970) вводяться в дію 310 повністю автоматизованих дільниць виробництва, понад 3 тис. нових цехів і дільниць, 8 тис. автоматичних і напівавтоматичних механізованих ліній, завершується будівництво ряду потужних теплових електростанцій, створюється єдина енергетична система України.

Позитивні зміни відбувалися і в сільському господарстві, більше стало надходити нової техніки, впроваджувалися різні форми матеріальної зацікавленості колгоспників, більшими стали можливості роботи їх на присадибних ділянках, торгівлі власною продукцією, що значно поліпшувало їх матеріальне становище.

Таким чином, на перший погляд, позиції П. Шелєста в Україні були досить міцні. Проте московських можновладців все більше почала роздратовувати твердість першого секретаря ЦК Компартії у відстоюванні інтересів республіки не лише в економічній, але й національно-культурній сферах. Деякі члени Політбюро ЦК Компартії України самі сприяли посиленню непорозумінь між Шелєстом та вищим політичним керівництвом країни. Після смерті у квітні 1969 р. Голови Президії Верховної Ради УРСР Дем'яна Коротченка, одного з найавторитетніших і

найстарішого не лише за віком, але й за часом перебування у членах Політбюро ЦК Компартії України (більше 30 років), Шелест втратив старшого товариша, на підтримку якого завжди міг розраховувати. З 15 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Компартії України більшість орієнтувалася на Щербицького. А після обрання його у квітні 1971 р. членом Політбюро ЦК КПРС для Шелеста, як і для інших членів Політбюро ЦК Компартії України, стало зрозумілим, що зміна першого секретаря ЦК Компартії України стала справою часу. Трохи більше ніж через рік, 25 травня 1972 р., Петро Шелест на пленумі ЦК Компартії України звільняється від обов'язків першого секретаря і члена Політбюро ЦК Компартії у зв'язку з призначенням його заступником Голови Ради Міністрів СРСР. На цьому ж пленумі першим секретарем ЦК обирається Володимир Щербицький, а сформоване Шелестом Політбюро ЦК Компартії України власне на довгі роки стане ядром його команди, зокрема О. Ватченко, Г. Ващенко, О. Ляшко, О. Титаренко, М. Борисенко, І. Грушецький, Я. Погребняк, В. Сологуб. Більшість з них всіляко сприяли і підтримували брежнєвсько-сусловські інтриги, спрямовані на усунення П. Шелеста, який залишався досить незручною фігурою на чолі Компартії України, адже в тодішній громадсько-політичній структурі всі події економічного, суспільного і духовного життя України безпосередньо пов'язувалися з діяльністю Політбюро ЦК Компартії України і його першого секретаря.

ПОЛІТБЮРО В ДОБУ В. ЩЕРБИЦЬКОГО. ВІД ПЕРЕБУДОВИ ДО ЗАБОРОНИ КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ (1972–1991)

Зобранням Щербицького першим секретарем ЦК Компартії України відбулися суттєві зміни та перерозподіл обов'язків між членами Політбюро ЦК. Вже в травні 1972 р. О. Ляшко призначається Головою Ради Міністрів УРСР, у липні І. Грушецький переводиться з кандидатів у члени Політбюро та обирається головою Президії Верховної Ради УРСР. У самому ЦК Компартії України уточнюється розподіл функціональних обов'язків між його секретарями і затверджується на засіданні Політбюро ЦК у такому вигляді:

ЩЕРБИЦЬКИЙ В.В. – основні питання роботи Центрального Комітету КП України, питання мобілізаційної роботи військових органів та оборонної промисловості; питання роботи Академії наук УРСР, Комітету державної безпеки при Раді Міністрів УРСР.

ВІДДІЛИ ЦК: оборонної промисловості, загальний відділ.

ЛУТАК І.К. – питання організаційно-партійної роботи. Діяльність: радянських органів, профспілкових і комсомольських організацій та органів народного контролю; адміністративних органів; органів цивільної оборони та оборонних товариств; планових і фінансових органів, банків, органів статистики, цін, трудових ресурсів.

ВІДДІЛИ ЦК: організаційно-партійної роботи; планових і фінансових органів; адміністративних органів; Партійна Комісія; Управління справами ЦК.

ТИТАРЕНКО О.А. – питання роботи партійних організацій галузей важкої промисловості – чорної металургії, енергетики і електрифікації, вугільної, газової, нафтової, хімічної, нафтохімічної і нафтопереробної; медичної і мікробіологічної промисловості, геології; будівельних організацій; Держбуду УРСР; комунального господарства; органів матеріально-технічного постачання; держгіртехнагляду; нафтопостачзбуту; організацій Товариства винахідників і раціоналізаторів; Спілки архітекторів. Питання роботи відповідних інститутів Академії наук УРСР та галузевих науково-дослідних інститутів.

ВІДДІЛИ ЦК: важкої промисловості; хімічної промисловості; будівництва і міського господарства.

ПОГРЕБНЯК Я.П. – питання роботи партійних організацій галузей промисловості – машинобудування, легкої, харчової, м'ясної і молочної, лісової і деревообробної, місцевої промисловості; рибного господар-

ства (крім внутрішніх водойм); торгівлі, громадського харчування і побутового обслуговування; транспорту і зв'язку; органів стандартизації; фізкультури і спорту.

Питання роботи відповідних інститутів Академії наук УРСР та галузевих науково-дослідних інститутів.

ВІДДІЛИ ЦК: машинобудування; легкої і харчової промисловості; торгівлі і побутового обслуговування; транспорту і зв'язку.

БОРИСЕНКО М.Л. – питання роботи партійних організацій у галузі сільського і лісового господарства; рибного господарства внутрішніх водойм; сільського і міжколгоспного будівництва; охорони природи; гідрометеорологічної служби.

Питання роботи відповідних інститутів Академії наук УРСР. Південного відділення ВАСГНІЛ та галузевих науково-дослідних інститутів.

Сільськогосподарський відділ ЦК.

ОВЧАРЕНКО Ф.Д. – питання ідеологічної роботи. Питання роботи: відділення суспільних наук Академії наук УРСР; творчих спілок та республіканських ідеологічних установ: органів преси, телебачення, радіо, РАТАУ, Головліту, кінематографії, культури і мистецтва, організації товариства «Знання», архівних органів, органів, які займаються справами релігії; вищої, середньої спеціальної та загальної і професійно-технічної освіти; охорони здоров'я і соціального забезпечення.

Питання зарубіжних зв'язків та іноземного туризму.

ВІДДІЛИ ЦК: пропаганди і агітації; науки і учбових закладів; культури; інформації та зарубіжних зв'язків.

У липні 1972 р. затверджуються нові керівники двох провідних відділів: загального – П. Мусієнко та організаційно-партійної роботи – Г. Крючков, від яких багато в чому залежало забезпечення чіткої і злагодженої роботи не лише Політбюро і Секретаріату, але й ЦК Компартії України в цілому.

Окрім того, на жовтневому (1972 р.) пленумі ЦК Компартії України Ф. Овчаренко увільняється від обов'язків кандидата у члени Політбюро і секретаря ЦК з ідеологічної роботи, а на його місце обирається Валентин Маланчук, який працював заступником міністра вищої і середньої спеціальної освіти УРСР. Його сходження до вищого партійного керівництва пов'язано з певним драматизмом.

У липні 1972 р. В. Маланчук направляє на десяти сторінках листа В. Щербицькому з викладом своїх поглядів про нібито необ'єктивне висвітлення в наукових публікаціях історії української соціал-демократії, ревізію ленінських оцінок деяких її представників. Особливо у цьому плані діставалося Інституту історії партії ЦК Компартії України, його директорів І. Назаренку та старшому науковому співробітникові О. Юрченку. Себе ж він виставляв як непримиренного борця з україн-

ським націоналізмом. Інакше як доносом не можна розцінити пасаж В. Маланчука у бік кандидата у члени Політбюро і секретаря ЦК Компартії України, академіка Ф. Овчаренка, який нібито у присутності групи керівників ідеологічних відділів, звертаючись до Маланчука з приводу його наступного виступу на республіканській науково-теоретичній конференції з міжнародних відносин у СРСР, кинув репліку: «Тільки не беріть приклад з Вашого співавтора Куліченка (зав. сектором Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС), ми з т. Калакурою (помічник Овчаренка) були на його доповіді – це ж типовий асимілятор»¹

У загальному відділі ЦК Компартії України лист В. Маланчука був зареєстрований 25 липня 1972 р., але реакція з боку ЦК Компартії України була зовсім іншою, ніж сподівався Маланчук. У кінці серпня до секретаря партійної організації міністерства вищої і середньої спеціальної освіти поступила вказівка з ЦК розглянути на бюро питань про помилки, допущені заступником міністра Маланчуком в оцінці одного з чільних представників української соціал-демократії Лівінського². Проте засідання Бюро міністерства увесь час переносилося із-за хвороби В. Маланчука, аж доки не стало відомо, що ЦК КПРС рекомендує його секретарем ЦК Компартії України.

23 вересня, тобто через два місяці, коли стало відомо, що М. Суслов наполягає на призначенні Маланчука секретарем ЦК, його лист потрапляє до В. Щербицького. Як правило, всі його резолюції на документах зводилися до одної фрази: «ознайомити членів Політбюро» або «прошу внести пропозиції». У даному випадку Щербицький не обмежився лише цими словами, а власноруч написав резолюцію, якою, судячи з усього, хотів підстрахуватися перед можливими звинуваченнями «московськими боярами» у націоналізмі такого змісту: «Думаю, що ідейно-політичні позиції т. Маланчука, ні у кого з комуністів-інтернаціоналістів не можуть викликати сумніву, і питання він ставить у принципі правильно»³.

Досить оригінально доповідали Щербицькому у квітні 1973 р. про виконання його доручення щодо внесення пропозицій з конкретних питань, які впливали з листа Маланчука, завідуючий відділом агітації і пропаганди І. Орел та помічник першого секретаря ЦК Компартії України В. Врублевський: «У зв'язку з обранням тов. Маланчука В.Ю. кандидатом в члени Політбюро, секретарем ЦК КП України спеціальні заходи по його листу нами не розроблялися, а поставлені в листі питання враховуються і здійснюються в практичній роботі»⁴.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 798. – Арк. 11.

² Там само. – Арк. 12.

³ Там само. – Арк. 2.

⁴ Там само. – Арк. 1.

Дійсно, новий секретар ЦК одразу розпочав ідеологічний та організаційний наступ не лише на безпосередніх своїх опонентів, а й на ті суспільні явища, які могли б сприяти посиленню національної свідомості українського народу. І хоча у квітні 1979 р. внаслідок номенклатурних інтриг, підкріплених неприхованою неприязню творчої інтелігенції, більшості ідеологічного активу партії, його було звільнено, все ж діяльність Маланчука залишала глибокі сліди, особливо у суб'єктивному висвітленні історії Компартії України, тотальній русифікації партійного й державного апаратів, бездумного здійснення брежнєвсько-сусловської політики «злиття націй і народностей СРСР в єдину спільноту – радянський народ» і т. п.

Вплив і авторитет В. Щербицького зростали не лише в СРСР, а й за кордоном. До нього з великою повагою ставилися лідери країн соціалістичного табору та інших держав. Особливо яскраво це підтвердилось у США під час його візиту на чолі парламентської делегації СРСР на початку березня 1985 р. Приїзд В. Щербицького, члена Президії Верховної Ради СРСР, керівника хоча й найбільшої республіки, але все ж регіонального лідера, викликав безпрецедентний інтерес у найвищих політичних колах і засобах масової інформації США. Він зустрівся з президентом США Рональдом Рейганом у Білому домі на його запрошення, з державним секретарем Дж. Шульцем, з якими відбувся обмін думками щодо поліпшення радянсько-американських відносин, ліквідації ядерного озброєння. В. Щербицький піддавав аргументованій критиці плани «стратегічної оборони» з використанням космосу, ідеологічної нетерпимості щодо Радянського Союзу і т. п.

Окрім того, прес-конференції В. Щербицького за підсумками дискусій у конгресі і зустрічі з президентом США Р. Рейганом транслявалися телекомпаніями у загальнонаціональній мережі.

Що ж сприяло демонстрації такого підвищеного інтересу з боку адміністрації США до здавалося б рядового візиту парламентської делегації?

На наш погляд, причиною цього був сам В. Щербицький. По-перше, відомо, що адміністрація США пильно відслідковувала і аналізувала всі події, котрі відбувалися останнім часом у СРСР. Після смерті Л. Брежнєва, згодом Ю. Андропова, критичний стан здоров'я нового лідера СРСР К. Черненко давали всі підстави очікувати появу на політичному олімпі СРСР нового керівника. Одним з потенційних претендентів на найвищі посади в державі давно вважався Щербицький.

По-друге, в геополітичних і стратегічних планах США у протистоянні з СРСР одне з провідних місць завжди посідала Україна. Тому приїзд на чолі парламентської делегації першого секретаря ЦК Компартії України, в руках якого були зосереджені всі владні важелі у республіці, давав

можливість керівництву США безпосередньо спілкуватися з ним і скласти особисте враження про лідера України. Для нього і делегації, яку очолював він, була розроблена і підготовлена досить насичена і цікава програма перебування у США, з відвіданням кількох штатів та зустрічей з їх губернаторами.

Проте смерть генерального секретаря ЦК КПРС, Голови Президії Верховної Ради СРСР К. Черненко скоротила час перебування делегації на чолі з В. Щербицьким у США. Ця звістка настигла їх у перший день перебування у штаті Каліфорнія. Вже 11 березня 1985 р. вони повернулися до Москви.

Цікава деталь. Після завершення візиту делегації на чолі з В. Щербицьким президент США Рональд Рейган направив йому листа не до Москви як члену Президії Верховної Ради СРСР, а до Києва як першому секретарю ЦК Компартії України. Наводимо його зміст:

«Білий дім
Вашингтон

5 квітня 1985 року

Високоповажному Володимирі Васильовичу Щербицькому Першому секретарю Центрального Комітету Комуністичної партії України, Київ, Союз Радянських Соціалістичних Республік

Шановний пане Щербицький!

Я високо оцінив можливість зустрітися з Вами і провести відвертий обмін думками з питань, що мають важливість для радянського і американського народів. Я шкодую, що Вашій делегації довелося скоротити візит у зв'язку зі смертю Голови Черненко, проте надіюсь, що в майбутньому у Вас буде можливість познайомитися з Каліфорнією та іншими частинами Сполучених Штатів.

Ненсі і я хочемо подякувати Вам за гарні подарунки, які Ви нам привезли¹. Ми щиро Вам вдячні за цей Ваш особливий жест доброї волі.

З найкращими побажаннями Вам і Вашим колегам,
з повагою, Рональд Рейган».

Тим часом енергійність, наполегливість і зваженість першого секретаря ЦК В. Щербицького у прийнятті рішень внесли свіжий струмінь у діяльність Політбюро, обкомів партії, господарських і громадських

¹ В. Щербицький від імені Верховної Ради СРСР подарував Р. Рейгану набір «Герби і прапори СРСР і союзних республік» та альбом «Москва», а його дружині Ненсі – шкатулку фєдоскінська «Тройка» та альбом «Живопис із збірок Російського музею і Третьяковської галереї» (ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 62. – Спр. 4506(а). – Арк. 15).

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

April 5, 1985

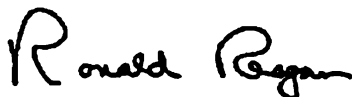
Dear Mr. Shcherbitskiy:

I greatly appreciated the opportunity of meeting you and of having a frank exchange of views on subjects of importance to the Soviet and American peoples. I regret that your delegation had to curtail its visit because of Chairman Chernenko's death, but I hope there will be a future occasion for you to see California and other parts of the United States.

Nancy and I want to thank you for the handsome gifts which you brought for us. We are truly grateful for your special gesture of goodwill.

With our best wishes to you and your colleagues,

Sincerely,

**The Honorable
Vladimir Vasil'yevich Shcherbitskiy
First Secretary of the Central Committee
of the Communist Party of the Ukraine
Kiev, Union of Soviet Socialist Republics**

Лист президента США Рональда Рейгана до Володимира Щербицького
у зв'язку із завершенням його візиту до США.

ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 62. - Спр. 4506. - Арк. 21.

організацій. Наслідком цього стали незаперечні досягнення у розвитку соціально-економічної сфери і культурного будівництва в Україні.

Проте на рубежі 1970–1980-х років посилюються темпи спадання економічного росту, підвищення продуктивності праці, особливо у сільському господарстві, національного доходу. Економіка практично стала несприйнятливою для нововведень, запровадження досягнень науки і технічного прогресу. Економічна стагнація, Чорнобильська катастрофа, абсолютна залежність від центру вкрай загострили проблеми суспільно-політичного і духовного життя в Україні.

Однією з головних причин такого стану були нездатність керівних органів критично оцінити ситуацію і вжити необхідних заходів, застійні явища у складі кадрового корпусу, технократичний підхід до його формування, відсутність демократизації та оновлення кадрів партійних органів. Досить сказати, що зміни у складі Політбюро ЦК Компартії України відбувалися здебільшого за рахунок смерті або вибуття одного з членів Політбюро за межі республіки. За час перебування В. Щербицького на посаді першого секретаря ЦК Компартії України, а це 18 років, суттєвих змін чи усунення з Політбюро за недоліки у роботі або на пенсію майже не було.

Лише починаючи з 1987 р., у розпалі горбачовської перебудови, загострення політичної і соціально-економічної ситуації відбувається масовий вихід на пенсію або за власним бажанням найбільш впливових членів Політбюро ЦК Компартії України: О. Ляшка – Голови Ради Міністрів України, С. Мухи – голови КДБ УРСР, В. Добрика – першого секретаря Львівського обкому партії, І. Мозгового – секретаря ЦК, О. Титаренка – другого секретаря ЦК, І. Герасимова – командуючого військами КВО, Є. Качаловського – першого заступника Голови Ради Міністрів УРСР.

28 вересня 1989 р. подав заяву про звільнення від обов'язків першого секретаря і члена Політбюро ЦК Компартії України Володимир Щербицький. Причиною такого кроку були не лише пенсійний вік і стан його здоров'я, а й несприйняття ним появи нових неформальних політизованих громадських організацій, самодіяльних рухів, у тому числі Народного руху України за перебудову, а звідси незвичність і невміння роботи в умовах політичного плюралізму. Окрім того, різко негативні заяви Щербицького стосовно тих процесів, що відбувалися у суспільстві, дисонували із заявами інших членів Політбюро ЦК КПРС, і в першу чергу М. Горбачова.

Питання про свою відставку Щербицький ставив неодноразово перед Політбюро ЦК КПРС і М. Горбачовим. Проте там добре розуміли загальнопартійне значення такого кроку, ролі України і позиції її нового лідера у тих політичних процесах, що відбувалися в СРСР, тому відставка Щербицького відкладалася, поки не буде знайдено йому заміну.

Починаючи з 1987 р. відбувається пошук кандидатури на пост першого секретаря ЦК Компартії України, який би за рисами характеру відповідав іміджу Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачову: підкреслена демократичність, енергійність, бажання і готовність йти на радикальні суспільні зміни і т. п.

Вибір, за сприяння Щербицького, припав на кандидата в члени Політбюро, секретаря ЦК Компартії України Володимира Антоновича Івашка. Його інтенсивно почали готувати на заміну Щербицькому. У квітні 1987 р. для набуття досвіду самостійного керівництва великою партійною організацією його направляють першим секретарем Дніпропетровського обкому партії, у січні 1988 р. він переводиться з кандидатів у члени Політбюро ЦК, а у грудні цього ж року обирається другим секретарем ЦК Компартії України. Напередодні відставки Щербицького, тобто у вересні 1989 р., до обкомів Компартії України надходить вказівка обговорити і висловитися за кандидатуру В. Івашка на посаду першого секретаря ЦК Компартії України.

Зрозуміло, що всі обкоми партії одностайно і дружно висловилися за підтримку В. Івашка. Проте на самому пленумі ЦК Компартії України 28 вересня 1989 р. з організаційного питання, у якому взяв участь і М. Горбачов, відзначалося, що на нарадах партійних активів часто висловлювалася думка про обрання першого секретаря ЦК на альтернативній основі, висувалися кандидатури секретаря ЦК С. Гуренка, Голови Ради Міністрів УРСР В. Масола та інші. Але, як зазначив голова комісії з питань організаційно-партійної і кадрової роботи ЦК Г. Харченко, більшість висловилося за В. Івашка, а тому комісія винесла на розгляд пленуму його кандидатуру¹.

Давно відпрацьований і випробуваний часом метод призначення на виборні посади потрібної кандидатури зіпсував член ЦК, академік К. Ситник. Він першим взяв слово на пленумі, висловив глибоку вдячність В. Щербицькому за його діяльність на чолі ЦК, разом з тим застеріг від можливої помилки при обранні першого секретаря, вказав на зорганізований характер висування однієї кандидатури на цей пост. «У нас є, – продовжував К. Ситник, – декілька видатних над загальною масою особистостей, які в однаковій мірі, нам здається, готові виконати високий обов'язок першого секретаря. Я, наприклад, з великою повагою всі ці роки ставлюся до таких яскравих, я вважаю, людей, як товариш Гуренко, товариш Корнієнко, який ось зовсім недавно обраний першим секретарем (Київського) міськкому»². На закінчення К. Ситник запропонував внести до бюлетеня для голосу-

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 990. – Арк. 13.

² Там само. – Арк. 14.

вання кандидатури Івашка, Гуренка й Корнієнка і просив двох останніх не робити самовідвід. Проте Корнієнко, Масол та інші зняли свої кандидатури. До бюлетеня для таємного голосування були внесені кандидатури С. Гуренка і В. Івашка. З 181 членів ЦК більшість, тобто 136, віддали свої голоси за обрання першим секретарем ЦК Компартії України Володимира Антоновича Івашка¹

Разом з тим, результати голосування засвідчили про досить високий авторитет С. Гуренка у партійній організації України. Незважаючи на заздалегідь узгоджену кандидатуру у ЦК КПРС і присутність на пленумі М. Горбачова, йому віддали свої голоси 43 членів ЦК. Гуренко, який добре розумів, що більшість проголосує за Івашка, свідомо не зняв своєї кандидатури, чим сприяв відновленню, вперше після 1920 р., виборів першого секретаря ЦК Компартії України на альтернативній основі. Вже через 20 днів, на жовтневому (1989 р.) пленумі, його обирають членом Політбюро і другим секретарем ЦК. На цьому ж пленумі Леонід Кравчук стає кандидатом у члени Політбюро і секретарем ЦК Компартії України.

У непростих умовах трансформації суспільного життя, поступового втрачання партією своїх позицій, єдності і дисципліни комуністів перед новим керівництвом ЦК Компартії України, Політбюро (у 1990 р. до його складу входили членами: В. Івашко – перший секретар ЦК, В. Масол – голова Ради Міністрів УРСР, А. Вінник – перший секретар Донецького обкому партії, І. Грінцов – секретар ЦК, С. Гуренко – другий секретар ЦК, А. Корнієнко – перший секретар Київського міського обкому партії, Г. Харченко – перший секретар Запорізького обкому партії; кандидати: М. Багров – перший секретар Кримського обкому партії, Л. Кравчук – секретар ЦК) з усією гостротою постало завдання зупинити тривожні тенденції, які наростали у партії і республіці. Особливо критичної межі сягнув розрив між партійними «низами» і «верхами». Аби зупинити подальший розвиток цього процесу, у 1989–1990-х роках за участю Політбюро, секретарів ЦК Компартії України в областях і в Києві було проведено безпрецедентну кількість нарад і зустрічей із широким партійним активом аж до рівня секретарів первинних організацій, у центрі яких були гострі проблеми суспільного і партійного життя. Та в умовах наростання антикомуністичних настроїв, неспроможність Політбюро ЦК Компартії України без оглядки на центр і погодження з ним брати на себе відповідальність за розв'язання в республіці нагальних завдань політичного, соціально-економічного, духовного розвитку, визначати пріоритети, обирати форми реалізації своїх рішень, ступінь довіри до керівництва Компартії України невпинно падав.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 990. – Арк. 15.

Проте у ході виборів до Верховної Ради УРСР у березні 1990 р., незважаючи на низку невдач, особливо в західних областях, поразка деяких чільних представників Компартії України, у тому числі і члена Політбюро ЦК, голови Укрпрофради В. Сологуба, більшість місць у парламенті (83 %) отримали комуністи.

Здавалася б така підтримка населення Компартії України надихне ЦК і його Політбюро на подальше зміцнення організаційної єдності комуністів. Тим більше, що започаткована Москвою перебудова у КПРС, розширення самостійності компартій союзних республік, надання можливості вироблення програмних принципів і їх статутів вперше за всю історію створювали шанс реалізувати у життя прагнення основоположників і фундаторів Компартії України відкрити для рядових комуністів широкий простір для виявлення ініціативи, активності, самостійного вирішення ними всіх питань своєї діяльності, вироблення власної політичної лінії, вибору стратегії і тактики реалізацій партійних рішень.

Проте, як показав березневий (1990 р.) пленум ЦК Компартії, ні Політбюро, ні більшість учасників пленуму не були готові до такого рішучого кроку.

Судячи зі стенограми засідання, члени ЦК більше переймалися проблемами існування КПРС, ніж збереженням і реформуванням Компартії України, що з особливою гостротою проявилось при обговоренні її статуту.

Його противники, аргументуючи свої позиції, доводили, що ухвалення статуту призведе до посилення сепаратистських настроїв серед українських комуністів, стане детонатором для подібних рішень в інших компартіях союзних республік, зокрема, установчої конференції комуністів Російської Федерації і т. п.¹ Парадоксально, але факт: якщо у 1918–1919 рр. комуністи України вели жорстку боротьбу з ЦК РКП(б) за самостійний статус КП(б)У, то члени Політбюро ЦК Компартії України у 1990-х роках після правди про голодомор 1932–1933 рр., сталінських репресій в Україні 1937–1938 рр., волюнтаризму і надмірної централізації партійного життя у 1960–1980-х роках всіляко намагалися уникнути відповідальності за ухвалення корінного, доленосного і перспективного рішення для всієї Компартії України. В принципі більшість членів ЦК не відкидала ідею власного статуту, але пропонувала іншу назву цьому нормативному документу організаційної побудови Компартії України, зокрема кодекс, аби тільки не статут. Лише два члени ЦК – академіки К. Ситник і В. Шинкарук – чітко і однозначно висловилися на підтримку проекту підготовленого статуту Компартії України і його негайну публікацію у пресі².

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1095. – Арк. 123, 125.

² Там само. – Арк. 124.

Враховуючи, що переважна більшість членів ЦК Компартії України зайняла досить негативну позицію щодо статуту, керівництво ЦК Компартії України, зокрема члени Політбюро, які володіли достовірною інформацією, що надходила до них з різних джерел, про наростання негативних тенденцій у партії і суспільстві, не зробило спроби переломити хід обговорення, переконати учасників пленуму, що публікація і обговорення проекту статуту Компартії України допоможе у певній мірі зняти напругу, розгубленість серед українських комуністів, надасть їм можливість відчутти перспективу.

Складається враження, що Політбюро ЦК Компартії України перебувало у розгубленості перед ініціативою ЦК КПРС про надання більшої самостійності республікам і їх партійним організаціям, не було готове приймати без вказівок з Москви самостійних і відповідальних рішень. Про це свідчать заключні виступи першого секретаря ЦК Компартії України В. Івашка з приводу дискусій про статут на пленумі ЦК: «Я думаю, що те, що ми сьогодні обговорювали, це взагалі непогана справа. Але треба, напевно, знайти зараз якусь форму нам з вами, яка, не заперечуючи всієї тієї роботи, яку ми провели, дозволила б на якийсь час, на який я не знаю, і дуже підозрюю, що ніхто не знає, так би мовити, покласти під сукно (статут. – Авт.). Подивитися на розвиток ситуації»¹.

Подальший розвиток подій у республіці показував, що «підсуконна» політика керівництва Компартії України загострювала ситуацію в Україні, сіяла зневіру серед рядових комуністів у перспективності своєї діяльності, розв'язувала тотальний тиск їх противників на всіх рівнях і напрямках антикомуністичної пропаганди.

Отримавши в парламенті переважну більшість місць, комуністам вдалося обрати Головою Верховної Ради УРСР першого секретаря ЦК Компартії України В. Івашка. При формуванні Президії Верховної Ради після вагань і суперечок Політбюро ЦК все ж прийняло рішення про підтримку принципу її формування на пропорційній основі. В результаті цього антикомуністична опозиція отримала посади голів у семи Комісіях Верховної Ради та відповідно сім посад у її Президії.

Оскільки уперше в історії УРСР Верховна Рада почала працювати як постійно діючий парламент, опозиція одразу виступила проти суміщення найвищих партійних і державних посад, з кожним днем посилюючи тиск на В. Івашка.

У такій непростій атмосфері відбувся червневий (1990 р.) пленум ЦК Компартії України. На ньому знову особливої гостроти набрало питання про проект статуту Компартії України. За той короткий час,

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1095. – Арк. 127

що пройшов між березневим і червневим пленумами ЦК Компартії України, для небагатьох членів Політбюро ЦК, які обстоювали ідею власного статуту, стало ще більш зрозумілим, що подальше зволікання з його прийняттям матиме для Компартії України негативні і важко перебачувані наслідки. Ось чому член Політбюро, другий секретар ЦК Станіслав Гуренко, відкриваючи пленум, особливо загострив увагу його учасників на необхідності знову повернутися до проекту статуту Компартії України.

Погоджуючися зі своїми опонентами, які вважали, що статут Компартії України підірве організаційну єдність КПРС, призведе до федералізму в партії, проти чого у свій час виступав Ленін, С. Гуренко разом з тим закликав членів ЦК Компартії України реально оцінювати сучасне становище, що склалося в КПРС. Він аргументовано доводив, що хоча автономність місцевих організацій і була зафіксована в статутах КПРС, в реальному партійному житті вона взагалі ліквідована. «Стосунки між керівними органами КПРС і партійними організаціями не носили характеру партійного товариства, – наголошував С. Гуренко. – Комуністи республіки були віддалені від формування загальнопартійної політики. І сьогодні, вкрай загострені внутріпартійні протиріччя, багато в чому викликані якраз безправністю місцевих партійних організацій»¹ Особливу увагу членів ЦК С. Гуренко звернув на необхідність і доцільність статуту Компартії України у зв'язку зі зміною статусу республіки, визначення її державного, політичного суверенітету в складі «оновленого Союзу РСР». Більше того, проект Закону СРСР «Про громадські об'єднання» передбачав державну реєстрацію політичних партій. «І якщо у нас не буде свого статуту, – наводив останній аргумент С. Гуренко, – то Комуністична партія України може бути не зареєстрована у Міністерстві юстиції, чого до речі добиваються сьогодні наші політичні противники»².

Виступ другого секретаря ЦК Компартії України справив величезне враження на учасників пленуму і, судячи з їх виступів, схилив до думки про доцільність власного статуту партії та винесення його проекту на розгляд XXVIII з'їзду, який відкривався 19 червня 1990 р.

Лише три з тринадцяти виступаючих на пленумі категорично заперечували необхідність статуту Компартії України, а два члени ЦК – А. Драголюнцев, бригадир однієї з комплексних бригад на Луганщині, та В. Врублевський, головний науковий співробітник Інституту філософії Академії наук УРСР, взагалі не висловилися жодним словом з цього питання. Проте виступ останнього можна розцінювати як під-

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1104. – Арк. 6.

² Там само. – Арк. 9.

тримку статуту, оскільки він гостро критикував проект резолюції про націоналізм і пропонував прийняти іншу – про національну політику партії та взяти Компартії України у свої руки «...прапор національного відродження республіки»¹.

У зв'язку з цим дивною виглядає позиція першого секретаря ЦК В. Івашка, який у заключному слові, незважаючи на рішення більшості членів Політбюро, засідання якого відбулося напередодні пленуму, доповіді С. Гуренка, виступів членів ЦК, врешті здорового глузду, всіляко намагався відсунути ухвалення однозначного рішення щодо статуту Компартії України.

Посилаючись на березневий пленум ЦК, він нагадував, що тоді було прийнято рішення не приймати його. Чому? Відповідаючи на своє запитання Івашко заявив: «Тому, по-перше, щоби не означало, що ми виходимо з КПРС. І, по-друге, щоби не подавати поганого прикладу іншим республіканським комуністичним партіям». Заперечуючи собі, Івашко пропонував обговорити лише основні положення проекту статуту Компартії України на з'їзді, а потім, за його словами, якась комісія його доопрацює, і тут же категорично заперечив проти опублікування проекту у пресі для обговорення. Він наполягав, що лише після з'їзду подати проект на обговорення «...і то може не зразу». Схоже, перший секретар ЦК Компартії України не розумів або не хотів розуміти, що його бездіяльність, намагання заховатися за ЦК КПРС лише поглиблювали кризу у Компартії України, обеззброювали комуністів республіки, заганяли їх у глухий кут.

Перебуваючи у полоні певного впливу з боку догматиків і ортодоксально налаштованих професорів «партійного будівництва» Вищої партійної школи та Інституту політичних досліджень при ЦК Компартії України, їх керівництва, В. Івашко у надзвичайно складний для партії час не зміг позбутися усталених стереотипів організаційно-партійної роботи, перебудувати роботу Політбюро і Секретаріату ЦК відповідно до вимог політичного моменту, всіляко самоусувався від прийняття нагальних рішень для стабілізації ситуації у партії і суспільстві.

Вочевидь він і сам добре відчував і усвідомлював свою неспроможність керівництва трьохмільйонною партією, в середині якої відбувалися неоднозначні процеси, створювалися різні платформи і неформальні угруповання. Бо як тільки настала можливість позбутися посади першого секретаря ЦК Компартії України, В. Івашко негайно нею скористався.

Як вже зазначалося, з обранням Івашка Головою Верховної Ради опозиція почала виступати проти суміщення ним двох посад, наполяга-

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1104. – Арк. 22.

ла, щоб він відмовився від однієї з них. І хоча на пленумі ЦК висловлювалася думка про недоцільність такого кроку, Володимир Антонович в кінці його засідання переконував і просив присутніх з розумінням поставитися до його особистої долі й роботи. Аргументуючи свою позицію, перший секретар ЦК, у притаманній багатьом вузівським викладачам манері, запитував учасників Пленуму ЦК: що для нашої партії, за умов багатопартійності та інших обставин, що склалися, найважливіше? І сам відповідав: «Влада. І це треба розуміти. Що нас чекає? А чекає те, що сесія Верховної Ради буде проходити місяцями, щонайменше півроку на рік. А партія повинна перебудовуватися і боротися за себе. Що ж робити в такій ситуації? Ось я зараз прибіг за три хвилини до початку пленуму, не встиг навіть прочитати оцих папірців. Як можна так керувати в партії? Я просив би вас на все це зважити»¹.

У Політбюро ЦК добре розуміли, що з відставкою Івашка з посади першого секретаря ЦК почнеться ланцюгова реакція переходу перших секретарів обкомів і райкомів партії на роботу до відповідних рад, при цьому все ж розраховували на посилення партійного впливу серед депутатського корпусу різного рівня. Проте вже через короткий час ЦК Компартії України не лише не відчув такого впливу, але й зазнав значного голоду на керівників партійних організацій.

19 червня 1990 р. у Києві відкрився XXVIII з'їзд Компартії України. Настроєм делегатів була притаманна цілком зрозуміла жага радикальних змін у партійному і суспільному житті. Проте далися знаки неготовності Політбюро ЦК і його першого секретаря до прийняття необхідних рішень з усього комплексу назрілих проблем. Тому з усіх питань порядку денного на з'їзді розгорталися запеклі дискусії, особливо навколо проблеми забезпечення реальної влади партійних мас. Делегати дійшли загального висновку про необхідність максимального розширення самостійності Компартії України, підвищення ролі первинних партійних організацій, визначення їх статусу, розмірів партійних внесків і т. п. Гостро дискутувалося питання про статут Компартії України, негайного опублікування його проекту. Постановою з'їзду, проект статуту з урахуванням зауважень і пропозицій делегатів було нарешті вирішено опублікувати для широкого обговорення, на основі підсумків якого розглянути це питання і затвердити на другому етапі з'їзду, який намітили провести у грудні 1990 р. Тобто прийняття власного статуту відтягувалося ще на півроку.

На першому етапі з'їзду було все ж таки розпочато поступ до реальної демократизації партійного життя: обраний Центральний Комітет Компартії України поповнився комсомольською квотою, яка

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп 2. – Спр. 1104. – Арк. 41–42.

заповнювалася молодими комуністами за рекомендацією ЦК ЛКСМУ, зменшилася кількість урядовців, зросла чисельність членів ЦК порівняно із попереднім складом на 20 %. Окрім того, на з'їзді були змінені принципи обрання першого секретаря ЦК Компартії України. Якщо раніше протягом всієї історії існування партії він обирається на пленумах ЦК, то цього разу безпосередньо на з'їзді, з одночасним членством у ЦК і його Політбюро.

Делегати з'їзду висунули на посаду першого секретаря ЦК Компартії України 10 кандидатур: С. Гуренка, Л. Кравчука, О. Ружницького, Ж. Овчиннікова, В. Івашка, Б. Громова, О. Секретарюка, І. Салія, Є. Чулакова. В ході обговорення більшість з них зняли свої кандидатури. У списках для таємного голосування залишилися: другий секретар ЦК Компартії України Станіслав Гуренко та перший секретар Подільського райкому партії м. Києва, голова районної ради народних депутатів Іван Салій, який своїми висловлюваннями щодо необхідності оновлення партії став відомою серед комуністів людиною ще за часів В. Щербицького.

За підсумками закритого таємного голосування, у якому взяли участь 1659 делегатів, переважна більшість – 1383 – віддали свої голоси за Станіслава Гуренка¹.

Подальший перебіг подій показав, що такий підхід до обрання перших керівників партійних організацій різного рівня був правильним, але надто запізним. Під тиском обставин, у результаті перманентних звітів і виборів відбулося масове і швидкоплинне оновлення складу республіканського партійного активу. До того ж і сам С. Гуренко не у повній мірі скористався унікальними можливостями, наданими йому з'їздом, для формування своїх команд – Політбюро і Секретаріату ЦК Компартії України.

На пленумі ЦК Компартії України, який відбувся 23 червня 1990 р. після завершення першого етапу XXVIII з'їзду партії, розглядалося організаційне питання: вибори членів Політбюро і секретарів ЦК. Виступаючи на засіданні ЦК, Станіслав Гуренко нагадав, що оскільки його вже обрано на з'їзді членом Політбюро, він назве склад цього органу у своєму баченні: В. Івашко – Голова Верховної Ради УРСР, В. Масол – Голова Ради Міністрів УРСР, Б. Громов – командуючий військами Київського військового округу, В. Кухар – директор Інституту біоорганічної хімії і віце-президент АН УРСР, П. Козаченко – бригадир комплексної бригади Київського науково-виробничого об'єднання «Більшовик», П. Кукнерик – прохідник шахти ім. Баракова м. Краснодона, М. Собчук – голова колгоспу «40 років Жовтня» Васильківського р-ну

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп 2. – Спр. 1024. – Арк. 207.

Київської області. Окрім того, С. Гуренко запропонував обрати членами Політбюро і секретарями ЦК: І. Грінцова (сільське господарство), Л. Кравчука (другий секретар), В. Острожинського (ідеологічна робота), А. Савченка (соціально-економічна політика). Таким чином, якщо проаналізувати склад Політбюро ЦК, запропонованого С. Гуренко, то впадає у вічі відсутність, окрім С. Гуценка, В. Івашка і Л. Кравчука, публічних політиків, відомих і авторитетних діячів республіки, представників молодіжного крила партії, суверен-комуністів, які б не боялися і могли виступати на мітингах, у прямому радіо і телеефірі, що знаходилися під контролем ЦК, вступати у дискусію з опонентами, пропонувати нові форми і методи партійної роботи в нестандартних умовах суспільного життя України. До речі, на ці обставини при обговоренні кандидатури І. Грінцова вказував й В. Івашко, зазначаючи, що партія і надалі буде програвати, якщо не оволодіє різними аудиторіями: «...спробуй витягнути на телевизор кого-небудь, тут дуже багатьох з нас! Я це намагався зробити. Ось цих якостей немає у Івана Григоровича»¹.

Окрім того, зважаючи на необхідність посилення ідеологічної роботи, деякі члени ЦК пропонували залишити за Л. Кравчуком, як «сильним пропагандистом-агітатором» керівництво ідеологічним блоком, а другим секретарем обрати В. Острожинського². Проте на пленумі ЦК ця пропозиція не знайшла підтримки.

Звертає також на себе увагу й скасування інституту кандидатів у члени Політбюро ЦК, відсутність у його складі перспективних перших секретарів обкомів партії. Тобто, у такому складі Політбюро ЦК Компартії України, сформоване на основі представництва від робітничого класу, селянства і трудової інтелігенції, яке за задумом С. Гуценка мало стати опорою для консолідації різних верств населення республіки, було приречене працювати не на випередження і прогнозування подій, а на відставання і ведення перманентних, не завжди вдалих політичних боїв.

Хибність такого принципу формування Політбюро стала зрозумілою вже на вересневому пленумі (1990 р.) ЦК Компартії України, де вказувалося, що Політбюро працює невпевнено. Дехто з його складу ховається за спину першого секретаря. Зокрема, критикувалася позиція члена Політбюро П. Кукнерика, який не знайшов часу, щоб відвідати Львівсько-Волинський вугільний басейн, зустрітися з шахтарями, викласти перед ними свою позицію щодо існуючих проблем³. Окрім того, більшість членів Політбюро не змогла подолати у собі традиційну і беззастережну орієнтацію на ЦК КПРС, покладала великі надії на

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1109. – Арк. 19.

² Там само. – Арк. 35.

³ Там само. – Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 2200. – Арк. 28.

XXVIII з'їзд КПРС, який, на їх думку, визначить комплекс заходів зі стабілізації економічної, а, відтак, і політичної ситуації в країні.

Через два тижні після сформування Політбюро і Секретаріату ЦК Компартії України у Москві 2 липня 1990 р. відкрився XXVIII з'їзд КПРС. В його роботі взяла участь українська делегація на чолі з першим секретарем ЦК С. Гуренком. До складу її також входив і член Політбюро ЦК, Голова Верховної Ради УРСР В. Івашко. А тим часом парламент республіки розпочав розгляд питання про державний суверенітет УРСР. На вимогу опозиції Верховна Рада запропонувала відкликати зі з'їзду КПРС делегатів—членів Верховної Ради для участі у розгляді Декларації про державний суверенітет України. За цю вимогу проголосували 300 депутатів, у тому числі 200 комуністів. А в цей час М. Горбачов, аби розвантажити себе від партійної роботи, вводить посаду заступника Генерального секретаря ЦК КПРС із невизначеним статусом. На цю посаду він запропонував В. Івашка. Останній, опинившись перед тяжким вибором, подає у відставку з посади Голови Верховної Ради УРСР, мотивуючи тим, що у нього немає там надійної опори.

По-різному можна оцінювати позицію Володимира Івашка, але однозначно з політичної точки зору, інтересів Компартії України вона була абсолютно невиправданою. Його самовідставка, відсутність депутатів-комуністів одразу була використана їх противниками з націонал-демократичного табору для нав'язування дискусії, черговими нападками на Компартію України, нагнітання на сесії ситуації, звинувачень відсутніх депутатів, які, мовляв, «проміняли доленосне для України засідання Верховної Ради УРСР на партійний з'їзд у Москві» і т. п.

Відставка Івашка була негативно зустрінута багатьма українськими комуністами, посіяла серед них незадоволення і розгубленість, стала зручною підставою для виходу з партії. Про це говорилося і на вересневому (1990 р.) пленумі ЦК Компартії України. На захист В. Івашка вимушений був стати перший секретар ЦК Компартії України С. Гуренко. Він заявив учасникам засідання, що більше мовчати не може, коли Івашка звинувачують в ударі у спину, кожна людина має право працювати там, де вона захоче, а тому Івашко використав своє статутне право бути обраним. «Чому, – продовжував С. Гуренко, – сьогодні Алієв з розгорнутим прапором ходить по Азербайджану, його обирають народним героєм, а ми свого комуніста, обраного заступником Генерального секретаря ЦК сьогодні робимо зрадником. Не треба, товариші, так робити»¹

На цьому ж пленумі Л. Кравчука було увільнено від обов'язків другого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з обранням його Головою Верховної Ради УРСР. Але він залишався членом Політбюро ЦК. Другим

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп 2. – Спр. 1113. – Арк. 170.

секретарем ЦК і членом Політбюро було обрано першого секретаря Запорізького обкому партії Г. Харченка.

Чому саме Леоніда Кравчука Політбюро ЦК і особисто С. Гуренко рекомендували на посаду Голови Верховної Ради України? Адже С. Гуренко, спираючись на найбільшу комуністичну фракцію у Раді, гарантовано сам обирався її Головою і таким чином міг уникнути моральної відповідальності за ті кризові явища, які з кожним днем посилювалися у партії, особливо в ідеологічній і організаційній сферах її діяльності.

Але С. Гуренко категорично відмовився балотуватися на пост Голови Верховної Ради України, мотивуючи свою позицію тим, що він тільки-но обраний на посаду першого секретаря ЦК Компартії України у найскладніший для неї час і відмова від цієї посади рівноцінна зраді. Серед інших членів Політбюро, депутатів-комуністів найбільш підготовленим на пост Голови Верховної Ради видавався лише Л.Кравчук.

Прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет, обрання Л. Кравчука головою парламенту, найдосвідченішого учасника відкритих ідеологічних дебатів із націонал-демократами, не привели до будь-якого зменшення політичної напруги. Напередодні укладання нового союзного договору розгорнулася кампанія щодо розпуску Верховної Ради, бойкоту Рад усіх рівнів, відкликання з їхнього складу депутатів-комуністів. У жовтні 1990 р. відбулося голодування київських студентів, що призвело до відставки Голови Ради Міністрів УРСР Віталія Масола. З цього часу вперше глава уряду не входив до складу Політбюро ЦК Компартії України, а призначений на цю посаду Вітольд Фокін брав участь у його роботі як член ЦК.

У цих умовах діяльність Політбюро і особливо першого секретаря ЦК Компартії України перебувала у надзвичайній напруженості. Давалися взнаки багаторічна практика приниження ролі партійних організацій, політична пасивність багатьох комуністів, скорочення на 45 % апарату ЦК Компартії України, обкомів і райкомів, що відгукнулося браком конкретних пропозицій і ідей. Партійні комітети усіх рівнів втрачали свій найважливіший сегмент влади – тотальне призначення керівних кадрів. 5 листопада 1990 р. Політбюро приймає рішення «Про порядок розгляду кадрових питань у ЦК Компартії України», згідно з яким скорочувався перелік посад, що розглядалися на Політбюро і Секретаріаті ЦК. Вони обмежувалися лише посадами керівників партійних комітетів, видавництва, засобів масової інформації, наукових установ і навчальних закладів, підвідомчих ЦК Компартії України. Що стосується кандидатур на посади заступників Голови Ради Міністрів УРСР, міністрів, голів державних комітетів республіки, їх заступників, то Політбюро і Секретаріат ЦК з цього часу могли лише рекомендувати їх Голові Ради Міністрів УРСР.

Щодо працівників, які обиралися, призначалися або затверджувалися вищими республіканськими і місцевими органами державної влади і управління, трудовими колективами, громадськими організаціями, об'єднаннями і творчими спілками, то Політбюро рекомендувало виходити з того, що це виключно їх прерогатива. В ході підготовки і проведення виборчих кампаній у партійних, радянських і громадських організаціях комітети Компартії України повинні лише проявляти кадрову ініціативу, формувати громадську думку, розглядати пропозиції партійних груп (комфракцій), комісій і приймати рішення про рекомендацію конкретних кандидатур, забезпечувати їх необхідну підтримку.

Встановлювалася практика проведення співбесід в Секретаріаті ЦК Компартії України з комуністами-керівниками республіканських організацій і органів після їх затвердження і виборів на відповідні посади, що, на думку Політбюро, сприятиме посиленню партійного впливу на їх подальшу роботу¹.

У таких умовах розпочав свою роботу 13–14 грудня 1990 р. другий етап XXVIII з'їзду КП України, який, розглянувши питання про поточний момент і соціально-економічну політику Комуністичної партії України, відзначив, що кризові явища в суспільстві досягли критичної межі. Комуністам не вистачало єдності і згуртованості, значна їх частина займала вичікувальну позицію. Різде падіння партійної дисципліни підірвало здатність Компартії України до організованої дії, що нерідко розцінювалося як здача позицій іншим політичним силам. ЦК Компартії України, його Політбюро і Секретаріат, партійні комітети не змогли переломити ситуацію на краще.

Документи другого етапу з'їзду відображають початок нового етапу розвитку партії, етапу реальної демократизації партійного життя при нагальній необхідності зміцнення єдності партії і значної активізації партійних мас. Жорстка політична боротьба, відсутність державної підтримки (вперше після її утворення), вкрай ускладнювали ці завдання. До того ж з'ясувалося, що за обставин зародження принципу багатопартійності в суспільно-політичному житті України КПУ виявилася неготовою до цих радикальних перемін.

В умовах формування нового статусу компартій союзних республік з'їзд затвердив статут Комуністичної партії України і створив комісію з розробки програми партії.

6 липня 1991 р. до Міністерства юстиції УРСР за підписом другого секретаря ЦК Компартії України Г. Харченка направляється лист з проханням висловити зауваження щодо статуту Комуністичної партії України у зв'язку з підготовкою матеріалів для його реєстрації. Цікаво, що

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп 11. – Спр. 2200. – Арк. 7–8.

міністр юстиції В. Бойко, ніби передбачаючи подальшу долю Компартії України, вніс дві пропозиції, що стосувалися положень про її ліквідацію та використання партійного майна. Він пропонував доповнити статут абзацами: «...Припинення діяльності Компартії України можливе також в інших випадках, передбачених чинним законодавством» та «...вразі ліквідації Компартії України її майно та кошти використовуються в порядку, встановленому чинним законодавством»¹.

ЦК Компартії України дав письмове зобов'язання на наступному з'їзді або конференції внести до статуту запропоновані поправки та направив відомості про засновників Компартії України, якими стали всі члени Політбюро: С. Гуренко, І. Грінцов, П. Козаченко, Л. Кравчук, П. Кукнерик, В. Кухар, В. Лісовенко, В. Острожинський, А. Савченко, М. Собчук, Г. Харченко².

22 липня 1991 р. Міністерство юстиції Української РСР відповідно до ухваленого Верховною Радою УРСР Закону «Про об'єднання громадян» видало свідоцтво № 107 про реєстрацію Комуністичної партії України. Основна мета діяльності партії була визначена як створення в Україні соціалістичного суспільства, забезпечення широкого демократизму, соціальної справедливості, пріоритету загальнолюдських цінностей, де немає місця експлуатації людини людиною.

Таким чином, через 73 роки нарешті збулася мрія засновників Компартії України, відомих більшовицьких діячів (М. Скрипника, Л. Пятакова, О. Бубнова, В. Затонського, С. Косіора та ін.), які у свій час боролися за створення окремої, організаційно-самостійної КП(б)У, зі своїм статутом і програмою.

Проте реєстрація статуту Компартії України у Мін'юсті було занадто запізним актом. Рівно місяць проіснувала Компартія України як самостійна організаційна сила, але вона так і не зуміла за браком часу осмислити важливість такої події. У ніч на 19 серпня 1991 р. по радіо і телебаченню з Москви було повідомлено про утворення Державного комітету з надзвичайного стану (ДКНС), відомого за російською аббревіатурою як ГКЧП та беззастережного виконання всіма органами влади і управління СРСР, союзних республік режиму надзвичайного стану. Ранком того ж дня всі обкоми партії отримали від імені Секретаріату ЦК КПРС шифрограму з вимогою вжити заходів щодо участі комуністів у сприянні ДКНС.

В умовах дефіциту інформації, за численними запитами з місць, та звикши беззастережно виконувати вказівки центру, Секретаріат ЦК Компартії України не знайшов нічого іншого, як продублювати московську шифрограму на ім'я перших секретарів обкомів, Київського

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2887 – Арк. 32.

² Там само. – Арк. 35.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Свідоцтво
про реєстрацію
статуту громадського об'єднання

22 липня 199 I р.

№ 107

Цього дня зареєстровано

Назва об'єднання КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ

Територія, на яку поширюється діяльність об'єднання

УКРАЇНСЬКА РСР

Керівний орган об'єднання З'їзд, ЦЕНТРАЛЬНИЙ

(повна назва, адреса)

КОМІТЕТ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ

252009, м.Київ, вул.Орджонікідзе, II

Основна мета діяльності Створення на Україні соціалістичного суспільства, забезпечення широкого демократизму, соціальної справедливості, пріоритету загальнолюдських цінностей, де не місце експлуатації людини людиною

Підстава для реєстрації: постанова Президії Верховної Ради Української РСР від 29 вересня 1990 року «Про порядок реєстрації громадських об'єднань»

В.Ф.БОЙКО
підпис

міськкому, в якій сприяння ДКНС визначалося завданням партійних комітетів. При цьому наголошувалося, що ключовими питаннями при організації всієї роботи мали бути збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік, забезпечення конституційного порядку і дисципліни, чіткої, безперервної роботи підприємств і установ, від яких залежить життєзабезпечення суспільства, відсіч екстремістським проявам, недопущення кровопролиття.

Безпорадність ДКНС, невизначена поведінка його керівництва, мабуть приголомшеного власною сміливістю, лише підняли нову хвилю антикомуністичних заяв і виступів. Перебіг подій 19 серпня примусив обговорити ситуацію на засіданні Секретаріату ЦК Компартії України і відкликати надіслану шифрограму, а партійним комітетам рекомендувалося у своїй діяльності керуватися положеннями, викладеними у виступі по телебаченню члена Політбюро ЦК, Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука.

Наступного дня, тобто 20 серпня, з окремою заявою виступив і перший секретар ЦК Компартії України С. Гуренко, у якій він також фактично солідаризувався з позицією Л. Кравчука, підкресливши, що виступ Голови Верховної Ради від 19 серпня є «основою нашої позиції»¹.

У зв'язку з цим, як справедливо наголошують автори багатотомної «Політичної історії України. XX століття», є підстава думати, що обидва керівники – і держави, і правлячої на той час партії – виступили з погодженою позицією, хоча й оприлюдненою в різний час. Підстави для цього висновку мають своїм підґрунтям і те, що на той час, очевидно, Л. Кравчук ще залишався формально членом не лише керівних органів КПУ, а й членом партії. Сам Кравчук заперечує цей факт, повідомивши на своїй прес-конференції 27 серпня, що вийшов з партії ще 19 серпня, хоча під час зустрічі з журналістами 22 серпня він фактично спростував чутки про свій вихід із партії².

Підтвердженням цієї тези авторів зазначеної праці служить й останній протокол засідання Політбюро ЦК Компартії України 22 серпня 1991 р., у якому брав участь Л. Кравчук³. Причому, судячи зі стенограм засідань пленумів і Політбюро ЦК Компартії України, до цього часу принципових розбіжностей або непорозумінь між першим секретарем ЦК і Головою Верховної Ради УРСР не виникало. Більше того, у випадку критики з боку окремих членів ЦК дій Л. Кравчука, особливо у його відсутність, С. Гуренко завжди виступав на його захист, доводив, що Голові Верховної Ради надзвичайно важко працювати у такому розбурханому парламенті, а тому треба допомагати і підтримувати його⁴.

¹ Політична історія України. XX століття. – С. 494.

² Там само.

³ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп 11. – Спр. 2280. – Арк. 1.

⁴ Там само. – Спр. 2198. – Арк. 82.

На цьому ж засіданні Політбюро, тобто 22 серпня, розглядалося єдине питання: «Про поточний політичний момент», з якого була прийнята відповідна постанова. Оскільки від того дня фактично розпочалася інформаційна блокада, навіть партійні газети припинили оприлюднення заяв, постанов та інших матеріалів ЦК партії, наводимо її текст у повному обсязі, що дає можливість оцінити позицію політичного органу ЦК на той час:

«1. Політбюро ЦК Компартії України, оцінюючи драматичний розвиток подій останніх днів у країні, засуджує авантюрну спробу антидержавного перевороту, вчинену групою, яка стала на шлях грубого порушення Конституції СРСР, нехтування законами Радянської держави, створення антиконституційних органів влади. Їх дії поставили під загрозу здійснення курсу на всебічне оновлення нашого суспільства, могли привести до втрати демократичних завоювань радянського народу.

Нічим не виправданим є те, що ЦК КПРС своєчасно не дав оцінки цим подіям, не інформував про їх суть партійні комітети на місцях. Це поставило партійні організації у складне становище, дало привід для необґрунтованих звинувачень на адресу партії і розгортання антикомуністичної істерії.

Політбюро ЦК Компартії України вважає за потрібне якнайшвидше розглянути ситуацію, що склалася, на Пленумі ЦК КПРС.

2. В непростій обстановці абсолютна більшість громадян Української РСР виявила високу відповідальність, розсудливість і витримку. Спроби певних політичних сил підбурювати людей до громадянської непокори, конфронтації і протиборства не знайшли підтримки серед широкої громадськості. Ситуація в республіці залишається в цілому спокійною, забезпечується нормальний трудовий ритм, громадський порядок. Повсюдно діють законно обрані органи влади і управління.

Політбюро ЦК підтримує дії Секретаріату ЦК Компартії України, який оперативно орієнтував партійні комітети, первинні партійні організації, комуністів республіки на необхідність всебічно сприяти неухильному дотриманню законності і правопорядку в республіці, згуртуванню всіх патріотичних, демократичних сил в ім'я громадянського миру і спокою, відвернення будь-яких дій, які могли б привести до небезпечного загострення обстановки, застосування сили, кровопролиття.

3. Політбюро ЦК Компартії України підтверджує незмінність політичного курсу Компартії України, визначеного її XXVIII з'їздом, пленумами ЦК. Компартія вважає своїми найважливішими цілями і завданнями виведення суспільства з глибокої кризи, наповнення реальним змістом суверенітету Української РСР.

Потрібно все зробити для того, щоб ситуація, яка склалася, не була використана будь-якими силами для згортання демократичних процесів, порушення законності, конституційних прав і свобод особи, безпеки громадян, встановлення тоталітарного режиму в будь-якій формі.

Враховуючи гостроту проблем, які нагромадилися в суспільстві, Політбюро ЦК закликає комуністів, усіх трудящих зосередити зусилля на вирішенні невідкладних життєво важливих завдань – завершенні збирання врожаю, продажу державі зерна та інших продуктів сільського господарства, підготовці до зими, виконанні будівельної програми. Найважливіше сьогодні – забезпечити продовольче постачання населення, безперебійну роботу всіх підприємств і галузей народного господарства, передусім електроенергетики і транспорту.

4. Політбюро ЦК Компартії України пропонує партійним комітетам, первинним партійним організаціям посилити роботу серед комуністів, населення, давати рішучу відсіч спробам розгорнути антикомуністичну істерію, активніше роз'яснювати принципову позицію Компартії України, яка полягає у відданості курсу на демократизацію суспільного життя, побудову суверенної правової держави народу України»¹.

Як видно з цієї постанови члени Політбюро повністю підтримали дії Секретаріату ЦК Компартії України, піддали критиці позицію ЦК КПРС та висловилося за якнайшвидше обговорення ситуації на пленумі ЦК партії.

Проте з перебігом серпневого путчу політичний авторитет сил, що в той чи інший спосіб виступали на його підтримку або рішуче і своєчасно не відмежувалися від нього, катастрофічно падав, за цих обставин активно відбувався процес деморалізації Компартії України.

Вранці 24 серпня 1991 р. Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук виніс на голосування проект Акта проголошення незалежності України, за який депутати проголосували конституційною більшістю. А увечері того дня по центральному телебаченню виступив Генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов, який заявив про свою відставку.

25 серпня Політбюро ЦК Компартії України приймає рішення про скликання 26 серпня 1991 р. пленуму ЦК, на якому передбачалося обговорити питання «Про поточний політичний момент» з внесенням пропозиції про політичну самостійність Компартії України².

Це була остання постанова Політбюро ЦК, оскільки того ж дня вийшла постанова Президії Верховної Ради України про власність Компартії України та КПРС на території України, внаслідок чого по всій території республіки почалося масове опечатування приміщень партійних комітетів, у тому числі й ЦК. Київська міська, Львівська обласна і ще деякі обласні ради прийняли рішення про припинення діяльності партії.

В умовах реальної загрози заборони партії Секретаріат ЦК прийняв рішення про негайне проведення Пленуму Центрального Комітету

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп 11. – Спр. 2198. – Арк. 15.

² Там само – Спр. 2280. – Арк. 13.

Компартії України, якій відбувся 26 серпня у приміщенні колишньої Вищої партійної школи. У його роботі із 272 взяло участь всього 144 членів ЦК, з 10 членів Політбюро – 8 (на той час, за словами С. Гуренка, надійшли заяви Голови Верховної Ради України Л. Кравчука і віце-президента АН України В. Кухара про вихід з партії)¹.

У короткому вступному слові перший секретар ЦК проінформував учасників засідання про перебіг останніх подій, з тривогою зазначив, що «Президія Верховної Ради завершує розгляд питання і сьогодні може бути прийнято постанову про тимчасове призупинення діяльності Компартії України. Ситуація складається надзвичайна». У зв'язку з цим С. Гуренко запропонував пленум провести оперативну, протягом однієї години, розглянути і прийняти відповідні постанови².

В обговоренні інформації першого секретаря ЦК взяли участь 14 учасників засідання, які пропонували різні варіанти вирішення проблеми: від саморозпуску партії до переходу в підпілля; зміна назви і символіки партії; перехід на позиції парламентської соціал-демократії; оголошення недовіри секретарям ЦК КПУ і членам Політбюро. Такий був діапазон питань, що ставилися на цьому засіданні. Пленум прийняв коротку постанову, в якій висловлювався протест проти незаконної заборони діяльності партії, і створив групу по захисту інтересів комуністів і членів їхніх сімей, до якої увійшли: Є. Мармазов, О. Мороз, С. Дорогунцов, В. Петренко, В. Курашик, І. Бойко, В. Тризна, С. Камінчук, Г. Харченко, В. Лісовенко, К. Продан³.

Так завершився останній пленум ЦК Компартії України. В цей же день, тобто 26 серпня, вийшов очікуваний Указ Президії Верховної Ради України про тимчасове припинення діяльності КПУ, а 30 серпня вона видала ще один Указ про заборону Комуністичної партії України. Обидва документи підписані Леонідом Кравчуком.

Зусилля, які докладали Політбюро і особисто перший секретар ЦК Компартії України С. Гуренко для згуртування і зміцнення партії, демократизації партійного життя, намагання забезпечити парламентську складову боротьби партії за владу, виявилися надто запізнаними і неадекватними. До того ж Компартія України і її лідери, приголомшені тяжкими звинуваченнями у причетності до антидержавного заклоту, десятиліттями привчені одержувати вказівки з Москви як діяти, «нештатна» позиція одного з ключових членів Політбюро ЦК, Голови Верховної Ради України Л. Кравчука призвели їх і весь партійний електорат до розгубленості і деморалізації, нездатності до дій у нестандартній ситуації.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 1137 – Арк. 12–13.

² Там само. – Арк. 2–3.

³ Там само. – Арк. 17

Структура апарату ЦК Компартії України (1918–1991)

3 1918 р. до квітня 1919 р. всіма питаннями діяльності ЦК КП(б)У опікувався один загальний відділ. 4 квітня 1919 р. на засіданні Оргбюро ЦК КП(б)У була розглянута і затверджена схема організації відділів ЦК. Вони створювалися і змінювали свої функції в процесі діяльності. Зокрема, в структурі апарату ЦК КП(б)У з квітня по липень 1919 р. існували відділи зв'язку та інформації, обліку та розподілу, шкільний відділ, військовий відділ, обліку і статистики, загальний. На шкільний відділ покладалось завдання створення партійної школи ЦК КП(б)У.

В зв'язку з наступом Денікіна на Україну для організації підпілля і партизанського руху у ворожому тилу рішенням Політбюро ЦК КП(б)У від 10 липня 1919 р. створюється Зафронтбюро ЦК – організаційний центр з керівництва всією боротьбою в масштабах республіки. В кінці серпня 1919 р., коли майже вся Україна була окупована денікінцями, всі відділи ліквідовуються. В жовтні 1919 р. Оргбюро ЦК КП(б)У створило в Зафронтбюро такі відділи: обліково-розподільний, нелегально-партійний, військовий, інформації і зв'язку, паспортний, видавничий, постачання.

З початком визволення України від денікінців ЦК РКП(б) кілька разів розглядав питання про відновлення діяльності ЦК КП(б)У. 29 листопада 1919 р. Пленум ЦК РКП(б) прийняв рішення запропонувати ЦК КП(б)У покласти керівництво всією партійною роботою в республіці на Тимчасове бюро.

10 грудня 1919 р. на першому засіданні Тимчасового бюро ЦК КП(б)У разом з представниками Зафронтбюро було прийнято рішення про ліквідацію Зафронтбюро ЦК КП(б)У. Керівництво партійним і партизанським рухом в завершальний період боротьби з денікінцями покладалося на створений Секретаріат ЦК КП(б)У.

В січні 1920 р. при Секретаріаті ЦК КП(б)У створюються кілька відділів: організаційний з двома підвідділами (обліку і розподілу, зв'язку та інформації), сільськогосподарський, кооперативний, профспілок і відділ видавництва газет.

У період між IV і V конференціями ЦК КП(б)У створено ряд нових відділів: організаційно-інструкторський, агітаційно-пропагандистський, інформаційний, відділ по роботі серед жінок-робітниць і селянок, загальний відділ.

Для організаційно-пропагандистської діяльності серед національних меншин, що мешкали в Україні, були створені національні відділи ЦК КП(б)У: єврейський, естонський, латиський, литовський і польське бюро. Для керівництва підпільними партійними організаціями на окупованій білогвардійцями території України і Криму, а також Західної України, Північної Буковини і Закарпаття в травні 1920 р. створюється Закардонний відділ ЦК КП(б)У (Закордот).

Після закінчення громадянської війни, по мірі збільшення і ускладнення завдань соціалістичного будівництва, структура апарату ЦК Компартії України розвивалася і удосконалювалася. Зокрема, в 1921–1922 рр. вона виглядала так.

1. Організаційно-інструкторський відділ.

Підвідділи: інструкторський, інформаційний, обліково-статистичний, конфліктний, кодифікаційний, транспортний.

2. Обліково-розподільний відділ (в листопаді 1921 р. реорганізований в обліково-статистичний підвідділ оргінструкторського відділу).

3. Відділ агітації і пропаганди.

Підвідділ: партійної освіти.

Сектори: національної меншості; польське бюро; єврейський відділ; литовський сектор; латиський сектор; естонський сектор; румунський сектор; угорський сектор; німецький сектор; татарський сектор.

4. Відділ по роботі серед жінок (центральний відділ робітниць і селянок).

Підвідділи: інструкторський і літературно-видавничий.

5. Відділ по роботі на селі.

6. Кооперативний відділ.

7. Управління справами: загальна канцелярія (відділ); кошторисно-фінансовий відділ; адміністративно-господарська частина; стіл особового складу.

1922 рік

1. Організаційно-інструкторський відділ.

Підвідділ: інформаційний, транспортний і статистичний.

2. Обліково-розподільний відділ.

Підвідділи: обліковий, поточної статистики, контрольний стіл.

3. Агітаційно-пропагандистський відділ.

Підвідділи: агітації, пропаганди, друку і національних меншин з секторами: польський, єврейський, литовський, латиський та німецький.

4. Відділ по роботі серед жінок.

5. Управління справами з підвідділами: загально-адміністративний, кошторисно-фінансовий, господарський, комендатура.

6. Іспартвідділ (історії партії).

В 1923 р. в структурі апарату ЦК КП(б)У особливих змін не сталося, за виключенням: в грудні цього року статистична частина обліково-розподільного відділу була передана як підвідділ в оргінструкторський відділ; кошторисно-фінансова частина управління справами була виділена в самостійний відділ.

1924 рік

Проведена реорганізація оргінструкторського та обліково-розподільного відділу (Оргрозпод). Інформаційний відділ Оргрозпод і підвідділ друку Агітпропу виділені в самостійні – інформаційний відділ та відділ друку.

Структуру апарату ЦК КП(б)У складали:

1. Організаційно-розподільний відділ (Оргрозпод).

2. Інформаційний відділ.

3. Агітаційно-пропагандистський (Агітпроп) з підвідділами пропаганди, агітації, національних меншин з секторами: єврейським, німецьким, польським та болгарським.

4. Відділ друку.

5. Відділ по роботі серед жінок.

6. Управління справами:

– кошторисно-фінансовий відділ;

– бюро Секретаріату (загальний і таємний відділи).

7. Іспартвідділ.

В 1925–1929 рр. в структурі апарату ЦК КП(б)У особливих змін не сталося, за виключенням наступного. В 1927 р. кошторисно-фінансовий відділ був об'єднаний з управлінням справами. В червні 1928 р. створюється відділ по роботі на селі. В листопаді цього ж року відділ друку і відділ агітації та пропаганди об'єднуються в один відділ – агітації, пропаганди і друку. В грудні 1929 р. організаційно-розподільний відділ був реорганізований в два відділи: організаційно-партійний відділ та відділ адміністративно-господарських кадрів. Цього ж року Іспартвідділ перетворений в Інститут історії партії і Жовтневої революції в Україні при ЦК КП(б)У.

Відповідно до постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 20 січня 1930 року, на основі рішень ЦК ВКП(б) проведена реорганізація апарату партійних органів. В 1930 р. структура апарату ЦК КП(б)У була такою:

1. Організаційно-інструкторський відділ.
2. Розподільний відділ.
3. Відділ кадрів.
4. Відділ агітації та масових кампаній.
5. Культурно-пропагандистський відділ.
6. Управління справами.
7. Таємний відділ.

У зв'язку з утворенням в лютому 1932 р. в Україні областей структура апарату ЦК КП(б)У знову значно перебудовується.

Виходячи із завдань по забезпеченню і здійсненню систематичного керівництва обласними, міськими та районними комітетами партії, була встановлена наступна структура апарату ЦК КП(б)У:

1. Організаційно-інструкторський відділ.

До складу відділу входили: інструкторська група; сектор роботи партосередків на підприємствах вугільної, коксохімічної і хімічної промисловості; металургійної промисловості; машинобудування; легкої промисловості; сектор роботи партосередків на підприємствах військової та авіаційної промисловості; сектор партійної роботи на селі; сектор роботи промислових партосередків; сектор партійної роботи в вузах, втузах, технікумах та інших учбових закладах; сектор регулювання росту партії та роботи з комсомолом; сектор партійної роботи на транспорті; сектор парткадрів; мобсектор і робота в Червоній армії, військах ДПУ та міліції; сектор інформації.

2. Відділ агітації і масових кампаній.

Сектори: промислових кампаній і масово-виробничої роботи; сільськогосподарських кампаній та масово-виробничої роботи; політичної агітації; масової роботи в кооперації і громадському харчуванні; масова робота серед жінок.

3. Обліково-статистичний відділ.

Сектори: статистики складу КП(б)У та обліку партійних кадрів; облік кадрів промисловості, транспорту та зв'язку; облік кадрів сільського господарства, кооперативної торгівлі, заготівельних та постачальних органів; облік радянсько-адміністративних, фінансово-планових, комунальних і культурно-пропагандистських кадрів; організація обліку, статистики в парторганізаціях і відомствах; група ведення механізованого обліку, виконання замовлень секторів та відділів ЦК.

4. Культурно-пропагандистський відділ.

Сектори: пропаганди ленінізму та політики партії; викладання ленінізму в вузах, втузах, технікумах; народної освіти; науки; технічної пропаганди; газетно-журнальний; культурної роботи; мистецтва; партійних посібників.

Група: інструкторів по роботі серед національних меншостей, розподіл та вивчення кадрів.

5. Відділ кадрів.

Сектори: кадрів важкої промисловості; кадрів легкої, лісової і харчової промисловості; кадрів транспорту і зв'язку; радянських, адміністративних, фінансових, планових і комунальних кадрів; кадрів держторгівлі, кооперації та заготівельних організацій; підготовки кадрів; обліку кадрів.

6. Управління справами.

7. Таємний відділ.

В 1934 р. оргінструкторський відділ реорганізований у відділ керівних партійних органів; таємний відділ – в особливий сектор, а також були створені: промислово-транспортний відділ, радянсько-торговий відділ, відділ сільського господарства.

В квітні 1935 р. була затверджена наступна структура відділу керівних партійних органів (ВКПО): група відповідальних інструкторів з секторами: партійних кадрів, інформації, обліку.

В серпні 1935 р. відповідно до постанови ЦК ВКП(б) про реорганізацію відділу культури та пропаганди ленінізму в ЦК КП(б)У замість культурно-пропагандистського відділу створені 5 відділів: агітації та пропаганди; друку та видавництва; шкіл; культурно-освітньої роботи; науки, науково-технічних винаходів та відкриттів.

Відповідно до рішень XVIII з'їзду ВКП(б) 1 квітня 1939 р. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалює постанову про ліквідацію відділу керівних партійних органів, шкільного, промислово-транспортного, культурно-освітньої роботи, науки і науково-технічних винаходів та відкриттів, радянсько-торгового відділів. Замість них були створені відділи: кадрів, організаційно-інструкторський та військовий.

Відповідно до рішень ЦК ВКП(б) від 26 червня 1939 р. структура апарату ЦК КП(б)У мала такий вигляд:

1. Відділ кадрів.

Сектори: кадрів партійних організацій; радянських організацій; металургійної промисловості; машинобудування; оборонної промисловості; паливної промисловості; транспорту і зв'язку; легкої і текстильної промисловості; місцевої промисловості та комунального господарства; промисловості будівельних матеріалів; лісової промисловості; земельних органів; радгоспів; заготівельних органів; наркомату внутрішніх справ; оборонних організацій; суду та прокуратури; торгівлі та кооперації; харчової промисловості культури і науки; освіти; друку та видавництва; охорони здоров'я; комсомольських організацій; профспілок; сектор обліку кадрів (всього 26 секторів).

2. Відділ пропаганди і агітації.

Сектори: друкованої та усної пропаганди; друкованої та усної агітації; культурно-освітньої роботи; газет та журналів.

3. Організаційно-інструкторський відділ.

Сектори: інформації; статистики.

4. Сільськогосподарський відділ.

5. Військовий відділ.

6. Особливий сектор.

7. Управління справами.

В грудні 1939 р. в апараті ЦК КП(б)У створюються ще 4 відділи: промисловий, машинобудування, транспорту, електростанцій і електропромисловості, а в січні 1940 р. – відділи вугільної та нафтової промисловості.

Постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 31 березня 1941 р. «Про створення нових і реорганізацію деяких існуючих по окремих галузях відділів промисловості в ЦК КП(б)У» затверджені наступні відділи: промисловий; вугільної промисловості; металургійної промисловості; машинобудування; оборонної промисловості; нафтової промисловості; транспортний; легкої та харчової промисловості; будівництва і будівельних матеріалів.

Напередодні Великої Вітчизняної війни в структурі апарату ЦК КП(б)У налічувалось 18 відділів: кадрів; пропаганди та агітації; організаційно-інструкторський; промисловості; вугільної промисловості; металургійної промисловості; машинобудування; авіаційної промисловості; оборонної промисловості; електропромисловості і електростанцій; нафтової промисловості; транспортний; легкої та харчової промисловості; будівництва і будівельних матеріалів; сільськогосподарський; військовий; особливий сектор; управління справами.

В період 1945–1980 рр. структура апарату ЦК Компартії України на різних етапах соціалістичного будівництва видозмінювалася, удосконалювалася і витримала ряд змін.

Постановами Політбюро ЦК КП(б)У від 10 березня та 15 вересня 1945 р. відділ кадрів перетворений в управління кадрами, а відділ пропаганди та агітації – в управління агітації і пропаганди.

В 1945 р. структура апарату ЦК КП(б)У виглядала так:

Управління кадрами з відділами кадрів: партійних організацій; радянських органів; промисловості; культури і науки; земельних і заготівельних органів; НКДБ і НКВС; відділ кадрів.

Управління агітації і пропаганди з відділами: пропаганди; друку; агітації; культури; літератури та мистецтва; підготовки і перепідготовки; науки.

Відділи: оргінструкторський; шкіл; промисловий; вугільної промисловості; хімічної промисловості; автопромисловий; транспортний; машино-

будування; металургійний; електростанцій та електропромисловості; будівництва і будівельних матеріалів; сільськогосподарський; харчової промисловості; військовий; особливий сектор; управління справами.

В грудні 1945 р. в апараті ЦК відповідно до постанови ЦК ВКП(б) від 4 грудня 1945 р. «Про створення в ЦК КП(б)У відділу по західних, Ізмаїльській та Закарпатській областях» розпочав діяльність відділ по роботі в західних, Ізмаїльській та Закарпатській областях. В серпні 1947 р. оргінструкторський відділ реорганізований в управління по перевірці партійних органів.

Відповідно до постанови ЦК КП(б) від 25 жовтня 1948 р. про реорганізацію апарату обкомів, крайкомів і ЦК компартій союзних республік та з метою поліпшення їх роботи з підбору кадрів і втілення в життя партійних рішень, ЦК КП(б)У від 24 листопада 1948 р. постановив створити такі відділи: пропаганди і агітації; партійних, профспілкових і комсомольських органів; сільськогосподарський; адміністративний; планово-фінансово-торговий; важкої промисловості; легкої промисловості; машинобудування; транспортний; міського господарства; по роботі серед жінок.

У зв'язку з реорганізацією апарату в 1948 р. управління кадрами ЦК було ліквідовано, а функції підбору і розподілу кадрів передані відповідним відділам ЦК.

В січні 1952 р. відділ пропаганди й агітації ЦК КП(б)У був реорганізований на чотири самостійних відділи: пропаганди і агітації; науки і вищих учбових закладів, художньої літератури і мистецтва, шкіл.

Постановою Бюро ЦК КП України від 8 січня 1953 р. відповідно до постанови ЦК КПРС від 3 січня 1953 р. відділ науки і вищих учбових закладів розділений на два відділи: відділ природничих і технічних наук та вищих учбових закладів і відділ суспільних наук і вищих учбових закладів.

Постановою Бюро ЦК КП України від 9 червня 1953 р. відповідно до постанови ЦК КПРС проведено об'єднання наступних відділів ЦК:

- відділ важкої промисловості, відділ легкої промисловості, відділ машинобудування і транспортний відділ – у промислово-транспортний відділ;

- відділ природничих і технічних наук та вищих учбових закладів, відділ суспільних наук і вищих учбових закладів та відділ художньої літератури і мистецтва – у відділ науки і культури;

- відділ будівництва і будівельних матеріалів та відділ міського господарства – у відділ будівництва і міського господарства;

- адміністративний відділ і планово-фінансово-торговий відділ – у відділ адміністративних і торгово-фінансових органів.

Цією ж постановою був створений в ЦК КП України відділ вугільної промисловості й ліквідований відділ по роботі серед жінок.

У липні 1954 р. відділ партійних, профспілкових і комсомольських органів перейменовано у відділ партійних органів. Постановою Президії ЦК КП України від 12 серпня 1954 р. промислово-транспортний відділ і відділ вугільної промисловості були розділені на чотири відділи: відділ важкої промисловості, відділ промислових товарів широкого вжитку і продовольчих товарів, відділ машинобудування та відділ транспорту і зв'язку.

Відповідно до постанови Секретаріату ЦК від 17 грудня 1958 р. відділ промислових товарів широкого вжитку і продовольчих товарів перейменований у відділ легкої і харчової промисловості.

В січні 1959 р. Секретаріат ЦК прийняв рішення змінити назву адміністративного відділу на відділ адміністративних органів.

22 січня 1963 р. Секретаріат відповідно до рішень ЦК КПРС від 8 січня 1963 р. «Про структуру і штати керівних партійних органів Компартії України» прийняв постанову про структуру і штати ЦК КП України, яка набрала такого вигляду:

Відділ партійних органів:

- підвідділ партійних органів з керівництва промисловістю;
- підвідділ партійних органів з керівництва сільським господарством;
- сектор підготовки і перепідготовки кадрів;
- сектор профспілкових і комсомольських органів;
- сектор організаційно-статутних питань і партійної інформації;
- сектор обліку кадрів і партстатистики.

Відділ науки і культури:

- сектор технічних і природничих наук;
- сектор суспільних наук;
- сектор вищих і середніх спеціальних навчальних закладів;
- сектор художньої літератури і мистецтва;
- сектор радіо, телебачення і кіно;
- сектор шкіл.

Відділ адміністративних органів:

- сектор органів КДБ, охорони громадського порядку і військових органів;
- сектор судових органів і прокуратури;
- сектор охорони здоров'я і соцзабезпечення.

Відділ торгово-фінансових органів:

- сектор торгівлі;
- сектор фінансових органів;
- сектор підбору кадрів за кордон;
- особливий сектор;
- управління справами.

Відповідно до рішень листопадового (1962 р.) Пленум ЦК КПРС про перебудову структури місцевих партійних органів, розділенням партійних і радянських органів на промислові і сільські при Президії ЦК Компартії України утворюються два бюро з керівництва відповідними галузями народного господарства з окремими структурами в апараті ЦК:

I. Бюро ЦК КП України з керівництва промисловістю і будівництвом.

Відділ важкої промисловості:

- сектор вугільної промисловості і шахтного будівництва;
- сектор металургійної промисловості;
- сектор електростанцій.

Відділ хімічної, нафтової і газової промисловості.

Відділ машинобудування:

- сектор тракторобудування і сільгоспмашинобудування;
- сектор загального машинобудування.

Відділ транспорту і зв'язку.

Відділ легкої і харчової промисловості.

Відділ будівництва і міського господарства:

- сектор промислового будівництва;
- сектор міського господарства і міського будівництва;
- сектор виробництва будматеріалів.

Відділ оборонної промисловості:

- сектор радіоелектроніки;
- сектор спецтехніки.

Ідеологічний відділ:

- сектор пропаганди;
- сектор агітаційно-масової роботи;
- сектор друку і видавництва.

II. Бюро ЦК КП України з керівництва сільським господарством.

Сільськогосподарський відділ:

- сектор землеробства і зернових культур;
- сектор технічних культур;
- сектор тваринництва;
- сектор радгоспів;
- сектор науки і навчальних закладів;
- сектор організаційно-колгоспного будівництва;
- сектор заготівель.

Відділ механізації, електрифікації і сільського будівництва:

- сектор механізації і електрифікації сільського господарства;
- сектор сільського будівництва і водного господарства.

Відділ переробної промисловості сільськогосподарської продукції.

Ідеологічний відділ:

- сектор пропаганди;
- сектор агітаційно-масової і культурно-освітньої роботи;
- сектор друку.

31 січня 1963 р. було прийнято рішення: відділ хімічної, нафтопереробної і газової промисловості найменувати відділом хімічної промисловості й нафтопереробки. 7 травня 1963 р. замість існуючих ідеологічних відділів по промисловості й по сільському господарству створюється єдиний ідеологічний відділ під опікою Президії ЦК КП України.

Після листопадового (1964 р.) Пленуму ЦК КПРС, який розглянув питання «Про об'єднання промислових і сільських обласних, крайових партійних організацій і радянських органів», 10 червня 1965 р. Секретаріат ЦК Компартії України розглянув і затвердив наступну структуру ЦК:

Відділ організаційно-партійної роботи:

- сектор організаційно-статутних питань та інформації;
- сектор профспілкових і комсомольських кадрів;
- сектор підготовки і перепідготовки кадрів;
- сектор обліку кадрів і партійної статистики.

Відділ пропаганди і агітації:

- лекторська група;
- сектор пропаганди;
- сектор зовнішньополітичної пропаганди;
- сектор агітаційної і масової роботи;
- сектор культурно-освітньої роботи;
- сектор друку;
- сектор видавництва і поліграфії;
- сектор радіо і телебачення.

Відділ науки і культури:

- сектор технічних і природничих наук;
- сектор суспільних наук;
- сектор вищих і середніх спеціальних учбових закладів;
- сектор шкіл;
- сектор художньої літератури і мистецтва;
- сектор кінематографії.

Відділ важкої промисловості:

- сектор вугільної промисловості;
- сектор металургійної промисловості;
- сектор нафтової і газової промисловості;
- сектор електростанцій.

Відділ оборонної промисловості:

- сектор радіоелектроніки;
- сектор спецтехніки.

Відділ машинобудування:

- сектор автотракторного і сільськогосподарського машинобудування;
- сектор загального машинобудування;
- сектор приладобудування і електротехнічної промисловості.

Відділ хімічної промисловості і нафтопереробки.**Відділ транспорту і зв'язку.****Відділ легкої і харчової промисловості:**

- сектор текстильної й легкої промисловості;
- сектор харчової й рибної промисловості;
- сектор виробництва товарів культурно-побутового призначення.

Відділ будівництва і міського господарства:

- сектор промислового будівництва;
- сектор міського господарства і міського будівництва;
- сектор виробництва будівельних матеріалів;
- сектор сільського будівництва.

Сільськогосподарський відділ:

- сектор рільництва;
- сектор тваринництва;
- сектор технічних культур;
- сектор механізації і електрифікації сільського господарства;
- сектор водного господарства і меліорації;
- сектор радгоспів;
- сектор заготівель;
- сектор організаційно-колгоспного будівництва;
- сектор економіки і навчальних закладів.

Відділ торгівлі і фінансових органів:

- сектор торгівлі;
- сектор фінансових органів;
- сектор побутового обслуговування.

Відділ адміністративних органів:

- сектор органів державної безпеки та охорони громадського порядку;
- сектор органів прокуратури, суду і юриспруденції;
- сектор охорони здоров'я і соціального забезпечення;
- сектор по закордонних зв'язках;
- особливий сектор;
- управління справами.

В подальші роки в структурі ЦК сталися такі зміни. Так, 22 серпня 1966 р. відповідно до постанови ЦК КПРС від 19 серпня 1966 р. особливі сектори обкомів і ЦК КП України були реформовані в загальні відділи.

Рішенням Політбюро ЦК від 20 лютого 1967 р. у Центральному Комітеті створюється відділ по зарубіжних зв'язках, а сектор по за-

рубiжних зв'язках лiквiдовано. Рiшенням Полiтбiоро було також лiквiдовано сектор зовнiшньополiтичної iнформацiї вiддiлу пропаганди i агiтацiї. 20 березня 1967 р. Полiтбiоро прийняло рiшення: вiддiл по зарубiжних зв'язках найменувати вiддiлом iнформацiї i зарубiжних зв'язкiв ЦК.

15 квітня 1968 р. Секретаріат ЦК замість діючого відділу науки і культури створив два відділи: відділ науки і навчальних закладів та відділ культури.

2 лютого 1970 р. Секретаріат ЦК прийняв постанову створити в ЦК відділ планових і фінансових органів. Існуючий відділ торгівлі і фінансових органів перейменовувався у відділ торгівлі і побутового обслуговування. Відділ хімічної промисловості і нафтопереробки був перейменований у відділ хімічної промисловості.

3 2 листопада 1971 р. структура апарату ЦК виглядала так:

- загальний відділ;
- відділ організаційно-партійної роботи;
- відділ пропаганди і агітації;
- відділ науки і навчальних закладів;
- відділ культури;
- відділ важкої промисловості;
- відділ оборонної промисловості;
- відділ машинобудування;
- відділ хімічної промисловості;
- відділ транспорту і зв'язку;
- відділ легкої і харчової промисловості;
- відділ будівництва і міського господарства;
- сільськогосподарський відділ;
- відділ торгівлі і побутового обслуговування;
- відділ планових і фінансових органів;
- відділ адміністративних органів;
- відділ інформації і зарубіжних зв'язків;
- управління справами.

В період з 1972 по 1979 р. в структурі апарату ЦК Компартії України суттєвих змін не відбулося. За цей період створюються лише два додаткових сектори: по роботі з іноземними студентами та хімізації сільського господарства.

3 вересня 1980 р. Політбюро ЦК прийняло рішення створити в ЦК відділ сільськогосподарського машинобудування, а у 1983 р. постановою Секретаріату ЦК перейменовуються: відділ планово-фінансових органів – у відділ економіки; сільськогосподарський – у відділ сільського господарства і харчової промисловості; легкої і харчової промисловості – у відділ легкої промисловості і товарів широкого вжитку. У відділі економіки перейменовуються сектори: планових органів – у

сектор народногосподарських планів, фінансових органів – у сектор фінансів. У відділі сільського господарства і харчової промисловості створюється сектор харчової і рибної промисловості та перейменовуються сектори: зрошування і водних ресурсів – в сектор меліорації і водного господарства; садівництва і виноградарства – у сектор плод-овочевого господарства і виноробства. У відділі легкої промисловості і товарів широкого вжитку створюється сектор товарів широкого вжитку та перейменовується сектор виробництва товарів культурно-побутового призначення в сектор місцевої та деревообробної промисловості.

Постановою Політбюро ЦК КПУ від 15 травня 1984 р. Партийна комісія при ЦК КПУ реорганізовується в Комісію партійного контролю при ЦК КПУ.

Структура апарату ЦК на 1985 р. виглядала так:

- управління справами;
- загальний відділ;
- відділ зарубіжних зв'язків;
- відділ адміністративних органів;
- відділ економіки;
- відділ торгівлі й побутового обслуговування;
- відділ сільського господарства й харчової промисловості;
- відділ будівництва й міського господарства;
- відділ легкої промисловості й товарів широкого вжитку;
- відділ транспорту й зв'язку;
- відділ сільськогосподарського машинобудування;
- відділ машинобудування;
- відділ оборонної промисловості;
- відділ важкої промисловості;
- відділ культури;
- відділ науки і навчальних закладів;
- відділ пропаганди й агітації;
- відділ організаційно-партійної роботи.

Постановою Секретаріату ЦК Компартії України від 10 червня 1988 р. у відділі пропаганди та агітації створюється сектор інтернаціонального і патріотичного виховання.

Постановою Політбюро ЦК Компартії України від 2 листопада 1988 р. про структуру і штати ЦК КПУ ухвалюється рішення ліквідувати відділи науки і навчальних закладів, культури, важкої промисловості, машинобудування, хімічної промисловості, транспорту і зв'язку, легкої промисловості й товарів широкого вжитку, будівництва і міського господарства, торгівлі й побутового обслуговування.

24 квітня 1990 р. Політбюро ЦК Компартії України приймало рішення про створення підвідділу ідеологічного відділу ЦК Компартії України по

роботі з політичними, громадськими організаціями і самодіяльними формуваннями, а у вересні затверджує постанову «Про структуру і штати партійних органів республіки відповідно до рішень XXVIII з'їзду КПРС та XXVIII з'їзду Компартії України», згідно з якою утворюється нова структура апарату ЦК у складі відділів:

- організаційно-партійної роботи;
- ідеологічного (з прес-центром ЦК);
- по зв'язках з Радами, політичними і громадськими організаціями;
- соціально-економічної політики;
- аграрної політики;
- загального відділу;
- управління справами;
- партійної комісії.

Водночас підлягали ліквідації відділи:

- зарубіжних зв'язків;
- оборонної промисловості;
- національних відносин;
- державно-правовий;
- комісії партійного контролю.

Постановою Політбюро ЦК Компартії України від 29 жовтня 1990 р. «Про деякі зміни в структурі апарату ЦК Компартії України» ухвалюється рішення про утворення в апараті ЦК відділу гуманітарних проблем, до відання якого передавалися з ідеологічного відділу питання, що стосувалися політики Компартії України в галузі культури, освіти, науки і діяльності партійних організацій та комуністів у цих сферах.

Штатна чисельність відповідальних працівників апарату ЦК Компартії України з 1918 р. до серпня 1991 р. коливалася від кількох до 435 чоловік. Найбільша їх кількість припадає на першу половину 1980-х років. Наприкінці 1990 року штат апарату ЦК Компартії України складала 186 працівників¹.

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2299. – Арк. 57.

Біографічні довідки на членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Компартії України

АКУЛОВ
ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1888–1939)*

Народився у Петербурзі в родині дрібно-го торговця. Росіянин. Закінчив трикласну торговельну школу. Член партії з 1907 р. Трудову діяльність розпочав у 1905 р. канцеляристом у редакції «Торговельно-промислової газети». Брав участь у роботі більшовицьких організацій. У 1907–1913 рр. виконував доручення Петербурзького комітету партії, був членом його виконавчої комісії. У 1914–1916 рр. перебуває на засланні у Самарі. Після Лютневої революції 1917 р. – член військової парторганізації у Выборгу. У листопаді 1917 р. – вересні 1918 р. – секретар Уральського обкому РКП(б). Потім – голова В'ятського та Оренбурзького губкомів партії. У серпні 1920 р. – жовтні 1921 р. – секретар Киргизького та Кримського обкомів РКП(б). У 1922–1929 рр. – зав. відділом ЦК профспілки гірників СРСР, голова Ради Донецької губспілки гірників, Ради Всеукраїнської спілки гірників, голова ВУРПС. У 1929–1931 рр. – заст. наркома РСІ УСРР. У грудні 1931 р. – вересні 1932 р. – перший заст. голови Об'єднаного Державного політичного управління СРСР. У жовтні 1932 р. обирається секретарем ЦК КП(б)У по Донбасу. У 1933–1938 рр. – прокурор СРСР, секретар ЦВК СРСР, заст. секретаря Президії Верховної Ради СРСР. У 1927–1930 рр. – член ЦК ВКП(б). На XVI з'їзді партії обраний членом ЦК ВКП(б). Делегат XII–XIII, XVI–XVII з'їздів ВКП(б). Обирався членом ЦВК СРСР та Верховної Ради СРСР. У 1925–1930 та 1932–1933 рр. – член ЦК КП(б)У. В березні 1928 р. – листопаді 1929 р., жовтні 1932 р. – листопаді 1933 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. В 1927–1929, 1932–1933 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат IX та X з'їздів КП(б)У. Репресований. Загинув у 1939 р. Реабілітований у 1955 р.

* Подаються дати, які вдалося встановити.

АЛЕКСЕЄВ
МИКИТА ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1892–1937)

Народився у Києві. Росіянин. Закінчив однокласне церковнопарафіяльне училище. Член партії з 1912 р. Трудову діяльність розпочав у 1904 р. учнем продавця книжкового магазину у Києві. Потім – складач у друкарнях Києва, Ростова, Полтави, Харкова, Саратова. Вів революційну роботу, неодноразово заарештовувався. У період Жовтневої революції та громадянської війни – член ревкому і голова Спілки друкарів у Полтаві, заст. голови і зав. відділом Полтавського

губвиконкому, зав. підпільною друкарнею Київського обкому, особливоуповноважений Київського губкому КП(б)У у Чернігові. У 1920–1929 рр. – на партійній, радянській та профспілковій роботі у Києві та Полтаві, потім – секретар Маріупольського окружкому КП(б)У, директор управління Катерининської залізниці. У грудні 1930 р. – листопаді 1931 р. – заступник голови ЦК КП(б)У та РСІ УСРР. У листопаді 1931 р. – січні 1932 р. – секретар ЦК КП(б)У. У лютому–вересні 1932 р. – секретар Вінницького обкому КП(б)У, у жовтні 1932 р. – червні 1933 р. – голова Дніпропетровського облвиконкому. У 1933–1935 рр. – секретар Харківського, а потім Київського міськкомів КП(б)У. В 1935–1937 рр. – нарком місцевої промисловості УСРР. Делегат XVI–XVII з'їздів ВКП(б), XVII Всесоюзної партконференції. У 1930–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. У січні 1932 р. – червні 1933 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. У листопаді 1931 р. – січні 1932 р. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат XI та XII з'їздів КП(б)У, III Всеукраїнської партконференції. Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1956 р.

БАГРОВ
МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ
(1937)

Народився в с. Новотроїцьке (нині Херсонська обл.) в родині службовця. Українець. Закінчив Кримський педагогічний інститут за фахом географія і біологія. Кандидат географічних наук. Член партії з 1962 р. Трудову діяльність розпочав у 1959 р. вчителем середньої школи в Приморському районі Кримської області. У 1961–1963 рр. працював інженером – геологом Інституту мінеральних ресурсів (Сімферополь), потім – аспірант, асистент, в.о. доцента кафедри економічної географії Кримського педінституту. З квітня 1969 р. – на партійній роботі: секретар партбюро педінституту, зав. відділом науки і навчальних закладів, секретар, другий секретар Кримського обкому Компартії України. У листопаді 1988 р. – вересні 1989 р. – зав. сектором, заст. завідуючого відділом партійного будівництва і кадрової роботи ЦК КПРС, потім – перший секретар Кримського обкому Компартії України. У 1986–1991 рр. – член ЦК, а з березня 1990 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Депутат Верховної Ради УРСР. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалями.

БАЛИЦЬКИЙ
ВСЕВОЛОД АПОЛЛОНОВИЧ
(1892–1937)

Народився у м. Верхньодніпровськ (нині Дніпропетровська обл.) в родині службовця. Росіянин. Закінчив Луганську гімназію. Навчався на юридичному факультеті Московського університету. Член партії з 1915 р. Комісар державної безпеки 1-го рангу (1935). У революційному русі з 1913 р. Проводив роботу в студентських гуртках, був членом РСДРП (меншовиків). Потім служив у чині прапорщика в старій армії, воював на Кавказькому фронті. Після Лютневої

революції 1917 р. – голова полкового комітету та Ради гарнізонів у Тавризі (Іран). У період Жовтневої революції та громадянської війни працював в Україні: член колегії, голова Всеукраїнської надзвичайної комісії, член Київського та Волинського ревкомів, Київського губкому КП(б)У. Від вересня 1923 р. – голова Державного політичного управління (ДПУ) УСРР, водночас в 1926–1930 рр. обіймав посаду наркома внутрішніх справ УСРР. Наприкінці червня 1931 р. переведений до Москви заступником голови Об'єднаного Державного політичного управління СРСР. Від лютого 1933 р. – голова ДПУ УСРР, а з 1934 р. – нарком внутрішніх справ України. З травня 1937 р. – начальник Управління НКВС по Далекосхідному краю. У 1930–1934 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1934–1937 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1925–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В 1927–1930 рр. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У, в 1930 – 1937 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. В 1926 р. обраний до Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат XV–XVII з'їздів ВКП(б), IX–XII з'їздів КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК. Нагороджений орденами Червоного Прапора, Червоної Зірки, Трудового Червоного Прапора. Репресований у 1937 р. Не реабілітований.

БОНДАРЕНКО
МИХАЙЛО ІЛЛІЧ
(1903–1938)

Народився у м. Єлизаветград (нині Кіровоград) у робітничій родині. Українець. Закінчив вище початкове училище, кооперативний технікум. Член партії з 1925 р. Трудову діяльність розпочав у 1915 р. слюсарем на заводі Ельворті у Єлизаветграді. У роки громадянської війни – зав. бібліотекою Ради робітників-металістів, заготівельник продзагону. У вересні 1920 р. – листопаді 1921 р. – інспектор повітової робітничо-селянської інспекції у Єлизаветграді, потім – на культурно-освітній роботі. У 1926–1931 рр. – на партійній роботі в Єлизаветграді: секретар парткому заводу «Червона Зірка», секретар райкому партії, редактор окружної газети «Пролетарій», зав. відділом культпропроботи міськкому КП(б)У. У 1931–1936 рр. – відповідальний інструктор, зав. відділом Закавказького крайкому ВКП(б), зав. відділом міськкому, секретар райкому партії в Баку. З жовтня 1936 р. – зав. відділом, другий секретар Харківського міськкому КП(б)У. У серпні 1937 р. – виконуючий обов'язки першого секретаря Вінницького обкому партії. У серпні 1937 р. – січні 1938 р. – Голова Раднаркому УРСР. У червні 1937 р. – січні 1938 р. – член ЦК КП(б)У. Делегат XIII з'їзду КП(б)У. В серпні 1937 р. – січні 1938 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

БОРИСЕНКО
МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ
(1918–1980)

Народився у м. Ніжин у родині службовця. Українець. Закінчив Харківський зоотехнічний інститут. Член партії з 1943 р. Трудову діяльність розпочав у 1939 р. зоотехніком у навчальному господарстві Харківського зоотехнічного інституту, потім за направленням працював старшим зоотехніком племінного свинорадгоспу «Ачинський» Красноярського краю. У період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. закінчив шестимісячні курси при 2-му Томському артучилищі, згодом був помічником начальника штабу і викладачем. Після демобілізації – старший зоотехнік, директор радгоспу в Харківській та Чернігівській областях. З 1952 р. – керуючий трестом «Укрголовмаслосирпром». У 1956–1963 рр. – голова райвиконкому, начальник обл. управління сільського господарства, голова виконкому Чернігівської обласної Ради депутатів трудящих. З січня 1963 р. на партійній роботі: перший секретар Чернігівського обкому партії, у 1970–1980 рр. – секретар ЦК Компартії України. У 1971–1976 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1976–1980 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXII–XXV з'їздів КПРС. У 1961–1966 рр. – кандидат у члени ЦК, у 1966–1980 рр. – член ЦК Компартії України. У квітні 1970 р. – вересні 1973 р. – кандидат у члени Політбюро, вересні 1973 р. – травні 1980 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXII–XXV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

БОТВИН
ОЛЕКСАНДР ПЛАТОНОВИЧ
(1918–1998)

Народився у с. Чорногорівка (нині м. Сєверне Донецької обл.) в селянській родині. Українець. Закінчив Харківський авіаційний інститут. Член партії з 1943 р. Трудову діяльність розпочав у 1941 р. інженером-плановиком. Потім працював майстром цеху, в 1943–1945 рр. – заст. начальника, начальник цеху, головний металург Хабаровського авіаційного заводу. З 1945 по 1948 р. – парторг ЦК ВКП(б) на цьому підприємстві. В 1948–1955 рр. – старший технолог, заст. на-

чальника, начальник цеху, секретар партбюро, парторг ЦК КПРС на авіаційному заводі у Харкові. У 1955 р. обраний першим секретарем Дзержинського райкому партії м. Харкова. У 1958–1964 рр. – інспектор ЦК Компартії України, другий секретар Київського обкому партії. У 1964–1980 рр. – перший секретар Київського міськкому партії. У 1980 р. призначений Надзвичайним і Повноважним Послом СРСР у ЧССР. У 1984–1988 рр. – голова Комісії партійного контролю при ЦК Компартії України. З вересня 1988 р. – пенсіонер. З 1971 р. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1976–1986 рр. – член ЦК КПРС. У 1966–1971 рр. – член Центральної Ревізійної Комісії КПРС. Делегат ХХІІ–ХХVІІ з'їздів КПРС. З 1961 р. – кандидат у члени ЦК Компартії України, у 1965–1980 рр. та з 1986 р. – член ЦК Компартії України. У 1976–1980 рр. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат ХІХ – ХХVІІ з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалями.

БУБНОВ
АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ
(1884–1938)

Народився в Іваново-Вознесенську у родині керуючого текстильною фабрикою. Росіянин. Закінчив реальне училище, навчався у Московському сільськогосподарському інституті. Член партії з 1903 р. У 1903–1916 рр. – на підпільній партійній роботі в Москві, Шуї, Іваново-Вознесенську, Петербурзі, Харкові, Полтаві, Саратові, Самарі. У жовтні 1916 р. заарештований і висланий до Сибіру. Після Лютневої революції 1917 р. – член обласного бюро РСДРП(б) Центральної промислової області та виконкому Московської Ради робітничих депутатів, військово-революційного партійного центру по керівництву Жовтневим збройним повстанням, ВРК при Петроградській Раді робітничих та солдатських депутатів. У березні–квітні 1918 р. – народний секретар господарських справ України, член Оргкомітету по скликанню I з'їзду КП(б)У, Бюро по керівництву збройним повстанням в Україні, очолював Центральний військово-революційний комітет. З жовтня 1918 р. – член підпільного Київського обласного бюро КП(б)У. В 1919–1920 рр. – голова Київської міської та губерньської Рад робітничих та селянських депутатів, член Ради оборони УСРР, Реввійськради Українського фронту та 14-ї армії Південно-Західного фронту. У 1920–1922 рр. – начальник Головного управління текстильної промисловості РСФРР, член Реввійськради Північно-Кавказького військового округу. В 1922–1929 рр. – зав. агітаційно-пропагандистським відділом ЦК РКП(б), начальник Політуправління Червоної армії і член РВР СРСР, секретар ЦК РКП(б). У 1929–1937 рр. – нарком освіти РСФРР. У 1912–1917, 1919–1923 рр. – кандидат у члени ЦК РКП(б), у 1917–1918, 1924–1937 рр. – член ЦК ВКП(б). Був членом Оргбюро ЦК ВКП(б). Делегат IV, V, VI, VII, XII – XVII з'їздів ВКП(б), VI та VII Всеукраїнських конференцій РСДРП(б). У 1918–1919 рр. – член ЦК КП(б)У. У березні 1919 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–III з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВЦВК, ЦВК СРСР, ВУЦВК. Нагороджений орденом Червоного Прапора. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

БУБНОВСЬКИЙ
МИКИТА ДМИТРОВИЧ
(1907)

Народився у с. Маньківці Подільської губернії (нині Вінницька обл.) в селянській родині. Українець. Закінчив агро-техпрофшколу, Вінницький сільськогосподарський інститут. Член партії з 1939 р. Трудову діяльність розпочав у 1930 р. директором, а потім агрономом МТС на Вінниччині. У 1931–1933 рр. – аспірант Українського науково-дослідного інституту зернового господарства у Харкові. У 1933–1941 рр. – на керівній роботі в сільському господарстві Київської та Одеської областей. У 1941–1943 рр. агроном МТС і зав. райземвідділом Саратовської обл. У 1944–1950 рр. – перший секретар Шполянського райкому партії Київської обл., у 1950–1951 рр. – голова виконкому Київської обласної Ради депутатів трудящих. У 1951–1954 рр. – заст. Голови Ради Міністрів УРСР, перший секретар Вінницького обкому партії. У 1952, 1954–1963 рр. – секретар ЦК Компартії України. У 1963–1972 рр. – перший секретар Хмельницького обкому партії. У 1972–1978 рр. – працює на різних посадах у Міністерстві сільського господарства УРСР. У 1956 – 1971 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XX – XXIV з'їздів КПРС. У 1949–1952 рр. – кандидат у члени ЦК КП(б)У, в 1952–1976 рр. – член ЦК Компартії України. У 1956–1963 рр. – кандидат у члени Президії ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями.

БУЛАТ
ІВАН ЛАЗАРОВИЧ
(1896–1939)

Народився в с. Ждани Лохвицького повіту (нині Лубенський район Полтавської обл.) у родині батрака. Українець. Закінчив залізничне училище, вечірні курси для дорослих. Член партії з 1912 р. Трудову діяльність розпочав у 1910 р. металістом на підприємствах Катеринослава. Брав участь у роботі більшовицьких організацій. У період Жовтневої революції та громадянської війни (1917–1920) – командир загону Червоної гвардії у Катеринославі, на

підпільній роботі у Харкові, командир взводу артдивізіону, інструктор ЦК КП(б)У. У 1921–1927 рр. – на партійній, радянській та профспілковій роботі: секретар Південного бюро ВЦРПС, секретар Кременчуцького губкому КП(б)У, голова Харківської губпрофради, зав. організаційно-розподільчим відділом ЦК КП(б)У, секретар ВУРПС, заст. Голови РНК УСРР, голова Тамбовського губвиконкому. У 1927–1931 рр. – заст. зав. організаційно-розподільчим відділом ЦК ВКП(б), секретар Тульського губкому ВКП(б), зав. відділом та секретар Московського міськкому партії, голова ЦК профспілки металістів. У 1931–1932 рр. – парторганізатор, заст. наркома шляхів СРСР. У 1932 – 1937 рр. – голова Верховного суду РСФРР, заст. наркома юстиції РРФСР. У 1930–1934 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XII – XVI з'їздів ВКП(б). У 1923–1925 рр. – член ЦК КП(б)У. У травні 1924 р. – грудні 1925 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. У квітні 1923 р. – грудні 1925 р. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат VII конференції КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. Репресований. Загинув у 1939 р. Реабілітований у 1956 р.

БУРМИСТЕНКО
МИХАЙЛО ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1902–1941)

Народився у с. Олександрівка (нині Саратовська обл., Росія) в селянській родині. Українець. Закінчив Московський державний інститут журналістики. Член партії з 1919 р. Трудову діяльність розпочав у 1915 р. учнем друкаря у Смоленську. В 1918–1919 рр. – секретар Моршанського повіткому комсомолу. Потім на роботі в органах ВЧК: помічник уповноваженого, уповноважений, начальник інформаційного відділу, заст. начальника сектору оперативної частини у Моршанську, Пензі, Енгельсі. У 1922–1932 рр. – зав. відділом обкому ВЛКСМ, помічник і начальник політсектору військового комісара Автономної Радянської Соціалістичної республіки німців Поволжя, заст. редактора і редактор газети «Трудова правда» у Енгельсі. У 1932–1935 рр. – другий секретар Калмицького обкому ВКП(б). З лютого 1936 р. : відповідальний інструктор, заст. зав. організаційно-партійним відділом ЦК ВКП(б). У січні 1938 р. обраний другим секретарем ЦК КП(б) України. У 1939–1941 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат XVI та XVIII з'їздів ВКП(б). У 1938–1941 рр. – член ЦК КП(б)У. З січня 1938 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIV–XV з'їздів КП(б)У. У 1938 р. обраний Головою Верховної Ради УРСР 1-го скликання. Нагороджений орденом Леніна.

У період Великої Вітчизняної війни – член військової ради Південно-Західного фронту, керував оперативною групою ЦК КП(б)У по організації партизанського руху та розгортанню підпільної боротьби на окупованій території України. У вересні 1941 р. пропав безвісти при виході з ворожого оточення в районі Лохвиці Полтавської області.

ВАТЧЕНКО
ОЛЕКСІЙ ФЕДОСІЙОВИЧ
(1914–1984)

Народився у с. Єлизавето-Кам'янка Катеринославської губернії (нині у складі м. Дніпропетровська) в селянській родині. Українець. Закінчив фізико-математичний факультет Дніпропетровського державного університету. Член партії з 1940 р. Трудову діяльність розпочав у 1938 р. викладачем середньої школи, потім завідувач навчальної частини і директор. У період Великої Вітчизняної війни – командир батареї, начальник артилерії стрілецького полку. У серпні–грудні 1944 р. після поранення на лікуванні в Саратовському шпиталі. У 1945–1948 рр. – заст. зав., зав. міськвню у Дніпропетровську. З 1948 р. – на партійній роботі: другий, а потім перший секретар райкому, зав. відділом Дніпропетровського обкому партії. З 1954 р. – секретар, з 1955 р. – другий секретар Дніпропетровського обкому партії. У 1959–1963 рр. – перший секретар Хмельницького обкому партії. У 1964–1965 рр. – перший секретар Дніпропетровського сільського обкому, перший секретар Черкаського обкому партії. З 1965 по 1976 р. – перший секретар Дніпропетровського обкому партії. У 1976–1984 рр. – Голова Президії Верховної Ради УРСР, заст. Голови Президії Верховної Ради СРСР. У 1965–1983 рр. у складі делегацій Верховних Рад СРСР і УРСР виїздив за кордон. У 1961–1966 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, а з 1966 р. – член ЦК КПРС. Делегат XXI–XXVI з'їздів КПРС. У 1960–1984 рр. – член ЦК Компартії України. У 1966 – 1984 рр. – член Політбюро Компартії України. Делегат XVIII–XXVI з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений сімома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Червоного Прапора, орденом Олександра Невського, медалями.

ВАЩЕНКО
ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ
(1920–1990)

Народився у м. Валки (нині Харківська обл.). Українець. Закінчив машинобудівний технікум, Всесоюзний заочний політехнічний інститут (Москва). Член КПРС з 1943 р. Трудову діяльність розпочав у 1938 р. техніком лабораторії заводу в Нижньому Тагілі. Згодом працював на цьому ж заводі технологом термічного цеху, старшим технологом. У 1946–1958 рр. – обіймав посади: начальника технологічного бюро, термічного цеху, механоскладального корпусу на тракторному заводі в Харкові. З 1958 р. – на партійній роботі: секретар парткому заводу ім. Малишева, секретар, а потім – другий секретар Харківського обкому партії. У 1963 р. – перший секретар промислового обкому, а у 1964–1972 рр. – перший секретар Харківського обкому партії. У 1972–1983 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У 1983–1986 рр. – міністр торгівлі СРСР. У 1966–1989 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXII–XXVII з'їздів КПРС. У 1960–1966 рр. – кандидат у члени ЦК Компартії України. У 1966–1986 рр. – член ЦК Компартії України. Делегат XX–XXVI з'їздів Компартії України. У 1966–1971 рр. – кандидат у члени Політбюро ЦК, у 1971–1983 рр. – член Політбюро ЦК Компартії України. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, «Знак Пошани», медалями.

ВЕГЕР
ЄВГЕН ІЛЛІЧ
(1899–1938)

Народився у с. Лісцово (нині Костромська обл., Росія) в родині санітарного лікаря. Єврей. Закінчив реальне училище, два курси вищого технічного училища у Москві. Член партії з 1917 р. Після Лютневої революції 1917 р. – інструктор Московської повітової Ради робітничих депутатів. У січні 1918 – березні 1919 рр. – голова Курського губраднаркому, голова та зав. відділом Казанського губкому РКП(б). В 1919–1922 рр. – політпрацівник на Південно-

му фронті, помічник начальника політвідділу Південно-Східного та Кавказького фронтів, член Реввійськради 4-ї армії Східного фронту, а потім Харківського військового округу. З лютого 1923 р. – зав. відділом наркомату фінансів РСФРР. У 1924–1928 рр. – на партійній роботі у Свердловську, Бежицькому р-ні Брянської обл. У 1928–1930 рр. – відповідальний інструктор, заст. зав. організаційно-інструкторським відділом ЦК ВКП(б). У 1930–1933 рр. – перший секретар Кримського обкому ВКП(б). У 1933–1937 рр. – перший секретар Одеського обкому КП(б)У. У 1934–1937 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат X, XIV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1933–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. У лютому 1933 р. – липні 1937 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XII–XIII з'їздів КП(б)У. Нагороджений орденом Червоного Прапора. Репресований. Загинув у 1938. Реабілітований у 1956 р.

ВІННИК
АНАТОЛІЙ ЯКОВИЧ
(1936)

Народився у с. Сиротіно (Белгородська обл., Росія) в селянській родині. Закінчив гірничий технікум, Вищі інженерні курси при Дніпропетровському гірничому інституті. Член партії з 1962 р. Трудову діяльність розпочав у 1954 р. електрослюсарем. У 1957–1960 рр. – працював механіком, головним енергетиком, помічником начальника дільниці на шахтах у м. Торез Донецької обл. У 1961–1969 рр. – на комсомольській роботі: перший секретар Торезького міськкому, потім другий і перший секретар Донецького обкому комсомолу. У 1969–1971 рр. – другий секретар Горлівського міськкому партії, зав. відділом вугільної промисловості Донецького обкому партії. У 1979–1988 рр. – перший секретар Макіївського міськкому партії, другий секретар Донецького обкому партії. З червня 1988 р. по лютий 1990 р. – перший секретар Донецького обкому партії. З квітня 1990 р. – заст. завідуючого відділом Держплану УРСР. Делегат XXVI–XXVII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1976 р. – кандидат у члени ЦК, а з 1988 р. – ЦК Компартії України. З грудня 1988 р. по лютий 1990 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXVI–XXVII з'їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР. Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

ВЛАДИМИРСЬКИЙ
МИХАЙЛО ФЕДОРОВИЧ
(1874–1951)

Народився у м. Арзамас (нині Горьківська обл., Росія) у родині священика і вчительки. Росіянин. Учився на медичних факультетах Томського і Московського (Росія), Берлінського і Гейдельберзького (Німеччина) університетів. Державний іспит на лікаря склав у Казанському університеті. Член партії з 1895 р. У революційному русі з 1895 р. Був пропагандистом та агітатором у робітничих гуртках, брав участь у створенні «Московського робітничого союзу». В 1899 р.

після заслання працював у закордонній організації РСДРП, пов'язаний з газетою «Іскра». У 1903–1905 рр. – на підпільній партійній роботі у Нижньому Новгороді та Москві, член Московського комітету РСДРП, активний учасник грудневого збройного повстання. Після арешту в 1906 р. емігрував до Франції, працював у Паризькій групі більшовиків, у Комітеті закордонних організацій. Після Лютневої революції 1917 р. – член бюро Московського комітету РСДРП(б). У жовтневі дні 1917 р. – один з керівників збройного повстання у Москві. Потім – член Московської Ради робітничих депутатів, працював у міській комуністичній партії, був заст. наркома внутрішніх справ РСФФР. З 1922 р. – заст. Голови РНК УСРР та Голова Держплану, секретар ЦК КП(б)У, голова ЦК КП(б)У, нарком РСІ УСРР. У 1926 – 1927 рр. – заст. голови Держплану СРСР, у 1928–1929 рр. – голова Союзу спілок сільгоспкооперації, у 1930–1934 рр. – нарком охорони здоров'я РСФФР. У 1918–1919 рр. – член ЦК РКП(б), у 1919 – 1920 рр. кандидат у члени ЦК РКП(б). У 1925–1927 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1927–1951 рр. – голова Центральної ревізійної комісії ВКП(б). Делегат VII, VIII, X, XII–XVIII з'їздів ВКП(б). У 1923–1925 рр. – член ЦК КП(б)У, член ЦК КП(б)У. У квітні 1923 р. – грудні 1925 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У, в травні 1924 р. – грудні 1925 р. – член Оргбюро і секретаріату ЦК КП(б)У. Делегат VII–VIII конференцій, IX з'їзду КП(б)У. Обирався членом Президії ВЦВК, ВУЦВК, депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений двома орденами Леніна.

**ВОРОШИЛОВ
КЛИМЕНТ ЄФРЕМОВИЧ
(1881–1969)**

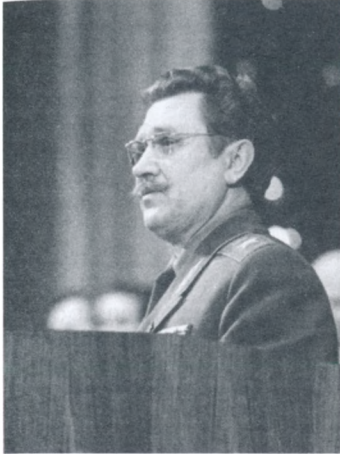
Народився у с. Верхнє (нині у складі Лисичанська Луганської обл.) у родині залізничного сторожа. Українець. Закінчив сільську земську школу. Маршал Радянського Союзу. Член партії з 1903 р. Трудову діяльність розпочав підручним слюсаря на металургійному заводі в Алчевську, потім працював на заводі Гартмана у Луганську. В 1903–1917 рр. брав активну участь у революційному русі на Донбасі, у Баку, Петербурзі, Царицині, входив до складу партійних

комітетів, Рад робітничих депутатів. Був на засланні, ув'язнений. У жовтневі дні 1917 р. – комісар Петрограда. У роки громадянської війни (1918–1920) командував 5-ю Українською армією, групою військ та 10-ю армією під Царицином, був заст. командуючого та членом РВР Південного фронту. З листопада 1918 р. – нарком внутрішніх справ УРСР, командуючий військами Харківського військового округу, 14-ї армії. У 1919–1921 рр. – член РВР 1-ї Кінної армії. У 1921–1940 рр. – командував військами ряду військових округів. З 1925 р. – нарком військових та морських справ, з 1934 р. – нарком оборони СРСР, голова ВР СРСР. Після війни з Фінляндією знятий з посади. З травня 1940 р. призначений заст. Голови РНК, головою Комітету оборони при РНК СРСР. У роки Великої Вітчизняної війни – член Державного комітету оборони та Ставки ВГК, командував військами Північно-Західного напрямку та Ленінградського фронту. У вересні–листопаді 1942 р. керував партизанським рухом на окупованій території СРСР, потім виконував доручення ДКО. Після війни – голова Союзної Контрольної комісії в Угорщині. У 1946–1953 рр. – заст. Голови Ради Міністрів СРСР. До 1960 р. – Голова Президії Верховної Ради СРСР. З 1921 р. – член ЦК КПРС. У 1926–1960 рр. – член Політбюро, а згодом – член Президії ЦК КПРС. Делегат IV–VI, VIII, X–XXIII з'їздів КПРС. У 1919–1921 рр. – член ЦК КП(б)У. У серпні 1919 р. – квітні 1920 р. член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат III з'їзду та V конференції КП(б)У. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Радянського Союзу, Герой Соціалістичної Праці. Герой Монгольської Народної Республіки.

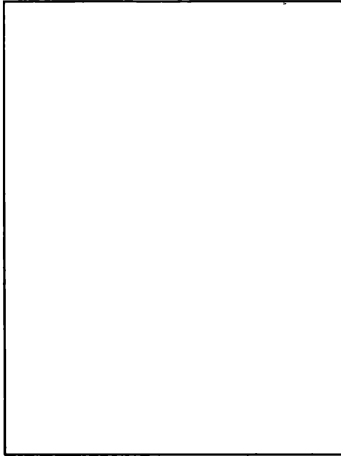
ГАЙОВИЙ
АНТОН ІВАНОВИЧ
(1907–1962)

Народився у с. Залізне (нині смт Новогродівка Донецької обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив гірничий технікум, Вищу партійну школу при ЦК КПРС. Член партії з 1930 р. Трудову діяльність розпочав у 1919 р. у ливарному цеху Горлівського машинобудівного заводу. У 1930–1934 рр. працював у профспілках. У 1936–1941 рр. – на партійній роботі: секретар заводського парткому, другий і перший секретар Горлівського міськкому КП(б)У, секретар Сталінського (Донецького) обкому партії та голова облвиконкому, перший секретар Ворошиловградського (Луганського) обкому КП(б)У. У липні 1942 р. – січні 1943 р. – член військової ради 21-ї армії Донського фронту, потім – перший секретар Ворошиловградського (Луганського) обкому КП(б)У. У 1952–1957 рр. – перший секретар Запорізького, а в 1957–1961 рр. – Дніпропетровського обкому партії. У травні 1961 р. – липні 1962 р. – секретар ЦК Компартії України. У 1956–1962 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XX–XXII з'їздів КПРС. У 1949–1962 рр. – член ЦК Компартії України. У грудні 1957 р. – липні 1962 р. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XV–XXII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, орденом Червоної Зірки, медалями.

ГЕРАСИМОВ
ІВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(1921)

Народився у с. Пестровка (нині Башкир-стан, Росія). Росіянин. Закінчив Військову академію бронетанкових військ, Військову академію Генерального штабу Збройних Сил СРСР. Генерал армії. Член партії з 1942 р. Військову службу розпочав у 1938 р. курсантом Ульяновського бронетанкового училища. У період Великої Вітчизняної війни – помічник і заступник начальника штабу танкової бригади, начальник штабу і заступник командира танкового полку, начальник штабу окремої танкової бригади на ряді фронтів. Після війни – на штабних і командних посадах у танкових військах Далекосхідного, Ленінградського, Київського військових округів. З 1966 р. – начальник штабу і командуючий армією. У 1971–1975 рр. – перший заступник командуючого військами Прикарпатського військового округу, командуючий Північною групою військ (Польща). З 1975 р. – командуючий військами Червонопрапорного Київського військового округу. З 1985 р. – на роботі в Міністерстві оборони СРСР, з 1989 р. – військовий інспектор-радник. У 1976–1981 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1976 р. – член ЦК Компартії України. З 1977 р. – кандидат у члени Політбюро, з 1980 р. по жовтень 1989 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXV–XXVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Народний депутат України. Нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, двома ордена Червоної Зірки, орденами «За службу Батьківщині у Збройних Силах СРСР» 3-го ступеня, медалями. Герой України.

ГКАЛО
МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ
(1897–1939)

Народився у Одесі в селянській родині, яка переїхала до міста. Українець. Закінчив військово-фельдшерську школу в Тбілісі, курси марксизму-ленінізму при Комуністичній академії у Москві (1927). Член партії з 1917 р. У 1915–1917 рр. працював фельдшером у військово-польовому шпиталі на Кавказькому фронті. У період громадянської війни – голова Грозненської Ради робітничих та солдатських депутатів, командував червоногвардійськими та партизанськими загонами. У 1920–1923 рр. – заст. голови Терського облвиконкому та військовий комісар області, секретар Горського обкому РКП(б). У 1923–1926 рр. – зав. організаційним відділом Південно-Східного бюро ЦК ВКП(б), секретар Південно-Кавказького крайкому ВКП(б) у Ростові-на-Дону. У 1927–1930 рр. – член бюро і зав. організаційним відділом Середньоазіатського бюро ЦК ВКП(б), секретар ЦК КП(б) Узбекистану та ЦК КП(б) Азербайджану. У 1930–1932 рр. – заст. зав. розподільним відділом ЦК ВКП(б), зав. організаційним відділом та секретар Московських обласного та міського комітетів ВКП(б). У 1932–1937 рр. – перший секретар ЦК КП(б) Білорусії. У 1937–1938 рр. – перший секретар Харківського обкому КП(б)У. У 1934–1938 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). У 1930–1934 рр. – член Центральної ревізійної комісії ВКП(б). Делегат XII, XIII, XV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1937–1938 рр. – член ЦК КП(б)У, член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIII з'їзду КП(б)У. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора. Репресований. Загинув у 1939 р. Реабілітований у 1955 р.

ГРЕЧКО
АНДРІЙ АНТОНОВИЧ
(1903–1976)

Народився у с. Голодаєвка (нині с. Куйбишево Ростовської обл.). Українець. Закінчив Військову академію ім. М.В. Фрунзе, Військову академію Генерального штабу Збройних Сил СРСР. Маршал Радянського Союзу. Член партії з 1928 р. У Радянській Армії з 1919 р.: боєць 2-ї кав. дивізії 1-ї Кінної армії. З 1926 р. – у кавалерійських частинах Московського військового округу. З 1938 р. – начальник штабу кав. дивізії Білоруського військового округу, потім – у Генеральному штабі. У період Великої Вітчизняної війни – командир 34-ї окремої дивізії Південно-Західного фронту, 5-го кав. корпусу та оперативної групи військ Південного фронту, командуючий 12-ю, 47-ю та 56-ю арміями Закавказького та Північно-Кавказького фронтів. З жовтня 1943 р. – заст. командуючого Воронезьким фронтом, командуючий 1-ю гв. армією на 1-му та 4-му Українських фронтах. У 1945–1953 рр. – командуючий військами Київського військового округу. У 1953–1957 рр. – головнокомандуючий Групою радянських військ у Німеччині, потім – заступник міністра оборони, головнокомандуючий Сухопутними військами. З 1950 р. – головнокомандуючий Об'єднаними Збройними Силами держав – учасниць Варшавського Договору. У 1967–1976 рр. – міністр оборони СРСР У 1952–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1976 рр. – член ЦК КПРС. У квітні 1973 р. – квітні 1976 р. – член Політбюро ЦК КПРС. Делегат XIX–XXV з'їздів КПРС. У 1949–1953 рр. – член ЦК КП(б)У. В січні 1949 р. – жовтні 1953 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XVI–XVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Радянського Союзу. Нагороджений шістьма орденами Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, двома орденами Суворова 1-го ступеня, двома орденами Кутузова 1-го ступеня, двома орденами Б. Хмельницького 1-го ступеня, орденом Суворова 2-го ступеня, медалями, орденами зарубіжних країн, Почесною зброєю.

ГРЕЧУХА
МИХАЙЛО СЕРГІЙОВИЧ
(1902–1976)

Народився у с. Мошни (нині Черкаська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив Харківський автошляховий інститут. Член партії з 1926 р. Трудову діяльність розпочав у 1916 р. робітником цукрового заводу. У 1922–1932 рр. – секретар комсомольського осередку, голова секретаріату райпрофспілки, зав. районним відділом освіти, секретар і голова райвиконкому, зав. відділом окрвиконкому, начальник планового сектору Укршляхбудтресту у Мошнах, Черкасах, Стеблові, Харкові. З 1936 р. – інженер-механік в Управлінні Південної залізниці. У 1938–1939 рр. – секретар Харківського облвиконкому, другий, а потім перший секретар Житомирських обкому та міськкому КП(б)У. З липня 1939 р. – Голова Президії Верховної Ради УРСР. У період Великої Вітчизняної війни – член нелегального ЦК КП(б)У, один з керівників партизанського руху та підпільної боротьби на окупованій території України. У 1954–1959 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У 1959–1961 рр. – заст. Голови Ради Міністрів, потім – радник при Раді Міністрів УРСР. У 1956–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XVIII–XXI з’їздів КПРС. У 1939–1961 рр. – член ЦК Компартії України. У 1939–1961 рр. – член Політбюро, а потім – Президії ЦК Компартії України. Делегат XIV–XXII з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, орденом Богдана Хмельницького 1-го ступеня, медалями.

ГРОМОВ
БОРИС ВСЕВОЛОДОВИЧ
(1943)

Народився у м. Саратов (Росія). Росіянин. Навчався у суворовських військових училищах у Саратові та Калініні (нині Твер), закінчив Ленінградське вище загальновійськове училище ім. С.М. Кірова, Військову академію ім. М.В. Фрунзе, Академію Генерального штабу Збройних Сил СРСР (1984). Генерал-полковник. Член партії з 1966 р. Перебував на різних командних посадах у Радянській Армії. У листопаді 1980 р. – серпні 1982 р. був командиром 5-ї гв. мотострілецької дивізії, яка вела бойові дії на території Афганістану. У 1985–1986 рр. входив до складу оперативної групи Генштабу Радянської армії, а в 1987–1989 рр. командував 40-ю армією в Республіці Афганістан. Після виведення радянських військ з афганської території призначений командуючим Київським військовим округом. У другій половині 1990 р. відкликаний до Москви. У червні 1992 р. – березні 1995 р. працював заступником міністра оборони Російської Федерації. У грудні 1995 р. обраний депутатом Державної Думи, згодом – губернатор Московської області. У червні 1990 р. на XXVIII з'їзді Компартії України обраний членом ЦК і введений до складу членів Політбюро ЦК Компартії України. Герой Радянського Союзу.

ГРИШКО
ГРИГОРІЙ ЄЛИСЕЙОВИЧ
(1906–1959)

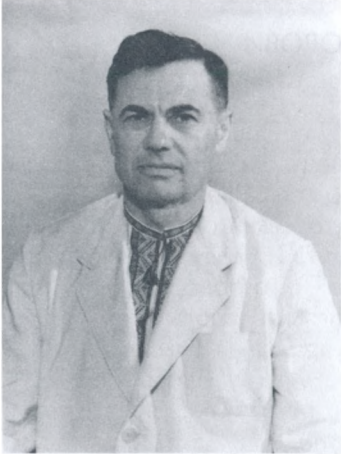
Народився у с. Великофедорівка (нині Миколаївська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив Одеський сільськогосподарський інститут. Член партії з 1930 р. Мав військове звання генерал-майора. Трудову діяльність розпочав у 1933 р. агрономом-інспектором міжобласної комісії з визначення врожаю. У 1934–1936 рр. працював зав. навчальною частиною і викладачем Одеського сільгоспінституту. Потім – відповідальний контролер КПК при ЦК ВКП(б) по Оде-

ській обл., начальник Миколаївського обласного земельного відділу, голова Волинського облвиконкому (1939–1941). У період Великої Вітчизняної війни – уповноважений ЦК КП(б)У з оборонних заходів у Києві та Харкові, член військових рад ряду армій на Південно-Західному, Донському, Сталінградському, Центральному, 1-му і 2-му Білоруських фронтах. У 1946–1951 рр. – голова Тернопільського облвиконкому, перший секретар Херсонських обкому та міськкому партії. У березні 1951 р. – вересні 1952 р. – секретар ЦК КП(б)У, потім – перший секретар Київського обкому партії. З лютого 1957 р. – інспектор ЦК Компартії України. У 1956–1959 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. У 1952–1956 рр. – член Центральної Ревізійної Комісії КПРС. Делегат XIX–XX з'їздів КПРС. У 1949–1959 рр. – член ЦК Компартії України. У вересні 1952 р. – грудні 1957 р. – кандидат у члени Президії ЦК Компартії України. Звільнений за власною заявою у зв'язку з тяжкою хворобою. Делегат XVI–XIX з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений чотирма орденами Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями, польським орденом «Віртуті Мілітарі» IV класу.

ГРИНЦОВ
ІВАН ГРИГОРОВИЧ
(1935)

Народився у с. Павлівка Мар'їнського району Донецької області в селянській родині. Українець. Член партії з 1960 р. Закінчив Луганський сільськогосподарський інститут. Трудову діяльність розпочав у 1957 р. агрономом, потім був головою колгоспу, начальником Мар'їнського райуправління сільського господарства Донецької обл. З травня 1967 р. – на партійній роботі: перший секретар райкому партії, в 1971–1975 рр. – секретар Донецького обкому партії. З квітня 1975 р. – перший секретар Сумського обкому партії. У жовтні 1988 р. обраний секретарем ЦК Компартії України. З 1976 р. – кандидат у члени ЦК КПРС. Член комісії ЦК КПРС з питань аграрної політики. Делегат XXIV–XXVII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1976 р. – член ЦК Компартії України. З жовтня 1988 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Голова комісії ЦК Компартії з питань аграрно-промислового комплексу. Делегат XXIV–XXVII з'їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

ГРУШЕЦЬКИЙ
ІВАН САМІЙЛОВИЧ
(1904–1982)

Народився у с. Комишуваха Катеринославської губернії (нині Запорізька обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив початкове училище, річні курси при АСН, Вищу партійну школу при ЦК КПРС (1959). Член партії з 1928 р. Мав військове звання генерал-майора. Трудову діяльність розпочав у 1922 р. уповноваженим Всеукраїнської профспілки робітників землі та лісу. Очолював сільради та комнезами у ряді районів. У 1930–1937 рр. – на радянській роботі: у Запорізькій області у 1937–1939 рр. працював секретарем облвиконкому, а потім третім секретарем Дніпропетровського обкому КП(б)У. З вересня 1939 р. – другий секретар Станіславського (Івано-Франківського) обкому партії. З червня 1940 р. – перший секретар Чернівецького обкому партії. У період Великої Вітчизняної війни – член військових рад 40-ї армії Воронежського фронту, Степового військового округу, 2-го Українського фронту. У 1944–1949, 1950, 1961, 1962 рр. – секретар, перший секретар Львівського обкому партії, член військової ради Прикарпатського військового округу. У 1951–1961 рр. – перший секретар Волинського обкому партії. У 1962–1966 рр. – голова Комітету партійно-державного контролю, потім Комітету народного контролю УРСР, секретар ЦК Компартії України, заст. Голови Ради Міністрів УРСР, в 1966–1972 рр. – Голова Партійної комісії при ЦК Компартії України. У 1972–1976 рр. – Голова Президії Верховної Ради УРСР, заст. Голови Президії Верховної Ради СРСР. У 1961–1981 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XVIII Всесоюзної партконференції, XIX–XXV з'їздів КПРС. У 1952–1981 рр. – член ЦК Компартії України. У 1962–1972 рр. – кандидат у члени Політбюро (до 1966 р. – Президії), в липні 1972 р. – жовтні 1976 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений шістьма орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Червоного Прапора, орденами Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями.

ГУРЕЄВ
МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ
(1907–1978)

Народився у Самарі (Росія) в робітничій родині. Росіянин. У 1922 р. з батьками переїхав в Україну до Ахтирки. Закінчив сільгосптехнікум, а у 1950 р. – Одеський сільськогосподарський інститут. Член партії з 1943 р. Трудову діяльність розпочав у 1929 р. агрономом. Потім працював старшим агрономом у господарствах та МТС Актюбінської, Миколаївської та Одеської обл. У період Вітчизняної війни – помічник командира роти саперного батальйону (1941–1942). Потім – агроном та директор МТС у Ростовській та Омській областях Росії. У 1944–1954 рр. працював у Одесі: начальником управління обласного земельного відділу, першим заст. голови та головою облвиконкому. У 1954–1960 рр. – заст., перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У 1960–1971 рр. – перший секретар Ворошиловградського (Луганського) обкому партії, голова облвиконкому. Потім пенсіонер. У 1956–1971 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XX–XXIV з’їздів КПРС. У 1954–1960 рр. – член ЦК Компартії України, в 1960–1971 рр. – кандидат у члени ЦК Компартії України. У січні–липні 1956 р. – кандидат у члени Президії, у 1956–1960 рр. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XVIII–XXIV з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

ГУРЕНКО
СТАНІСЛАВ ІВАНОВИЧ
(1936)

Народився у м. Іловайськ Донецької обл. в родині вчителя. Українець. Закінчив механічний факультет Київського політехнічного інституту. Кандидат економічних наук. Член партії з 1961 р. Трудову діяльність розпочав у 1958 р. інженером-технологом, потім – старший інженер, начальник лабораторії на Донецькому машинобудівному заводі ім. 15-річчя ЛКСМ України. У 1963–1964 рр. – старший викладач Донецького політехнічного інституту. З 1964 р. – заст.

головного технолога, головний технолог, заст. головного інженера, головний інженер, а в 1970–1976 рр. – директор Донецького машинобудівного заводу ім. 15-річчя ЛКСМ України. З 1976 р. – секретар Донецького обкому партії, а з березня 1980 р. – заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У березні 1987 р. обраний секретарем ЦК Компартії України. З жовтня 1989 р. – другий секретар ЦК Компартії України, голова комісії ЦК Компартії України з питань організаційно-партійної і кадрової роботи. В червні 1990 р. – серпні 1991 р. – перший секретар ЦК Компартії України. Делегат XXVI–XXVIII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. На XXVI з'їзді Компартії України обраний членом ЦК Компартії України. В липні 1990 р. – серпні 1991 р. – член Політбюро ЦК КПРС. З березня 1987 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК, з жовтня 1989 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Народний депутат СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР. Народний депутат України, голова Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики, управління народним господарством, власності і інвестицій. Нагороджений орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

ДЕПТЯРЬОВ
ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ
(1920–1993)

Народився у Ставрополі у родині робітника-залізничника. Росіянин. Закінчив Московський гірничий інститут. Член партії з 1945 р. Трудову діяльність розпочав у 1942 р. начальником дільниці вентиляції на шахті тресту «Хакас вугілля» Красноярського краю. У січні 1944 р. відряджений на відбудову Донбасу, працював начальником дільниці, помічником головного інженера, головним інженером на шахтах у Ростовській обл. У 1948–1957 рр. – головний інженер, начальник шахти, керуючий трестом «Горезантрацит» у Донецькій обл. У 1957–1962 рр. – секретар Донецького обкому партії, у 1962–1963 рр. – голова Ради народного господарства Донецького економічного р-ну. У січні–червні 1962 р. – секретар, а в 1963–1964 рр. – перший секретар Донецького промислового обкому партії. У 1964–1975 рр. – перший секретар Донецького обкому партії. У 1975–1987 рр. – голова Комітету Української РСР по нагляду за безпечним веденням робіт у промисловості та гірничому нагляді. У 1971–1976 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXIII–XXIV з’їздів КПРС. У 1966–1976 рр. – член ЦК Компартії України. З 1966 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК, у 1971–1976 рр. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXI, XXIII–XXIV з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденами Трудового Червоного Прапора, Дружби народів, медалями.

ДЕМЧЕНКО
МИКОЛА НЕСТОРОВИЧ
(1896–1937)

Народився у м. Лебедин Харківської губернії в селянській родині (нині Сумська обл.). Українець. Закінчив гімназію, два курси медичного факультету Харківського університету. Член партії з 1916 р. У революційному русі з часу навчання в університеті. Після Лютневої революції 1917 р. – голова Лебединської міської Ради робітничих депутатів. У січні–квітні 1918 р. очолював Лебединський повітовий ревком. У 1918–1920 рр. – зав. губернськими земельними відділами у Во-

ронезжі та Самарі, потім член бюро та секретар Самарського губкому РКП(б). У 1921–1923 рр. – голова управління радгоспів наркомзему РСФРР. У 1923–1936 рр. працював в Україні: секретарем Волинського губкому КП(б)У, Київського, Харківського обкомів КП(б)У, Київського окружного КП(б)У, заст. голови ЦК КП(б)У та заст. наркома РСІ УСРР, зав. організаційно-інструкторським відділом ЦК КП(б)У, наркомом земельних справ УСРР. У 1936–1937 рр. на роботі у Москві: перший заст. наркома земельних справ СРСР, нарком зернових і тваринницьких радгоспів СРСР. У 1934–1937 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XIII та XVII з'їздів, XIV–XVII конференцій ВКП(б), VI конгресу Комінтерну. У 1924–1925 рр. – кандидат у члени ЦК, у 1928–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. У 1925–1928 рр. – член ЦК КП(б)У. У червні 1928 р. – березні 1931 р. – кандидат у члени Політбюро, у березні 1931 р. – січні 1937 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. У 1927–1928 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат VIII конференції, IX–XII з'їздів КП(б)У, III Всеукраїнської партконференції, III з'їзду КПЗУ. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК. Нагороджений орденом Леніна. Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1954 р.

ДОБРИК
ВІКТОР ФЕДОРОВИЧ
(1927)

Народився у с. Володимирівка (нині Миколаївська обл.) у родині сільського вчителя. Українець. Закінчив Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту. Член партії з 1954 р. Трудову діяльність розпочав у 1950 р. майстром будівельно-монтажного поїзда на Горьковській залізниці. У 1951–1957 рр. – у Радянській армії. Потім працював заст. головного інженера будівництва Дніпродзержинської ГЕС, був секретарем парткому. З 1961 по 1963 р. – голова виконкому Дніпродзержинської міської Ради депутатів трудящих. З 1963 по 1969 р. – перший секретар Дніпродзержинського міськкому партії. З 1969 р. – перший секретар Івано-Франківського обкому Компартії України. У 1969–1987 рр. – перший секретар Львівського обкому партії. Потім – заст. голови Всесоюзного об'єднання «Союзвнешстройимпорт». У 1971–1985 рр. виїздив за кордон у складі парламентської групи Верховної Ради СРСР. З 1966 р. – кандидат у члени ЦК, у 1971–1989 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXIII–XXVII з'їздів КПРС. У 1966–1969 рр. – кандидат у члени ЦК, а 1969 р. – член ЦК Компартії України. Делегат XXII–XXVII з'їздів Компартії України. У 1976–1987 рр. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Дружби народів, медалями.

ДРОЗДЕНКО
ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ
(1924–1982)

Народився у с. Харкове (нині Чернігівська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту. Заочну Вищу партійну школу при ЦК КПРС. Член партії з 1944 р. У роки Великої Вітчизняної війни: рядовий, командир відділення та взводу в артилерійських частинах Західного, Калінінського, 2-го Прибалтійського та Ленінградського фронтів. З 1949 р. – на комсомольській роботі: перший секретар райкому,

перший секретар Дніпропетровського міськкому і обкому комсомолу; у 1954–1960 рр. – другий, потім перший секретар ЦК ЛКСМУ. З 1960 р. – перший секретар міськкому, з 1962 р. – перший секретар Київського обкому партії. У 1966–1971 рр. – секретар ЦК Компартії України. У 1971–1982 рр. – Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у Соціалістичній Республіці Румунії. У 1966–1971 рр. – кандидат у члени ЦК, у 1971–1986 рр. – член ЦК КПРС. У 1961–1966 рр. – член Центральної ревізійної комісії КПРС. Делегат XX–XXVI з'їздів КПРС. У 1956–1976 рр. – член ЦК Компартії України. У 1963–1966 рр. – кандидат у члени Президії ЦК, у 1966–1971 рр. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XIX–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденами Дружби народів, Червоної Зірки, медалями.

ЄВТУШЕНКО
ДМИТРО МАТВІЙОВИЧ
(1898–1938)

Народився у Ростові-на-Дону в робітничій родині. Росіянин. Закінчив початкову школу, міжнародну ленінську школу в Москві (1930). Член партії з 1920 р. Трудову діяльність розпочав у 1910 р. учнем слюсаря у майстерні в м. Нахичеван-на-Дону. З квітня 1920 р. – інструктор комісії по боротьбі з трудовим дезертирством у Ростові-на-Дону, у жовтні 1920 р. – травні 1921 р. – керівник продзагону Донпродкому. З червня 1921 р. – на партійній роботі: зав. ор-

ганізаційним відділом, відповідальний інструктор, секретар парткомів у Ростові-на-Дону, р-нах Донської обл. У 1927–1928 рр. – уповноважений Економічного управління ОДПУ СРСР. З 1930 р. – зав. сектором міжнародної ленінської школи. У 1932–1937 рр. – в апараті ЦК ВКП(б): інструктор оргпартвідділу, відповідальний інструктор. З квітня 1937 р. в Україні працює другим, а у липні–вересні 1937 р. першим секретарем Одеського обкому КП(б)У. Потім до квітня 1938 р. – перший секретар Київського обкому КП(б)У. Делегат XIII з'їзду КП(б)У. У 1937–1938 рр. – член ЦК КП(б)У. У серпні–вересні 1937 р. – кандидат, а у вересні 1937 р. – квітні 1938 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

ЕЛЬЧЕНКО
ЮРІЙ НИКИФОРОВИЧ
(1929)

Народився у м. Кагарлику (нині Київська обл.) у родині службовця. Українець. Закінчив механічний факультет Київського політехнічного інституту. Член партії з 1953 р. Трудову діяльність розпочав у 1952 р. майстром на Митищинському машинобудівному заводі Московської обл., потім – секретар комітету ВЛКСМ заводу. Після переїзду в Україну в 1955 р. працював інструктором, зав. відділом райкомів партії у Києві; з 1957 р. – секретар, другий секретар Київського міськкому комсомолу. У 1958–1968 рр. – секретар, другий секретар, а потім перший секретар ЦК ЛКСМУ. У 1969–1973 рр. – другий секретар Львівського обкому партії, міністр культури УРСР. У 1973–1980 рр. – зав. відділом пропаганди і агітації ЦК Компартії України. У 1980–1987 рр. – перший секретар Київського міськкому партії. З 1987 р. – секретар ЦК Компартії України. З 1981 р. – член ЦК КПРС. Член ідеологічної комісії ЦК КПРС. Делегат XXII–XXVII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1961 р. з перервами – член ЦК Компартії України. Делегат XXII–XXVII з'їздів Компартії України. З 1981 р. – кандидат у члени Політбюро, з 1982 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Голова комісії ЦК Компартії України з питань міжнаціональних відносин. Народний депутат СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР. Член Президії Верховної Ради УРСР. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

ЗАДІОНЧЕНКО
СЕМЕН БОРИСОВИЧ
(1898–1972)

Народився у м. Кременчук (нині Полтавська обл.) у робітничій родині. Українець. Закінчив ремісниче училище. Член партії з 1919 р. Трудову діяльність розпочав у 1914 р. слюсарем на тютюновій фабриці в Кременчуці. У 1917 р. добровольцем вступив у Червону гвардію. У роки громадянської війни – командир роти 1-го Пролетарського Харківського полку, військомісар зведеного евакогоспіталю 9-ї армії. З 1921 р. – військомісар ветеринарного управління 9-го

корпусу Північно-Кавказького військового округу та Туркестанського фронту. У 1925–1936 рр. – на радянській та господарській роботі у Москві. З серпня 1937 р. – заступник Голови Раднаркому РРФСР. У 1938–1941 рр. – перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У. У період Великої Вітчизняної війни – член Військової Ради Південного фронту, начальник політуправління Наркомзему СРСР, перший секретар Башкирського і Кемеровського обкомів ВКП(б). З травня 1946 р. – у апараті ЦК ВКП(б): інструктор, зав. відділом важкої промисловості, зав. підвідділом, сектором партійних, профспілкових та комсомольських органів; потім перший заст. міністра заготівель СРСР. У 1939–1952 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат XVIII з'їзду ВКП(б). У 1938–1949 рр. – член ЦК КП(б)У, кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIV–XV з'їздів КП(б)У. Нагороджений трьома орденами Леніна, медалями.

ЗАЙЦЕВ
ФЕДІР ІВАНОВИЧ
(1894–1960)

Народився у с. Колпни (нині Орловська обл., Росія) в родині сільського ремісника. Росіянин. Закінчив дворічну початкову школу, курси марксизму при ЦК КП(б)У в Харкові (1924). Член партії з 1915 р. Трудову діяльність розпочав у 1908 р. робітником на металургійному заводі у Юзівці (нині Донецьк). Після Лютневої революції 1917 р. – секретар і заступник голови Юзівської Ради робітничих депутатів. У період громадянської війни – комісар червоногвардійського загону та голова повітревкому у Юзівці, інструктор політвідділу 13-ї армії Південного фронту. У 1920–1923 рр. – секретар Юзівського повітового комітету КП(б)У, голова Донецької губернської контрольної комісії КП(б)У та губернської Ради профспілок. У 1924–1929 рр. – секретар партколегії ЦКК КП(б)У. З 1930 р. – секретар окружному та міськкомів партії у Луганську та Дніпропетровську. У 1932–1933 рр. – секретар ЦК КП(б)У. У 1934–1941 рр. – секретар Західного обкому ВКП(б), уповноважений КПК при ЦК ВКП(б) по Татарії, працював у системі наркомату вугілля СРСР. У період Великої Вітчизняної війни – боєць дивізії народного ополчення, політпрацівник у медичних та військово-шляхових частинах Калінінського, 1-го Українського та Забайкальського фронтів. У 1946–1955 рр. – старший інженер, старший інспектор, начальник відділу в Міністерстві металургійної промисловості СРСР. У 1927–1934 рр. – член ЦКК ВКП(б). У 1934–1939 рр. – член КПК при ЦК ВКП(б). Делегат XIV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1930–1933 рр. – член ЦК КП(б)У. У 1925–1930 рр. – член ЦКК КП(б)У. В червні 1930 р. – червні 1933 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат III, IX з'їздів, V–VI конференцій КП(б)У, I та III Всеукраїнських партконференцій. Обирався членом ВЦВК. Нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями.

**ЗАТОНСЬКИЙ
ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ
(1888–1938)**

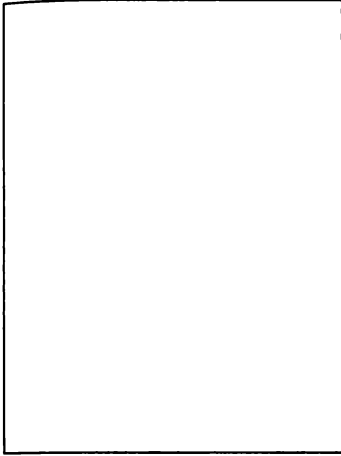
Народився у с. Лисці (нині Хмельницька обл.) у родині волосного писаря. Українець. Закінчив Київський університет. За фахом хімік. Дійсний член АН УРСР. Член Комуністичної партії з 1917 р. У 1912–1917 рр. працював приват-доцентом Київського політехнічного інституту, завідуючим хімічною лабораторією. Брав участь у революційній діяльності з 1905 р., працював у соціал-демократичних організаціях меншовиків. Після Лютневої революції 1917 р. увійшов до Київського комітету РСДРП(б). У жовтні–грудні 1917 р. – член Київського ревкому і секретар комітету РСДРП(б), народний секретар освіти у першому Уряді Радянської України, був його представником при Раднаркомі РСФРР. Під час кайзерівської окупації України – член Бюро по керівництву повстанською боротьбою, Оргбюро по скликанню I з'їзду КП(б)У, входив до складу Закордонного бюро ЦК КП(б)У та ЦВРК. У 1919–1920 рр. – на військово-політичній роботі у Червоній армії, член Тимчасового бюро ЦК КП(б)У і Всеукраїнського нарком освіти УСРР та голова Галицького ревкому. Після громадянської війни – голова Всеукраїнської спілки кооперативних товариств. У 1922–1925 рр. – нарком освіти, начальник політуправління УВО. У 1925–1927 рр. – секретар ЦК КП(б)У, редактор газети «Комуніст». З 1927 р. – голова ЦК КП(б)У та нарком РСІ УСРР, з 1933 р. – нарком освіти УСРР. У 1927–1934 рр. – член ЦК ВКП(б), з 1934 р. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат X, XII–XVII з'їздів ВКП(б), IV конгресу Комінтерну. У 1918–1927, 1934–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. У 1927–1934 рр. – член ЦК КП(б)У. У травні–грудні 1922 р., 1923–1924 рр. – кандидат у члени Політбюро, у лютому–травні 1922 р., 1924–1927, 1934–1937 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. В 1925–1927 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–III, IX–XIII з'їздів, V–VIII конференцій КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР, ВУЦВК. Нагороджений орденом Червоного Прапора. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

ІВАНОВ
АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
(1888–1927)

Народився у с. Кукшево (нині Костромська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. Закінчив початкове училище. Член партії з 1906 р. Трудову діяльність розпочав у 1904 р. у залізничних майстернях. У 1905–1907 рр. вів підпільну партійну роботу серед робітників і солдатів у Володимирській губернії та в Москві, неодноразово заарештовувався, перебував у в'язниці. У 1916 р. працював слюсарем на заводі «Арсенал» у Києві, де очолював більшовицьку

групу. Після Лютневої революції 1917 р. – член Київського комітету РСДРП(б), входив до виконкому Київської Ради робітничих депутатів. У жовтні–листопаді 1917 р. – член Військово-революційного комітету по підготовці збройного повстання у Києві, потім один з керівників січневого (1918) збройного повстання проти Центральної ради. У березні–квітні 1918 р. – член Президії ЦВК України, очолював народний секретаріат внутрішніх справ республіки. У період кайзерівської окупації – уповноважений ЦК РКП(б) у Курську в справі постачання зброї та більшовицької літератури партійним організаціям України, член ЦВРК України. У 1919–1921 рр. – голова Київських губвиконкому і губервкому, член губернського комітету оборони, голова Харківського губвиконкому. У 1921–1925 рр. – секретар ВУЦВК, зав. організаційно-інструкторським відділом ЦК КП(б)У, голова Одеського губвиконкому. У 1925–1927 рр. – член Президії ЦВК СРСР, заступник голови бюджетної комісії та секретар Союзної Ради, одночасно заступник директора Інституту радянського будівництва. У 1924–1925 рр. – кандидат у члени ЦК РКП(б). Делегат VI, XII, XIII з'їздів РКП(б). У 1919–1927 рр. – член ЦК КП(б)У. У грудні 1921 р. – квітні 1923 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат V–VIII конференцій та IX з'їзду КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК.

ІВАНОВ
МИКОЛА ІВАНОВИЧ
(1883–1937)

Народився у Севастополі в робітничій родині. Росіянин. Закінчив чотирикласну початкову школу. Член партії з 1905 р. Трудову діяльність розпочав у 1898 р. слюсарем на механічному заводі в Севастополі, потім працював на підприємствах Павлограда, Таганрога, Катеринослава. Брав участь у революційному русі: у 1906–1908 рр. – складач підпільної друкарні Севастопольської організації РСДРП. У 1911 р. висилається на поселення в м. Великий Устюг

Вологодської губ., де перебував до 1914 р. Потім працював слюсарем на підприємствах Іркутська та Петрограда. Після Лютневої революції 1917 р. – голова Центральної ради металістів у Петрограді, згодом зав. відділом праці Ради комуністів Північно-Західної обл. У 1920–1921 рр. призначається головою Південного бюро Всеросійської Центральної ради професійних спілок у Харкові. У 1921–1937 рр. – на радянській та господарській роботі у Ленінграді: зав. губ. відділом комунального господарства, заст. голови облвиконкому, начальник ряду промислових будівництв. Делегат V конференції КП(б)У. В листопаді 1920 р. – липні 1921 р. – член ЦК КП(б)У, кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1959 р.

ІВАШКО
ВОЛОДИМИР АНТОНОВИЧ
(1932–1994)

Народився у Полтаві в родині робітника-будівельника. Українець. Закінчив Харківський гірничий інститут. Кандидат економічних наук. Член партії з 1960 р. Трудову діяльність розпочав у 1956 р. асистентом кафедри економіки та організації гірничих підприємств Харківського гірничого інституту. У 1962–1973 рр. – на викладацькій та науковій роботі у вузах Харкова: старший викладач, доцент в Інституті гірничого машинобудування, автоматики та обчислювальної техніки,

Інституті радіоелектроніки, в Українському заочному політехнічному інституті. У 1968–1973 рр. – секретар парткому Українського заочного політехнічного інституту. З червня 1973 р. – зав. відділом науки та навчальних закладів, а з квітня 1978 р. – секретар Харківського обкому Компартії України. У січні–липні 1980 р. – партійний радник при ЦК Народно-демократичної партії Афганістану. З 1986 р. – секретар ЦК Компартії України. У квітні 1987 р. – грудні 1988 р. – перший секретар Дніпропетровського обкому партії. З грудня 1988 р. – другий секретар ЦК Компартії України. З вересня 1989 р. по червень 1990 р. – перший секретар ЦК Компартії України. В червні–липні Голова Верховної Ради УРСР. У липні 1990 р. – серпні 1991 р. – заст. Генерального секретаря ЦК КПРС. З 1986 р. – кандидат у члени ЦК КПРС. З квітня 1989 р. – член ЦК КПРС. З грудня 1989 р. – член Політбюро ЦК КПРС. Член комісії ЦК КПРС з питань партійного будівництва та кадрової політики. Делегат XXVI та XXVII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1986 р. – член ЦК Компартії України. В 1981–1986 рр. – член Ревізійної комісії Компартії України, заст. голови. З лютого 1986 р. – кандидат у члени Політбюро, а з січня 1988 р. по вересень 1990 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXVI–XXVII з'їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Член Верховної Ради СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, Дружби народів, медалями.

ІВАЩЕНКО
ОЛЬГА ІЛЛІВНА
(1906–1989)

Народилась у Одесі в робітничій родині. Українка. Закінчила електрофакультет Київського політехнічного інституту. Член партії з 1928 р. Трудову діяльність розпочала у 1921 р. у сільськогосподарській артіль «Надія» на Київщині. У 1925–1929 рр. – інструктор Городищенського райкому комсомолу, зав. столом довідок Черкаського окружного виконкому, бібліотекар Всенародної бібліотеки у Києві. У 1934–1941 рр. – інженер-конструктор, начальник конструкторського відділу, головний конструктор та головний інженер Київського заводу електротехнічної апаратури. У період Великої Вітчизняної війни – головний інженер на підприємствах Омська. У 1944–1950 рр. – директор Київського заводу «Точелектроприлад». З травня 1950 р. – на партійній роботі: другий секретар Київського обкому партії, у травні 1954 р. – січні 1965 р. – секретар ЦК Компартії України. Звільнена з посади за результатами жовтневого (1964 р.) Пленуму ЦК КПРС за власною заявою. У 1956–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1965 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XIX–XXII з'їздів КПРС. У 1952–1966 рр. – член ЦК Компартії України. В 1957–1960 рр. – кандидат у члени Президії, а в 1960–1965 рр. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXII з'їздів Компартії України. Обиралася депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджена трьома орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

КАГАНОВИЧ
ЛАЗАР МОЙСЕЙОВИЧ
(1893–1991)

Народився у с. Кабани (нині смт Поліське Київської обл.) у ремісничій родині. Єврей. Член партії з 1911 р. Трудову діяльність розпочав у 1907 р. в Києві. Працював робітником-взуттєвиком. У 1914–1917 рр. – член Київського та Катеринославського комітетів РСДРП(б), голова Ради робітничих депутатів та член комітету партії у Юзівці (нині Донецьк). У роки громадянської війни – на партійній, радянській та військовій роботі. З 1921 р. – у профспілках, потім – у апараті ЦК РКП(б). У 1924–1925 рр. – секретар ЦК ВКП(б). У 1925–1928 рр. – генеральний секретар ЦК КП(б)У. У 1928–1930 рр. – на керівних посадах у ВЦРПС, потім секретар ЦК ВКП(б). З 1930 р. – перший секретар Московських міськкому та обкому партії, зав. сільськогосподарським та транспортним відділами ЦК ВКП(б). З 1937 р. – заст. Голови РНК СРСР, нарком шляхів сполучення, важкої промисловості, паливної та нафтової промисловості СРСР. У 1942–1945 рр. – член ДКО СРСР, в 1942–1943 рр. – член військових рад Північно-Кавказького та Закавказького фронтів. З грудня 1944 р. – заст. Голови Раднаркому і голова транспортного комітету при Раді Міністрів СРСР, одночасно міністр промисловості будматеріалів СРСР. У березні–грудні 1947 р. – перший секретар ЦК КП(б)У. Потім – заступник, а в 1953–1957 рр. – перший заступник Голови Ради Міністрів СРСР. Водночас у 1956–1957 рр. – голова Комітету РМ СРСР з питань праці і зарплати. На червневому (1957 р.) Пленумі ЦК КПРС як член «антипартійної групи» виведений із складу Президії ЦК та із членів ЦК КПРС. Працював директором Уральського калійного комбінату у Свердловській області (1957–1961). За участь в організації масових репресій у 1961 р. виключений із лав КПРС. У 1923–1924 рр. – кандидат у члени ЦК РКП(б), у 1924–1957 рр. – член ЦК КПРС. У 1926–1930 рр. – кандидат у члени Політбюро, в 1930–1952 рр. – член Політбюро, у 1952–1957 рр. – Президії ЦК КПРС. Делегат XII–XX з'їздів, XII–XVIII конференції КПРС. У 1925–1928, березні–грудні 1947 р. – член ЦК КП(б)У, член Політбюро та Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат IX–X з'їздів КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР, депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений орденами та медалями.

КАЗАНЕЦЬ
ІВАН ПАВЛОВИЧ
(1918)

Народився у с. Лоцмано-Кам'янка (нині у складі м. Дніпропетровська) в селянській родині. Закінчив Дніпропетровський індустріальний технікум, Сибірський металургійний інститут. Член партії з 1944 р. Трудову діяльність розпочав у 1937 р. електриком. Працював майстром кабельних мереж, інженером, начальником дільниці заводських підстанцій на Кузнецькому металургійному заводі. З 1944 р. – начальник зміни, начальник навчально-курсного комбінату, заст.

секретаря парткому, заст. начальника і начальник цеху, парторг ЦК ВКП(б) Єнакіївського металургійного заводу. У 1952–1953 рр. – перший секретар Єнакіївського та Макіївського міськкомів партії. У 1958–1969 рр. – перший секретар Донецького обкому партії. У 1960 р. обраний другим секретарем ЦК Компартії України. У 1963–1965 рр. – Голова Ради Міністрів УРСР. У 1965–1986 рр. – міністр чорної металургії СРСР. Потім – на пенсії. З 1956 р. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1986 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XX–XXVI з'їздів КПРС. У 1954–1966 рр. – член ЦК Компартії України. У 1952–1954 рр. – член Ревізійної комісії Компартії України. У 1960–1965 рр. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XVII–XXII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений п'ятьма орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, медалями.

КАЛЬЧЕНКО
НИКИФОР ТИМОФІЙОВИЧ
(1906–1989)

Народився у с. Кошманівка (нині Полтавська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив школу садівництва, Полтавський сільськогосподарський інститут. Мав військове звання генерал-лейтенанта. Член партії з 1932 р. Трудову діяльність розпочав у 1928 р. агрономом-інструктором, згодом працював старшим агрономом, заст. директором і директором МТС у Полтавській та Чернігівській областях, начальником зернового управління Харківського обласного земельного відділу.

У 1938 р. обраний головою Одеського облвиконкому. У період Великої Вітчизняної війни – член військових рад ряду армій, потім 1-го Українського фронту. У квітні 1946 р. призначений міністром технічних культур УРСР, потім працював міністром радгоспів та міністром сільського господарства України. З травня 1952 р. – перший заст., у 1954–1961 рр. – Голова Ради Міністрів УРСР. У 1962–1976 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР, міністр виробництва та заготівель сільськогосподарських продуктів республіки. Потім на пенсії. У 1952–1956, 1966–1976 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1965 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XIX–XXV з’їздів КПРС. З 1938 р. – кандидат у члени ЦК КП(б)У, у 1946–1981 рр. – член ЦК Компартії України. У вересні 1952 р. – лютому 1976 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XIV–XXV з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений шістьма орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, двома орденами Б. Хмельницького 1-го ступеня, медалями.

КАПТО
ОЛЕКСАНДР СЕМЕНОВИЧ
(1933)

Народився у с. Верхня Тарасівка Томаківського р-ну Дніпропетровської обл. у родині службовця. Українець. Закінчив історико-філологічний факультет Дніпропетровського державного університету. Доктор філософських наук. Член партії з 1955 р. Трудову діяльність розпочав у 1957 р. секретарем Жовтневого райкому комсомолу в Дніпропетровську. У 1958–1961 рр. – секретар Дніпропетровських міськкому та обкому ЛКСМУ. З 1961 р. – заступник відповідального редактора, а потім відповідальний редактор республіканської газети «Комсомольское знамя». У 1966–1972 рр. – другий, згодом перший секретар ЦК ЛКСМУ. У 1972–1978 рр. – секретар Київських міськкому, обкому партії. З 1978 р. – зав. відділом культури ЦК Компартії України. У 1979–1985 рр. – секретар ЦК Компартії України. У 1986–1988 рр. – Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у Республіці Кубі. З березня 1988 р. – перший заст. зав. міжнародним відділом ЦК КПРС, з жовтня 1988 р. – зав. ідеологічним відділом ЦК КПРС. З 1981 р. – кандидат у члени ЦК, а з 1986 р. – член ЦК КПРС. Член ідеологічної комісії ЦК КПРС. Делегат XXV–XXVII з’їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. У 1971–1986 рр. – член ЦК Компартії України. У 1979–1986 рр. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIV та XXVI з’їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Член Верховної Ради СРСР. Обирався депутатом Верховної Ради УРСР. Нагороджений трьома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Дружби народів, медалями.

КАРТВЕЛИШВИЛІ
ЛАВРЕНТІЙ ЙОСИПОВИЧ
(1890–1938)

Народився у м. Самтредіа (нині Грузія) в селянській родині. Грузин. Закінчив реальне училище, навчався у Київському комерційному інституті. Член партії з 1910 р. У революційному русі з часу навчання в інституті. У 1916 р. заарештовується й висилається на проживання до Саратова. У 1917–1918 рр. – член, а потім голова одного з райкомів РСДРП(б) у Києві, на підпільній партійній роботі у Києві та Одесі. У 1919–1920 рр. – член і голова Одеського губ-

кому КП(б)У, редактор газети «Комуніст»; член Реввійськради Південної групи військ 12-ї армії. У 1920–1924 рр. – секретар Київського губкому КП(б)У. У 1923–1928 рр. працював у Закавказзі: другим секретарем Закавказького крайкому ВКП(б), Головою Раднаркому Грузії. У 1929 р. призначається начальником політуправління Українського військового округу, у листопаді 1929 р. – грудні 1930 р. – другий секретар ЦК КП(б)У. У 1931–1935 рр. – секретар Закавказького, Західно-Сибірського та Далекосхідного крайкомів ВКП(б). У 1936–1937 рр. – секретар Кримського обкому ВКП(б). У 1930–1934 рр. – кандидат у члени ВКП(б), у 1934–1937 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат XV–XVII з’їздів ВКП(б). У 1918, 1924–1925, 1929–1930 рр. – член ЦК КП(б)У. У листопаді 1929 р. – грудні 1930 р. – член Політбюро та Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат I, XI з’їздів, VIII конференції КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

КАЧАЛОВСЬКИЙ
ЄВГЕН ВІКТОРОВИЧ
(1926)

Народився у Дніпропетровську в родині службовця. Українець. Закінчив Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту. Член партії з 1947 р. Трудову діяльність розпочав у 1942 р. механіком по ремонту вимірювальної апаратури на заводі у Новосибірську. Згодом помічник машиніста, машиніст, бригадир, заст. начальника депо ст. Пологи Запорізької області, головний інженер, начальник депо ст. Нижньодніпровськ-Вузол. У 1950–1952 рр. був у спец. відрядженні в КНР. У 1962–1967 рр. – директор Дніпропетровського електровозобудівного заводу. З 1967 р. – на радянській та партійній роботі: голова виконкому Дніпропетровської міськради, перший секретар міського комітету партії. З 1974 р. – другий секретар, а з червня 1976 р. – перший секретар Дніпропетровського обкому партії. У 1988–1989 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР, потім – пенсіонер. З 1981 р. – член ЦК КПРС. Делегат XXV–XXVII з’їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1971 р. – член ЦК Компартії України. З 1980 р. – кандидат у члени Політбюро, в 1983–1990 рр. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIV–XXVII з’їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

КВІРИНГ
ЕММАНУІЛ ІОНОВИЧ
(1888–1937)

Народився у с. Фрезенталь (нині с. Новолипівка Саратовської обл. Російської Федерації) в селянській родині. Німець. Закінчив прогімназію, в 1912 р. вчився на політехнічних курсах по комерційно-економічному відділенню у Петербурзі. Доктор економічних наук. Член партії з 1912 р. Трудову діяльність розпочав у 1906 р. учнем аптекаря у Саратові, включився в революційну діяльність. У 1913 р. призначається секретарем більшовицької фракції у IV Державній

думі Росії, з 1912 р. співробітничав у газеті «Правда». В 1914 р. заарештований і висланий із столиці. Після Лютневої революції 1917 р. – член Катеринославського комітету РСДРП(б) і обласного комітету партії Донецько-Криворізького басейну, голова Катеринославської Ради. В грудневі дні 1917 р. керує збройним повстанням за встановлення Радянської влади. Потім – завідуючий відділом ВРНГ РСФРР. У липні 1918 р. – один з організаторів КП(б)У, делегат її першого з'їзду, належав до так зв. «правих», які вважали неможливим відновлення Радянської влади в Україні без військової допомоги РСФРР. У жовтні 1918 р. – квітні 1919 р. – член Закордонного бюро ЦК КП(б)У, на II з'їзді КП(б)У обраний секретарем ЦК. У 1919–1920 рр. – заст. начальника політвідділу 12-ї армії, голова ВРНГ УСРР та Катеринославського губ. ревкому. У 1921–1923 рр. – секретар Донецького губкому КП(б)У. У квітні 1923 р. – квітні 1925 р. – перший, потім Генеральний секретар ЦК КП(б)У. У 1925 р. відкликаний до Москви, де до 1937 р. працював на керівних посадах у ВРНГ СРСР, Держплані СРСР, наркоматі шляхів СРСР. Одночасно був головою правління Дніпробуду, а в 1932–1936 рр. – директором Економічного інституту червоної професури та Інституту економіки Комуністичної академії при ЦВК СРСР. У 1923–1934 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат XII–XVI з'їздів ВКП(б). У 1918–1925 рр. – член ЦК КП(б)У. У 1919–1920, 1923–1925 рр. – член Політбюро та Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–III з'їздів, VI–VIII конференцій КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК, Ради праці та оборони СРСР. Нагороджений орденом «Знак Пошани». Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1956 р.

КИРИЧЕНКО
ОЛЕКСІЙ ІЛАРІОНОВИЧ
(1908–1975)

Народився у с. Чернобаївка (нині Херсонська обл.) у робітничій родині. Українець. Закінчив Азово-Чорноморський інститут інженерів-механіків соціалістичного землеробства (1936). Мав військове звання генерал-майора. Член партії з 1930 р. Трудову діяльність розпочав наймитом. Потім – робітник каменоломні, залізниці, тракторист. З 1928 р. – інструктор-механік у зернорадгоспах Казахстану та Херсонщини. Після 1936 р. – зав. навчальною частиною та викладач технікуму механізації сільського господарства у м. Ахтирка (нині Сумська обл.). З березня 1938 р. – на роботі в апараті ЦК КП(б)У: інструктор, зав. сектором кадрів, зав. транспортним відділом. У травні 1941 р. обраний секретарем ЦК КП(б)У по промисловості. У період Великої Вітчизняної війни – член військових рад Південно-Західного, Донського, Південного та 4-го Українського фронтів. У січні 1944 р. – липні 1945 р. – секретар ЦК КП(б)У по кадрах. У 1945–1949 рр. – перший секретар Одеських обкому і міськкому КП(б)У. З грудня 1949 р. – другий секретар, в 1953–1957 рр. – перший секретар ЦК Компартії України. У 1957–1959 рр. – секретар ЦК КПРС. У січні–червні 1960 р. – перший секретар Ростовського обкому партії. У 1960–1962 рр. – директор дизельного заводу, потім Пензенського науково-дослідного інституту приладобудування. У 1952–1961 рр. – член ЦК КПРС. У травні 1953 р. – січні 1961 р. – кандидат у члени Президії, потім член Президії ЦК КПРС. Делегат XIX–XXI з’їздів КПРС. У 1949–1960 рр. – член ЦК Компартії України. В грудні 1949 р. – грудні 1957 р. – член Політбюро, потім – Президії ЦК Компартії України. Делегат XVI–XIX з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденом Кутузова 2-го ступеня, медалями.

КІРКІЖ
КУПРІЯН ОСИПОВИЧ
(1888–1932)

Народився у с. Смолянка (нині Вітебська обл., Білорусія) в селянській родині. Росіянин. Закінчив двокласне народне училище. Член партії з 1910 р. Трудову діяльність розпочав у 1903 р., згодом працював слюсарем на підприємствах Києва, Риги, Харкова, брав активну участь у революційному русі. Після Лютневої революції 1917 р. – голова заводського комітету на ВЕК (нині Харківський електромеханічний завод), керівник більшовицької організації Пе-

тинського (нині Заводського) району міста, член Харківського комітету РСДРП(б), міської Ради робітничих депутатів. У період Жовтневої революції та громадянської війни – голова колегії артилерійського заводу в Москві, особливо уповноважений військового відомства у Курську та Харкові, комісар бригади і дивізії, начальник тилу 14-ї армії. У 1920–1925 рр. на господарській та партійній роботі у Харкові: зав. центральною електростанцією, заст. голови губвиконкому, секретар губкому та окружкому КП(б)У. У грудні 1925 р. – листопаді 1926 р. – секретар ЦК КП(б)У. З листопада 1926 р. – голова ЦКК КП(б)У, нарком РСІ УСРР, голова бюджетної комісії ВУЦВК. У 1927–1929 рр. – секретар ЦК КП(б)У Узбекистану, в 1929–1932 рр. – голова ЦК спілки радторгслужбовців, потім – ЦК спілки машинобудівників. У 1924–1925 рр. – кандидат у члени ЦК, у 1925–1930 рр. – член ЦК ВКП(б). На XVI з'їзді був обраний членом ЦКК ВКП(б). Делегат XIII–XVII з'їздів ВКП(б). У 1923–1927 рр. – член ЦК КП(б)У. У грудні 1925 р. – листопаді 1926 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат VI, VII, VIII конференцій, IX з'їзду КП(б)У. Загинув у автомобільній катастрофі. Нагороджений орденом Червоного Прапора.

КЛИМЕНКО
ІВАН ЄВДОКИМОВИЧ
(1891–1937)

Народився у с. Рівчаки Чернігівської губернії (нині Сумська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив церковнопарафіяльну школу. Член партії з 1912 р. Трудову діяльність розпочав у 1905 р. друкарем у Києві, де брав участь у революційному русі. У 1912–1917 рр. неодноразово заарештовувався, був ув'язнений, перебував у засланні, вів нелегальну партійну роботу в Ростові, Полтаві, Харкові, Іркутську, Верхньо-Удинську, Новомиколаївську. Після Лютневої революції 1917 р. – секретар Спілки друкарів, член Центральної ради фабзавкомів. У січніві дні 1918 р. – голова страйкового комітету, активний учасник збройного повстання у Києві. У березні–квітні 1918 р. – народний секретар праці України. У 1918–1920 рр. – член підпільних партійних комітетів у Харкові та Одесі, комісар 45-ї стрілецької дивізії, голова Житомирського військревкому, заступник голови губревкому та голова Київського губкому КП(б)У. Після громадянської війни – голова Одеського та Катеринославського губвиконкомів, виконував доручення ЦК КП(б)У в Запорізькій губернії. У 1922–1925 рр. очолював наркомат земельних справ УСРР. У 1925–1927 рр. – другий секретар ЦК КП(б)У. У 1927–1929 рр. – заст. наркома земельних справ СРСР та РСФРР, голова Трактороцентру і Спілки сільськогосподарської кооперації. У 1930–1937 рр. – голова Сибірського крайвиконкому, начальник Середньо-Азіатської та Рязансько-Уральської залізниць, член колегії наркомату шляхів СРСР, заст. начальника зернового управління наркомату земельних справ СРСР. У 1925–1934 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XI, XIII–XVII з'їздів ВКП(б), XIV–XVII конференцій ВКП(б). У 1921 р. – 1927 р. – член ЦК КП(б)У. В січні 1925 р. – жовтні 1927 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. У травні 1924 р. – жовтні 1927 р. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–II та IX з'їздів КП(б)У, VI–VIII конференцій КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР, ЦВК РСФРР та ВУЦВК. Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1956 р.

КЛИМЕНКО
ВАСИЛЬ КОСТЯНТИНОВИЧ
(1906–1984)

Народився у с. Петрівці Катеринославської губернії (нині Донецька обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив хіміко-технологічний факультет Київського політехнічного інституту. Член партії з 1929 р. Трудову діяльність розпочав у 1915 р. наймитом. Потім працював на шахті, зав. клубом у с. Петрівці. У 1935–1941 рр. – інженер-технолог, начальник цеху, директор ізоляторного заводу у Слов'янську Донецької обл. З березня 1941 р. – на партійній роботі: секретар

Донецького обкому КП(б)У, у грудні 1941 р. – серпні 1943 р. – секретар Башкирського обкому ВКП(б). У 1943–1944 рр. – помічник секретаря Донецького обкому КП(б)У по хімічній промисловості. У 1944–1947 рр. – другий секретар Донецького міськкому КП(б)У, в 1947–1951 рр. – другий секретар Донецького обкому партії, інспектор ЦК КП(б)У. У 1951–1961 рр. – перший секретар Ворошиловградського (Луганського) обкому партії. У березні 1961 р. – березні 1971 р. – голова Української Республіканської Ради професійних спілок. У 1956–1971 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XX–XXIV з'їздів КПРС. У 1952–1976 рр. – член ЦК Компартії України. У 1966–1971 рр. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, медалями.

КОЗАЧЕНКО
ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ
(1950)

Народився в с. Самгородок Сквирського району Київської області. Українець. Закінчив середню школу. Член партії з 1979 р. Від 1971 р. працював бригадиром комплексної бригади Київського науково-виробничого об'єднання «Більшовик». Був секретарем цехової парт-організації, кандидатом у члени Київського міськкому Компартії України. На XXVIII з'їзді Компартії України в червні 1990 р. обраний членом ЦК, а на післяз'їздівському пленумі – членом

Політбюро ЦК Компартії України. Нагороджений двома медалями.

КОЛОМІЄЦЬ
ЮРІЙ ПАНАСОВИЧ
(1925)

Народився у с. Христинівка Київської губернії (нині Черкаська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив агрономічний факультет Уманського сільськогосподарського інституту. Член партії з 1953 р. У 1979 р. обраний членом президії Південного відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна. У 1944–1945 рр. у Радянській Армії, учасник бойових дій. Трудову діяльність розпочав у 1948 р. лаборантом пункту «Головзаготсортзер-

но» Христинівського р-ну Київської (нині Черкаської) обл. З 1954 р. – агроном колгоспу, головний агроном МТС. З 1958 р. – начальник райсільгоспінспекції, заст. голови райвиконкому, другий секретар Бабанського райкому партії, голова райвиконкому, перший секретар Гельм'язівського райкому партії, начальник Дробівського виробничого колгоспно-радгоспного управління Черкаської обл. З 1963 р. – зав. сільськогосподарським відділом, секретар Черкаського обкому партії. З 1970 р. – заступник, перший заст. міністра сільського господарства УРСР. У 1977 р. призначений міністром радгоспів УРСР. З 1979 р. – перший заст. Голови Держплану УРСР. З 1980 р. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР, водночас у 1985–1989 рр. – голова агропромислового комітету Української РСР. У 1978–1980 рр. був головою правління Українського відділення товариства радянсько-болгарської дружби. Кандидат у члени ЦК КПРС з 1981 р. Делегат XXVI–XXVII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1976 р. – кандидат у члени ЦК, а з 1981 р. – член ЦК Компартії України. Делегат XXV–XXVII з'їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, трьома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня, медалями.

КОМЯХОВ
ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ
(1921–1966)

Народився на ст. Слов'янськ (нині Донецька обл.). Українець. Закінчив Гришинський агротехнікум (Донбас), Одеський сільськогосподарський інститут. Член партії з 1941 р. Трудову діяльність розпочав у 1939 р.: зав. виробничою ділянкою, старший агроном Оріхівської МТС (нині Запорізька обл.). Після служби в армії працював у Миколаївському обласному земельному відділі, потім – заст. начальника Кіровоградського обласного земельного відділу. У період

Великої Вітчизняної війни: на командних посадах в авточастинах Волхівського, 3-го Прибалтійського та 2-го Білоруського фронтів. У 1945–1953 рр. – начальник земельного відділу, голова Кіровоградського облвиконкому. В 1953–1962 рр. – перший секретар Сумського, Кримського та Полтавського обкомів партії. У 1962–1966 рр. – секретар ЦК Компартії України. Раптово помер у жовтні 1966 р. У 1956–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1966 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XX–XXIII з'їздів КПРС. У 1954–1966 рр. – член ЦК Компартії України. У грудні 1962 р. – жовтні 1966 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXIII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 1 та 2-го ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями.

КОН
ФЕЛІКС ЯКОВИЧ
(1864–1941)

Народився у Варшаві в родині купця 1-ї гільдії. Єврей. Закінчив класичну гімназію, навчався на юридичному факультеті Варшавського університету. Член партії з 1918 р. Брав активну участь у революційному русі в Польщі, член партій «Солідарність» та «Пролетаріат». У 1884 р. засуджений до 10 років каторжних робіт, які відбував на Карі (Східний Сибір). У 1891–1904 рр. на поселенні в Якутії. Після звільнення – член ЦК Польської партії соціалістичної, з 1907 р. емігрував. У травні 1917 р. повернувся до Росії. Після об'єднання «Соціал-демократії Королівства Польського та Литви» з ППС «лівницею» і утворення Комуністичної партії Польщі вступив до лав РКП(б). У 1919–1920 рр. – член колегії Наркомату закордонних справ УСРР, редактор газети «Глос комуністи», що виходила в Києві польською мовою, член Київського губкому КП(б)У, Польського бюро ЦК КП(б)У, Польського тимчасового ревкому. У березні–грудні 1921 р. – перший секретар ЦК КП(б)У, потім начальник Українського політуправління Червоної армії. У 1922–1923 рр. – секретар виконкому Комінтерну, в 1924–1935 рр. – член Інтернаціональної контрольної комісії виконкому Комінтерну. У 1925–1930 рр. – зав. сектором мистецтв наркомату освіти РСФРР, голова Всесоюзного комітету радіомовлення. У 1933–1941 рр. зав. музейним відділом Наркомату освіти РРФСР, редактор журналу «Наша страна». Делегат ІХ, ХІ, ХІV–ХVІІ з'їздів ВКП(б). У 1920–1922 рр. – член ЦК КП(б)У. В листопаді 1920 р. – березні 1921 р. – кандидат, а у березні–грудні 1921 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат ІV–VІ конференцій КП(б)У. Обирався членом Президії ЦВК СРСР, ВУЦВК.

КОНЕВ
ІВАН СТЕПАНОВИЧ
(1897–1973)

Народився у с. Лодейне (нині Кіровська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. Закінчив Військову академію ім. М.В. Фрунзе. Маршал Радянського Союзу. Член партії з 1918 р. З 1918 р. – на командно-політичних посадах у Радянській Армії. Після 1934 р. – командир дивізії, корпусу, командуючий 2-ю Червонопрапорною Далекосхідною армією. У 1940–1941 рр. – командуючий військами Забайкальського та Північно-Кавказького військових округів. У період Великої Вітчизняної війни – командуючий 19-ю армією Західного фронту, військами Західного, Калінінського, Північно-Західного, Степового, 2-го Українського фронтів. У 1945–1946 рр. – головнокомандуючий Центральною групою радянських військ та верховний комісар від СРСР по Австрії. У 1946–1950 рр. – заст. міністра Збройних Сил СРСР, головнокомандуючий Сухопутними військами. У 1950–1951 рр. – заст. військового міністра СРСР. У 1951–1956 рр. – командуючий військами Прикарпатського військового округу. В 1956–1960 рр. – головнокомандуючий Об'єднаними Збройними Силами держав – учасників Варшавського Договору. В 1961–1962 рр. – головнокомандуючий Групою радянських військ у Німеччині. З квітня 1962 р. – генеральний інспектор Групи генеральних інспекторів Міністерства оборони СРСР. У 1939–1952 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б), у 1952–1971 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XVIII – XXIII з'їздів КПРС. У 1952–1956 рр. – член ЦК Компартії України, у березні 1954 р. – січні 1956 р. – кандидат у члени Президії ЦК Компартії України. Делегат XVII–XVIII з'їздів Компартії України. Обирався членом ВЦВК, депутатом Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Радянського Союзу. Нагороджений сімома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, трьома орденами Червоного Прапора, найвищим військовим орденом «Перемога», двома орденами Суворова 1-го ступеня, двома орденами Кутузова 1-го ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями, орденами зарубіжних країн.

КОРНИЄНКО
АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ
(1938)

Народився у с. Полствин Канівського р-ну Київської (нині Черкаської) обл. у селянській родині. Українець. Закінчив Київський технологічний інститут легкої промисловості. Член партії з 1961 р. Трудову діяльність розпочав у 1960 р. на підприємствах Києва. Працював майстром, начальником цеху Київської взуттєвої фабрики № 1. З 1962 р. – на комсомольській роботі: другий, згодом перший секретар Київського міськкому комсомолу, секретар обкому ЛКСМУ.

В 1971–1972 рр. працював першим секретарем Шевченківського райкому партії Києва. З 1972 р. – другий, а потім перший секретар ЦК ЛКСМУ. У 1983–1987 рр. – перший секретар Тернопільського обкому партії. У 1987 р. затверджений зав. відділом організаційно-партійної роботи ЦК Компартії України. З лютого 1989 р. – заст. зав. відділом партійного будівництва і кадрової роботи ЦК КПРС. У липні 1989 р. – серпні 1991 р. був першим секретарем Київського міськкому партії. Делегат XXV–XXVII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. Член ЦК Компартії України з 1976 р. З жовтня 1989 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIV–XXVII з'їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Дружби народів, медалями.

КОРНІЄЦЬ
ЛЕОНІД РОМАНОВИЧ
(1901–1969)

Народився у м. Бобринець (нині Кіровоградська обл.). Українець. Закінчив гімназію, профтехнікум, навчався у Бакинському політехнічному інституті. Член партії з 1926 р. Трудову діяльність розпочав у 1918 р. наймитом. Деякий час працював діловодом в управлінні міліції у Бобринці. У 1925–1930 рр. – на роботі в установах народної освіти. В 1930–1931 рр. – заст. голови Ново-празького райвиконкому. 3 червня 1931 р. – на партійній роботі: зав.

відділом, заст. секретаря, другий та перший секретар ряду райкомів партії Дніпропетровської обл. У лютому–серпні 1938 р. – виконував обов'язки другого секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У. У серпні 1938 р. обирається Головою Президії Верховної Ради УРСР, а у вересні 1939 р. призначається Головою Раднаркому УРСР. У період Великої Вітчизняної війни – член військових рад Південного, Північно-Кавказького фронтів, військ Чорноморської групи, Воронезького фронту, член нелегального ЦК КП(б)У. У 1944–1950 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР, потім заст. Голови Ради Міністрів УРСР. 3 листопада 1953 р. – міністр заготівель СРСР, член Бюро по сільському господарству та заготівлях при Раді Міністрів СРСР. У 1956–1961 рр. – міністр хлібопродуктів СРСР, голова Державного комітету Ради Міністрів СРСР по хлібопродуктах. У 1961–1969 рр. – перший заст., потім голова Державного комітету заготівель Ради Міністрів СРСР. У 1939–1952 рр. – член ЦК ВКП(б), в 1952–1969 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XVIII–XXIII з'їздів КПРС. У 1938–1954 рр. – член ЦК Компартії України, а також член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XIV–XVIII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР і УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Червоного Прапора, Богдана Хмельницького 1-го ступеня і Вітчизняної війни 1-го ступеня.

КОРНИЙЧУК
ОЛЕКСАНДР ЄВДОКИМОВИЧ
(1905–1972)

Народився на ст. Христинівка Київської губернії (нині Черкаська обл.) у родині робітника-залізничника. Українець. Закінчив робфак і літературний факультет Київського інституту народної освіти. Дійсний член АН СРСР та АН УРСР. Член партії з 1940 р. Трудову діяльність розпочав з 1920 р. робітником на залізниці. У 1929–1934 рр. – редактор-сценарист на Київській та Одеській кіностудіях, в «Укрфільмі». З 1934 р. займався літературною діяльністю. У 1938–

1941 рр. – голова Спілки радянських письменників України. У період Великої Вітчизняної війни: нач. бюро агітації і пропаганди Політуправління Південно-Західного фронту, агітатор Головного політичного управління Червоної армії. У 1943–1944 рр. – заст. наркома, нарком закордонних справ УРСР. У 1944–1945 рр. – голова Комітету в справах мистецтв при Раднаркомі УРСР. У 1946–1953 рр. – очолював правління Спілки радянських письменників України. У 1953–1954 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. З 1954 р. – на творчій роботі. Був Головою Верховної Ради УРСР, заст. голови Всесоюзного Комітету захисту миру, членом Бюро Міжнародної Ради Миру. У 1952–1972 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XIX–XXIV з'їздів КПРС. У 1949–1972 рр. – член ЦК Компартії України. У березні–червні 1954 р. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденами Червоного Прапора, Червоної Зірки, медалями. Лауреат Державних премій СРСР, Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка.

КОРНЮШИН
ФЕДІР ДАНИЛОВИЧ
(1893–1938)

Народився у с. Данилівка (нині Калузька обл., Росія) в родині сільського ремісника. Росіянин. Закінчив сільську школу, загальноосвітні курси в Одесі (1919). Член партії з 1917 р. Трудову діяльність розпочав у 1905 р. чорноробом у Одесі. У 1914–1917 рр. перебував у армії, брав участь у революційному русі. З вересня 1917 р. – робітник ковбасної фабрики в Одесі. У роки громадянської війни – член Одеського об'єднаного ревкому, зав. військовим відділом Одеського губкому КП(б)У, голова Тираспольського повітового ревкому. У 1921–1924 рр. – голова Миколаївської губпрофради, відповідальний секретар та заст. голови ВУРПС. У квітні 1924 р. – березні 1928 р. на партійній роботі: секретар Одеського губкому КП(б)У, зав. організаційно-розподільчим відділом, а потім секретар ЦК КП(б)У, секретар Київського окружного КП(б)У. У березні 1928 р. призначається головою Центральної ради народного господарства Казахської РСР, потім деякий час працює членом колегії наркомату торгівлі СРСР, головою Комітету в справах друку. У 1929–1933 рр. – член колегії, голова правління «Союзм'ясо» Наркомпостачу СРСР. У 1933–1938 рр. – начальник політуправління наркомату харчової промисловості СРСР. Делегат X, XII, XIV, XV, XVII з'їздів ВКП(б). У 1923–1924 рр. – кандидат, у 1924–1928 рр. – член ЦК КП(б)У. В 1926–1928 рр. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. В 1923–1926 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат VII–VIII конференцій, IX–X з'їздів КП(б)У. Нагороджений орденом Леніна. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

КОРОТЧЕНКО
ДЕМ'ЯН СЕРГІЙОВИЧ
(1894–1969)

Народився у с. Погрібки Чернігівської губернії (нині с. Коротченкове Сумської обл.) в селянській родині. Українець. Закінчив початкову сільську школу, курси марксизму-ленінізму при ЦК ВКП(б). Член партії з 1918 р. Трудову діяльність розпочав у 1910 р. чорноробочим у м. Шостка. У 1915–1917 рр. проходив службу у морській артилерії м. Ревель (нині Таллінн, Естонія), брав участь у революційному русі. Після Жовтневої революції – уповноважений по розподілу землі, організатор партизанських загонів та місцевих органів Радянської влади в ряді сіл Чернігівщини. З 1920 р. – на партійній роботі: секретар Чернігівського, а потім Первомайського окружкомів КП(б)У. З 1930 р. працював у Москві: інструктором політвідділу Наркомзему СРСР, секретарем Бауманського і Першотравневого райкомів Московського міського партії; з червня 1937 р. – перший секретар Західного обкому ВКП(б). У листопаді 1937 р. призначається першим секретарем Дніпропетровського обкому КП(б)У. У 1938–1939 рр. – голова Раднаркому УРСР. У липні 1939 р. обраний третім секретарем ЦК КП(б)У. У період Великої Вітчизняної війни – уповноважений Державного Комітету Оборони СРСР на ряді оборонних підприємств Уралу, у жовтні 1942 р. – червні 1943 р. – член нелегального ЦК КП(б)У, один з керівників партизанського руху. У 1946–1947 рр. – другий секретар ЦК КП(б)У, секретар ЦК КП(б)У по промисловості. До січня 1954 р. – Голова Ради Міністрів УРСР. У 1954–1969 рр. – Голова Президії Верховної Ради УРСР, заст. Голови Президії Верховної Ради СРСР. У 1939–1969 рр. – член ЦК КПРС. У 1952–1953 рр. – член Президії ЦК КПРС, у 1956–1961 рр. – кандидат у члени Президії ЦК КПРС. Делегат XIV–XXIII з'їздів Компартії України. У 1938–1969 рр. – член ЦК Компартії України, член Політбюро (в 1952–1966 рр. Президії) ЦК Компартії України, членом Верховних Рад СРСР і УРСР Герой Соціалістичної Праці (1964). Нагороджений сімома орденами Леніна, орденами Суворова 1-го ступеня і Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями.

КОСІОР
СТАНІСЛАВ ВІКЕНТІЙОВИЧ
(1888–1939)

Народився у м. Венгров (нині Варшавське воєводство, Польща) в робітничій родині. Поляк. Закінчив початкове заводське училище в Донбасі. Член партії з 1907 р. У період укладання Брестського миру 1918 р. примикав до «лівих комуністів». Трудову діяльність розпочав у 1903 р. на металургійному заводі у Сулині (нині Ростовська обл.). У 1907–1915 рр. вів підпільну партійну роботу на Донбасі, у Харкові, Полтаві, Києві, Москві. За участь у революційному русі засланий до Іркутської губернії. Після Лютневої революції 1917 р. – член Нарвсько-Петергофського райкому РСДРП(б), виконавчої комісії Петроградського комітету партії. У жовтневі дні – комісар ВРК при Петроградській Раді робітничих та солдатських депутатів. З весни 1918 р. працював на Україні: народним секретарем фінансів, членом Оргбюро по скликанню I з'їзду КП(б)У. Входив до складу Закордонного бюро ЦК КП(б)У, був секретарем Київського підпільного обкому партії, членом виконкому Ради робітничих депутатів. У травні–серпні 1919 р. виконував обов'язки секретаря ЦК КП(б)У, очолював Зафронтове бюро ЦК КП(б)У. У квітні–листопаді 1920 р. – секретар ЦК КП(б)У. Після громадянської війни – заст. наркома продовольства УСРР, зав. оргвідділом ЦК КП(б)У, перший секретар Сибірського бюро ЦК РКП(б). У 1925–1928 рр. – секретар ЦК КП(б). У 1928–1938 рр. – генеральний секретар, а з 1934 р. – перший секретар ЦК КП(б)У. З січня 1938 р. – заст. Голови РНК СРСР, голова Комісії Радянського Контролю. У 1923–1924 рр. – кандидат у члени ЦК РКП(б), у 1924–1938 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1927–1930 рр. – кандидат у члени Політбюро, у 1930–1938 рр. – член Політбюро ЦК ВКП(б). Делегат VI, XII–XVII з'їздів ВКП(б), VI та VII конгресів Комінтерну. У 1918–1922, 1928–1938 рр. – член ЦК КП(б)У. У 1919–1920, 1922, 1928–1938 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. У 1920–1922, 1928–1938 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–III, XI–XIII з'їздів, IV–VI конференцій КП(б)У. Обирався членом Президії ЦВК СРСР та ВУЦВК, депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений орденом Леніна. Репресований у 1938 р. Загинув у лютому 1939 р. Реабілітований у 1956 р.

КОШОВИЙ
ПЕТРО КИРИЛОВИЧ
(1904–1976)

Народився у м. Олександрія (нині Кіровоградська обл.). Українець. Закінчив Військову академію ім. М.В. Фрунзе, Вищі академічні курси при Військовій академії Генерального штабу Збройних Сил СРСР. Маршал Радянського Союзу. Член партії з 1925 р. У Радянській Армії з 1920 р.: боєць 8-ї кавдивізії Червоного козацтва, командир взводу у кавбригаді Московського військового округу, а потім ескадрону Об'єднаної військової школи ВЦВК. У 1932–1935 рр. – начальник полкової школи, начальник штабу кавполку. У 1939–1941 рр. – начальник штабу 15-ї кавдивізії, командир 65-ї стрілецької дивізії Забайкальського військового округу. У період Великої Вітчизняної війни – командир 65-ї та 24-ї стрілецької дивізій на Волховському, Сталінградському та Південному фронтах. У 1943–1945 рр. – командир 63-го, 71-го та 36-го гвардійських стрілецьких корпусів 4-го Українського та 3-го Білоруського фронтів. Після війни – командуючий армією, у 1955–1957 рр. – перший заст. головнокомандуючого Групою радянських військ у Німеччині, з 1957 р. – командуючий військами Сибірського, а в 1960–1965 рр. – Київського військових округів. У 1965–1969 рр. – головнокомандуючий Групою радянських військ у Німеччині. З жовтня 1963 р. – генеральний інспектор Групи генеральних інспекторів Міністерства оборони СРСР. У 1956–1971 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XX–XXIII з'їздів КПРС. У 1961–1966 рр. – член ЦК Компартії України, кандидат у члени президії ЦК Компартії України. Делегат XXII з'їзду КП України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Радянського Союзу. Нагороджений п'ятьма орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, трьома орденами Червоного Прапора, орденами Б. Хмельницького 1-го ступеня, Суворова 2-го ступеня, двома орденами Кутузова 2-го ступеня, медалями, орденами зарубіжних країн.

КРАВЧУК
ЛЕОНІД МАКАРОВИЧ
(1934)

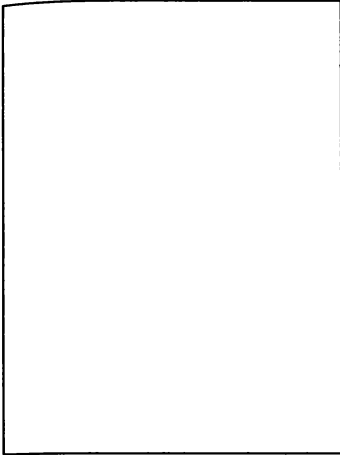
Народився у с. Великий Житин Волинського воєводства Польщі (нині Рівненська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив кооперативний технікум, економічний факультет Київського державного університету, Академію суспільних наук при ЦК КПРС. Кандидат економічних наук. Член партії з 1958 р. Трудову діяльність розпочав у 1958 р. викладачем політекономії технікуму у м. Чернівці. З 1960 р. – на партійній роботі: консультант-методист Будинку

політпросвіти, лектор, пом. секретаря, зав. відділом пропаганди та агітації Чернівецького обкому партії. З 1970 р. – в апараті ЦК Компартії України: зав. сектором, інспектор ЦК, перший заст. зав. відділом. У 1980–1989 рр. – зав. відділом пропаганди та агітації, ідеологічним відділом ЦК Компартії України. З жовтня 1989 р. – секретар ЦК Компартії України. Голова ідеологічної Комісії ЦК Компартії України, в червні–липні 1990 р. – другий секретар ЦК Компартії України, у липні 1990 р. – листопаді 1991 р. – голова Верховної Ради України, з 1 грудня 1991 р. по червень 1994 р. – Президент України. Народний депутат України з березня 2002 р., керівник фракції СДПУ (о) у Верховній Раді України. У липні 1990 р. – серпні 1991 р. – член ЦК КПРС. Делегат XXVI–XXVIII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1981 р. член ЦК Компартії України, з жовтня 1989 р. – кандидат у члени, а з 1990 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXVI–XXVIII з'їздів Компартії України. Депутат Верховної Ради УРСР. Голова Комісії Верховної Ради УРСР з питань патріотичного та інтернаціонального виховання і міжнародних відносин. Нагороджений трьома орденами Трудового Червоного Прапора, а також державними нагородами України. Герой України.

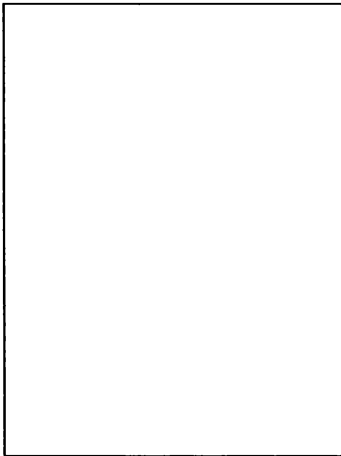
КРЮЧКОВ
ВАСИЛЬ ДМИТРОВИЧ
(1928)

Народився у с. Казановка Тульської обл. Росії в селянській родині. Росіянин. Закінчив Тульський механічний технікум, фізико-технічний факультет Дніпропетровського державного університету. Член партії з 1949 р. Трудову діяльність розпочав у 1945 р. головою Куракінського районного комітету у справах фізкультури і спорту Тульської обл. З 1951 р. – майстер, старший майстер, заст. начальника, начальник цеху, з 1969 р. – секретар парткому Південного машинобудівного заводу (Дніпропетровськ). З 1974 р. – зав. відділом оборонної промисловості ЦК Компартії України, потім водночас у 1984–1988 рр. – секретар ЦК Компартії України, згодом знову зав. відділом оборонної промисловості ЦК Компартії України. З січня 1991 р. – пенсіонер. З 1986 р. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XXVI–XXVII з'їздів КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1975 р. – член ЦК Компартії України. З 1984 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIV–XXVII з'їздів Компартії України. Депутат Верховної Ради УРСР. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

КУДРЯВЦЕВ
СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(1903–1938)

Народився у с. Ниви (нині Калінінська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. Закінчив реальне училище. Член партії з 1919 р. У 1919–1924 рр. – на комсомольській роботі: голова Бежецького повіткому комсомолу Тверської губ., відповідальний секретар Харківського губкому комсомолу, зав. організаційним відділом ЦК КСМ Вірменії, секретар обкому КСМ Абхазії, зав. організаційним відділом Закавказького крайкому комсомолу, Уральського бюро ЦК РКСМ, відповідальний інструктор ЦК ВЛКСМ. У 1920, 1924–1926 рр. – перебував у Червоній армії. У 1927–1933 рр. – інструктор, зав. організаційним відділом парткомів у Тбілісі, Південній Осетії, секретар Керченського міськкому ВКП(б). У 1934–1936 рр. – третій, а потім другий секретар ЦК КП(б) Азербайджану, другий секретар Закавказького крайкому ВКП(б). З вересня 1936 р. працював в Україні першим секретарем Харківського обкому КП(б)У, у січні–вересні 1937 р. – першим секретарем Київських обкому і міськкому КП(б)У, потім – другим секретарем ЦК КП(б)У. Делегат X, XIV, XVI–XVII з’їздів ВКП(б). У січні 1937 – січні 1938 р. – член ЦК КП(б)У, член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIII з’їзду КП(б)У. Репресований. Загинув у квітні 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

КУЗНЕЦОВ
СТЕПАН МАТВІЙОВИЧ
(1891–1937)

Народився у с. Домашня Нижньогородської губернії (нині Горьковська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. У 1902 р. закінчив чотирикласне початкове училище. Член партії з 1915 р. Трудову діяльність розпочав у 1902 р. підпаском, потім був батраком у куркульському господарстві. У березні 1912 р. – лютому 1917 р. працював теслею в суднобудівному цеху Сормовського заводу (Нижній Новгород), брав активну участь у революційному русі. Після Лютневої революції 1917 р. – член Нижньогородської Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів. У період Жовтневої революції та громадянської війни – заст. голови губревкому та губвиконкому у Нижньому Новгороді, голова губкому РКП(б). У серпні 1920 р. направляється в Україну. Працює головою Миколаївського губревкому та Харківського губвиконкому, в 1923–1926 рр. – нарком фінансів УСРР. У 1926–1929 рр. – на посаді заступника наркома фінансів СРСР, потім – очолював Сибірський крайвиконком (Новосибірськ), працював заст. голови Держплану СРСР. У січні 1931 р. був призначений заст. голови управління Китайсько-Східної залізниці, а у червні 1933 р. – членом делегації СРСР на переговорах з Японією щодо продажу залізниці. У 1935–1937 рр. – голова Сталінградського крайвиконкому. Делегат IX, XI, XII, XV та XVI з'їздів ВКП(б). У 1921–1926 рр. – член ЦК КП(б)У. В червні 1921 р. – листопаді 1923 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат V, VI та VII конференцій КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК. Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1956 р.

КУКНЕРИК
ПЕТРО ЮХИМОВИЧ
(1943–2000)

Народився в с. Троянівка Маневицького району Волинської області. Українець. Закінчив середню школу. Член партії з 1978 р. З 1973 р. – прохідник шахтоуправління ім. М.П. Баракова Краснодонського виробничого об'єднання по видобутку вугілля (Луганська обл.). Був членом Краснодонського міськкому Компартії України. На XXVIII з'їзді Компартії України у червні 1990 р. обраний членом ЦК, а на післяз'їздівському пленумі членом Політбюро ЦК Компартії

України. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

КУХАР
ВАЛЕРІЙ ПАВЛОВИЧ
(1942)

Народився у Києві. Українець. Закінчив Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут. Академік НАН України. Член партії з 1969 р. Трудову діяльність розпочав в 1963 р. в Інституті органічної хімії АН України, з 1975 р. – зав. відділом, з 1987 р. – директор Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії АН України. У 1978–1988 рр. був академіком-секретарем відділення АН України. У 1988–1993 рр. – віце-президент АН України. На XXVIII з’їзді Компартії України в червні 1990 р. обраний членом ЦК, а на післяз’їздівському пленумі – членом Політбюро ЦК Компартії України. Лауреат премії ім. А.І. Кипріянова (1989).

ЛЕБІДЬ
ДМИТРО ЗАХАРОВИЧ
(1893–1939)

Народився у с. Миколаївка (нині Дніпропетровська обл.) у селянській родині. Українець. У 1902 р. закінчив дворічне залізничне училище. Член партії з 1909 р. Трудову діяльність розпочав у 1908 р. на Нижньодніпровському штампувальному заводі та залізничному депо у Катеринославі. Працював у більшовицьких гуртках, вів організаційно-партійну роботу, неодноразово заарештовувався. У 1914–1917 рр. перебував у армії.

У період Жовтневої революції та громадянської війни – на партійній роботі у Катеринославі, редактор журналу «Власть Советов» у Москві, уповноважений реввійськрази 14-ї армії Південного фронту. У 1919–1920 рр. – голова Володимирського губвиконкому, начальник політвідділу Катерининських залізниць, редактор газети «Звезда». У листопаді 1920 р. був обраний другим секретарем ЦК КП(б)У. У 1924–1925 рр. – голова ЦКК КП(б)У, нарком РСІ УСРР. У 1926–1930 рр. – заст. наркома РСІ СРСР, у 1930–1937 рр. – заст. Голови Раднаркому РСФРР. У 1922–1924 рр. – кандидат в члени ЦК РКП(б), у 1930–1937 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1924–1930 рр. – член ЦКК ВК(б). Делегат X–XVII з'їздів, XIV–XVII конференцій ВКП(б). У 1920–1924 рр. – член ЦК КП(б)У, у 1924–1925 рр. – член ЦКК КП(б)У. У грудні 1921 р. – травні 1922 р. – кандидат у члени Політбюро, в травні 1922 р. – травні 1924 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. У 1920–1924 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат V–VIII конференцій та IX з'їздів КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

ЛОМОВ-ОППОКОВ
ГЕОРГИЙ ІПОЛИТОВИЧ
(1888–1937)

Народився у Саратові в родині дійсного статського радника, керуючого Саратовським відділенням Державного банку Росії. Росіянин. Закінчив Петербурзький університет, державно-економічне відділення юридичного факультету. Член партії з 1903 р. У роки першої російської революції – член Саратовського комітету РСДРП, очолював бойову дружину. В 1907–1909 рр. працював у Іваново-Вознесенському, а потім у Московському окружному комітетах РСДРП, був членом і секретарем Петербурзького комітету партії. У 1910–1916 рр. перебував у засланні. Після Лютневої революції 1917 р. – член Московського обласного бюро і Московського комітету РСДРП(б), заст. голови Московської Ради робітничих депутатів, член військово-революційного комітету, один з керівників Жовтневого збройного повстання у Москві. У 1917 р. – нарком юстиції РСФРР. У 1918–1923 рр. член Президії і заст. голови ВРНГ, член Сиббюро ЦК РКП(б), Сибревкому, голова Сибірського промислового бюро ВРНГ, член Уральського бюро ЦК РКП(б) та голова Уралеконнарادی. З кінця 1923 р. очолював Нафтосиндикат, входив до Президії ВРНГ СРСР, був членом Московського комітету партії. У листопаді 1926 р. – грудні 1928 р. працював на Україні: був головою Донвугілля. У 1929–1933 рр. – голова «Союзнафти», заст. голови Держплану СРСР. У 1934–1937 рр. член Бюро Комісії Радянського Контролю. У 1917–1919, 1928–1927 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б), у 1927–1934 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат VI–XII, XIV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1927–1929 рр. – член ЦК КП(б)У. В листопаді 1927 р. – грудні 1928 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Репресований. Загинув у вересні 1937 р. Реабілітований у 1956 р.

ЛУТАК
ІВАН КІНДРАТОВИЧ
(1919)

Народився у с. Комарівка (нині Київська обл.) в селянській родині. Українець. Вчився у Київському сільськогосподарському інституті, закінчив Казахський сільськогосподарський інститут (1942), Республіканські курси партійно-радянських працівників при ЦК КП(б)У. Член партії з 1940 р. У 1942–1945 рр. у Радянській Армії: слухач Військової академії хімічного захисту, потім – начальник хімічного захисту стрілецького полку на Центральному та 1-му Українському фронтах, був важко поранений. Після війни – заст. директора цукрового комбінату на Київщині, у 1947–1949 рр. – другий секретар Кагановицького (нині Поліського) райкому партії, потім – перший секретар Христинівського райкому КП(б)У Київської (нині Черкаської) обл. У 1951–1953 рр. – зав. сільськогосподарським відділом Київського обкому партії. У 1953–1954 рр. – перший секретар Києво-Святошинського райкому партії. З 1954 р. – голова Черкаського облвиконкому. З 1961 р. – перший секретар Кримського обкому партії. У 1967–1969 рр. секретар, в 1969–1976 рр. – другий секретар ЦК Компартії України. У 1976–1988 рр. перший секретар Черкаського обкому партії. Відкликаний в розпорядження ЦК Компартії України, потім – пенсіонер. З 1961 р. – кандидат у члени ЦК, у 1966–1976 рр. – член ЦК КПРС, у 1986–1989 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат ХХ–ХХVII з'їздів КПРС, ХІХ Всесоюзної партійної конференції. З 1956 р. – кандидат у члени ЦК, з 1961 р. – член ЦК Компартії України. У 1954–1956 рр. – член Ревізійної комісії Компартії України. В 1967–1976 рр. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат ХVІІІ–ХХVІІ з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР, членом Президії Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений п'ятьма орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями.

ЛЮБАВІН
ПЕТРО МИТРОФАНОВИЧ
(1898–1941)

Народився у Воронежі в робітничій родині. Росіянин. Закінчив Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут. Член партії з 1919 р. Трудову діяльність розпочав у 1912 р. учнем слюсаря у механічних майстернях. Потім вчився на автомобільних курсах у Москві, працював слюсарем на маслозаводі м. Санжорово Воронежської губернії. У червні–листопаді 1917 р. – на військовій службі. Під час громадянської війни – у лавах Червоної армії. У 1919–1926 рр. служив у органах ЧК та у прикордонних військах у Кам'янцеві-Подільському та Могилеві-Подільському. У 1928–1930 рр. – зав. відділом кадрів Полтавського окружного КП(б)У. Після закінчення інституту працював інженером-механіком на хімічному підприємстві у Дніпродзержинську. У 1936–1938 рр. на партійній роботі: зав. промислово-транспортним відділом Дніпропетровського міського КП(б)У, секретар парткому Дніпродзержинського міського КП(б)У, третій секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У, другий секретар Сталінського (тепер Донецького) обкому КП(б)У. У 1939–1941 рр. очолював Ворошиловградську та Донецьку обласні парторганізації. В роки Великої Вітчизняної війни – член військової ради 12-ї армії Південно-Західного фронту. У 1939–1941 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XVIII з'їзду КПРС. У 1938–1941 рр. – член ЦК КП(б)У. У травні 1940 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIV та XV з'їздів КП(б)У. Нагороджений орденом Леніна. Загинув у серпні 1941 р. при виході з ворожого оточення у районі Умані.

ЛЮБЧЕНКО
ПАНАС ПЕТРОВИЧ
(1897–1937)

Народився у Кагарлику (нині Київська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив Київську військово-фельдшерську школу, в 1917–1919 рр. вчився на медичному факультеті Київського університету. Член більшовицької партії з 1918 р. До того був членом партій: есерів, українських есерів, «боротьбистів». У революційному русі з часу навчання у Київській військово-фельдшерській школі. У 1914–1917 рр. – помічник лікаря піхотного полку. Після

Лютневої революції 1917 р. – член виконкому Київської Ради робітничих та солдатських депутатів. У період німецько-австрійської окупації входив до складу нелегального ревкому в Києві від «боротьбистів». У лютому–серпні 1919 р. – секретар Київського губвиконкому, член Ревтрибуналу. Під час денікінщини – на підпільній партійній роботі. У 1920 р. – заст. голови Київського губвиконкому, секретар Київського губкому КП(б)У, заст. начальника політвідділу 2-ї Кінної армії. У 1921–1925 рр. – голова Чернігівського, заст. голови Донецького губвиконкомів, голова правління сільськогосподарської кооперації України. У 1925–1927 рр. – голова міськвиконкому та окрвиконкому Києві. У листопаді 1927 р. обирається секретарем ЦК КП(б)У. Одночасно був головою Всеукраїнської кооперативної Ради. З 1933 р. – заст. Голови Раднаркому, а в 1934–1937 рр. – Голова Раднаркому УРСР. У 1934–1937 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1925–1927 рр. – кандидат у члени ЦК, у 1927–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В 1929–1934 рр. – кандидат у члени Політбюро, у 1934–1937 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат IV, V, VII та VIII конференцій, IX–XIII з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. Нагороджений орденом Леніна. Звинувачений у приналежності до «антирадянської буржуазно-націоналістичної організації з числа бувших «боротьбистів». Покінчив життя самогубством 30 серпня 1937 р. Реабілітований у партійному порядку у 1965 р.

ЛЯШКО
ОЛЕКСАНДР ПАВЛОВИЧ
(1915–2003)

Народився у м. Мілерово (нині Ростовська обл., Росія) в робітничій родині. Українець. Закінчив металургійний факультет Донецького індустріального інституту. Член партії з 1942 р. Трудову діяльність розпочав у 1935 р. механіком автобази заводу. З 1936 р. – викладач і зав. навчальною частиною автошколи. У 1941–1945 рр. перебував у Радянській Армії: закінчив курси 2-го Харківського танкового училища, командир танкового взводу і заст. командира роти на Закавказькому і Північно-Кавказькому фронтах, викладач спецдисциплін в танковому училищі. У 1945–1951 рр.: інженер, заст. начальника цеху, заст. директора Новокраматорського машинобудівного заводу. З 1951 р. на партійній роботі: парторг ЦК КПРС на заводі, перший секретар Краматорського міськкому партії. У 1954–1963 рр. – секретар, другий секретар, потім перший секретар Донецького обкому партії. З 1963 р. – секретар, з 1966 р. – другий секретар ЦК Компартії України. У 1969–1972 рр. – Голова Президії Верховної Ради УРСР, заст. Голови Президії Верховної Ради СРСР. У 1972–1987 рр. – Голова Ради Міністрів УРСР. Потім очолював Комісію Політбюро ЦК Компартії України по додатковому вивченню матеріалів, пов'язаних з репресіями в 30–40-ті рр. та на початку 50-х рр. XX ст. У 1961–1989 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXI–XXVII з'їздів КПРС. З 1961 р. – член ЦК Компартії України. Делегат XXI–XXVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР, членом Президії Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений шістьма орденами Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями.

МАЙОРОВ /БІБЕРМАН/
МИХАЙЛО МОЙСЕЙОВИЧ
(1890–1938)

Народився у с. Скорodne Мозирського повіту (нині Гомельська обл., Білорусія) в родині ремісника-кравця. Єврей. За фахом кравець. Член партії з 1906 р. Трудову діяльність розпочав у 1902 р. учнем кравця. Потім працював підмайстром, кравцем-майстром у приватних майстернях Києва, Катеринослава, Саратова. Проводив революційно-пропагандистську роботу. У 1912–1914 рр. – на засланні в Усть-Сисольську Вологодської губернії. У 1917–1923 рр. – заст. голови

Київської Ради робітничих депутатів, голова Київського підпільного губкому КП(б)У по постачанню, голова Київського губернського раднагоспу, секретар Одеського губкому КП(б)У. У 1924–1927 рр. голова Астраханського, Томського губвиконкомів, секретар Томського окружного ВКП(б). У 1927–1933 рр. заст. голови ЦКК КП(б)У, нарком постачання України, секретар Одеського обкому КП(б)У. У 1933–1935 рр. секретар Середньоазіатського бюро ЦК ВКП(б). У 1935–1937 рр. – заст. голови Центроспілки СРСР. У 1927–1934 рр. член ЦКК ВКП(б). Делегат VII конференції РСДРП(б), XII, XIV–XVII з'їздів ВКП(б). У липні–жовтні 1918 р. та у березні 1919 р. – квітні 1920 р. – кандидат у члени ЦК КП(б)У. У квітні 1923 р. – травні 1924 р. член ЦК КП(б)У. У 1927–1933 рр. член ЦК і член Президії ЦКК КП(б)У. У січні 1932 р. – лютому 1933 р. кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–III, XI з'їздів, V–VII конференцій та II, III Всеукраїнських конференцій КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований у 1938 р. Загинув у 1940 р. Реабілітований у 1956 р.

МАЛАНЧУК
ВАЛЕНТИН ЮХИМОВИЧ
(1928–1984)

Народився у м. Проскурів (нині Хмельницький) у родині службовця. Українець. Закінчив історичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка. Член партії з 1950 р. Доктор історичних наук. Трудову діяльність розпочав у 1942 р. робітником у садовому радгоспі № 9 на ст. Вревська Ташкентської залізниці. Потім – учень токаря на Хмельниччині. У 1950–1952 рр. – секретар Львівського обкому комсомолу. У 1952–1958 рр. – інструктор, згодом

лектор, помічник секретаря Львівського обкому Компартії України. У 1958–1963 рр. – зав. відділом науки і культури Львівського обкому Компартії України. У 1963–1964 рр. – секретар, одночасно зав. ідеологічним відділом Львівського промислового обкому Компартії України. У 1964–1967 рр. – секретар Львівського обкому партії. У 1967–1972 рр. – заст. міністра вищої і середньої спеціальної освіти УРСР. У 1972–1979 рр. – секретар ЦК Компартії України. У 1979–1984 рр. – зав. кафедрою історії КПРС Київського політехнічного інституту. У жовтні 1972 р. – лютому 1981 р. – член ЦК Компартії України. У жовтні 1972 р. – квітні 1979 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Нагороджений орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, медалями.

МАНУЇЛЬСЬКИЙ
ДМИТРО ЗАХАРОВИЧ
(1883–1959)

Народився у с. Святець (нині с. Мануїльське Хмельницької обл.) у родині волосного писаря. Закінчив Сорбоннський університет у Франції. Дійсний член АН УРСР (1944). Член партії з 1903 р. До 1917 р. входив до організації «міжрайонців». Революційну діяльність розпочав у Петербурзі в 1903 р., навчаючись в університеті. У 1905–1907 рр. – член колегії агітаторів при Петербурзькому комітеті РСДРП, один з організаторів збройних повстань у Кронштаді та Свеаборзі, член Київського комітету партії. Був засуджений до ув'язнення і заслання. У 1907–1917 рр. перебував на еміграції. Після Лютневої революції 1917 р. – редактор журналу «Вперед», член ВРК при Петроградській Раді робітничих та солдатських депутатів. У жовтні–листопаді 1917 р. – комісар Красного Села, потім заст. наркома продовольчих справ РСФРР. У 1918–1919 рр. виконував дипломатичні доручення Уряду РСФРР, зокрема був членом російської делегації на переговорах з гетьманом П. Скоропадським. З липня 1919 р. працював на Україні: член комітету оборони Києва, особливо уповноважений УСРР по продовольству при 12-й армії, член Тимчасового бюро ЦК КП(б)У та Всеукраїнського ревкому. З 1920 р. – нарком земельних справ УСРР. У грудні 1921 р. – квітні 1923 р. перший секретар ЦК КП(б)У, редактор газети «Комуніст». У 1923–1943 рр. – член Президії та секретар Виконкому Комінтерну. У роки Великої Вітчизняної війни – у апараті ЦК ВКП(б) та в Головному політичному управлінні Червоної армії. З липня 1944 р. – заст. Голови РНК та нарком закордонних справ УРСР. У 1922–1923 рр. – кандидат у члени ЦК РКП(б)У, у 1923–1952 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат VI, X–XVIII з'їздів ВКП(б). У 1920–1930, 1944–1954 рр. – член ЦК КП(б)У. В 1920–1923, 1944–1952 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. В 1921–1924 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат V–VII конференцій, XVI з'їзду КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР, депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Червоної Зірки, медалями.

МАРГОЛІН
НАТАН ВЕНІАМІНОВИЧ
(1895–1938)

Народився у м. Лоїв (нині Гомельська обл., Білорусія) в родині вчителя. Єврей. Отримав домашню освіту. Закінчив Промислову академію ім. Й. Сталіна у Москві (1931). Член партії з 1914 р. Трудову діяльність розпочав у 1908 р. шевцем у Києві. Брав участь у революційному русі. У 1915–1917 рр. перебував у армії, проводив роботу у більшовицькому підпіллі у Катеринославі. У період громадянської війни – військовий організатор Київського комітету партії, коман-

дир загону Деміївського ревкому Києва, співробітник Наркомату військових справ УСРР, начальник особливого відділу у частинах Червоної армії у Самарі, Ташкенті, Ашхабаді. У 1921–1922 рр. – начальник відділу Київської губчека. Потім – на партійній роботі у Сквирі, Умані, Мелітополі, Києві. У 1931–1937 рр. – секретар Бауманського та Сталінського райкомів ВКП(б) Москви, другий секретар Московського обкому ВКП(б). У березні–листопаді 1937 р. – перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У. Делегат XII, XIV–XVII з'їздів та XVI–XVII Всесоюзних конференцій ВКП(б). У 1930 та 1937 рр. – член ЦК КП(б)У. На X з'їзді КП(б)У обирався членом ЦК КП(б)У. У липні 1937 р. – січні 1938 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат X, XI та XIII з'їздів, VIII конференції КП(б)У. Звинувачений у антирадянській діяльності. Репресований у 1937 р. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

МАСИК
КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ
(1936)

Народився на ст. Волочиськ (нині м. Волочиськ Хмельницької обл.) у родині військовослужбовця. Українець. Закінчив механічний факультет Горьковського інституту інженерів водного транспорту. Член партії з 1962 р. Трудову діяльність розпочав у 1959 р. інженером-конструктором Київського суднобудівного заводу. З 1960 р. – на комсомольській роботі: інструктор, заст. зав. відділом Київського обкому комсомолу. З 1964 р. – інструктор Київського промислового

обкому партії. З 1965 р. – перший секретар Київського міськкому, перший секретар Київського обкому комсомолу. З 1972 р. – перший секретар Дарницького райкому партії м. Києва. У 1974–1976 рр. – інспектор ЦК Компартії України. З 1976 р. – секретар, а з 1977 р. – другий секретар Одеського обкому партії. У 1981–1986 рр. заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У 1986–1987 рр. – інспектор ЦК КПРС. У квітні 1987 р. – липні 1989 р. перший секретар Київського міськкому партії. Звільнений з посади за власною заявою. З липня 1989 р. – заст. Голови Ради Міністрів УРСР. Голова Республіканської комісії по забезпеченню безпеки шляхового руху. Делегат XXIV, XXVI, XXVII з'їздів КПРС та XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1981 р. – член ЦК Компартії України. У січні 1988 р. – жовтні 1989 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXVI, XXVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради УРСР. Нагороджений орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

МАСОЛ
ВІТАЛІЙ АНДРІЙОВИЧ
(1928)

Народився 14 листопада 1928 р. в с. Олишівка (нині Чернігівський район Чернігівської обл.) в родині вчителя. Українець. Закінчив механічний факультет Київського політехнічного інституту. Кандидат технічних наук. Член КПРС з 1956 р. Трудову діяльність розпочав у 1951 р. помічником майстра, потім – майстер, старший майстер, начальник бюро, заступник начальника, начальник цеху, заступник головного інженера, а з 1963 р. директор Новокраматорського

машинобудівного заводу, одночасно з 1971 р. генеральний директор Виробничого об'єднання краматорських заводів важкого машинобудування. З 1972 р. – перший заступник голови Державного планового комітету Ради Міністрів УРСР. З 1979 р. – заступник Голови Ради Міністрів, голова Держплану УРСР. В 1987–1990 рр. Голова Ради Міністрів УРСР. У червні 1994 р. – березні 1995 р. був прем'єр-міністром України. В 1981–1986 рр. член Центральної Ревізійної Комісії КПРС. У 1986–1989 рр. кандидат в члени, а з квітня 1989 р. член ЦК КПРС. Делегат XXIII–XXVII з'їздів КПРС та XIX партійної конференції. З 1976 р. член ЦК Компартії України. З лютого 1986 р. кандидат, а в липні 1987 р. – листопаді 1990 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXV–XXVII з'їздів Компартії України. Народний депутат СРСР. Депутат та член Президії Верховної Ради УРСР. Народний депутат України. Нагороджений двома орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани» та медалями, а також орденами князя Ярослава Мудрого V ступеня та «За заслуги перед Україною» III ступеня. Лауреат Державної премії Української РСР у галузі науки і техніки (1978, 1985).

МАЦКЕВИЧ
ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ
(1909)

Народився у с. Привільне (нині Придніпровське Запорізької обл.) у родині агронома земства. Українець. Закінчив сільгоспрофшколу, Харківський зоотехнічний інститут. Член партії з 1939 р. Трудову діяльність розпочав у 1932 р. заст. директора і викладачем Липкуватівського технікуму Нововодолазького р-ну Харківської обл. У 1933–1941 рр. – директор і викладач Маріупольського, потім Донецького зоотехнікуму, директор Харківського зоотехнічного інституту.

У 1942–1946 рр. – директор Томського зооветеринарного технікуму, директор Харківського зоотехнічного інституту. З 1946 р. – перший заступник міністра тваринництва УРСР, у січні–лютому 1947 р. – міністр тваринництва, а в лютому 1947 р. – січні 1949 р. – заст. міністра сільського господарства УРСР з тваринництва. У 1949–1950 рр. – міністр сільського господарства УРСР, у 1950–1952 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. З 1953 р. – перший заст. міністра сільського господарства СРСР, з 1955 р. – міністр сільського господарства СРСР. Водночас у 1956–1957 рр. – заст. Голови Ради Міністрів СРСР по сільському господарству, а у 1957–1961 рр. – заст. голови Держплану СРСР. У 1961–1965 рр. – голова Цілинного крайвиконкому. У 1965–1973 рр. – міністр сільського господарства СРСР. У 1973–1979 рр. – Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у ЧСР. У 1956–1961, 1966–1981 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XX–XXV з'їздів КПРС. У 1949–1952 рр. – член ЦК КП(б)У, в квітні 1950 р. – травні 1952 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XVI з'їзду КП(б)У. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора та медалями.

МЕДВЕДЄВ
ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
(1884–1940)

Народився у с. Сернозаводське (нині Калузька обл., Росія) в робітничій родині. Росіянин. Закінчив церковнопарафіяльну школу. Член партії з 1904 р. Трудову діяльність розпочав у 1903 р. учнем ливарника на Бежецькому машинобудівному заводі Орловської губернії. Потім – ливарник, слюсар на заводах Москви, Луганська, Риги, Харкова, Петрограда. У 1918–1920 рр. – голова Козельського повітового комітету РКП(б) Калузької губернії. У 1921–1922 рр.

голова Білоцерківського повітового комітету КП(б)У, агент для особливих доручень Військової ради Південного фронту, політпрацівник трудової армії у Криму, голова Харківської губради профспілок. У 1923–1924 рр. – голова ЦКК КП(б)У і нарком РСІ України, у травні 1924 р. – січні 1925 р. – другий секретар ЦК КП(б)У. У 1925–1927 рр. – секретар Дніпропетровського окружного КП(б)У. У 1927–1929 рр. – секретар ЦК КП(б)У. У 1930–1935 рр. – член Президії ЦВК СРСР, у 1935–1938 рр. – член Верховного суду СРСР. У 1924–1930 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1930–1934 рр. – член ЦКК ВКП(б). Делегат XIII–XVI з'їздів ВКП(б). У 1924–1929 рр. – член ЦК КП(б)У. У травні 1924 р. – січні 1925 р. та в жовтні 1926 р. – листопаді 1929 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. У грудні 1925 р. – жовтні 1926 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. В 1924–1925 рр. та у 1927–1929 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. З 1921 р. – кандидат, а у 1923–1924 рр. – член ЦКК КП(б)У. Делегат VI–VIII конференцій та IX–XI з'їздів КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК. Репресований. Загинув у 1940 р. Реабілітований у 1956 р.

МЕЛЬНИКОВ
ЛЕОНІД ГЕОРГІЙОВИЧ
(1906–1981)

Народився в с. Дегтярівка Чернігівської губернії (нині Брянська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. У 1928–1930 рр. вчився у Московському гірничому інституті. В 1936 р. закінчив Донецький індустріальний інститут. Член партії з 1928 р. Трудову діяльність розпочав у 1921 р. робітником цукрового заводу на Полтавщині. В 1924–1928 рр. – на комсомольській роботі в Орловській області, потім служив у армії. З 1936 р. працював інженером

на шахті в Донбасі. У 1938 р. висунутий на партійну роботу: завідувачим промислово-транспортним і вугільним відділами Сталінського (Донецького) обкому партії. З 1939 р. – секретар, а з 1940 р. – другий секретар Сталінського обкому КП(б)У, влітку 1942 р. – член військової ради 66-ї армії Сталінградського фронту. З листопада 1942 р. до 1944 р. – перший секретар Карагандинського обкому Компартії Казахстану. У 1944–1947 рр. – перший секретар Сталінського обкому КП(б)У. З липня 1947 р. секретар ЦК КП(б)У і водночас начальник Управління по перевірці партійних органів, а з грудня 1947 р. – другий секретар ЦК КП(б)У. У грудні 1949 р. – червні 1953 р. – перший секретар ЦК КП(б)У. Потім – Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у Румунії, з 1955 р. – міністр будівництва підприємств вугільної промисловості СРСР, перший заступник Голови Ради Міністрів Казахської РСР, голова Держгіртехнагляду РРФСР і Казахстану. У 1966 р. – голова Держгіртехнагляду СРСР. В 1952–1956 рр. – член ЦК КПРС, в 1956–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. З 16 жовтня 1952 р. по 6 березня 1953 р. – член Президії ЦК КПРС, а з 6 червня по 6 березня 1953 р. – кандидат у члени Президії ЦК КПРС. Делегат XVIII, XIX, XXI, XXIII–XXV з'їздів КПРС. У 1940–1946 рр. – кандидат у члени, а в 1946–1953 рр. – член ЦК КП(б) України. У грудні 1947 р. – вересні 1952 р. – член Політбюро, з вересня 1952 р. по червень 1953 р. – член Бюро ЦК КП(б) України. Делегат XV–XVII з'їздів КП(б)У. Депутат Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР Нагороджений п'ятьма орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Трудового Червоного Прапора і медалями.

МЕЩЕРЯКОВ
ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ
(1885–1946)

Народився у с. Рассказово (нині Тамбовська обл., Росія) в родині сільського вчителя. Росіянин. Закінчив Тамбовське реальне училище, навчався на механічному відділенні Петербурзького технологічного інституту. Член партії з 1905 р. У революційному русі з 1905 р.: пропагандист Тамбовського комітету РСДРП, член воєнної організації при Петербурзькому комітеті РСДРП. Заарештовувався, відбував каторгу і заслання. В 1912 р. втікає, переходить на нелегальне становище. У 1913–1917 рр. – на еміграції у Франції. Після Лютневої революції 1917 р. повертається до Петрограда, працює у Выборзькому р-ні головою спілки вантажників, відповідальним організатором райкому РКП(б). У жовтневі дні 1917 р. веде роботу по організації робітничих загонів. У 1918 р. – секретар і член колегії Наркомзему РСФРР. У 1919 р. – нарком землеробства України, начальник селянської секції Політуправління 12-ї армії. У 1919–1922 рр. – голова Новгородського губкому РКП(б) і губвиконкому, голова Тамбовського губкому РКП(б), уповноважений ВЦВК і ЦК РКП(б) у Сибіру та секретар губкому. У 1922–1928 рр. – заст. голови Головополітосвіти. У 1928–1930 рр. – заст. зав. сільгоспвідділу ЦК ВКП(б). У 1930–1936 рр. – Повноважний представник уряду СРСР у Франції, Швеції, Норвегії. З 1936 р. – в апараті ЦК ВКП(б). Делегат IX–XV з'їздів ВКП(б). У 1919 р. – член ЦК КП(б)У. У березні–серпні 1919 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У, а з 2 серпня по 24 серпня 1919 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат III з'їзду КП(б)У (1919).

МИРОНОВ
ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ
(1925–1988)

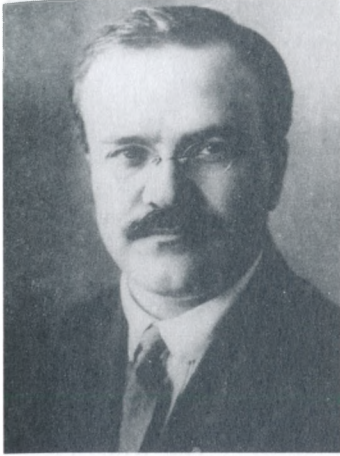
Народився у с. Дубасово (нині Пензенська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. Закінчив Донецький гірничобудівельний технікум, Вищі інженерні курси при Донецькому політехнічному інституті. Член партії з 1949 р. В 1929 р. разом з батьками приїхав на Донбас. Трудову діяльність розпочав у жовтні 1943 р. слюсарем Донецького заводу металокопирів. З 1947 р. – на комсомольській роботі: інструктор, зав. відділом, другий, потім перший секретар

Донецького міськкому комсомолу. З 1955 р. – парторг ЦК КПРС на шахті, заст. начальника шахтоуправління № 17 – 17-біс тресту «Рутченківвугілля». З 1960 – перший секретар Кіровського райкому партії, з 1961 р. – голова Донецького міськвиконкому, а з 1976 р. – перший секретар Донецького міськкому Компартії України. З липня 1982 р. – голова Донецького облвиконкому, а з жовтня 1982 по червень 1988 р. – перший секретар Донецького обкому партії. Помер від тяжкої хвороби. У 1986–1988 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXVII з'їзду КПРС. У 1976–1988 рр. – член ЦК Компартії України. З квітня 1983 р. – кандидат у члени, а у березні 1984 р. – червні 1988 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXV–XXVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани».

МОЗГОВИЙ
ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1927)

Народився 27 вересня 1927 р. в с. Новомихайлівка (нині Мар'їнський район Донецької області) в селянській родині. Українець. Закінчив Бердянський технікум виноградарства і виноробства та агрономічний факультет Херсонського сільськогосподарського інституту. Член партії з 1951 р. Трудову діяльність розпочав у 1947 р. агрономом-садівником радгоспу в Донецькій області. Після закінчення інституту (1953) на комсомольській роботі: завідувачий відділом, другий секретар Херсонського обкому комсомолу, а з 1955 р. – секретар ЦК ЛКСМ України. З 1962 р. – другий секретар Закарпатського обкому, з 1966 р. перший секретар Рівненського обкому, а з 1972 р. – Херсонського обкому Компартії України. З березня 1980 р. – перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР, а в травні 1980 р. – вересні 1988 р. – секретар ЦК Компартії України. Потім пенсіонер. В 1976–1981 рр. – член Центральної Ревізійної Комісії КПРС. У березні 1981 р. – квітні 1989 р. член ЦК КПРС. Делегат XXV–XXVII з'їздів КПРС. З березня 1966 р. – член ЦК Компартії України. В квітні–травні 1980 р. – кандидат у члени, а в травні 1980 р. – вересні 1988 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIII–XXVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР і УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани» та медалями.

МОЛОТОВ (СКРЯБІН)
В'ЯЧЕСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ
(1890–1986)

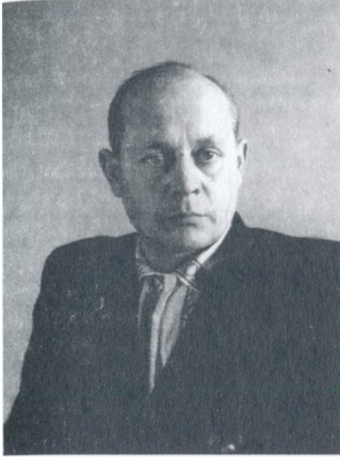
Народився у с. Кукарка В'ятської губернії (нині м. Советськ Кіровської області Російської Федерації) в міщанській родині. Росіянин. У 1908 р. закінчив Казанське реальне училище, навчався в Петербурзькому політехнічному інституті (виключений у зв'язку з арештом). В революційному русі з 1905 р. Член партії з 1906 р. В 1917 р. – член виконкому Петроградської Ради робітничих і селянських депутатів та член Військово-революційного комітету. З 1918 р. – голова

Ради народного господарства Петроградського району і Північної комуні, уповноважений ЦК РКП(б) і ВЦВК у Поволжі. З 1919 р. – голова Нижньогородського губвиконкому. У вересні–листопаді 1920 р. – секретар Донецького губкому КП(б)У, а в листопаді 1920 р. – березні 1921 р. – перший секретар ЦК КП(б)У. В 1921–1930 рр. – секретар РКП(б) – ВКП(б), водночас у 1928–1929 рр. – перший секретар Московського міського комітету партії. В 1930–1941 рр. – Голова Ради Народних Комісарів (РНК) СРСР і Ради Праці і Оборони СРСР (до 1937 р.), водночас у 1939–1949 рр. – нарком (міністр) закордонних справ СРСР. У 1941–1942 рр. і 1946–1953 рр. – заст. Голови, в 1942–1946 рр. і 1953–1957 рр. – перший заст. Голови РНК (Ради Міністрів) СРСР, водночас у 1953–1957 рр. – міністр держконтролю СРСР. У 1957–1960 рр. – посол СРСР у Монголії. В 1960–1962 рр. – керівник Радянського представництва в міжнародному агентстві по атомній енергетиці у Відні. У 1921–1957 рр. – член ЦК КПРС, у квітні 1920 р. – березні 1921 р. – кандидат у члени ЦК РКП(б). У січні 1926 р. – червні 1957 р. – член Президії ЦК КПРС, у березні 1921 р. – січні 1926 р. – кандидат у члени ВКП(б). На червневому (1957 р.) Пленумі ЦК КПРС виведений із складу Президії ЦК і складу ЦК за несумісну з ленінськими принципами партії фракційну діяльність; у лютому 1962 р. первинною парторганізацією виключений з партії, в березні 1962 р. Московський комітет партії і в липні 1962 р. КПК при ЦК КПРС підтвердили це рішення. В 1984 р. поновлений у партії. Делегат VI, IX–XX з'їздів КПРС. У вересні 1920 р. – липні 1921 р. – член Політбюро і Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат V конференції КП(б)У. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений чотирма орденами Леніна.

МУХА
СТЕПАН НЕСТОРОВИЧ
(1930)

Народився в с. Підгородне Дніпропетровського району Дніпропетровської області в робітничій родині. Українець. Закінчив автотракторний факультет Запорізького інституту сільськогосподарського машинобудування. Член партії з 1955 р. – Генерал-лейтенант. Трудову діяльність розпочав у 1949 р. інспектором Веселівського районного відділу культосвітньої роботи Запорізької області. З 1955 р. майстер механічного цеху, комсорг ЦК ВЛКСМ на Дніпропетровському машинобудівному заводі. З 1956 р. – перший секретар Красногвардійського райкому, другий секретар Дніпропетровського міськкому, заступник завідуючого відділом ЦК ЛКСМ України, перший секретар Чернігівського обкому комсомолу. В 1961–1962 рр. перебував у спецвідрядженні на Кубі. З 1963 р. – другий секретар Чернігівського міськкому партії, голова міськвиконкому, завідуючий відділом Чернігівського обкому партії. В 1971–1973 рр. – інспектор ЦК Компартії України, згодом направлений на керівну роботу в органи державної безпеки. З 1973 р. заступник Голови, а з 1975 р. – перший заступник Голови Комітету державної безпеки УРСР. У 1982–1987 рр. – Голова Комітету державної безпеки УРСР. У вересні 1987 р. – вересні 1988 р. – Радник при Раді Міністрів УРСР. З грудня 1988 р. – заступник директора інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова Академії наук УРСР по цивільній обороні. В 1976–1981 рр. – кандидат у члени, а з лютого 1981 р. – член ЦК Компартії України. В жовтні 1982 р. – липні 1987 р. – кандидат в члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXV–XXVII з'їздів Компартії України. Нагороджений орденами Жовтневої Революції, Червоного Прапора, трьома орденами «Знак Пошани» та медалями, Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

НАЙДЕК
ЛЕОНТІЙ ІВАНОВИЧ
(1907–1992)

Народився на ст. Нижньодніпровськ Катеринославської губернії (нині м. Дніпропетровськ) у робітничій родині. Українець. Закінчив середню залізничну школу, Вищу партійну школу при ЦК Компартії України. Член партії з 1929 р. Трудову діяльність розпочав у 1921 р. наймитом на Полтавщині. З 1924 р. – робітник міського комунального господарства, слюсар, токар на заводі ім. К. Лібкнехта у Дніпропетровську. У 1929–1930 рр. – на військовій службі. У 1931–1941 рр. – секретар комітету комсомолу ім. Комінтерна, зав. відділом Дніпропетровського міському комсомолу, секретар Долинського райкому ЛКСМУ, секретар Василівського райкому КП(б)У, потім – зав. відділом керівних партійних органів, секретар Одеського обкому КП(б)У. В роки Великої Вітчизняної війни: учасник оборони Одеси, старший інструктор Політуправління Південного фронту, старший помічник, заст. начальника кадрів Українського штабу партизанського руху. З 1944 р. секретар, а у 1945–1949 рр. – другий секретар Одеського обкому КП(б)У. У 1952–1957 рр. – інспектор ЦК КП(б)У, перший секретар Кіровоградського, потім Одеського обкомів партії. З грудня 1957 р. – секретар, а потім – другий секретар ЦК Компартії України. З 1960 р. – перший секретар Черкаського обкому партії. З 1964 р. – заст. голови Комітету партійно-державного контролю ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР. З 1965 р. – заст. міністра меліорації і водного господарства УРСР. З 1966 р. – заст. голови Комітету народного контролю УРСР. У 1972–1976 рр. – Голова Партійної комісії при ЦК Компартії України. У лютому 1956 р. – лютому 1959 р. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XX–XXII, XXV з’їздів КПРС. У вересні 1952 р. – березні 1966 р. – член ЦК Компартії України. У грудні 1957 р. – лютому 1960 р. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XVI – XXV з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки, Вітчизняної війни, «Знак Пошани», медалями.

НАЗАРЕНКО
ІВАН ДМИТРОВИЧ
(1908–1985)

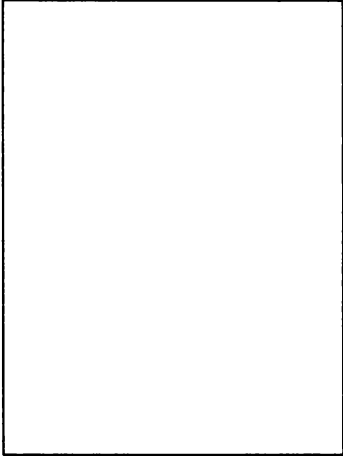
Народився у с. Бірки (нині Полтавська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив сільгосппрофшколу, Харківський електротехнічний інститут, аспірантуру Інституту червоної професури (Харків), Академію суспільних наук при ЦК ВКП(б). Доктор філософських наук. Член партії з 1929 р. Трудову діяльність розпочав у 1922 р. в особистому господарстві батьків. У 1925–1930 рр. – на комсомольській роботі у Полтавській області. У 1936–1941 рр. – зав. кафедрами діалектичного матеріалізму та марксизму-ленінізму у навчальних закладах Харкова.

У роки Великої Вітчизняної війни: парторг ЦК ВКП(б) на заводі в Тюмені (Сибір), в 1942–1945 рр. – головний редактор Політвидаву ЦК КП(б)У, зав. відділом, згодом секретар Харківського обкому партії по пропаганді. З травня 1945 р. – заст. зав. відділом пропаганди, начальник Управління пропаганди і агітації ЦК КП(б)У водночас редактор журналу «Пропагандист і агітатор». У липні 1946 р. – травні 1948 р. – секретар ЦК КП(б)У по пропаганді і агітації, голова Комісії з історії Вітчизняної війни в Україні, відповідальний редактор журналу «Більшовик України». У січні 1949 р. – 1956 р. – секретар ЦК Компартії України. У 1956–1974 рр. – директор Інституту історії партії при ЦК Компартії України – філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. У 1976–1982 рр. – заст. голови правління Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. У 1949–1971 рр. – член ЦК Компартії України. У квітні 1950 р. – червні 1956 р. – член Президії ЦК Компартії України. У січні 1949 р. – вересні 1952 р. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат XVI–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

ОВЧАРЕНКО
ФЕДІР ДАНИЛОВИЧ
(1913–1996)

Народився 8 лютого 1913 р. на хут. Василівщина (нині Білопільського р-ну Сумської обл.) в селянській родині. Українець. В 1934 р. закінчив хіміко-біологічний факультет Глухівського педагогічного інституту, Академік АН УРСР (1961). Член партії з 1939 р. Після закінчення інституту залишений асистентом на кафедрі неорганічної хімії педінституту. Учасник Великої Вітчизняної війни: командир взводу, батареї, начальник штабу окремого артилерійського дивізіону на Південно-Західному, Брянському, 2-му Прибалтійському фронтах, ст. помічник начальника відділу штабу артилерії Ленінградського фронту. В 1948–1956 рр. – асистент і зав. кафедрою Київського ветеринарного інституту, водночас старший науковий співробітник, завідуючий лабораторією Інституту загальної і неорганічної хімії Академії наук УРСР. У 1950–1956 рр. був секретарем парткому АН УРСР. У 1956–1958 рр. – завідуючий відділом науки і культури ЦК Компартії України. З 1958 р. – завідуючий відділом Інституту загальної і неорганічної хімії, а з 1968 р. – директор Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР. У 1968–1972 рр. – секретар ЦК Компартії України. З 1973 р. – завідуючий відділом Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР. Був головою правління товариства «Знання» УРСР. Делегат XXIV з'їзду КПРС. В 1966–1967 рр. – кандидат у члени, а в 1967–1975 рр. – член ЦК Компартії України. В березні 1968 р. – жовтні 1972 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXII–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР і УРСР. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Червоної Зірки, Вітчизняної війни 1-го і 2-го ступеня, «Знак Пошани» та медалями. Лауреат Державної премії УРСР, лауреат премії ім. Л.В. Писаржевського.

ОСИПОВ
ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ
(1899–?)

Народився в 1899 р. у родині залізничного службовця. Росіянин. Закінчив 6 класів Саратовського реального училища. Член партії з 1918 р. У 1918–1919 рр. – агітатор військового відділу Саратовського губернського військового комісаріату, помічник военкома 50-ї дивізії, военком полку. З 1919 р. – завідуючий секретно-шифрувальною частиною Саратовського губвійськкомату, військомом 99-го зведеного Саратовського шпиталю. З 1921 р. – начальник відділу штабу

частин особливого призначення Московського військового округу, завідуючий адміністративним відділом правління Держбанку, голова місцевому правління Держбанку. В 1925–1928 рр. – заступник завідуючого організаційним відділом Московського губернського відділу Спілки радянських торговельних службовців. З 1928 р. – завідуючий інформаційним, організаційним відділом Московської губернської, потім обласної Ради профспілок. У 1931–1934 рр. – завідуючий організаційним відділом Сталінського райкому ВКП(б) Москви. В 1934–1935 рр. – голова будівельного комітету Метробуду. В 1935–1937 рр. – секретар Сталінського райкому ВКП(б) Москви. В серпні–вересні 1937 р. – другий секретар Донецького обкому КП(б)У. З жовтня 1937 р. – секретар, а з червня 1938 р. – перший секретар Харківського обкому КП(б)У. В грудні 1938 р. відкликаний у розпорядження ЦК ВКП(б). Делегат XV–XVII з'їздів ВКП(б)У. В серпні 1937 р. – грудні 1938 р. – член ЦК КП(б)У. В червні 1938 р. – грудні 1938 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений орденом Леніна.

ОСТРОЖИНСЬКИЙ
ВАЛЕНТИН ЄВГЕНОВИЧ
(1935)

Народився в с. Вовчинці Козятинського району Вінницької області в селянській родині. Українець. Закінчив Казанське авіатехнічне військове училище, історико-філософський факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (1964), Академію суспільних наук при ЦК КПРС (1981). Член партії з 1957 р. Кандидат філософських наук. У 1955–1958 рр. працював техніком, старшим техніком авіаційної військової частини. 3 липня 1958 р. – на комсомольській ро-

боті: інструктор, другий секретар, перший секретар Житомирського міськкому комсомолу, перший секретар Житомирського обкому комсомолу. В 1969–1973 рр. – другий, згодом перший секретар Житомирського міськкому Компартії України. 3 грудня 1973 р. – секретар, другий секретар Житомирського обкому Компартії України. В 1987–1990 рр. – перший секретар Тернопільського обкому Компартії України, в квітні–червні 1990 р. працював головою Тернопільської обласної Ради народних депутатів. У червні 1990 р. – серпні 1991 р. – секретар ЦК Компартії України. Делегат XXIV, XXV з'їздів КПРС та XIX Всесоюзної партійної конференції. В 1986–1990 рр. – кандидат у члени ЦК Компартії України. 3 червня 1990 р. – член ЦК та член Політбюро ЦК Компартії України, Голова ідеологічної комісії ЦК Компартії України. Делегат XXVI, XXVII, XXVIII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Народний депутат СРСР (1989–1991). Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденами Дружби народів, «Знак Пошани» та медалями.

ПАТОЛІЧЕВ
МИКОЛА СЕМЕНОВИЧ
(1908–1989)

Народився у с. Золіно (нині Владимирська обл., Росія). Росіянин. Закінчив Військову академію хімічного захисту. Член партії з 1928 р. Трудову діяльність розпочав у 1921 р. сезонним робітником. Після закінчення школи ФЗУ працював апаратником на заводі. З 1928 р. – на комсомольській роботі: секретар комітету комсомолу заводу, секретар райкому ВЛКСМ. У 1937 р. – помічник начальника хімічної служби 1-ї Московської пролетарської стрілецької дивізії.

З 1938 р. – на партійній роботі: відповідальний організатор відділу ЦК ВКП(б), у 1939–1941 рр. – перший секретар Ярославського обкому і міськкому ВКП(б), у 1941–1946 рр. – перший секретар Челябінського обкому і міськкому ВКП(б), у березні–травні 1946 р. – зав. відділом ЦК ВКП(б). В 1946–1947 рр. – секретар ЦК ВКП(б) і одночасно заст. голови Ради у справах колгоспників при Раді Міністрів СРСР. З березня 1947 р. – секретар ЦК КП(б)У, згодом перший секретар Ростовського обкому і міськкому партії; в 1950–1956 рр. – перший секретар ЦК Компартії Білорусії. В 1956–1958 рр. – заступник, перший заст. міністра закордонних справ СРСР. У 1958–1985 рр. – міністр зовнішньої торгівлі СРСР. У 1939–1941 рр. – кандидат у члени, а в 1941–1986 рр. – член ЦК КПРС. У жовтні 1952 р. – березні 1953 р. – кандидат у члени Президії ЦК КПРС. У березні 1946 р. – травні 1947 р. – член Оргбюро ЦК ВКП(б). Делегат XVIII–XXVI з'їздів КПРС. У березні–грудні 1947 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений десятьма орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ПЕТРОВСЬКИЙ
ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ
(1878–1958)

Народився у Харкові в родині ремісника-кравця. Українець. Закінчив зразкову школу при Харківській семінарії. Член партії з 1897 р. У 1912–1914 рр. – депутат Державної думи Росії. Трудову діяльність розпочав у 1893 р. учнем токаря. Потім працював на Брянському заводі у Катеринославі. У 1897–1898 рр. – член Катеринославського «Союзу боротьби за визволення робітничого класу» і Катеринославського комітету РСДРП.

За участь у революційній діяльності неодноразово заарештовувався, був ув'язнений. У 1914 р. разом з іншими депутатами Державної думи Росії від РСДРП засланий до Сибіру. Під час Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. – голова Комітету громадської безпеки і обласний комісар Якутії, голова Якутського комітету РСДРП(б). В липні 1917 р. за направленням ЦК РСДРП виїхав в Україну, брав участь у встановленні Радянської влади на Катеринославі і в Донбасі. У листопаді 1917 – березні 1919 рр. – нарком внутрішніх справ РСФРР. З березня 1919 р. до липня 1938 р. – голова ВУЦВК, один з голів ЦВК СРСР, а у 1937–1938 рр. – заст. голови Президії Верховної Ради СРСР. У 1920–1933 рр. – голова Всеукраїнського Центрального комітету незаможних селян. Відкликаний з України. У 1940–1958 рр. – працював заст. директора Музею Революції СРСР. У 1912 р. кооптований у члени ЦК РСДРП(б). У 1918 р. та 1920 р. – кандидат у члени ЦК РКП(б) – ЦК ВКП(б). У 1921–1938 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1926–1939 рр. – кандидат у члени Політбюро ЦК ВКП(б). Делегат ІХ–XVII з'їздів та XV, XVI конференцій ВКП(б). У 1921–1938 рр. – член ЦК ВКП(б), у 1920–1938 рр. – член ЦК КП(б)У. У 1920–1938 рр. – член ЦК і Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат ІХ–XIII з'їздів та ІV–VIII конференцій КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК, депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений орденом Леніна, орденом Червоного Прапора, трьома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

ПІДГОРНИЙ
МИКОЛА ВІКТОРОВИЧ
(1903–1983)

Народився у с. Карлівка (нині м. Карлівка Полтавської обл.) у робітничій родині. Українець. Закінчив робітфак Київського політехнічного інституту, Київський технологічний інститут харчової промисловості. Член партії з 1930 р. Трудову діяльність розпочав у 1918 р. слюсарем головних механічних майстерень у Карлівці. У 1921–1923 рр. – секретар Карлівського райкому комсомолу. З 1931 по 1939 р. – старший помічник головного інженера, заст. головного інженера, головний інженер на підприємствах цукрової промисловості у Вінницькій та Кам'янець-Подільській областях. У 1939–1940 і 1944–1946 рр. – заст. наркома харчової промисловості УРСР, у 1940–1942 рр. – заст. наркома харчової промисловості СРСР. У 1942–1944 рр. – директор Московського технологічного інституту харчової промисловості. У 1946–1950 рр. – постійний представник Ради Міністрів УРСР при Уряді СРСР. У 1950–1953 рр. – перший секретар Харківського обкому партії. З 1953 р. – другий секретар, а у 1957–1963 рр. – перший секретар ЦК Компартії України. У 1963–1965 рр. – секретар ЦК КПРС. У 1965–1977 рр. – Голова Президії Верховної Ради СРСР. Потім – пенсіонер. У 1952–1956 рр. – член Центральної Ревізійної Комісії КПРС. У 1956–1977 рр. – член ЦК КПРС. З 1958 р. – кандидат у члени, а в 1960–1977 рр. – член Політбюро ЦК КПРС. Делегат XIX–XXV з'їздів КПРС. У 1952–1963 рр. – член ЦК Компартії України. У вересні 1952 р. – серпні 1953 р. – кандидат у члени Бюро ЦК Компартії України, у серпні 1953 р. – липні 1963 р. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XVII–XXII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. З 1958 р. – член Президії Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений п'ятьма орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, медалями.

ПОГРЕБНЯК
ПЕТРО ЛЕОНТІЙОВИЧ
(1928–1980)

Народився у с. Верблюжка (нині с. Погребнякове Кіровоградська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив ветеринарний факультет Білоцерківського сільськогосподарського інституту. Кандидат сільськогосподарських наук. Член партії з 1954 р. Трудову діяльність розпочав у 1945 р. авіамотористом Криворізької авіаційної школи. У 1954–1962 рр.: старший ветлікар Орлівщинської МТС, головний ветеринарний лікар р-ну, перший заст. голови виконкому

П'ятихатської районної Ради депутатів трудящих Дніпропетровської обл. У 1962–1964 рр. – перший заст. начальника Дніпропетровського обл. управління виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів. У 1964–1970 рр. – заст. голови виконкому Дніпропетровської обласної Ради депутатів трудящих. З 1970 р. – перший заст. міністра, а з 1971 р. – міністр сільського господарства УРСР. З 1976 р. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У 1976–1980 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXV з'їзду КПРС. У 1971–1980 рр. – член ЦК Компартії України. У лютому–жовтні 1976 р. – кандидат у члени Політбюро, а у жовтні 1976 р. – лютому 1980 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, двома орденами «Знак Пошани», медалями.

ПОГРЕБНЯК
ЯКІВ ПЕТРОВИЧ
(1928)

Народився у с. Нижче Солоне (нині Харківська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив кераміко-механічний технікум, металургійний факультет Донецького політехнічного інституту, радгосп-технікум. Член партії з 1953 р. Трудову діяльність розпочав у 1954 р. майстром, потім працював старшим майстром механічного цеху, старшим інженером-технологом, в. о. начальника дільниці Новокраматорського машинобудівного заводу. З 1957 р. – на партійній

роботі: секретар, другий, а згодом перший секретар Краматорського міського партії. З 1962 р. – другий секретар Донецького обкому, з 1963 р. – перший секретар Полтавського промислового обкому, у 1964 р. – другий секретар Полтавського обкому партії. У 1966–1969 рр. – перший секретар Івано-Франківського, у 1969–1971 рр. – перший секретар Миколаївського обкомів партії. З березня 1971 р. – секретар ЦК Компартії України. В березні 1987 р. – квітні 1990 р. – перший секретар Львівського обкому партії, потім – пенсіонер. З 1971 р. – кандидат у члени ЦК КПРС. Член Комісії ЦК КПРС з питань соціально-економічної політики. Делегат XXIV – XXVII з'їздів КПРС. У 1961–1966 рр. – член Ревізійної комісії ЦК Компартії України. З березня 1966 р. – член ЦК Компартії України. З березня 1971 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР, Голова постійної комісії Верховної Ради УРСР по науці і техніці. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

ПОПОВ
МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ
(1891–1938)

Народився у м. Кутаїсі (Грузія) в родині вчителя. Росіянин. Закінчив Владикавказьку гімназію. Навчався у Харківському, потім Московському університетах. Член партії з 1919 р. В 1906–1919 рр. – меншовик, у роки реакції – меншовик-партієць. Під час навчання в Харкові – секретар міської організації РСДРП. У 1909–1911 рр. – член виконкому Московської окружної організації РСДРП. У липні 1917 р. – червні 1919 р. – член Харківського і головного комітетів РСДРП

меншовиків. У червні 1919 р. – червні 1921 р. працює на Закавказзі за особливим дорученням Наркомату закордонних справ РСФРР; член редколегії газети «Комуніст», що виходила у Харкові. У 1921–1923 рр. – секретар Харківського губкому КП(б)У, в 1924 р. – заст. зав. агітпропвідділом ЦК РКП(б), у 1925–1927 рр. – зав. агітпропвідділом ЦК КП(б)У, редактор газети «Комуніст», ректор Інституту марксизму, на відповідальній роботі в КПЗУ, член ЦК КПЗУ. В 1928–1929 рр. – заст. зав. агітпропвідділом ЦК ВКП(б), зав. агітпропвідділом Московського комітету ВКП(б). У 1929–1933 рр. – член редколегії газети «Правда». У лютому 1933 р. – червні 1937 р. – секретар ЦК КП(б)У. В 1930–1937 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат X, XI, XIII–XVII з'їздів та XV, XVI конференцій ВКП(б). У 1935 р. – кандидат у члени Виконкому Комуністичного Інтернаціоналу. Делегат V–VII конгресів Комінтерну. В 1925–1928 рр. та у 1933–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В 1927 р. і у лютому 1933 р. – травні 1936 р. – кандидат, а у травні 1936 р. – липні 1937 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. В 1925–1928 рр. та у 1933–1937 рр. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат V, VI конференцій та IX, X, XII, XIII з'їздів КП(б)У. Делегат III з'їзду КПЗУ. Обирався членом ЦВК СРСР та ВУЦВК. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований у 1937 р. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

ПОСТИШЕВ
ПАВЛО ПЕТРОВИЧ
(1887–1939)

Народився у м. Іваново-Вознесенську (нині м. Іваново, Росія) в родині робітника ткацької фабрики. Росіянин. За фахом ткач. Член партії з 1904 р. Трудову діяльність розпочав у 1899 р. робітником на фабриці в Іваново-Вознесенську. В революційному русі з 1903 р. З 1917 р. заст. голови Іркутської Ради робітничих депутатів і член ВРК. З 1918 р. – на партійній, військово-політичній роботі і один з керівників партизанського руху на Далекому Сході. З 1921 р. уповноважений уряду Далекосхідної республіки, голова Прибайкальського губвиконкому. З 1923 р. – на партійній роботі в Україні: зав. оргінструкторським відділом, секретар Київського губкому (окружкому) КП(б)У. З листопада 1926 р. – секретар ЦК КП(б)У, водночас секретар Харківського окружкому і міськкому партії. В 1930–1933 рр. – секретар ЦК ВКП(б). У 1933–1937 рр. – другий секретар ЦК КП(б)У, водночас перший секретар Харківського, а з травня 1934 р. – Київського обкомів КП(б)У. В 1937–1938 рр. секретар Куйбишевського обкому і міськкому ВКП(б). У 1925–1927 рр. – кандидат у члени, а у 1927–1938 рр. – член ЦК ВКП(б). У лютому 1934 р. – січні 1938 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК ВКП(б). У 1930–1933 рр. – член Оргбюро ЦК ВКП(б). Делегат XI, XIII–XVII з’їздів ВКП(б). У травні 1924 р. – грудні 1925 р. – член ЦК КП(б)У, а з 1925–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В грудні 1925 р. – листопаді 1926 р. – кандидат, а у листопаді 1926 р. – липні 1930 р. та у січні 1933 р. – березні 1937 р. – член Політбюро та Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат VIII конференції та IX–XII з’їздів КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР, ВУЦВК, депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений орденами Леніна та Червоного Прапора. На січевому (1938 р.) Пленумі ЦК ВКП(б) виведений із складу Політбюро ЦК, в лютому того ж року виключений з партії. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув 26 лютого 1938 р. Реабілітований у 1955 р.

ПРАМНЕК (ПРАМНІЄКС)
ЕДУАРД КАРЛОВИЧ
(1900–1938)

Народився в Яунраунській волості Цесіського повіту Ліфляндської губернії Росії (нині Латвія). Латиш. Закінчив чотирикласне міське училище. Член партії з 1917 р. Трудову діяльність розпочав у 1913 р. каменярем. У 1919–1921 рр. – в Червоній армії, на політичній роботі в Латиській стрілецькій дивізії. У 1921–1924 рр. навчався в Комуністичному університеті народів Заходу, потім – у Комуністичному університеті ім. Я.М. Свердловова. У 1924–1925 рр. – секретар

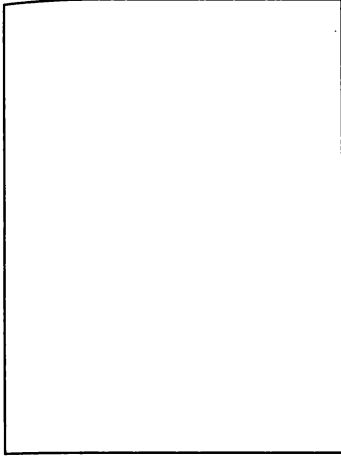
партійного комітету на заводі «Красная Этна» у Нижньому Новгороді. У 1925–1929 рр. – відповідальний секретар Нижньгородського міському ВКП(б), згодом – зав. оргвідділом Нижньгородського губкому ВКП(б). У 1929 р. – секретар В'ятського губкому і окружному партії. У 1930–1934 рр. – другий секретар, у 1934–1937 рр. – перший секретар Горковського крайкому і обкому ВКП(б). У червні 1937 р. – квітні 1938 р. – перший секретар Донецького обкому КП(б)У. У 1934–1938 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1937–1938 рр. – член ЦК КП(б)У. В червні 1937 р. – квітні 1938 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIII з'їзду КП(б)У. Обирався членом ВЦВК, ЦВК СРСР, депутат Верховної Ради СРСР. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1956 р.

ПЯТАКОВ
ГЕОРГІЙ ЛЕОНІДОВИЧ
(1890–1937)

Народився у селищі Мар'їнського цукрового заводу (нині м. Городище Черкаської обл.). Українець. Закінчив Київське реальне училище. Навчався у Петроградському університеті. Член партії з 1910 р. У революційному русі з 1904 р. В 1912 р. заарештований і засуджений на заслання, в жовтні 1914 р. тікає за кордон. Після Лютневої революції 1917 р. – голова Київського комітету РСДРП(б), голова виконкому Київської Ради робітничих депутатів. У жовтневі

дні 1917 р. – голова Київського Військово-революційного комітету, помічник комісара, комісар Державного банку в Петрограді. В 1918 р. – член Оргбюро по скликанню першого з'їзду більшовицьких організацій України, член Народного Секретаріату. У липні–вересні 1918 р. та в березні–травні 1919 р. – секретар ЦК КП(б)У, член Закордонного бюро ЦК КП(б)У та Всеукраїнського Центрального військово-революційного комітету. В листопаді 1918 – листопаді 1920 рр. – голова Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду України, одночасно зав. відділом закордонних справ Уряду, член Реввійськради 13-ї армії Північного фронту, згодом – комісар 42-ї дивізії, комісар Академії Генерального штабу, заст. голови Ради 1-ї Уральської революційної армії праці, член Реввійськради 16-ї армії Західного фронту, потім 6-ї армії Південного фронту. У листопаді 1920 – грудні 1921 рр. – голова Центрального правління кам'яновугільної промисловості Донецького басейну. В 1922–1926 рр. – заст. голови Держплану СРСР, заст. голови ВРНГ. У 1926–1936 рр. – торговий представник СРСР у Франції, заст. голови, голова правління Держбанку СРСР, заст. наркома важкої промисловості СРСР. У 1921–1923 рр. – кандидат у члени, в 1923–1927 рр., 1930–1936 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат X–XIV, XVI–XVII з'їздів ВКП(б). Обирався членом Ради Праці і Оборони РСФРР та СРСР. У 1918–1923 рр. – член ЦК КП(б)У. В березні–серпні 1919 р., грудні 1921 р. – травні 1922 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. В серпні 1919 р. – квітні 1920 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. В березні 1919 р. – квітні 1920 р. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат I, II, III з'їздів та V і VI конференцій КП(б)У. Репресований. Звинувачений у шпигунсько-диверсійній і терористичній діяльності за так зв. справою. «Антирадянський троцькістський центр». Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1988 р.

РАДЧЕНКО
АНДРІЙ ФЕДОРОВИЧ
(1887–1939)

Народився у с. Парафіївка (нині смт Чернігівської обл.) у робітничій родині. Українець. Закінчив церковнопарафіяльну школу, курси марксизму при ЦК КП(б)У у Харкові (1924). Член партії з 1912 р. До того – меншовик (1904–1909). Трудову діяльність розпочав у 1898 р. учнем слюсаря, потім працював слюсарем на цукрових заводах Курської губернії. У 1905–1908 рр. за участь у революційному русі був ув'язнений, висланий до м. Прилуки Полтавської губернії.

У 1908–1917 рр. вів революційну роботу в Катеринославській, Херсонській губерніях, заарештовувався. У 1907–1918 рр. – голова Дружківської міської Ради робітничих і солдатських депутатів (Донбас). У 1918–1920 рр. – на політроботі у Червоній армії (Південний фронт), комісар губвійськкомату на Донбасі. З березня 1920 р. – на партійній і профспілковій роботі: секретар Донецького губкому КП(б)У в 1920–1922, 1924–1925 рр.; в 1922–1924 рр. – голова Донецької губпрофради; у 1925–1927 рр. – голова Всеукраїнської Ради профспілок; у 1927–1929 рр. – голова Владимирського губвиконкому (РСФРР); в 1929–1931 рр. – голова Облплану (Іваново). У 1931–1932 рр. – заст. голови Центроспілки (Москва). У 1932–1939 рр. – начальник Всесоюзного об'єднання Заготльон. У 1924–1925 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1925–1927 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат X–XVI з'їздів ВКП(б). У 1923–1928 рр. – член ЦК КП(б)У. В грудні 1925 р. – березні 1928 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат IV–VIII конференцій та IX–X з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. Нагороджений двома орденами Червоного Прапора. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1939 р. Реабілітований у 1956 р.

РАКОВСЬКИЙ (Станчев)
ХРИСТИЯН ГЕОРГІЙОВИЧ
(1873–1941)

Народився у м. Котел у Болгарії в заможній родині землевласника і торговця. Болгарин. Закінчив медичний факультет університету у Монпельє (Франція). Член партії з 1917 р. На XV з'їзді партії (1927) виключений з лав ВКП(б) як активний діяч троцькістської опозиції. Відновлений у 1935 р. Знову виключений у 1938 р. Брав активну участь в студентському, соціалістичному та робітничому русі у Болгарії, Швейцарії, Німеччині, Франції, Румунії, Росії. Від 1888 р. вва-

жав себе марксистом. Неодноразово заарештовувався. 3 грудня 1917 р. – на революційній роботі в Одесі, Петрограді, голова Верховної колегії по боротьбі з контрреволюцією в Румунії та в Україні. Влітку 1918 р. очолював делегацію РСФРР на переговорах з гетьманом П. Скоропадським, потім виконував дипломатичні доручення в Німеччині. В кінці 1918 р. за рекомендацією ЦК КП(б)У був призначений головою Тимчасового революційного робітничо-селянського уряду України. З березня 1919 р. по липень 1923 р. Голова Ради Народних Комісарів, одночасно голова Надзвичайної санітарної комісії, особливої комісії по паливу та продовольству, Української економічної ради, член радянської делегації на Генуезькій конференції, нарком закордонних справ Радянської України. У вересні 1919 р. – січні 1920 р. начальник Політуправління Реввійськради РСФРР. У 1923–1927 рр. – Повноважний представник СРСР в Англії, Франції, одночасно заст. наркома закордонних справ СРСР. Після виключення з партії, висланий до Астрахані, потім до Барнаула. В 1934–1935 рр. – начальник управління навчальних закладів Наркомату охорони здоров'я РСФРР, голова Всесоюзного Товариства Червоного Хреста. У 1919–1927 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат VIII–XIV з'їздів ВКП(б). У 1919–1924 рр. – член ЦК КП(б)У. В березні 1919 р. – липні 1923 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат III з'їзду, IV–VII конференцій КП(б)У. Обирався членом ЦВК РСФРР, ЦВК СРСР, ВУЦВК. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований: у січні 1937 р. арештований, 8 березня 1938 р. засуджений до 20 років позбавлення волі, 8 вересня 1941 р. засуджений до розстрілу, розстріляний 11 вересня цього ж року. Реабілітований у 1988 р.

РЕВЕНКО
ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ
(1936)

Народився у с. Студена Піщанського району Вінницької області в родині службовця. Українець. Закінчив Львівський політехнічний інститут за спеціальністю інженера-механіка хімпромисловості, Академію суспільних наук при ЦК КПРС. Член партії з 1962 р. Трудову діяльність розпочав у 1958 р. інженером на заводі «Холодмаш» в Одесі. З 1961 р. – на комсомольській роботі: перший секретар Іллічівського райкому комсомолу, секретар, а з 1966 р. – перший секретар

Одеського обкому комсомолу, в 1968–1972 рр. – секретар ЦК ЛКСМ України. У 1972–1975 рр. – інспектор ЦК Компартії України. З 1975 р. – секретар, а з 1978 р. – другий секретар Київського обкому партії. З 1984 р. – інспектор, згодом заст. зав. відділом організаційно-партійної роботи ЦК КПРС. У листопаді 1985 р. – березні 1990 р. – перший секретар Київського обкому партії. З березня 1990 р. – член Президентської Ради СРСР. З 1986 р. – член ЦК КПРС. Делегат XXVI, XXVII, XXVIII з'їздів КПРС та XIX Всесоюзної партійної конференції. В 1986–1990 рр. – член ЦК Компартії України. У 1981–1986 рр. – член Ревізійної комісії Компартії України. В жовтні 1989 р. – березні 1990 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXV–XXVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Народний депутат СРСР. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, двома орденами «Знак Пошани», медалями.

РЕДЕНС
СТАНІСЛАВ ФРАНЦОВИЧ
(1892–1941)

Народився у м. Мінську-Мазовецькому Ломжинської губернії (нині Польща). Поляк. Закінчив училище при Брянському металургійному заводі Катеринославської губернії. Член партії з 1914 р. Комісар держбезпеки 1-го рангу (1935). Трудову діяльність розпочав у 1907 р. розсильним. У 1914–1915 рр. – на службі в армії, демобілізований через хворобу. З 1915 р. – електромонтер на металургійному заводі, робітник на трубному, потім Брянському заводах у Катерино-

славі, відповідальний секретар профспілки металістів Дніпровського заводу, секретар польської групи СДКПіЛ (Соціал-демократія Королівства Польського і Литви). У 1918–1919 рр. – секретар президії і особистий секретар голови ВЧК. У 1920–1921 рр. – голова Одеської, потім Харківської та Кримської губчека. У 1921–1922 рр. – заст. начальника та начальник адміністративно-організаційного управління ВЧК–ОДПУ. У 1922–1924 рр. – повноважний представник ОДПУ та голова ДПУ Криму і начальник особливого відділу Чорноморського фронту. У 1928–1930 рр. – повноважний представник ОДПУ та Голова ДПУ Закавказзя, згодом Голова ДПУ БСРР. У грудні 1931 р. – червні 1933 р. – повноважний представник ОДПУ і ДПУ УСРР. У 1933–1937 рр. – повноважний представник ОДПУ і начальник Управління НКВС по Московській області. У січні–листопаді 1938 р. – Народний комісар внутрішніх справ Казахської РСР. У 1927–1934 рр. – член ЦКК ВКП(б). У 1934–1937 рр. член ЦРК ВКП(б). Делегат XV–XVII з'їздів ВКП(б). У січні 1932 р. – червні 1933 р. – член ЦК КП(б)У. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений орденом Леніна. Репресований у 1938 р. Загинув у 1941 р. Реабілітований у 1961 р.

РУХИМОВИЧ
МОЙСЕЙ ЛЬВОВИЧ
(1889–1938)

Народився у с. Кагальник (нині Ростовська обл., Росія) в родині робітника-слюсаря. Єврей. Закінчив двокласну сільську школу, екстерном Грозненське реальне училище (1911), 4 курси Харківського технологічного інституту. Член партії з 1913 р. У соціал-демократичному русі з 1905 р., пов'язаний з бундівськими організаціями. В 1906–1908 рр. на еміграції в Туреччині, Єгипті, Греції, Болгарії. В 1914–1917 рр. проходив службу в російській армії. З 1917 р – член Харківського комітету партії і голова ВРК. У лютому–березні 1918 р. нарком військових справ Донецько-Криворізької Радянської Республіки. В 1918–1920 рр. на військово-політичній роботі в Червоній армії, член Раднаркому України, голова гірничопромислового відділу Укрраднаргоспу, член Реввійськради 14-ї армії. З 1920 р. – голова Донецького губвиконкому і Бахмутського виконкому, керуючий трестом «Донвугілля». З 1925 р. – голова ВРНГ УСРР, в 1926–1930 рр. – заст. голови ВРНГ СРСР. У 1930–1931 рр. – нарком шляхів сполучення СРСР, потім керуючий трестом «Кузбасвугілля». З 1934 р. заст. наркома важкої промисловості СРСР, у 1936–1937 рр. нарком оборонної промисловості СРСР. У 1924–1937 рр. – член ЦК ВКП(б). У квітні 1927 р. – червні 1930 р. – член Оргбюро ЦК ВКП(б). Делегат VIII, X–XVII з'їздів ВКП(б). У 1921–1927 рр. – член ЦК КП(б)У. У травні 1924 р. – жовтні 1926 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат VI–VIII конференцій і IX з'їзду КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР, ВУЦВК. Нагороджений орденом Леніна. Звинувачений в антирадянській діяльності. В грудні 1937 р. виведений із складу ЦК ВКП(б). Репресований: 28 липня 1938 р. засуджений до розстрілу, загинув 18 листопада 1939 р. Реабілітований у 1956 р.

САВЧЕНКО
АНАТОЛІЙ ПЕТРОВИЧ
(1937–1995)

Народився 3 лютого 1937 р. в с. Михайлівка Михайлівського району Запорізької області в робітничій родині. Українець. Закінчив гірничий факультет Харківського інженерно-економічного інституту. Член-кореспондент АН УРСР. Член партії з 1963 р. Трудову діяльність розпочав у 1959 р. нормувальником Кличкінського рудника Нерчинського рудоуправління Читинської області. В 1960 р. секретар комітету ВЛКСМ, інженер відділу організації праці Нерчинського рудоуправління. В 1961–1962 рр. – інженер, керівник економічної групи, начальник нормативно-дослідної станції тресту «Горлівкавугілля» Донецької області. В 1962–1966 рр. – старший науковий співробітник відділення економіки промисловості Донецького раднаргоспу. В 1966–1975 рр. – вчений секретар, завідуючий сектором економічного моделювання, завідуючий відділом проблем управління виробництвом Інституту економіки промисловості АН УРСР. В 1975–1979 рр. – завідуючий відділом торговельно-фінансових органів Донецького обкому Компартії України. В 1979–1987 рр. – заступник, потім перший заступник завідуючого відділом важкої промисловості ЦК Компартії України. В 1987–1990 рр. – завідуючий економічним, згодом соціально-економічним відділами ЦК Компартії України. З червня 1990 р. – секретар ЦК Компартії України. З липня 1990 р. – член Центральної Контрольної Комісії КПРС. Делегат XIX Всесоюзної партійної конференції. В 1981–1990 рр. – кандидат у члени ЦК Компартії України. З червня 1990 р. – член ЦК та член Політбюро ЦК Компартії України, Голова Комісії по зв'язках з Радами народних депутатів. Делегат XXVI, XXVII з'їздів Компартії України. Депутат Верховної Ради УРСР. Народний депутат УРСР. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Лауреат Державної премії УРСР у галузі науки і техніки.

САРКИСОВ (Даніелян)
САРКИС АРТЕМОВИЧ
(1898–1937)

Народився у м. Шуша (нині Нагірно-Карабаська область, Вірменія) в робітничій родині. Вірменин. Закінчив Шушинську вірменську семінарію, вчився у Вірменській духовній академії. Член партії з 1917 р. У 1927 р. за участь у троцькістській опозиції виключений з лав ВКП(б), у 1928 р. поновлений. У 1917–1918 рр. – член комітету, секретар міської організації РСДРП(б) у Шуші. Під час громадянської війни вів підпільну партійну роботу у Баку: член міського

комітету РСДРП(б) і його президії, редактор газети «Известия Баксовета», секретар міського комітету РСДРП(б). У наступні роки – на керівній партійній і господарській роботі: у 1921–1925 рр. – зав. оргвідділом Ленінградського губкому ВКП(б), у 1925–1927 рр. – зав. відділом друку крайкому ВКП(б) у Ростові-на-Дону, у 1928–1929 рр. – заст. голови Облспоживспілки, голова Облкоопхлібспілки у Воронежі, у 1930–1932 рр. – заст. голови, голова «Хліб центру» у Москві, член Комітету по заготівлях СРСР та начальник «Заготзерна». У 1932 р. – секретар, а з лютого 1933 р. – перший секретар Донецького обкому КП(б)У. У травні–липні 1937 рр. – начальник комбінату «Донбасвугілля». У 1934–1937 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат X–XIV, XVII з'їздів та XI, XIV і XVII конференцій ВКП(б). У 1933–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В листопаді 1933 р. – червні 1937 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. У червні–серпні 1937 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР. Нагороджений орденом Леніна. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у вересні 1937 р. Реабілітований у 1957 р.

СЕМЕНОВ
БОРИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(1890–1940)

Народився у Петербурзькій губернії в родині робітника залізниці. Росіянин. Закінчив міське училище у Томську, там же навчався у технікумі Товариства професорів та викладачів. Член партії з 1907 р. Трудову діяльність розпочав у 1902 р. розсильним у магазинах Петербурга, в цьому ж місті проводив революційну роботу в 1907–1909 рр. В 1909 р. кооптований у члени Петербурзького комітету РСДРП(б), згодом заарештований і засланий в Іркутську губернію. У 1916 р. нелегально перебрався у Томськ. Після Лютневої революції повернувся до Петрограда. У 1917–1922 рр. – секретар міськвідділення профспілки торгових та конторських службовців Петрограда, голова Ради робітничих (а з 1918 р. і червоноармійських) депутатів Спаського району, комісар бригади, дивізії 7-ї армії, голова трибуналу, організатор Петроградського райкому партії, голова губернської надзвичайної комісії. У 1922–1925 рр. – секретар Промислового райкому партії в місті Бодайбо, член розвідувальної експедиції ВРНГ, заст. голови тресту «Лензолото», заст. зав. оргвідділом Московського міського комітету партії. У 1925–1927 рр. – перший секретар Луганського, а з 1927 р. – Дніпропетровського окружного КП(б)У. В 1931–1933 рр. – другий секретар Середньоазіатського бюро ЦК ВКП(б). У 1933–1936 рр. – секретар Кримського, а з 1937 р. Сталінградського обкомів ВКП(б). У 1925–1937 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XI, XII, XIV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1925–1931 рр. – член ЦК КП(б)У. 3 грудня 1925 р. – кандидат у члени Політбюро, а у листопаді 1927 р. – березні 1931 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат IX–XI з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. Нагороджений орденом Леніна. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у березні 1940 р. Реабілітований у 1956 р.

СЕНИН
ІВАН СЕМЕНОВИЧ
(1903–1981)

Народився у селищі Петровського рудника (нині у складі Донецька) в робітничій родині. Росіянин. Закінчив Донецький гірничий технікум, хімічний факультет Київського політехнічного інституту, прослухав спеціальні курси в Колумбійському університеті США (1931–1932). Член партії з 1920 р. Трудову діяльність розпочав у 1917 р. робітником на шахті №19 Рутченківського рудника. У 1921–1922 рр. – секретар кущового комітету комсомолу.

У 1932 р. – головний інженер Київського заводу «Червоний гумовик». У 1932–1937 рр. – директор, а з листопада 1937 р. – старший інженер Київського заводу «Укркабель». У 1938–1939 рр. – заст. наркома, а з травня 1939 р. – нарком легкої промисловості УРСР. У 1940–1942 рр. – заст. голови Раднаркому УРСР. У 1942–1943 рр. – зав. сектором Управління кадрів ЦК ВКП(б). У 1943–1953 рр. – заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У травні–листопаді 1953 р. – міністр місцевої і паливної промисловості УРСР. У 1953–1957 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У 1957–1959 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР і голова Держплану УРСР. У 1959–1965 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. У 1965 р. – радник Ради Міністрів УРСР, потім – звільнений за станом здоров'я, пенсіонер. У 1956–1961 рр. – кандидат у члени, а в 1961–1966 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XIX–XXII з'їздів КПРС. У 1940–1966 рр. – член ЦК Компартії України. У 1949–1965 рр. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XV–XX з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, медалями.

СЕРБИЧЕНКО
ОЛЕКСАНДР КАЛІСТРАТОВИЧ
(1890–1938)

Народився у с. Люботин (нині місто у Харківській обл.) в родині робітника-залізничника. Українець. Закінчив земське училище, курси при ЦК КП(б)У. Член партії з 1907 р. Трудову діяльність розпочав у 1903 р. робітником лісопильного заводу у Кременчуці, вів підпільну революційну роботу. З 1916 р. – робітник харківських вагонних майстерень. Після Лютневої революції 1917 р. – член Харківської міської Ради робітничих і солдатських депутатів, з 1918 р. – на-

родний секретар шляхів України, член комісії наркомату шляхів РСФРР по підвищенню продуктивності праці на залізниці, потім – на підпільній роботі у Харкові. У 1919–1924 рр. голова Іванівського райпарткому і райвиконкому м. Харкова, член губпарткому КП(б)У і заст. голови Харківського губвиконкому, заст. наркома внутрішніх справ України, голова Кременчуцького, а з 1922 р. – Полтавського губвиконкому. Після закінчення курсів при ЦК КП(б)У – заст. голови Раднаркому УСРР, уповноважений наркомату шляхів, у 1934–1935 рр. – торгпред СРСР у Австрії. У 1936–1937 рр. – заст. голови Сталінградського облвиконкому. Делегат XV–XVI з'їздів ВКП(б). У 1925–1933 рр. – член ЦК КП(б)У. В листопаді 1927 р. – червні 1933 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат III з'їзду, IV, V, VII, VIII конференцій, IX, X, XI з'їздів КП(б)У, I–III Всеукраїнських партійних конференцій. Обирався членом ВЦВК та ВУЦВК. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований у 1937 р. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1960 р.

СЕРДЮК
ЗІНОВІЙ ТИМОФІЙОВИЧ
(1903–1982)

Народився у с. Арбузинка (нині Миколаївська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив Вищу школу профруху ВЦРПС (1928–1931), курси керівних партійних працівників Академії суспільних наук при ЦК КПРС. Мав військове звання генерал-майора. Член партії з 1925 р. Трудову діяльність розпочав у 1916 р. робітником-ремонтником на Південно-Західній залізниці. У 1923–1926 рр. – робітник, голова завкому, секретар комсомольської організації

водопідйомного заводу Одеського комунального відділу. У 1926–1928 рр. – голова Янівського райпрофсекретаріату Одеського округу, інспектор окружного відділу праці. У 1931–1934 рр. – зав. сектором масової виробничої роботи ЦК профспілки радгоспів, заст. голови, голова Жовтневої райпрофради Москви. У 1934–1938 рр. – замполіт криголама «Русанов», секретар Свердловського райкому ВКП(б) Москви. У 1938–1941 рр. – заст. зав. відділом партійних органів ЦК КП(б)У, другий секретар Київських обкому та міськкому КП(б)У. Учасник Великої Вітчизняної війни: член Військової ради 5-ї, 21-ї, 7-ї гвардійської армії на Південно-Західному та Сталінградському фронтах. У 1943–1949 рр. – другий, згодом перший секретар Київського обкому КП(б)У. У 1949–1952 рр. – секретар ЦК КП(б)У. В 1954–1966 рр. – перший секретар Львівського обкому партії, інспектор ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії Молдавії, перший заст. голови КПК при ЦК КПРС. У 1939–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1966 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XVIII партійної конференції та XVIII–XXII з'їздів КПРС. У 1938–1954 рр. – член ЦК Компартії України. У січні 1949 р. – березні 1954 р. – кандидат у члени Політбюро. Делегат XIV–XVII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, двома орденами Червоного Прапора, двома орденами Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями.

СЕРОВ
ІВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(1905–1990)

Народився в 1905 р. у с. Афімське Кадніковського повіту Вологодської губернії, Росія. Росіянин. Закінчив сільську школу (1916), школу 2-го ступеня в м. Кадніков Вологодської губернії (1923), Ленінградську піхотну школу (1928), 8-місячні курси командного складу артилерії (1931), підготовчі курси при Військово-інженерній академії РСЧА (1936). Член партії з 1926 р. Трудову діяльність розпочав у 1923 р. завідуючим хатою-читальнею Кадніковського уполітосвіту

Вологодської області. В 1923–1925 рр. – голова сільради в селі Покровське. В 1928–1931 рр. – командир взводу Північно-Кавказького військового округу. В 1931–1934 рр. – командир топографічної батареї Північно-Кавказького військового округу. В 1934–1935 рр. – помічник начальника штабу артилерійського полку 24-ї стрілецької дивізії Українського військового округу. У вересні 1939 р. – лютому 1941 р. – Народний комісар внутрішніх справ УРСР, потім – перший заступник Наркома держбезпеки СРСР. У 1947–1954 рр. працював першим заступником міністра внутрішніх справ СРСР, а в 1954–1958 рр. був Головою Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР. В 1958–1963 рр. очолював Головне розвідувальне управління (ГРУ) Генштабу Збройних Сил СРСР. У лютому 1963 р. «за втрату пильності» у зв'язку із справою колишнього полковника ГРУ Пеньковського, звинуваченого у шпигунстві, понижений у військовому званні від генерала армії до генерал-полковника та переведений помічником командуючого Туркестанським військовим округом. У вересні 1965 р. звільнений у запас у зв'язку з хворобою. В 1941–1956 рр. – кандидат, а в 1956–1961 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XVIII партійної конференції, XIX–XXI з'їздів КПРС. В 1940–1941 рр. – член ЦК КП(б)У. В травні 1940 р. – травні 1941 р. член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XV з'їзду КП(б)У.

СИНИЦЯ
МИХАЙЛО САФРОНОВИЧ
(1913)

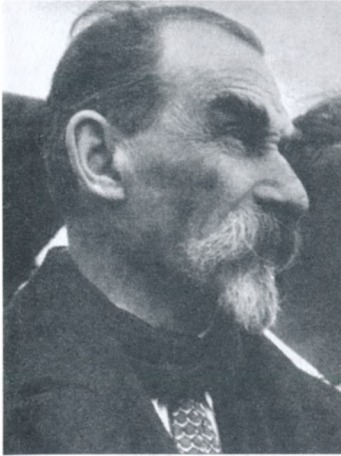
Народився у с. Орловець Київської губернії (нині Черкаська обл.) в родині вчителя. Українець. Закінчив технікум, механічний факультет Київського політехнічного інституту. Член партії з 1942 р. Трудову діяльність розпочав у 1927 р. обліковцем на будівництві. Потім – слюсар на цукровому заводі у с. Миронівка на Київщині. Після закінчення інституту – інженер-конструктор, начальник групи, сектору на Київському суднобудівному заводі «Ленінська кузня». У 1941–

1944 рр. – начальник конструкторського сектору на заводі у Татарській АРСР. У 1944–1950 рр. – начальник конструкторського відділу, заст. головного інженера, секретар партійної організації, директор Київського суднобудівного заводу «Ленінська кузня». У 1950–1960 рр. – перший секретар Київського міськкому партії. У 1960–1961 рр. – голова Укрпрофради. У 1961–1970 рр. – перший секретар Одеського обкому партії (у січні 1963 р. – грудні 1964 р. – Одеського промислового обкому). У 1970–1973 рр. – начальник Головного управління річкового флоту при Раді Міністрів УРСР. У 1961–1973 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XIX–XXIII з'їздів КПРС. У 1952–1973 рр. – член ЦК Компартії України. У липні 1960 р. – травні 1961 р. – кандидат у члени Президії ЦК Компартії України. Делегат XVII–XXIII з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна.

СКАБА
АНДРІЙ ДАНИЛОВИЧ
(1905–1986)

Народився у с. Горішки (нині Полтавська обл.). Українець. Закінчив Полтавський педагогічний технікум, соціально-економічний факультет Харківського державного університету ім. М. Горького. Академік АН УРСР. Член партії з 1940 р. Трудову діяльність розпочав у 1925 р. вчителем і завідувачем семирічної школи на Харківщині. Після закінчення університету проходив службу в армії, згодом – працював інспектором шкіл у Харкові. У 1935–1941 рр. – викладач у Харківських педінституті та держуніверситеті, зав. кафедрою нової історії у Львівському державному університеті. Після поранення у перші дні війни у Львові, перебував на лікуванні. Потім – викладав в Удмуртському державному педінституті, був лектором Іжевського міського ВКП(б). У січні 1942 р. мобілізований до Червоної армії і закінчив артилерійські курси вдосконалення командного складу, був командиром батареї в 20-му запасному артполку, викладачем артилерійських курсів у Тамбові та Житомирі. У 1946–1949 рр. – директор Центрального архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (м. Харків) і одночасно зав. кафедрою нової історії Харківського університету. У 1949–1951 рр. – відповідальний редактор газети «Соціалістична Харківщина». У 1951–1959 рр. – секретар Харківського обкому партії. У 1959 р. – міністр вищої і середньої спеціальної освіти УРСР. У 1959–1968 рр. – секретар ЦК Компартії України. З 1968 р. – директор, а з 1973 р. – старший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР. Делегат XXII–XXIII з'їздів КПРС. У 1960–1971 рр. – член ЦК Компартії України. У жовтні 1959 р. – березні 1968 р. – кандидат у члени Політбюро (до червня 1966 р. – Президії) ЦК Компартії України. Делегат XVII–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями.

СКРИПНИК
МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1872–1933)

Народився у слободі Ясинуватій (нині м. Ясинувата Донецької обл.) у родині помічника начальника залізничної станції. В 1900 р. екстерном закінчив реальне училище в Курську, навчався у Петербурзькому технологічному інституті. Академік АН УРСР. Член партії з 1897 р. Брав участь у роботі Петербурзького комітету соціал-демократичної організації «Робітничий прапор». Вів революційну роботу у Петербурзі, Катеринославі, Царицині, Саратові, Харкові, Одесі на

Уралі. Був агентом «Искры», редактором журналу «Вопросы страхования», входив до складу редколегії газети «Правда». Неодноразово заарештовувався і ув'язнювався. Після Лютневої революції 1917 р. – секретар і голова Центральної ради фабрично-заводських комітетів у Петрограді. Під час Жовтневого збройного повстання – член Петроградського Військово-революційного комітету. У першому Радянському уряді України – Народному Секретаріаті – народний секретар праці. З березня 1918 р. – голова Народного Секретаріату і Народний Секретар іноземних справ України. Активний учасник громадянської війни: член колегії ВЧК, зав. відділом по боротьбі з контрреволюцією, начальник політвідділу Гомельського укріпленого району, начальник особливого відділу штабу Кавказького фронту. У 1920–1922 рр. – народний секретар робітничо-селянської інспекції, нарком юстиції і Генеральний прокурор України, начальник Головного архівного управління. У 1927–1933 рр. – нарком освіти УРСР. З лютого 1933 р. – заст. Голови Раднаркому УРСР і голова Держплану УРСР. У 1923–1927 рр. кандидат у члени ЦК, а у 1927–1933 рр. член ЦК ВКП(б). Делегат III, VI, VIII–XVI з'їздів ВКП(б). У липні–грудні 1918 р. – кандидат у члени ЦК, а у грудні 1918 р. – липні 1933 р. – член ЦК КП(б)У. В квітні 1923 р. – грудні 1925 р. – кандидат у члени, а у грудні 1925 р. – липні 1933 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–III, IX–XI з'їздів, V–VIII конференцій КП(б)У. Делегат I–VI конгресів Комінтерну, на VI конгресі (1928) обраний членом Виконкому Комінтерну. Обирався членом ВЦВК і ЦВК СРСР, ВУЦВК, з 1927 р. – голова Ради Національностей ЦВК СРСР. Нагороджений орденами Червоного Прапора, Трудового Червоного Прапора УРСР. Безпідставно звинувачений у націоналістичному ухилі в КП(б)У. Покінчив життя самогубством 7 липня 1933 р. Реабілітований.

СОБОЛЬ
МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(1910)

Народився у с. Велика Рублівка (нині Полтавська обл.) в родині вчителя. Українець. Закінчив Харківський механіко-машинобудівний інститут. Член партії з 1939 р. Трудову діяльність розпочав у 1929 р. техніком Харківського паровозобудівного заводу. З 1938 р.: нач. відділу, цеху, виробництва, головний інженер на заводах Харкова, Нижнього Тагіла. У 1958–1960 рр. – голова раднаргоспу Харківського економічного адміністративного району. У 1960–1961 рр. – голова Уккранаргоспу. У 1961–1963 рр. – перший секретар Харківського промислового обкому партії. У 1963–1966 рр. – другий секретар ЦК Компартії України. У 1966–1972 рр. – перший заст. Голови Ради Міністрів УРСР. Потім – пенсіонер. У 1961–1972 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XX–XXIV з’їздів КПРС. У 1956–1972 рр. – член ЦК Компартії України. У липні 1963 р. – березні 1972 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XIX – XXIV з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, чотирма орденами Трудового Червоного Прапора, орденами Червоної Зірки, «Знак Пошани», медалями. Лауреат Державної премії СРСР (1951).

СОБЧУК
МИКОЛА ПЕТРОВИЧ
(1950)

Народився 30 листопада 1950 р. в с. Сільниця Хмельницького району Вінницької області. Українець. У 1976 р. закінчив Білоцерківський сільськогосподарський інститут. Член партії з 1972 р. Після закінчення інституту працював головним агрономом колгоспу «Зоря комунізму» Васильківського району Київської області. В 1979–1980 рр. – інструктор оргвідділу Васильківського міському Компартії України. В 1980–1981 рр. – головний агроном, потім заступник голови колгоспу «Зоря комунізму» Васильківського району. 3 грудня 1981 р. – голова колгоспу «40 років Жовтня» Васильківського району Київської області. 3 березня 1990 р. – член ЦК та член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXVIII з'їзду Компартії України. Лауреат Державної премії УРСР у галузі науки і техніки.

СОКОЛОВ
ІВАН ЗАХАРОВИЧ
(1928–1982)

Народився у м. Чугуїв (нині Харківська обл.) в робітничій родині. Росіянин. Закінчив Харківський машинобудівний технікум, Всесоюзний заочний політехнічний інститут (Москва). Член партії з 1952 р. Трудову діяльність розпочав у 1943 р. вагарем на ст. Чугуїв. У 1950–1954 рр. працював на Харківському тракторному заводі помічником майстра, майстром, заст. начальника, начальником цеху. З 1954 р. на партійній роботі: заст. секретаря, секретар парткому Харківського тракторного заводу. У 1961–1963 рр. – перший секретар Орджонікідзевського райкому партії м. Харкова. У 1963–1972 рр. – другий, а у 1972–1976 рр. – перший секретар Харківського обкому партії. У 1976–1982 рр. – другий секретар Центрального Комітету Компартії України. Раптово помер. У 1976–1982 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXV–XXVI з’їздів КПРС. У 1966–1972 рр. – кандидат у члени, а у 1972–1982 рр. – член ЦК Компартії України. У вересні 1973 р. – лютому 1976 р. – кандидат у члени Політбюро, а у лютому 1976 р. – жовтні 1982 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIII–XXVI з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, медалями.

СОЛОГУБ
ВІТАЛІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1926)

Народився у м. Краматорськ (нині Донецька обл.) в робітничій родині. Українець. Закінчив машинобудівний технікум, а потім машинобудівний факультет Всесоюзного заочного політехнічного інституту (Москва). Кандидат технічних наук. Член партії з 1947 р. Трудову діяльність розпочав у 1941 р. токарем на Іркутському заводі ім. Куйбишева. У 1944–1953 рр. – токар, технолог цеху, конструктор, старший інженер-конструктор, начальник центральної виміральної

лабораторії Старокраматорського машинобудівного заводу ім. Орджонікідзе. З 1953 р. – секретар парткому, а з 1961 р. – директор Старокраматорського машинобудівного заводу. В 1963–1971 рр. – другий секретар Донецького обкому партії. В 1971–1990 рр. – голова Укрпрофради. В 1971–1990 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС. Делегат XXIV–XXVII з’їздів КПРС. У 1966–1971 рр. – кандидат, а в 1971–1990 рр. – член ЦК Компартії України. З березня 1971 р. – кандидат у члени, а в вересні–березні 1990 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIII – XXVII з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений орденом Жовтневої Революції, чотирма орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Дружби народів, медалями.

СТРОГАНОВ
ВАСИЛЬ АНДРІЙОВИЧ
(1888–1938)

Народився у с. Дуброве (нині Красноярський край, Росія) в родині ремісника. Росіянин. Закінчив трирічну початкову школу. За фахом слюсар-машиніст. Член партії з 1905 р. Трудову діяльність розпочав у 1905 р. в Красноярських Головних залізничних майстернях, вів революційну роботу у Красноярську, Іркутську, Канську, перебував в ув'язненні. Після Жовтневої революції 1917 р. – на партійній і радянській роботі у Сибіру: голова профспілки металістів, заст. го-

лови Канської міської Ради робітничих депутатів, голова Тайшенського волосного комітету РСДРП(б), боєць партизанського загону у Канському повіті, голова Нижньоудинського повіткому РКП(б), секретар Томського губкому РКП(б), Сормовського райкому ВКП(б). У 1925–1927 рр. – секретар Ярославського губкому ВКП(б), потім направлений ЦК ВКП(б) в Україну. У 1927–1930 рр. – перший секретар Сталінського, Харківського окружкомів партії. У 1930–1932 рр. – другий секретар ЦК КП(б)У, в 1932–1933 рр. – перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У. У 1933–1935 рр. – другий секретар Уральського (Свердловського обкому) ВКП(б), з 1935 р. – голова Північного крайового, а потім Архангельського облвиконкому. У 1927–1934 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XI–XVII з'їздів, XIV–XVII конференцій ВКП(б). У 1927–1934 рр. – член ЦК КП(б)У. У листопаді 1927 р. – липні 1930 р. – кандидат, а у липні 1930 р. – лютому 1933 р. – член Політбюро і Оргбюро (до жовтня 1932 р.) ЦК КП(б)У. Делегат X–XI з'їздів та II і III Всеукраїнських партійних конференцій. Обирався членом ВУЦВК. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований у 1955 р.

СТРУЄВ
ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ
(1906)

Народився у Луганську в робітничій родині. Росіянин. Закінчив курси при ЦК КПРС. Член партії з 1927 р. Трудову діяльність розпочав у 1917 р. робітником на вугільній шахті. У 1923–1941 рр. – чорнороб, табельник, секретар комсомольського осередку, керуючий справами райкому партії, секретар рудного комітету комсомолу на Луганщині, зав. підвідділом Кадіївського райкому партії, заст. голови Краснодонського райвиконкому, голова Харцизького райвиконкому, голова Донецької облспоживспілки. З 1941 р. – заст. голови Донецького облвиконкому. В 1942–1943 рр. був начальником Управління воєнторгів Південного та Північно-Кавказького фронтів. З жовтня 1943 р. – заст. голови, голова Донецького облвиконкому. У 1947–1953 рр. – перший секретар Донецького міськкому та обкому партії. З 1954 р. – інспектор ЦК КПРС, перший секретар Пермського обкому партії. У 1958–1962 рр. – заст. Голови Ради Міністрів РРФСР. З 1962 р. – голова Державного комітету Ради Міністрів СРСР по торгівлі. У 1965–1983 рр. – міністр торгівлі СРСР. У 1961–1966 рр. – кандидат у члени, а у 1956–1961 та 1966–1986 рр. – член ЦК КПРС, у 1952–1956 рр. – член Центральної Ревізійної Комісії КПРС. Делегат XX–XXVI з’їздів КПРС. У 1949–1954 рр. – член Компартії України. У вересні 1952 р. – жовтні 1953 р. – кандидат у члени Бюро ЦК Компартії України. Делегат XVI–XVII з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений п’ятьма орденами Леніна, орденами Вітчизняної війни I-го ступеня, Трудового Червоного Прапора, медалями.

СУХОМЛИН
КИРИЛО ВАСИЛЬОВИЧ
(1886–1939)

Народився у с. Краснопілля (нині Чернігівська обл.) у родині батраків. Українець. Закінчив початкову школу. Член партії з 1905 р. Трудову діяльність розпочав у 1894 р. підпаском, з 1902 р. – кочегар, а потім пом. машиніста на Московсько-Київській залізниці, з 1904 р. працював у Забайкаллі, провів революційну роботу. В 1906–1917 рр. перебував у Маньчжурії (Китай), був активним членом місцевої організації РСДРП. У 1917–1920 рр. – заст. голови

Головного комітету спілки залізничників Забайкальської залізниці, голова комітету спілки залізничників Амурської залізниці, член військово-революційного комітету Окружного бюро Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів Східного Сибіру. З 1920 р. – голова Південного бюро ЦК залізничників, член ЦК залізничників у Харкові. У 1925 р. – заст. голови ЦКК КП(б)У, заст. наркома РСІ УРСР, у 1925–1927 рр. – нарком праці УРСР, у 1927–1932 рр. – голова ВРНГ УРСР, у 1932–1933 рр. – заст. Голови Раднаркому УРСР і одночасно голова Всеукраїнської Ради профспілок. У 1933–1934 рр. – голова ЦКК КП(б)У – нарком РСІ УРСР. У 1935–1938 рр. – нарком місцевої промисловості, голова Держплану і одночасно заст. Голови Раднаркому УРСР. У 1927–1934 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). У 1934–1938 рр. – член ЦКК ВКП(б). Делегат XIV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1924–1925 рр. – член ЦКК КП(б)У, у 1925–1937 рр. – член ЦК КП(б)У, в липні, жовтні 1926 р. – червні 1930 р. – кандидат у члени, а у червні 1930 р. – липні 1937 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат IX–XIII з'їздів КП(б)У, VII–VIII Всеукраїнських партійних конференцій. Обирався членом ВУЦВК, ЦВК УРСР, депутатом Верховної Ради СРСР Нагороджений орденом Леніна. Репресований у 1938 р. Загинув у листопаді 1939 р. Реабілітований у 1955 р.

ТЕРЕХОВ
РОМАН ЯКОВИЧ
(1890–1979)

Народився у с. Александровка (нині Курська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. Отримав домашню освіту. Закінчив курси при Комуніверситеті ім. Артема у м. Харкові. Член партії з 1912 р. Трудову діяльність розпочав у 1898 р. робітником на шахтах Донбасу. У 1912–1914 рр. входив до складу Юзово-Макіївського комітету РСДРП, вів революційну роботу. Після Лютневої революції 1917 р. – член президії Ради робітничих депутатів Берестово-Богодухівського рудника, голова виконкому Берестово-Кальміуської районної Ради робітничих депутатів. Під час німецько-австрійської окупації України 1918 р. – на підпільній роботі у Донбасі. Учасник I з'їзду КП(б)У. З 1920 р. – на радянській і партійній роботі в Донбасі: зав. відділом праці та член Юзівського виконкому, зав. оргвідділом Юзівського повіткому партії. У 1924–1928 рр. – зав. відділом, заст. голови ЦКК КП(б)У і заст. наркома РСІ УРСР. У 1928–1930 рр. – секретар Артемівського окружкому КП(б)У. У 1930–1933 рр. – секретар ЦК, одночасно перший секретар Харківського міськкому КП(б)У, в лютому – жовтні 1933 р. – секретар Донецького обкому КП(б)У. В 1933–1956 рр. – на відповідальній радянській, профспілковій і господарській роботі у Москві: голова ЦК Спілки металістів, член комісії Радянського Контролю при РНК СРСР, заст. начальника Головкинорметалообробки. У 1924–1930 рр. – член ЦКК ВКП(б), у 1930–1934 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XII–XVII, XXII з'їздів КПРС. У 1924–1930 рр. – член ЦКК КП(б)У, в 1930–1934 рр. – член ЦК КП(б)У. В червні–грудні 1930 р. – кандидат у члени, а у грудні 1930 р. – лютому 1933 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат I, IX–XI з'їздів та VIII конференції КП(б)У, II Всеукраїнської партійної конференції. Обирався членом ВУЦВК. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ТИМОШЕНКО
СЕМЕН КОСТЯНТИНОВИЧ
(1896–1970)

Народився у с. Фурманка Бессарабської губернії (нині с. Фурманівка Одеської обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив чотирикласне училище в м. Килія, зразкову кулеметну школу (1915), курси командирів-єдиноначальників при Військово-політичній академії ім. В.І. Леніна (1930). Маршал Радянського Союзу (1940). Член партії з 1919 р. На військовій службі з 1915 р., старший унтер-офіцер кінно-кулеметної команди 4-ї кав. дивізії старої армії. З 1918 р. – командир взводу, ескадрону, полку, окремої кавалерійської бригади, 4-ї, а потім 6-ї кавалерійських дивізій 1-ї Кінної армії. З 1925 р. – командир 3-го кавалерійського корпусу. З 1933 р. – заст. командуючого військами Білоруського, а з 1935 р. – Київського військового округу. У 1937–1940 рр. – командувач Північно-Кавказького, Харківського, Київського Особового військових округів. З січня 1940 р. – командувач Північно-Західного фронту у війні з Фінляндією. З травня 1940 р. по липень 1941 р. – нарком оборони СРСР. Під час Великої Вітчизняної війни – заступник наркома оборони СРСР (1941–1943), головнокомандувач військ Західного, Південно-Західного напрямків, командуючий Західним, Південно-Західним, Сталінградським, Північно-Західним фронтами, представник Ставки ВГК. Після війни командував військами Барановицького (1946), Південно-Уральського (1946–1949) та Білоруського (1949–1960) військових округів. З 1960 р. – генеральний інспектор Групи генеральних інспекторів Міністерства оборони СРСР, з 1961 р. – одночасно голова Радянського комітету ветеранів війни. У 1939–1952 рр. – член ЦК ВКП(б), у 1952–1970 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). Делегат XVI, XVIII–XXIII з’їздів КПРС. У 1937–1940 рр. – член ЦК КП(б)У, у червні 1938 р. – квітні 1940 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIII, XIV з’їздів КП(б)У. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Двічі Герой Радянського Союзу. Нагороджений п’ятьма орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, п’ятьма орденами Червоного Прапора, найвищим військовим орденом «Перемога», трьома орденами Суворова 1-го ступеня, Почесною революційною зброєю і Почесною зброєю, орденами і медалями зарубіжних країн.

ТИТАРЕНКО
ОЛЕКСІЙ АНТОНОВИЧ
(1915–1992)

Народився у м. Маріуполь у робітничій родині. Українець. Закінчив прокатний факультет Ждановського металургійного інституту. Член КПРС з 1940 р. Трудову діяльність розпочав у 1931 р. слюсарем металургійного заводу ім. Ілліча, майстер трубопрокатного цеху Дніпропетровського заводу ім. Карла Лібкнехта, старший майстер заводу в Маріуполі. У 1937–1939 рр. – у Червоній армії. У 1939–1948 рр. – майстер, технолог, заст. начальника цеху, нача-

льник цехів, заст. начальника відділу металургійних заводів у Маріуполі та Нижньому Тагілі. У 1948 р. – 1962 р. – перший секретар Іллічівського райкому м. Маріуполя, зав. відділом, секретар Донецького обкому партії, перший секретар Донецького міськкому, другий секретар Донецького обкому партії. У 1962–1966 рр. – інспектор ЦК, перший секретар Запорізького обкому партії. З березня 1966 р. – секретар, а у жовтні 1982 р. – грудні 1988 р. – другий секретар ЦК Компартії України. Потім – пенсіонер. У 1966–1971 рр. – кандидат у члени, у квітні 1971 р. – квітні 1989 р. – член ЦК КПРС. Делегат XIX–XXVII з’їздів КПРС. У 1952–1965 рр. – кандидат, а з 1965 р. – член ЦК Компартії України. У березні 1966 р. – грудні 1988 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXVII з’їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Трудового Червоного Прапора, Дружби народів, Червоної Зірки, «Знак Пошани», медалями.

УГАРОВ
ФЕДІР ЯКОВИЧ
(1885–1932)

Народився у Тверській губернії (нині Тверська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. Закінчив церковнопарафіяльну школу. Член партії з 1905 р. Трудову діяльність розпочав у 1896 р. робітником, проводив революційну роботу у Петербурзі. Неодноразово арештовувався, був на засланні в Астраханській губернії (1906–1909). Після Лютневої революції 1917 р. – член Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів, один з організаторів Червоної гвардії.

У 1918–1919 рр. – політпрацівник Червоної армії на Південному і Західному фронтах. У 1919–1922 рр. – голова Київської губернської ради профспілок, заст. голови Південбюро ВЦРПС, у 1922–1925 рр. – голова Південбюро ВЦРПС, голова ВУРПС. У 1925–1929 рр. – голова Ленінградської облпрофради. У 1929–1932 рр. – керуючий московським трестом «Мосміськмеж». У 1925–1927 рр. – кандидат у члени, у 1927–1930 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат X, XII–XVI з'їздів ВКП(б). У 1921–1925 рр. – член ЦК КП(б)У. У травні–жовтні 1922 р. та у квітні 1923 р. – грудні 1925 р. – член Політбюро, а у жовтні 1922 р. – квітні 1923 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат VI–VIII конференцій КП(б)У. З 1920 р. – кандидат у члени, у 1922–1929 рр. – член Президії ВЦРПС. Обирався членом ЦВК СРСР, ВУЦВК. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

УСПЕНСЬКИЙ
ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ
(1902–1940)

Народився у с. Верхній Суходол (нині Тульська обл., Росія). Росіянин. Закінчив сільську школу, початкове училище, навчався у духовному училищі та збройно-технічній школі у Тулі. Комісар державної безпеки 3-го рангу (1938). Член партії з 1920 р. З 1918 р. працював у Алексінському повіті Тульської обл.: секретарем комітету бідноти с. Верхній Суходол, начальником Алексінської районної міліції, уповноваженим Тульського губернського відділу ДПУ. У 1923–1926 рр. – начальник економічного відділення Тульського губернського відділу ОДПУ. З 1928 р. – начальник економічного управління ОДПУ по Уралу, а з 1931 р. – по Московській обл. У 1934–1935 рр. – заст. начальника управління НКВС по Московській обл. У 1935–1936 рр. – заст. коменданта по внутрішній охороні Кремля. З 1936 р. – заст. начальника Управління НКВС по Західно-Сибірському краю, а з 1937 р. – начальник Управління НКВС по Оренбурзькій обл. У січні–жовтні 1938 р. – нарком внутрішніх справ УРСР. У 1938 р. – член ЦК КП(б)У. У червні–грудні 1938 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIV з'їзду ЦК КП(б)У. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора. У листопаді 1938 р., побоюючись арешту, перейшов на нелегальне становище, але у квітні 1939 р. був затриманий у м. Міасі Челябінської області. Засуджений до страти і розстріляний у Москві. Не реабілітований.

ФЕДОРЧУК
ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
(1918)

Народився у с. Огіївка (нині Житомирська обл.). Українець. Закінчив Київське військово училище зв'язку ім. М.І. Калініна, Вищу школу КДБ СРСР ім. Ф.Е. Дзержинського. Член партії з 1940 р. Генерал армії. Трудову діяльність розпочав у 1934 р. інструктором багатотиражної газети політвідділу МТС. Потім – літпрацівник районних газет на Житомирщині та Київщині. З 1936 р. – у Радянській Армії. З 1939 р. працює в органах держбезпеки СРСР. Учасник боїв на Халхін-Голі у серпні 1939 р., Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. У 1967–1970 рр. – на роботі у центральному апараті КДБ СРСР. У 1970–1982 рр. – Голова КДБ УРСР. У червні–грудні 1982 р. – Голова КДБ СРСР, у 1986 р. – міністр внутрішніх справ СРСР. З січня 1986 р. – Військовий інспектор – радник Групи генеральних інспекторів Міністерства оборони СРСР. У 1971–1986 рр. – член Компартії України. У вересні 1973 р. – лютому 1976 р. – кандидат у члени, у лютому 1976 р. – жовтні 1982 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIV–XXVI з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, трьома орденами Червоної Зірки, медалями, орденами та медалями іноземних держав.

ФРУНЗЕ
МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ
(1885–1925)

Народився у м. Пішпек (нині Киргизія). Мати – росіянка, батько – молдаванин. Закінчив гімназію у Вірному (нині Алмати), навчався в Петербурзькому політехнічному інституті 1904–1905 рр. (виключений в зв'язку з арештом). Член партії з 1904 р. Один з організаторів і керівників Іваново-Вознесенського політичного страйку текстильників і першої Ради робітничих депутатів. З 1917 р. – начальник народної міліції Мінська, член фронтового комітету Західного фронту, виконкому Мінської Ради і голова Ради селянських депутатів Мінської та Віленської губерній, голова Шуйського повітового комітету РСДРП(б) і Ради робітничих депутатів. З 1918 р. – голова Іваново-Вознесенського губкому партії і губвиконкому, військовий комісар Ярославського військового округу, командуючий 4-ю армією Східного фронту. З липня 1919 р. – командуючий Східним, а з серпня – Туркестанським фронтами. У 1920 р. – командуючий Південним фронтом проти барона П. Врангеля. У 1920–1924 рр. – уповноважений Реввійськради в Україні, командуючий збройними силами республіки, одночасно заст. голови Раднаркому УСРР (з лютого 1922 р.) і заст. голови Української економічної ради. У березні 1924 р. – заст. голови Реввійськради СРСР і заст. наркома військових і морських справ, з квітня водночас начальник штабу РСЧА і начальник Військової академії РСЧА. З січня 1925 р. – голова Реввійськради СРСР і народний комісар військових і морських справ СРСР, з лютого 1925 р. – також член Ради Праці і Оборони СРСР. У 1921–1925 рр. – член ЦК ВКП(б), у березні 1924 р. – жовтні 1925 р. – кандидат у члени Політбюро і Оргбюро ЦК ВКП(б). Делегат IV з'їзду РСДРП, X–XIII з'їздів РКП(б). У 1920–1924 рр. – член ЦК КП(б)У, в грудні 1921 р. – березні 1924 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат V–VII конференцій КП(б)У. Обирався членом ВЦВК і ЦВК СРСР, ВУЦВК. Нагороджений двома орденами Червоного Прапора і Почесною революційною зброєю. Помер після операції.

ХАРЧЕНКО
ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ
(1936)

Народився в смт Миронівка Миронівського району Київської області в робітничій родині. Українець. Закінчив Московський інститут інженерів залізничного транспорту, Академію суспільних наук при ЦК КПРС. Член партії з 1962 р. Трудову діяльність розпочав у 1959 р. майстром електромашинного цеху Запорізького електровозоремонтного заводу, потім працював секретарем комітету комсомолу, асистентом Запорізького машинобудівного інституту. З 1960 р.

на комсомольській роботі: заступник завідуючого відділом пропаганди і агітації, потім – відділом комсомольських організацій Запорізького обкому ЛКСМУ. В 1962–1968 рр.: секретар – завідуючий відділом пропаганди і агітації, перший секретар промислового обкому, перший секретар Запорізького обкому комсомолу. В 1968–1974 рр. – перший секретар Ленінського райкому партії м. Запоріжжя, голова виконкому Запорізької міської Ради депутатів трудящих. В 1974–1986 рр. – секретар, згодом другий секретар Запорізького обкому партії. В 1986–1988 рр. – інспектор, заступник завідуючого відділом оргпартроботи ЦК КПРС. У 1988–1990 рр. – перший секретар, голова Запорізької обласної Ради народних депутатів. У вересні 1990 р. – серпні 1991 р. – другий секретар ЦК Компартії України. З 1990 р. член ЦК КПРС. Делегат XXVI–XXVIII з'їздів КПРС. З 1981 р. член ЦК Компартії України. З червня 1990 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Голова комісії ЦК Компартії України з питань організаційно-партійної і кадрової роботи. Делегат XXVI, XXVII, XXVIII з'їздів Компартії України. Депутат Верховної Ради СРСР. Народний депутат України. Нагороджений орденами Жовтневої Революції, «Знак Пошани», двома орденами Трудового Червоного Прапора.

ХАТАЄВИЧ
МЕНДЕЛЬ МАРКОВИЧ
(1893–1937)

Народився у м. Гомель (нині Білорусія) в родині дрібного торговця. Єврей. Закінчив єврейську школу «хедер», склав іспити за третій клас приватної гімназії. Член партії з 1913 р. Трудову діяльність розпочав у 1906 р. посильним газового складу у Гомелі. Проводив підпільну роботу на підприємствах міста, був активним працівником Поліського комітету РСДРП(б). Зазнав переслідувань. У 1914 р. заарештований, засуджений і засланий спочатку у Приангарський край, потім у с. Маклаково Єнісейської губернії. Після Лютневої революції 1917 р. повернувся до Гомеля і включився в революційну роботу: був членом і заст. голови міськкому РСДРП(б), членом президії міськради. У 1918 р. – голова Самарського міськкому та член губкому РКП(б), з кінця 1918 р. до серпня 1919 р. – голова Гомельського повіткому РКП(б). У 1919–1921 рр. – член бюро і зав. організаційним та агіт-пропвідділом Самарського губкому РКП(б), начальник політвідділу 21-ї дивізії 4-ї армії. У 1921–1923 рр. – секретар Гомельського губкому РКП(б). У 1923–1924 рр. – секретар Одеського губкому КП(б)У, в 1924–1925 рр. – заст. зав. оргвідділом ЦК ВКП(б). З 1925 р. – секретар Татарського обкому ВКП(б), а з 1928 р. – секретар Середньоволзького крайкому ВКП(б). З жовтня 1932 р. – другий секретар ЦК КП(б)У, водночас з січня 1933 р. – перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У. В березні–липні 1937 р. – другий секретар ЦК КП(б)У. У 1927–1930 рр. – кандидат у члени ЦК ВКП(б). У 1930–1937 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат VIII–XVII з'їздів ВКП(б). У 1932–1937 рр. член ЦК КП(б)У. В жовтні 1932 р. – липні 1937 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР, ВУЦВК. Нагороджений орденом Леніна. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований у 1937 р. Загинув у 1939 р. Реабілітований у 1956 р.

ХРУЩОВ
МИКИТА СЕРГІЙОВИЧ
(1894–1971)

Народився у с. Калинівка (нині Курська обл., Росія) в селянській родині. Росіянин. Закінчив сільську школу, робітфак при Юзівському гірничому технікумі, навчався в Московській промисловій академії. Генерал-лейтенант. Член партії з 1918 р. Трудову діяльність розпочав у 1909 р. учнем слюсаря. Після Лютневої революції 1917 р. – член і голова виконкому Ради робітничих депутатів Рутченківських копалень, член військово-революційного комітету, потім – голова комітету бідноти с. Калинівка. В 1919 р. – червоноармієць, політрук, комісар батальйону, інструктор політвідділу 9-ї армії Південного фронту. З 1924 р. на партійній роботі: секретар Петрово-Мар'їнського райкому партії в Донбасі. В 1926–1928 рр. – зав. оргвідділом і водночас заст. секретаря Донецького, потім Київського окружкомів КП(б)У. З 1931 р. – секретар Бауманського, Краснопресненського райкомів партії в Москві. В 1932–1934 рр. – другий секретар Московського міського комітету (ММК) партії, в 1934–1935 рр. – перший секретар ММК і другий секретар Московського обласного (МК) комітетів ВКП(б), в 1935–1938 рр. – перший секретар МК і ММК ВКП(б). У 1938–1949 рр. – перший секретар ЦК КП(б)У, Київського обкому і міськкому партії, водночас в 1944–1947 рр. – Голова Раднаркому (з 1946 р. – Ради Міністрів) УРСР. У 1941–1944 рр. – член військових рад ряду фронтів. З грудня 1949 р. – секретар ЦК ВКП(б), водночас в 1949–1953 рр. – перший секретар МК партії. З березня 1953 р. – секретар, а з вересня 1953 р. по жовтень 1964 р. – перший секретар ЦК КПРС, водночас з 1958 р. – Голова Ради Міністрів СРСР і з 1956 р. Голова Бюро ЦК КПРС по РРФСР. У 1934–1966 рр. – член ЦК КПРС, у січні 1938 р. – березні 1939 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК, у березні 1939 р. – жовтні 1964 р. – член Політбюро (Президії) ЦК КПРС. Делегат XIV, XV, XVII–XXII з'їздів ВКП(б) – КПРС та XVII, XVIII конференцій ВКП(б). У 1938–1949 рр. – член ЦК КП(б)У, в січні 1938 р. – грудні 1949 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–II Всеукраїнських конференцій, IX, X та XIV–XVI з'їздів КП(б)У. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Герой Радянського Союзу, тричі Герой Соціалістичної Праці.

ЦИБУЛЬКО
ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
(1924–1987)

Народився у м. Ровеньки (нині Луганська обл.) в робітничій родині. Українець. Закінчив історичний факультет Донецького педагогічного інституту, Вищу партійну школу при ЦК КПРС, Київський інститут народного господарства ім. Д.С. Коротченка. Член партії з 1944 р. У 1942–1945 рр. – у Радянській Армії: курсант Тамбовського піхотного училища, командир мінометного взводу, а потім батареї на Центральному, Білоруському та 2-му Білоруському фронтах.

Поранений у боях. Після демобілізації – на радянській і комсомольській роботі: зав. відділом кадрів Ровеньківського райвиконкому, зав. відділом, перший секретар райкому комсомолу, секретар, перший секретар Донецького обкому комсомолу. З 1958 р. – на партійній роботі: інструктор Донецького обкому, перший секретар Калінінського райкому партії м. Донецька. У 1961–1968 рр. – зав. відділом Донецького обкому, перший секретар Ждановського міськкому партії. З 1968 по 1970 р. – зав. відділом організаційно-партійної роботи ЦК Компартії України. З квітня 1970 р. по листопад 1985 р. – перший секретар Київського обкому партії. У 1971–1986 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXIV–XXVI з'їздів КПРС. У 1966–1969 рр. – кандидат у члени, а у 1969–1986 рр. – член ЦК Компартії України. В липні 1972 р. – лютому 1976 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIII–XXVI з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних рад СРСР та УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Кутузова 3-го ступеня, Вітчизняної війни 2-го ступеня, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденами Червоної Зірки, «Знак Пошани», медалями.

ЧЕРВОНЕНКО
СТЕПАН ВАСИЛЬОВИЧ
(1915)

Народився у с. Окіп (нині Полтавська обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив Лубенський педінститут, економічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, Академію суспільних наук при ЦК ВКП(б). Кандидат філософських наук. Член партії з 1940 р. Трудову діяльність розпочав у 1936 р. економістом статистичного управління при Держплані УРСР. З 1937 р. – викладач історії і директор середньої школи в м. Лебедин.

У 1941–1943 рр. перебував у лавах Радянської Армії: рядовий, потім – політрук і заст. командира батальйону з політичної роботи на Центральному, Воронезькому і 2-му Українському фронтах. Був важко поранений. З 1944 р. – на викладацькій роботі у Черкаському педагогічному інституті: старший викладач, зав. кафедрою, заст. директора. З 1949 р. – на партійній роботі в ЦК Компартії України: керівник лекторської групи, зав. відділом науки і вищих навчальних закладів, а з 1956 р. – секретар ЦК Компартії України. З 1959 р. – на дипломатичній роботі: Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у КНР, з 1965 р. – Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у ЧСРСР, з 1973 р. – Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у Франції. З 1982 р. – зав. відділом ЦК КПРС. З 1988 р. – радник при Міністерстві закордонних справ СРСР. З 1961 р. – член ЦК КПРС. Делегат XXI–XXVII з'їздів КПРС та XIX Всесоюзної партійної конференції. У 1954–1960 рр. – член ЦК Компартії України. У грудні 1957 р. – жовтні 1959 р. – кандидат у члени Президії ЦК Компартії України. Делегат XVIII–XX з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ
ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ
(1893–1937)

Народився в Одесі. Єврей. Закінчив початкову приватну школу в Києві. Член партії з 1911 р. Трудову діяльність розпочав у 1906 р. золотосріблярем на ювелірній фабриці Бриля і Гершина у Києві. З 1910 р. брав участь у революційному русі, займався підпільною діяльністю у Києві, Кременчуці. Неодноразово зазнавав арештів, перебував на засланні у Березові Тобольської губернії. У 1917 р. від більшовицької фракції входив до складу виконкому

Київської Ради робітничих депутатів та Центральної Ради виконспілок. У дні Київського січневого збройного повстання 1918 р. – секретар ревкому і член страйкового комітету. Під час австро-німецької окупації України – на підпільній роботі у Київській губернії. У 1919 р. – секретар Київського губкому КП(б)У, член комісії ЦК КП(б)У по розподілу евакуйованих комуністів, уповноважений ЦК КП(б)У по зафронтової роботі на денікінському фронті. У 1920–1923 рр. – на партійній роботі у Києві, Полтаві, Вінниці, Катеринославі. У 1923–1925 рр. – губпрокурор в Одесі. З жовтня 1925 р. – на партійній роботі: зав. оргвідділом Київського окружкому КП(б)У, секретар Одеського окружкому КП(б)У, зав. відділом ЦК КП(б)У, секретар Київського окружкому КП(б)У. З грудня 1930 р. – секретар ЦК КП(б). З лютого 1932 р. – перший секретар Дніпропетровського, з жовтня 1932 р. – Вінницького обкому КП(б)У. Делегат XV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1925–1927 рр. – кандидат у члени ЦК КП(б)У. У 1927–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В червні 1930 р. – серпні 1937 р. кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат IX–XIII з'їздів КП(б)У та II, III, V, VIII Всеукраїнських конференцій КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. Нагороджений орденом Леніна. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1955 р.

ЧУБАР
ВЛАС ЯКОВИЧ
(1891–1939)

Народився у с. Федорівка (нині Чубарівка Запорізької обл.) у селянській родині. Українець. Закінчив Олександрівське механіко-технічне училище. В революційному русі з 1904 р. Член партії з 1907 р. Трудову діяльність розпочав у 1911 р. робітником на заводах Краматорська, Маріуполя, Москви, Бахмута, Харкова, Петербурга, працював у страховій компанії та кооперації, брав участь у страйках. З 1917 р. – член Центральної ради фабзавкомів Петрограда, член Петроградської Ради робітничих депутатів, комісар Військово-революційного комітету в Головному артилерійському управлінні. З 1918 р. – член Президії ВРНГ РСФРР, водночас в 1918–1919 рр. – голова правління Державного об'єднання машинобудівних заводів. У 1920–1921 рр. – голова Президії ВРНГ України. З 1922 р. – голова Оргбюро по відбудові промисловості України, голова Центрального правління кам'яновугільної промисловості Донбасу. В 1923–1934 рр. – Голова Раднаркому України, водночас в 1923–1925 рр. – заст. Голови РНК СРСР. У 1934–1938 рр. – заст. Голови Ради Народних Комісарів СРСР та Ради Праці і Оборони СРСР, водночас з серпня 1937 р. по січень 1938 р. – нарком фінансів СРСР. У березні–серпні 1921 р. – кандидат у члени, а у серпні 1921 р. – червні 1938 р. член ЦК ВКП(б). У листопаді 1926 р. – січні 1935 р. – кандидат у члени, а у лютому 1935 р. – червні 1938 р. – член Політбюро ЦК ВКП(б). Делегат XI–XVII з'їздів ВКП(б). У 1920–1934 рр. – член ЦК КП(б)У. В листопаді 1920 р. – квітні 1934 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат IV–VIII конференцій та IX–XII з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВЦВК, ЦВК СРСР, ВУЦВК, депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений орденом Червоного Прапора. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований у червні 1938 р., 26 лютого 1939 р. засуджений до розстрілу і в цей же день розстріляний. Реабілітований у 1955 р.

ЧУВИРІН
МИХАЙЛО ЄВДОКИМОВИЧ
(1883–1947)

Народився поблизу ст. Мохові Гори (нині Горьківська обл., Росія) в родині дрібного службовця. Росіянин. Навчався у церковнопарафіяльній школі. Член партії з 1903 р. Трудову діяльність розпочав у 1895 р. учнем токаря, потім працював на Ташинському і Сормовському заводах Нижньогородської губернії. З 1902 р. брав активну участь у роботі робітничих марксистських гуртків. У 1904 р. ув'язнений, згодом висланий в Уссурійський край. У 1909–1917 рр. проводив партійну роботу в Нижньому Новгороді, Петрограді, Києві, Пскові та інших містах. У 1918–1921 рр. – на партійній і військовій роботі в Арзамасі, Симбірську. З 1922 р. працював в Україні: у 1922–1923 рр. – секретар Кобеляцького повіткому КП(б), Полтавського губкому КП(б), в 1923–1924 рр. – секретар Красноградського окружного КП(б)У. В 1924 р. – секретар партколегії та голова Полтавської губернської контрольної комісії. У 1925–1927 рр. – секретар Криворізького окружного КП(б)У, в 1927–1928 рр. – секретар Луганського окружного КП(б)У. З 1929 р. – голова ВУРПС, член її Президії. У 1932–1936 рр. – секретар Донецького обкому КП(б)У. В 1936–1938 рр. – голова ЦК Ради профспілки робітників електропромисловості, у 1938–1946 рр. – керівник ревізійної групи ВЦРПС у Москві. У 1927–1930 рр. – кандидат у члени, у 1930–1947 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат XIII–XVII з'їздів ВКП(б). У 1925–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В листопаді 1927 р. – листопаді 1929 р. – кандидат у члени, у листопаді 1929 р. – травні 1936 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат VIII конференції і IX–XII з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВЦВК, ЦВК СРСР.

ЧУЙКОВ
ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ
(1900–1982)

Народився у с. Серебряні Пруды (нині смт Московської обл., Росія). Росіянин. Закінчив академічні курси при Військовій академії механізації і моторизації РСЧА. Маршал Радянського Союзу. Член партії з 1919 р. З 1917 р. – юнга заgonу мінерів у Кронштадті, помічник командира, з травня 1919 р. – командир полку. З 1927 р. – військовий радник у Китаї. У 1929–1932 рр. – начальник відділу штабу Особі Червонопрапорної Далекосхідної армії. З 1932 р. командир бригади, корпусу, командуючий Бобруйською армійською групою військ, потім 4-ю армією. У 1939–1940 рр. – командуючий 9-ю армією. З грудня 1940 р. по березень 1942 р. – військовий аташе в Китаї. З 1942 р. – у діючій армії: командуючий 1-ю резервною армією (з липня 64-та), оперативною групою 64-ї армії. З вересня 1942 р. і до кінця війни (з перервою у жовтні–листопаді 1943 р.) командував 62-ю армією (з квітня 1943 р. – 8-ма гвардійська). У повоєнні роки заст., перший заст. головнокомандуючого і головнокомандуючий Групою радянських військ у Німеччині. З 1953 р. – командуючий військами Київського військового округу, з 1960 р. – головнокомандуючий Сухопутними військами і заст. міністра оборони, з липня 1963 р. – водночас начальник Цивільної оборони СРСР. З 1964 р. – начальник Цивільної оборони СРСР. З 1972 р. – генеральний інспектор Групи генеральних інспекторів Міністерства оборони СРСР. У 1952–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1982 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XIX–XXVI з'їздів КПРС. У 1954–1960 рр. – член ЦК Компартії України. У березні 1954 р. – липні 1960 р. – кандидат у члени Президії ЦК Компартії України. Делегат XVIII – XXI з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Радянського Союзу. Нагороджений дев'ятьма орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, чотирма орденами Червоного Прапора, трьома орденами Суворова 1-го ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями, Почесною зброєю, орденами і медалями іноземних держав.

ШЕВЧЕНКО
ВАЛЕНТИНА СЕМЕНІВНА
(1935)

Народилася у м. Кривий Ріг у робітничій родині. Українка. Закінчила географічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Кандидат педагогічних наук. Член партії з 1957 р. Трудову діяльність розпочала у 1954 р. старшою піонервожатою. Потім – вчитель географії середніх шкіл Кривого Рогу. З 1957 р. – секретар Криворізького міського комсомолу, згодом – секретар Дзержинського райкому партії Кривого Рогу. З 1962 р. – секретар і зав. відділом ЦК ЛКСМУ. З 1969 р. – заст. міністра освіти УРСР. З 1972 р. – голова Президії Українського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами. З 1975 р. – перший заст. Голови Президії Верховної Ради УРСР. З 1978 р. – заст. Голови, а в 1985–1990 рр. – Голова Президії Верховної Ради УРСР, заст. Голови Президії Верховної Ради СРСР. З 1986 р. – член ЦК КПРС. Делегат XXVII з'їзду КПРС та XIX Всесоюзної партійної конференції. З 1976 р. – член ЦК Компартії України. З березня 1985 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXV–XXVII з'їздів Компартії України. Обиралася депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Народний депутат СРСР. Нагороджена орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Дружби народів, медалями.

ШЕЛЕСТ
ПЕТРО ЮХИМОВИЧ
(1908–1996)

Народився у с. Андріївка (нині Харківська обл.) в селянській родині. Українець. Навчався в Комуністичному університеті ім. Артема, у Харківському інженерно-економічному інституті, закінчив Маріупольський металургійний інститут. Член партії з 1928 р. Трудову діяльність розпочав у 1920 р. у сільському господарстві, потім – робітник Харківського паровозоремонтного заводу. У 1927–1928 рр. – секретар Борівського райкому комсомолу на Харківщині. У 1932–

1936 рр. працював на Маріупольському заводі ім. Ілліча змінним інженером, заступником начальника і начальником цеху. У 1936–1937 рр. у Радянській Армії. З 1937 р. – начальник цеху, начальник виробництва, головний інженер Харківського заводу «Серп і молот». У 1940–1943 рр. – секретар Харківського міськкому КП(б)У по оборонній промисловості, зав. відділом оборонної промисловості Челябінського обкому ВКП(б), інструктор ЦК ВКП(б). У 1943–1948 рр. – парторг ЦК ВКП(б) на саратовських заводах, заст. секретаря Саратовського обкому ВКП(б) по оборонній промисловості. У 1948–1954 рр. – директор Ленінградського, потім – Київського заводів. У 1954–1962 рр. – другий секретар Київського міськкому, потім обкому Компартії України, перший секретар Київського обкому партії. У серпні 1962 р. – секретар ЦК Компартії України, у грудні також голова Бюро ЦК Компартії України по промисловості і будівництву. У 1963–1972 рр. – перший секретар ЦК Компартії України. 25 травня 1972 р. звільнений з посади і відкликаний до Москви. З 1972 р. по травень 1973 р. – заст. голови Ради Міністрів СРСР. У 1961–1976 рр. – член ЦК КПРС. У грудні 1963 р. – листопаді 1964 р. кандидат у члени, у листопаді 1964 р. – травні 1972 р. член Політбюро ЦК КПРС. Делегат XX–XXIV з'їздів КПРС. У 1954–1956 рр. – кандидат у члени, у 1956–1976 рр. – член ЦК Компартії України. У лютому 1960 р. – вересні 1961 р. кандидат у члени, у вересні 1961 р. – травні 1972 р. член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XVII–XXIV з'їздів Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Червоної Зірки, медалями.

ШЕЛЕХЕС
ІЛЛЯ САВЕЛІЙОВИЧ
(1891–1937)

Народився у Москві в родині ремісника-годинникаря. Єврей. Закінчив реальне училище. Член партії з 1908 р. Трудову діяльність розпочав у 1908 р. учнем годинникаря. Проводив революційну роботу у Москві. Після Лютневої революції 1917 р. – голова полкового ревкому 193-ї піхотної запасної бригади і член Хамовницького ревкому у Москві. У 1918–1920 рр. – секретар Військового революційного комітету і заст. голови Нижньогородського губвиконкому, голова Курського губвиконкому, комісар дивізії і нач. політвідділу 8-ї армії, комісар Катерининської залізниці. У 1921–1922 рр. – секретар Миколаївського губкому КП(б)У, в 1922–1924 рр. – голова губвиконкому, секретар Ярославського губкому РКП(б). У 1925–1926 рр. – уповноважений Ради Праці і Оборони по Середній Азії. У 1926–1927 рр. – відповідальний інструктор ЦК ВКП(б), у 1928–1929 рр. – голова Брянського губкому ВКП(б). У 1929–1933 рр. – голова виконавчого комітету Західної (нині Смоленської) області РСФРР. У березні–квітні 1934 р. – голова Харківського облвиконкому і міськради. У квітні 1934 р. – липні 1937 р. – перший заст. Голови Ради Народних Комісарів УРСР. У 1930–1937 рр. – член Ревізійної комісії ВКП(б). Делегат VIII, XII–XVII з'їздів ВКП(б). У 1933–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В квітні 1934 р. – травні 1936 р. – кандидат у члени, у травні 1936 р. – червні 1937 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. В січні–квітні 1934 р. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат XII, XIII з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВЦВК, ЦВК СРСР, ВУЦВК. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1956 р.

ШЛІХТЕР
ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ
(1868–1940)

Народився у м. Лубни (нині Полтавська обл.) в родині ремісника-столяра. Українець. Закінчив гімназію, навчався у Харківському (природниче відділення фізико-математичного факультету), потім у Бернському (Швейцарія) університетах (медичний факультет). Академік АН УРСР, академік АН БРСР. Член партії з 1891 р. У революційному русі з 1887 р., проводив соціал-демократичну пропаганду і створював соціал-демократичні гуртки в Україні. Від 1902 р. жив у Києві і працював на керівній посаді в Управлінні Південно-Західної залізниці. Арештовувався у 1905–1907 рр. Один із керівників революційної боротьби і страйків у Києві, Петербурзі, Фінляндії. Учасник Лютневої революції 1917 р. Один з організаторів і член Красноярського губкому партії та Красноярського губвиконкому. Учасник Жовтневого збройного повстання 1917 р. у Москві, член міського військово-революційного комітету і комісар продовольчих справ. У 1917–1918 рр. – нарком землеробства, нарком продовольчих справ РСФРР, надзвичайний комісар продовольчих справ у Сибіру, Тульській та інших губерніях. У 1919 р. – нарком продовольчих справ України. У 1920 р. – голова Тамбовського губвиконкому. У 1921–1927 рр. – на дипломатичній роботі: голова Російсько-Фінляндської комісії по дотриманню мирного договору, повпред і торгпред РСФРР і УСРР в Австрії, уповноважений Наркомату іноземних справ СРСР по УСРР і член колегії Наркомату іноземних справ СРСР, водночас у 1924–1927 рр. – ректор Комуністичного університету ім. Артема у Харкові. У 1927–1929 рр. – нарком землеробства УРСР. У 1930–1933 рр. – директор Українського інституту марксизму-ленінізму, президент Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських інститутів (ВУАМЛІН). З 1934 р. віцепрезидент АН УРСР. Делегат V, VI з'їздів РСДРП, XIV–XVII з'їздів, XV–XVII конференцій ВКП(б). Делегат V конгресу Комінтерну. У 1924–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В 1924–1927 рр. – кандидат у члени Оргбюро ЦК КП(б)У. В жовтні 1926 р. – червні 1937 р. кандидат у члени Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат VIII конференції, IX–XIII з'їздів КП(б)У. Обирався членом ВЦВК, ЦВК СРСР, ВУЦВК.

ШУМСЬКИЙ
ОЛЕКСАНДР ЯКОВИЧ
(1890–1946)

Народився у с. Борова Рудня Волинської губернії в родині батрака (нині с. Нова Борова, Житомирська обл.) Українець. Закінчив двокласну сільську школу, 1915 р. здав екстерном іспит на атестат зрілості і поступив до Московського ветеринарного інституту. Член партії з 1918 р. До того – член Української партії соціалістів-революціонерів (УПРС), Української Комуністичної партії боротьбистів (УКП(б)). Трудову діяльність розпочав у 1906 р. робітником на лісопильних заводах Волинської губернії. Потім – на різних роботах у Москві. У 1915–1917 рр. – у армії. У 1917 р. – член Київської губземуправи, член Центральної Ради від УПРС. У 1918 р. – член ЦК УКП(б). У 1919–1921 рр. – член колегії Наркомату освіти УСРР, член реввійськради 12-ї армії, голова Одеського та Київського губревкомів. У 1921–1923 рр. – повноважний представник УСРР у Польщі, уповноважений ЦК Всеробітземлісу в Україні. У 1924 р. – зав. агітпропвідділом ЦК КП(б)У, член Секретаріату ЦК КП(б)У. У 1924–1927 рр. – нарком освіти УСРР Звільнений з посади за звинувачення в націонал-ухильництві. У 1927–1929 рр. – ректор Ленінградського інституту народного господарства, у 1929–1930 рр. – Ленінградського політехнічного інституту. У 1930–1931 рр. – заст. зав. агітмасовим відділом ЦК ВКП(б). У 1931–1933 рр. – голова ЦК профспілки працівників освіти, одночасно – член редколегії газети «За коммунистическое просвещение», член Президії ВЦРПС. Делегат XIII, XIV, XVI з'їздів ВКП(б). У 1923–1924 рр. – кандидат у члени, у 1920–1921 рр. та у травні 1924 р. – лютому 1927 р. – член ЦК КП(б)У. У квітні–листопаді 1920 р. – член Політбюро і Оргбюро ЦК КП(б)У, в червні 1923 р. – лютому 1927 р. – член Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат IV, V, VIII конференцій та IX з'їзду КП(б)У. Обирався членом ВУЦВК. 26 травня 1933 р. на підставі необґрунтованих звинувачень виключений з партії, а 5 вересня 1933 р. засуджений у справі т. зв. антирадянської «Української військової організації» на 10 років ув'язнення. 10 грудня 1935 р. ув'язнення замінено засланням до Красноярського краю. В травні 1943 р. звільнений. 18 вересня 1946 р. раптово помер в поїзді, який слідував до Москви. Реабілітований по лінії військової колегії Верховного суду СРСР 11 вересня 1958 р., у партійному відношенні – КПК при ЦК КПРС 18 жовтня 1988 р.

ЩЕРБАКОВ
ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ
(1901–1945)

Народився у м. Руза (нині Московська обл., Росія) в робітничій родині. Росіянин. У 1924 р. закінчив Комуністичний університет ім. Я.М. Свердлова, в 1932 р. – Інститут червоної професури. Генерал-полковник. Член партії з 1918 р. Трудову діяльність розпочав у 1912 р. учнем друкарні в м. Рибінську Ярославської губернії. З 1917 р. в Червоній гвардії, з 1918 р. – на комсомольській роботі: інструктор-організатор ЦК РКСМ, відповідальний секретар крайкому комсомолу в Ташкенті, зав. інструкторським відділом ЦК РКСМ. У 1924–1930 рр. – на партійній роботі: зав. оргвідділом повіткому ВКП(б) Сормово-Нижньогородської губернії, відповідальний секретар Береговського райкому ВКП(б) м. Нижній-Новгород, відповідальний редактор газети «Нижнегородская коммуна», зав. агітаційно-пропагандистським відділом Нижньогородського губкому ВКП(б), відповідальний секретар Муромського окружного партії Горьковського крайкому. З 1932 р. в апараті ЦК ВКП(б): заст. завідуючого, завідуючий оргвідділом ЦК ВКП(б), водночас з 1934 р. – перший секретар Спілки письменників СРСР. У 1935–1936 рр. – зав. культосвітнім відділом ЦК ВКП(б). З 1936 р. – другий секретар Ленінградського, а з червня 1937 р. – перший секретар Іркутського (Східно-Сибірського) обкомів ВКП(б). У квітні–грудні 1938 р. – перший секретар Сталінського (Донецького) обкому КП(б)У. В 1938–1945 рр. – перший секретар Московського міського і обласного комітетів партії, водночас з 1941 р. – секретар ЦК ВКП(б) і начальник Радінформбюро, з 1942 р. – начальник Головного політуправління Червоної армії, заст. наркома оборони СРСР. У 1939–1945 рр. – член ЦК ВКП(б). У лютому 1941 р. – травні 1945 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК ВКП(б). Член Оргбюро ЦК ВКП(б) з березня 1939 р. Делегат XVIII з'їзду ВКП(б). У 1938–1940 рр. – член ЦК КП(б)У. В червні–грудні 1938 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат XIV з'їзду КП(б)У. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Суворова 1-го ступеня, Кутузова 1-го ступеня, Вітчизняної війни 1-го ступеня, медаллю «За оборону Москви».

ЩЕРБИЦЬКИЙ
ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ
(1918–1990)

Народився в м. Верхньодніпровську Катеринославської губернії (нині Дніпропетровська обл.). Українець. Закінчив механічний факультет Дніпропетровського хіміко-технологічного інституту. Член партії з 1941 р. У 1934–1935 рр. – на комсомольській роботі у Верхньодніпровську. Після закінчення інституту – заст. головного механіка заводу. На початку Великої Вітчизняної війни направлений на навчання у воєнну академію. В 1942–1945 рр. у Радянській Армії: нач. хімічної служби, бригади, пом. нач. хімічного відділу Закавказького фронту, а потім Закавказького військового округу. Після демобілізації – інженер, секретар партбюро Дніпродзержинського коксохімічного заводу ім. Орджонікідзе, парторг ЦК КПРС на Дніпровському ордена Леніна металургійному заводі ім. Дзержинського. З 1952 р. – перший секретар Дніпродзержинського міськкому партії. З 1954 р. – другий, в 1955–1957 рр. і в 1963–1965 рр. – перший секретар Дніпропетровського обкому (в 1963–1964 рр. промислового) партії. В 1957–1961 рр. – секретар ЦК Компартії України. У 1961–1963 рр. і в 1965–1972 рр. – Голова Ради Міністрів УРСР. У травні 1972 р. – вересні 1989 р. – перший секретар ЦК Компартії України, потім – пенсіонер. У 1956–1961 рр. – член Центральної Ревізійної Комісії КПРС. У 1961–1990 рр. – член КПРС. У жовтні 1961 р. – грудні 1963 р. та грудні 1965 р. – квітні 1971 р. – кандидат у члени Політбюро ЦК КПРС. У квітні 1971 р. – вересні 1989 р. член Політбюро ЦК КПРС. Делегат XIX–XXVII з’їздів та XIX Всесоюзної партійної конференції. У 1952–1954 рр. – член Ревізійної комісії ЦК КП(б)У, в 1954–1956 рр. – кандидат у члени ЦК КП(б)У. В 1956–1990 рр. – член ЦК Компартії України. В грудні 1957 р. – жовтні 1989 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР, народним депутатом СРСР. Двічі Герой Соціалістичної Праці. Нагороджений вісьмома орденами Леніна, двома орденами Жовтневої Революції, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями.

ЯКІР
ЙОНА ЕММАНУІЛОВИЧ
(1896–1937)

Народився у Кишиневі (нині Молдова) в родині аптечного провізора. Єврей. Закінчив реальне училище, три курси Харківського технологічного інституту. Навчався у військових навчальних закладах Німеччини (1928). Командарм 1-го рангу. Член партії з 1917 р. Трудову діяльність розпочав у 1915 р. токарем на військовому заводі в Одесі. Після Лютневої революції 1917 р. вів анти-воєнну пропаганду серед солдатів у Кишиневі. У грудні 1917 р. – член Бесса-

рабської Ради, член губпарткому та губревкому. У 1918 р. – травні 1919 р. – командир червоногвардійського загону, Тираспольського об'єднаного загону, комісар бригади Воронежської дивізії, член Реввійськради 8-ї армії, командуючий Південною групою військ. У липні 1919–1920 рр. – начальник 45-ї стрілецької дивізії, командир Південної групи військ 12-ї армії при її виході з оточення із району Бірзула, Голта (тепер Котовськ і Первомайськ) до Житомира і Києва, командував Фастівською, Золочевською, Львівською групами військ і 14-ю армією на Південно-Західному фронті. У 1921–1923 рр. – командуючий військами Кримського р-ну, Київського військового округу і військами Київського р-ну, з вересня 1923 р. – командир і комісар 14-го стрілецького корпусу, з грудня 1923 р. – помічник командуючого збройними силами України і Криму. З квітня 1924 р. – начальник Головного управління військово-навчальних закладів РСЧА. З листопада 1925 р. – командуючий військами Українського (пізніше Київського) військового округу. У 1930–1934 рр. – член Реввійськради СРСР, з 1936 р. – член Військової ради при наркомі оборони СРСР. У травні 1937 р. призначений командуючим військами і членом Військової ради Ленінградського військового округу. Заарештований у травні 1937 р. за участь у т. зв. військово-фашистській змові в Червоній армії. У 1930–1934 рр. – кандидат у члени, у 1934–1937 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат XIV–XVII з'їздів ВКП(б). У 1925–1937 рр. – член ЦК КП(б)У. В листопаді 1927 р. – травні 1937 р. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Делегат IX–XIII з'їздів КП(б)У. Обирався членом ЦВК СРСР і ЦВК УРСР. Нагороджений трьома орденами Червоного Прапора, в тому числі орденом № 2 (1919). Репресований. Загинув у 1937 р. Реабілітований у 1957 р.

ЯКОВЛЄВ
ЯКІВ АРКАДІЙОВИЧ
(1896–1938)

Народився у м. Гродно (нині Білорусь) у родині вчителів. Єврей. Закінчив Білостоцьке реальне училище, 4 курси Петроградського політехнічного інституту по електромеханічному відділу. Член партії з 1913 р. Під час Першої світової війни проводив революційну роботу у Петрограді. З весни 1917 р. – секретар Катеринославського міського комітету РСДРП(б), згодом на підпільній роботі у Києві, Харкові, де був головою ревкому і одним з керівників Харківського січневого збройного повстання 1919 р. У 1919–1920 рр. – голова Катеринославського та Київського губкомів партії, начальник політвідділу 14-ї армії. У 1920 р. – голова Харківського губкому партії. З грудня 1920 р. – на партійній і господарській роботі у Москві: голова Головополітосвіти РСФФР, заст. зав. агітаційно-пропагандистським відділом ЦК РКП(б), зав. відділом преси ЦК РКП(б). У 1925–1929 рр. – заст. наркома РСІ СРСР, у 1929–1934 рр. – нарком землеробства СРСР, у 1934–1938 рр. – зав. сільськогосподарським відділом ЦК ВКП(б). У 1924–1930 рр. – член ЦКК партії (член Президії з 1926 р.). У 1930–1938 рр. – член ЦК ВКП(б). Делегат VIII–XVII з'їздів ВКП(б). У липні–жовтні 1918 р. – кандидат у члени, у жовтні 1918 р. – березні 1919 р. – член ЦК КП(б)У, в жовтні 1918 р. – березні 1919 р. член Виконавчого бюро ЦК КП(б)У, в квітні–листопаді 1920 р. – член Тимчасового ЦК КП(б)У. У квітні–листопаді 1920 р. – член Політбюро та Оргбюро ЦК КП(б)У. Делегат I–III з'їздів КП(б)У та IV конференції КП(б)У. Обирався членом ВЦВК, ЦВК СРСР. Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований. Загинув у 1938 р. Реабілітований.

ЯКУБОВСЬКИЙ
ІВАН ГНАТОВИЧ
(1912–1976)

Народився у с. Зайцево (нині Могилівська обл., Білорусія) в селянській родині. Білорус. Закінчив Військову академію Генштабу Радянської Армії. Маршал Радянського Союзу. Член партії з 1937 р. У Радянській Армії з 1932 р. З 1934 р. – командир взводу, батареї, танкової роти, начальник штабу окремого танкового батальйону, викладач Пухівського піхотного училища, командир навчального танкового батальйону. У Велику Вітчизняну війну: командир танкових батальйону, полку, бригади. З червня 1944 р. – заст. командира 6-го, з квітня 1945 р. до кінця війни – 7-го гвардійського танкового корпусів. У повоєнні роки командував танковою дивізією, бронетанковими і механізованими військами у Ленінградському та Прикарпатському військових округах. У 1957–1965 рр. – перший заст. головнокомандуючого, головнокомандуючий Групою радянських військ у Німеччині. З січня 1965 р. – командуючий військами Київського військового округу, з квітня 1967 р. – перший заст. міністра оборони, з липня 1967 р. – водночас головнокомандуючий Об'єднаними збройними силами країн Варшавського Договору. У 1961–1976 рр. – член ЦК КПРС. Делегат XXII–XXV з'їздів КПРС. У 1966–1967 рр. – член ЦК Компартії України. У березні 1966 р. – квітні 1967 р. – член Політбюро ЦК Компартії України. Делегат XXIII з'їзду Компартії України. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Двічі Герой Радянського Союзу, Герой ЧССР. Нагороджений чотирма орденами Леніна, чотирма орденами Червоного Прапора, двома орденами Суворова 2-го ступеня, медалями, Почесною зброєю, орденами та медалями іноземних держав.

Склад Політбюро, Оргбюро і Секретаріату ЦК Компартії України (1918–1991)

ПОЛІТБЮРО ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ

6 березня 1919 р. пленум ЦК КП(б)У, обраний III з'їздом Комуністичної партії (більшовиків) України, ввів до першого складу Політбюро ЦК КП(б)У Г.Л. Пятакова (секретар ЦК КП(б)У)*, А.С. Бубнова (голова Київської Ради робітничих і селянських депутатів), Е.Й. Квірінга (голова УРНГ), В.М. Мещерякова (нарком землеробства УСРР), Х.Г. Раковського (голова Раднаркому УСРР).

2 серпня 1919 р. пленум ЦК КП(б)У затвердив Політбюро у такому складі: члени – С.В. Косіор (секретар ЦК КП(б)У), А.С. Бубнов (член Ради Оборони УСРР і Реввійськради 14-ї армії), К.Є. Ворошилов (командуючий внутрішнім фронтом України), Е.Й. Квірінг, Х.Г. Раковський; кандидати в члени – В.М. Мещеряков, Г.Л. Пятаков (член Реввійськради 13-ї армії).

На пленумі Тимчасового ЦК КП(б)У 15 квітня 1920 р. було утворене Політбюро у складі С.В. Косіора, Г.І. Петровського (голова ВУЦВК), Х.Г. Раковського, О.Я. Шумського (член Реввійськради 12-ї армії), Я.А. Яковлева (Епштейна) (секретар Харківського губкому партії). Всі – члени Політбюро.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного V конференцією КП(б)У, утворив 23 листопада 1920 р. Політбюро у такому складі: члени – В.М. Молотов (перший секретар ЦК КП(б)У), Д.З. Мануїльський (нарком землеробства УСРР), Г.І. Петровський, Х.Г. Раковський, В.Я. Чубар (голова Бюро по відбудові промисловості на Україні (Промбюро));

кандидати в члени – М.І. Іванов (голова Південного бюро ВЦРПС), Ф.Я. Кон (член Галицького оргкомітету і Польського бюро при ЦК КП(б)У).

21 липня 1921 р. пленум ЦК КП(б)У вивів зі складу ЦК М.І. Іванова і В.М. Молотова у зв'язку з вибуттям їх на роботу за межі України.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного VI конференцією КП(б)У, 14–15 грудня 1921 р. затвердив Політбюро в складі членів Д.З. Мануїльського (перший секретар ЦК КП(б)У), А.В. Іванова (секретар ВУЦВК), Г.І. Петровського, Г.Л. Пятакова, Х.Г. Раковського, М.В. Фрунзе (командуючий військами України і Криму), В.Я. Чубаря (голова УРНГ) та кандидатів у члени С.М. Кузнецова (голова Харківського губвиконкому), Д.З. Лебеда (другий секретар ЦК КП(б)У).

*Тут і далі в дужках вказується посада на момент обрання до Політбюро.

6 лютого 1922 р. пленум ЦК КП(б)У ввів до складу Політбюро В.П. Затонського (голова Вукоопспілки) і С.В. Косіора (завідуючий оргвідділом ЦК КП(б)У).

До затвердженого на пленумі ЦК КП(б)У 23 травня 1922 р. складу Політбюро ввійшли члени: Д.З. Мануїльський, С.М. Кузнецов, Д.З. Лебідь, Г.І. Петровський, Х.Г. Раковський, Ф.Я. Угаров (голова Південного бюро ВЦРПС), М.В. Фрунзе та кандидати в члени В.П. Затонський, А.В. Іванов, С.В. Косіор. Пленум ЦК КП(б)У 17 жовтня 1922 р. в цілому затвердив попередній склад Політбюро, перевівши лише А.В. Іванова з кандидатів у члени, а Ф.Я. Угарова – з членів у кандидати в члени Політбюро.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного VII конференцією КП(б)У, 10 квітня 1923 р. утворив Політбюро у складі Е.Й. Квірінга (перший секретар ЦК КП(б)У), Д.З. Лебеда, Г.І. Петровського, Х.Г. Раковського, Ф.Я. Угарова, М.В. Фрунзе, В.Я. Чубаря та кандидатів у члени М.Ф. Владимирського (заступник голови РНК УСРР), В.П. Затонського (нарком освіти УСРР), М.О. Скрипника (нарком юстиції і генеральний прокурор республіки).

17 травня 1924 р. пленум ЦК КП(б)У, обраного VIII конференцією КП(б)У, затвердив Політбюро у складі членів Е.Й. Квірінга, В.П. Затонського (начальник Політуправління Українського військового округу), О.В. Медведєва (секретар ЦК КП(б)У), Г.І. Петровського, М.Л. Рухимовича (керуючий трестом «Донвугілля»), Ф.Я. Угарова, В.Я. Чубаря (голова РНК УСРР) та кандидатів у члени І.Л. Булата (секретар ВУРПС), М.Ф. Владимирського, М.О. Скрипника.

Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 10–13 січня 1925 р., увільнив від обов'язків члена Політбюро О.В. Медведєва у зв'язку з обранням його секретарем Дніпропетровського окружкому КП(б)У та обрав членом Політбюро І.Є. Клименка (другий секретар ЦК КП(б)У).

5 квітня 1925 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків генерального секретаря ЦК КП(б)У і члена Політбюро Е.Й. Квірінга, ввів до складу членів ЦК КП(б)У і Політбюро Л.М. Кагановича та обрав його генеральним секретарем ЦК КП(б)У.

Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У, обраних IX з'їздом КП(б)У, 12 грудня 1925 р. затвердив такий склад Політбюро: члени – Л.М. Каганович, В.П. Затонський, К.О. Кіркїж (секретар ЦК КП(б)У і Харківського окружкому партії), І.Є. Клименко, Г.І. Петровський, А.Ф. Радченко (голова ВУРПС), М.Л. Рухимович, М.О. Скрипник, В.Я. Чубар; кандидати в члени – О.В. Медведєв (секретар Дніпропетровського окружкому партії), П.П. Постишев (секретар Київського окружкому партії), Б.О. Семенов (секретар Луганського окружкому партії).

16 жовтня 1926 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро М.Л. Рухимовича у зв'язку з призначенням його заступником голови ВРНГ СРСР та перевів з кандидатів у члени Політбюро

О.В. Медведєва і затвердив кандидатами у члени Політбюро К.В. Сухомлина (нарком праці УСРР) і О.Г. Шліхтера (ректор Комуніверситету ім. Артема в Харкові). Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У 24 листопада 1926 р. увільнив від обов'язків члена Політбюро К.О. Кіркїжа у зв'язку з обранням його головою ЦКК КП(б)У. В члени Політбюро був переведений кандидат у члени П.П. Постишев (секретар ЦК КП(б)У і Харківського окружного партії), кандидатом у члени Політбюро був обраний Ф.Д. Корнюшин (секретар Київського окружного партії).

29 листопада 1927 р. пленум ЦК КП(б)У, обраного Х з'їздом КП(б)У, затвердив такий склад Політбюро: члени – Л.М. Каганович, Г.І. Ломов (Опоков) (голова правління тресту «Донвугілля»), О.В. Медведєв, Г.І. Петровський, П.П. Постишев, А.Ф. Радченко, Б.О. Семенов, М.О. Скрипник (нарком освіти УСРР), В.Я. Чубар; кандидати в члени – В.А. Балицький (нарком внутрішніх справ і голова ДПУ УСРР), Ф.Д. Корнюшин, М.М. Попов (завідуючий агітпропвідділом ЦК КП(б)У), О.К. Сербіченко (заступник голови РНК УСРР), В.А. Строганов (секретар Сталінського окружного КП(б)У), К.В. Сухомлин (голова УРНГ), М.Є. Чувирін (секретар Луганського окружного партії), О.Г. Шліхтер (нарком земельних справ УСРР), Й.Е. Якір (командуючий військами Українського військового округу).

Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 12–16 березня 1928 р., увільнив від обов'язків члена Політбюро А.Ф. Радченка на його прохання. Членом Політбюро був обраний голова Всеукраїнської ради профспілок І.О. Акулов.

У червні 1928 р. Пленум ЦК КП(б)У вивів зі складу Політбюро Ф.Д. Корнюшина у зв'язку з призначенням його головою РНГ Казахської АСРР, затвердив кандидатом у члени Політбюро секретаря Київського окружного партії М.Н. Демченка. Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У 14 липня 1928 р. увільнив Л.М. Кагановича від обов'язків члена Політбюро і генерального секретаря ЦК КП(б)У та обрав на ці посади С.В. Косіора.

Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У, який відбувся 7–9 квітня 1929 р., затвердив секретаря ЦК КП(б)У П.П. Любченка кандидатом у члени Політбюро.

У листопаді 1929 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро І.О. Акулова, який був призначений заступником наркома РСІ СРСР, і О.В. Медведєва у зв'язку з направленням його в розпорядження ЦК ВКП(б). Членами Політбюро були обрані Л.І. Картвелішвілі (другий секретар ЦК КП(б)У) і М.Є. Чувирін (голова Всеукраїнської ради профспілок).

Обраний на XI з'їзді КП(б)У ЦК затвердив на своєму організаційному пленумі (15 червня 1930 р.) такий склад Політбюро: члени – С.В. Косіор, В.А. Балицький, Л.І. Картвелішвілі, Г.І. Петровський,

П.П. Постишев, Б.О. Семенов (секретар Дніпропетровського окружного партії), М.О. Скрипник, К.В. Сухомлин, В.Я. Чубар, М.Є. Чувирін, Й.Є. Якір; кандидати в члени – М.Н. Демченко, Ф.І. Зайцев (секретар Луганського окружного партії), П.П. Любченко, О.К. Сербіченко, В.А. Строганов, Р.Я. Терехов (секретар Артемівського окружного КП(б)У), В.І. Чернявський (секретар Київського окружного партії), О.Г. Шліхтер.

22 липня 1930 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро П.П. Постишева у зв'язку з обранням його секретарем ЦК ВКП(б). З кандидатів у члени Політбюро був переведений другий секретар ЦК КП(б)У В.А. Строганов. У грудні 1930 р. Пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро Л.Й. Картвелішвілі у зв'язку з обранням його секретарем Закавказького крайкому ВКП(б). У члени Політбюро був переведений кандидат у члени Р.Я. Терехов. 2 березня 1931 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро Б.О. Семенова у зв'язку з обранням його другим секретарем Середньоазіатського бюро ЦК ВКП(б). У члени Політбюро був переведений кандидат у члени М.Н. Демченко (нарком земельних справ УСРР).

На пленумі ЦК КП(б)У, який відбувся 28 січня 1932 р., кандидатами у члени Політбюро були обрані М.О. Алексєєв (секретар ЦК КП(б)У), М.М. Майоров (Біберман) (секретар Одеського обкому партії), С.Ф. Реденс (повноважний представник ОДПУ СРСР на Україні); пленум ЦК КП(б)У 12 жовтня 1932 р. кооптував до складу ЦК КП(б)У І.О. Акулова і М.М. Хатаєвича і ввів їх до складу членів Політбюро та обрав М.М. Хатаєвича другим секретарем ЦК КП(б)У, а І.О. Акулова – секретарем ЦК по Донбасу. 29 січня 1933 р. пленум ЦК КП(б)У обрав членом Політбюро і другим секретарем ЦК КП(б)У П.П. Постишева. Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 5–7 лютого 1933 р., увільнив від обов'язків членів Політбюро В.А. Строганова і Р.Я. Терехова та кандидата у члени Політбюро М.М. Майорова (Бібермана) у зв'язку з відкликанням їх у розпорядження ЦК ВКП(б). Було кооптовано до складу ЦК КП(б)У і обрано кандидатом у члени Політбюро першого секретаря Одеського обкому партії Є.І. Вегера. 26–27 лютого 1933 р. пленум ЦК КП(б)У ввів до складу членів Політбюро наркома освіти УСРР В.П. Затонського, кооптував до складу членів ЦК і обрав кандидатом у члени Політбюро ЦК КП(б)У та секретарем ЦК КП(б)У М.М. Попова.

Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 8–11 червня 1933 р., увільнив від обов'язків кандидатів у члени Політбюро Ф.І. Зайцева, С.Ф. Реденса, О.К. Сербіченка у зв'язку з вибуттям їх на роботу за межі України і М.О. Алексєєва у зв'язку з обранням його секретарем Харківського міськкому партії.

7 липня 1933 р. член Політбюро ЦК КП(б)У М.О. Скрипник, на якого були зведені наклепницькі політичні обвинувачення в націоналізмі,

заподіяв собі смерть. Згодом він був несправедливо звинувачений ще й у створенні групи «націонал-ухильників», яка нібито зімкнулася з інтервенціоністськими силами за межами СРСР.

У листопаді 1933 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро І.О. Акулова у зв'язку з призначенням його прокурором СРСР. Членом Політбюро був затверджений перший секретар Сталінського обкому партії С.А. Саркісов.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XII з'їздом КП(б)У, 23 січня 1934 р. затвердив Політбюро у такому складі: члени – С.В. Косіор, В.А. Балицький, М.Н. Демченко, В.П. Затонський, Г.І. Петровський, П.П. Постишев, С.А. Саркісов, К.В. Сухомлин, М.М. Хатаєвич, В.Я. Чубар, М.Є. Чувирін, Й.Є. Якір; кандидати в члени – Є.І. Вегер, П.П. Любченко, М.М. Попов, В.І. Чернявський (перший секретар Вінницького обкому партії), О.Г. Шліхтер. 25 квітня 1934 р. Пленум ЦК КП(б)У перевів з кандидатів у члени Політбюро голову РНК УСРР П.П. Любченка. Кандидатом у члени Політбюро був обраний І.С. Шелехес (перший заступник голови РНК УСРР).

У червні 1934 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро В.Я. Чубаря у зв'язку з призначенням його заступником голови РНК СРСР. Пленум ЦК КП(б)У (20–23 травня 1936 р.) увільнив від обов'язків члена Політбюро М.Є. Чувиріна у зв'язку з вибуттям його на роботу за межі України. Членами Політбюро були обрані М.М. Попов, І.С. Шелехес. Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 3–8 січня 1937 р., увільнив від обов'язків члена Політбюро М.Н. Демченка, що був призначений першим заступником наркома землеробства СРСР. Членом Політбюро був обраний С.О. Кудрявцев (перший секретар Київських обкому і міськкому партії).

У лютому 1937 р. пленум ЦК КП(б)У кооптував до складу ЦК і обрав членом Політбюро М.Ф. Гікала (перший секретар Харківського обкому партії). У березні 1937 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро П.П. Постишева у зв'язку з обранням його першим секретарем Куйбишевського обкому партії.

У травні 1937 р. був незаконно репресований і 12 червня цього ж року розстріляний член Політбюро ЦК КП(б)У Й.Є. Якір.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XIII з'їздом КП(б)У, затвердив 3 червня 1937 р. членами Політбюро ЦК КП(б)У С.В. Косіора, М.Ф. Гікала, В.П. Затонського, С.О. Кудрявцева, П.П. Любченка, Г.І. Петровського, М.М. Попова, Е.К. Прамнека (перший секретар Донецького обкому партії), К.В. Сухомлина, М.М. Хатаєвича, І.С. Шелехеса та кандидатами у члени – Є.І. Вегера, Н.В. Марголіна (перший секретар Дніпропетровського обкому партії), С.А. Саркісова (начальник комбінату «Сталін-вугілля»), В.І. Чернявського, О.Г. Шліхтера.

Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 3–4 липня 1937 р., вивів зі складу членів Політбюро М.М. Попова, К.В. Сухомлина, І.С. Шелехеса, кандидатів у члени – Є.І. Вегера і О.Г. Шліхтера. Членом Політбюро був обраний Н.В. Марголін. 29–30 серпня 1937 р. пленум ЦК КП(б)У звільнив від обов'язків членів Політбюро П.П. Любченка, М.М. Хатаєвича, кандидатів у члени – С.А. Саркісова, В.І. Чернявського. Членом Політбюро був обраний М.І. Бондаренко (голова РНК УРСР), кандидатом у члени Політбюро – Д.М. Євтушенко (перший секретар Київського обкому партії).

1937 р. Є.І. Вегер, М.Н. Демченко, М.М. Попов, С.А. Саркісов, М.М. Хатаєвич, В.І. Чернявський, І.С. Шелехес були незаконно репресовані і згодом загинули. П.П. Любченко, необґрунтовано звинувачений у політичних «злочинах», 30 серпня 1937 р. покінчив життя самогубством.

У вересні 1937 р. Пленум ЦК КП(б)У перевів з кандидатів у члени Політбюро Д.М. Євтушенка.

27 січня 1938 р. пленум ЦК КП(б)У звільнив від обов'язків члена Політбюро С.В. Косіора у зв'язку з призначенням його заступником голови РНК СРСР та вивів зі складу членів Політбюро М.І. Бондаренка, М.Ф. Гікала, В.П. Затонського, Н.В. Марголіна, С.О. Кудрявцева. Членами Політбюро були обрані М.С. Хрущов (виконуючий обов'язки першого секретаря ЦК КП(б)У) і М.О. Бурмистенко (виконуючий обов'язки другого секретаря ЦК).

На пленумі ЦК КП(б)У, який відбувся 25–26 квітня 1938 р., був виведений зі складу Політбюро Е.К. Прамнек; у цьому ж році він та раніше виведені зі складу Політбюро ЦК КП(б)У М.І. Бондаренко, М.Ф. Гікала, Д.М. Євтушенко, В.П. Затонський, С.В. Косіор, С.О. Кудрявцев, Н.В. Марголін, П.П. Постишев, К.В. Сухомлин були незаконно репресовані і в 1938–1939 рр. загинули*

Пленум ЦК КП(б)У, обраного на XIV з'їзді КП(б)У, 18 червня 1938 р. обрав Політбюро у такому складі: члени – М.С. Хрущов (перший секретар ЦК КП(б)У, М.О. Бурмистенко (другий секретар), Д.С. Коротченко (голова РНК УРСР), С.К. Тимошенко (командуючий Київським особливим військовим округом), О.І. Успенський (нарком внутрішніх справ УРСР),

* Ряд партійних і державних діячів, які обиралися в Політбюро ЦК КП(б)У в 1919–1936 рр., були необґрунтовано засуджені і загинули вже тоді, коли не входили до його складу. Це – М.О. Алексєєв, І.О. Акулов, А.С. Бубнов, І.Л. Булат, М.І. Іванов, Л.Й. Картвелішвілі, Е.Й. Квірінг, І.Є. Клименко, Ф.Д. Корнюшин, С.М. Кузнецов, Д.З. Лебідь, Г.І. Ломов (Опоков), М.М. Майоров (Біберман), О.В. Медведєв, Г.Л. Пятаков, А.Ф. Радченко, Х.Г. Раковський, С.Ф. Реденс, М.Л. Рухимович, Б.О. Семенов, О.К. Сербіченко, В.А. Строганов, В.Я. Чубар, Я.А. Яковлев (Епштейн).

О.С. Щербаков (перший секретар Сталінського обкому партії); кандидати у члени – С.Б. Задіонченко (перший секретар Дніпропетровського обкому партії), О.В. Осипов (перший секретар Харківського обкому партії).

У вересні 1938 р. пленум ЦК КП(б)У затвердив членом Політбюро Голову Президії Верховної Ради УРСР Л.Р. Корнійця.

Грудневий (1938 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків члена Політбюро О.С. Щербакова у зв'язку з обранням його першим секретарем Московських міськкому та обкому ВКП(б) і кандидата в члени Політбюро О.В. Осипова, що був відкликаний у розпорядження ЦК ВКП(б). Пленум вивів також зі складу членів Політбюро О.І. Успенського, який цього ж року був незаконно засуджений і згодом загинув.

Пленум ЦК КП(б)У (22–23 липня 1939 р.) обрав членом Політбюро Голову Президії Верховної Ради УРСР М.С. Гречуху.

На пленумі ЦК КП(б)У, обраного XV з'їздом КП(б)У, 17 травня 1940 р. був затверджений такий склад Політбюро: члени – М.С. Хрущов, М.О. Бурмистенко, М.С. Гречуха, Л.Р. Корнієць (голова РНК УРСР), Д.С. Коротченко (третій секретар ЦК КП(б)У), І.О. Серов (нарком внутрішніх справ УРСР); кандидати в члени – С.Б. Задіонченко (перший секретар Дніпропетровського обкому партії), П.М. Любавін (перший секретар Сталінського обкому партії). На травневому (1941 р.) пленумі ЦК КП(б)У І.О. Серова було увільнено від обов'язків члена Політбюро у зв'язку з переходом на роботу за межі України.

У боях з німецько-фашистськими загарбниками 22 вересня 1941 р. на Полтавщині загинув член Політбюро ЦК КП(б)У М.О. Бурмистенко; 4 серпня цього ж року на фронті був убитий кандидат у члени Політбюро П.М. Любавін, який був членом військової ради 12-ї армії Південно-Західного фронту.

31 липня 1944 р. пленум ЦК КП(б)У затвердив членом Політбюро заступника голови РНК УРСР, наркома закордонних справ УРСР Д.З. Мануїльського.

Пленум ЦК КП(б)У 3 березня 1947 р. обрав членами Політбюро Л.М. Кагановича (перший секретар ЦК КП(б)У) і М.С. Патолічева (секретар ЦК КП(б)У по сільському господарству і заготівлях). 26 грудня 1947 р. на пленумі ЦК КП(б)У Л.М. Кагановича було увільнено від обов'язків члена Політбюро і першого секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з призначенням його заступником Голови Ради Міністрів СРСР. Членом Політбюро був затверджений другий секретар ЦК КП(б)У Л.Г. Мельников.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XVI з'їздом КП(б)У, 28 січня 1949 р. обрав Політбюро у складі: члени – М.С. Хрущов (перший секретар ЦК КП(б)У), М.С. Гречуха (Голова Президії Верховної Ради УРСР), Л.Р. Корнієць (заступник Голови Ради Міністрів УРСР), Д.С. Коротченко (Голова Ради Міністрів УРСР), Д.З. Мануїльський, Л.Г. Мельников,

І.С. Сенін (перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР); кандидати у члени – А.А. Гречко (командуючий військами Київського військового округу), З.Т. Сердюк (секретар ЦК КП(б)У).

У грудні 1949 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив М.С. Хрущова від обов'язків члена Політбюро і першого секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його секретарем ЦК ВКП(б) і першим секретарем Московського обкому партії. Членом Політбюро був обраний другий секретар ЦК КП(б)У О.І. Кириченко. Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 13–15 квітня 1950 р., обрав членами Політбюро В.В. Мацкевича (міністр сільського господарства УРСР) і І.Д. Назаренка (секретар ЦК КП(б)У). На травневому (1952 р.) пленумі ЦК КП(б)У В.В. Мацкевича було увільнено від обов'язків члена Політбюро у зв'язку з призначенням його першим заступником міністра сільського господарства СРСР. Пленум ЦК КП(б)У, обраного XVII з'їздом КП(б)У, 27 вересня 1952 р. затвердив такий склад Бюро ЦК: члени – Л.Г. Мельников (перший секретар ЦК КП(б)У), А.А. Гречко, М.С. Гречуха, Н.Т. Кальченко (заступник Голови Ради Міністрів УРСР), О.І. Кириченко, Л.Р. Корнієць, Д.С. Коротченко, І.Д. Назаренко, І.С. Сенін; кандидати у члени – Г.Є. Гришко (перший секретар Київського обкому партії), М.В. Підгорний (перший секретар Харківського обкому партії), З.Т. Сердюк (перший секретар Львівського обкому партії), О.І. Струєв (перший секретар Сталінського обкому партії).

Пленум ЦК Компартії України, який відбувся 2–4 червня 1953 р., увільнив Л.Г. Мельникова від обов'язків першого секретаря ЦК Компартії України і члена Бюро. Членом Бюро був затверджений перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР О.Є. Корнійчук.

17 серпня 1953 р. пленум ЦК Компартії України перевів М.В. Підгорного з кандидатів у члени Бюро та обрав його другим секретарем ЦК Компартії України.

Пленум ЦК Компартії України (8–10 жовтня 1953 р.) увільнив від обов'язків члена Бюро А.А. Гречка у зв'язку з переходом його на іншу роботу та від обов'язків кандидата у члени Бюро О.І. Струєва у зв'язку з вибуттям останнього на навчання. Як зазначалося, відповідно до змін у структурі центральних органів КПРС жовтневий (1953 р.) пленум ЦК Компартії України перейменував Бюро ЦК Компартії України на Президію ЦК.

20 січня 1954 р. пленум ЦК Компартії України увільнив від обов'язків члена Президії Л.Р. Корнійця у зв'язку з призначенням його міністром заготівель СРСР.

Обраний XVIII з'їздом Компартії України ЦК 26 березня 1954 р. затвердив на своєму організаційному пленумі такий склад Президії: члени – О.І. Кириченко (перший секретар ЦК Компартії України),

М.С. Гречуха, Н.Т. Кальченко (Голова Ради Міністрів УРСР), О.Є. Корнійчук, Д.С. Коротченко (Голова Президії Верховної Ради УРСР), І.Д. Назаренко, М.В. Підгорний, І.С. Сенін; кандидати у члени – Г.Є. Гришко, І.С. Конєв (командуючий військами Прикарпатського військового округу), В.І. Чуйков (командуючий військами Київського військового округу).

У червні 1954 р. пленум ЦК Компартії України увільнив О.Є. Корнійчука від обов'язків члена Президії у зв'язку з переходом його на творчу роботу.

Пленум ЦК Компартії України, обраного ХІХ з'їздом Компартії України, 21 січня 1956 р. обрав Президію у такому складі: члени – О.І. Кириченко, М.С. Гречуха, Н.Т. Кальченко, Д.С. Коротченко, І.Д. Назаренко, М.В. Підгорний, І.С. Сенін; кандидати у члени – Г.Є. Гришко, М.М. Гурєєв (перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР), В.І. Чуйков.

Пленум ЦК Компартії України (25–26 червня 1956 р.) увільнив від обов'язків члена Президії І.Д. Назаренка на його прохання у зв'язку з погіршенням стану здоров'я. Пленум перевів з кандидатів у члени Президії М.М. Гурєєва та обрав кандидатом у члени Президії секретаря ЦК Компартії України М.Д. Бубновського.

2–4 грудня 1957 р. відбувся черговий пленум ЦК Компартії України, який з огляду на стан здоров'я Г.Є. Гришка вивів його зі складу Президії та обрав секретарів ЦК Компартії України Л.П. Найдека і В.В. Щербицького членами Президії, а секретарів ЦК О.І. Іващенко та С.В. Червоненка – кандидатами у члени Президії. 26 грудня 1957 р. пленум ЦК Компартії України увільнив від обов'язків члена Президії і першого секретаря Компартії України О.І. Кириченка у зв'язку з обранням його секретарем ЦК КПРС. Членом Президії був обраний перший секретар Дніпропетровського обкому партії А.І. Гайовий.

У жовтні 1959 р. пленум ЦК Компартії України увільнив від обов'язків кандидата у члени Президії С.В. Червоненка у зв'язку з переходом на іншу роботу та обрав кандидатом у члени Президії секретаря ЦК Компартії України А.Д. Скабу. Пленум ЦК (19–21 січня 1960 р.) увільнив від обов'язків члена Президії М.М. Гурєєва у зв'язку з переходом на іншу роботу.

19 лютого 1960 р. ЦК, обраний ХХІ з'їздом Компартії України, на своєму організаційному пленумі затвердив Президію ЦК у такому складі: члени – М.В. Підгорний (перший секретар ЦК Компартії України), А.І. Гайовий, М.С. Гречуха, О.І. Іващенко, І.П. Казанець (другий секретар ЦК), Н.Т. Кальченко, Д.С. Коротченко, І.С. Сенін, В.В. Щербицький; кандидати у члени – М.Д. Бубновський, А.Д. Скаба, В.І. Чуйков, П.Ю. Шелест (перший секретар Київського обкому партії).

У липні 1960 р. пленум ЦК Компартії України увільнив від обов'язків кандидата у члени Президії ЦК В.І. Чуйкова у зв'язку з вибуттям його на

роботу за межі республіки та обрав кандидатом у члени Президії голову Укрпрофради М.С. Синицю.

На пленумі ЦК Компартії України, який відбувся 17–19 травня 1961 р., М.С. Гречуха за станом здоров'я був увільнений від обов'язків члена Президії. Кандидатом у члени Президії обрали голову Укрпрофради В.К. Клименка.

Пленум ЦК Компартії України, обраного XXII з'їздом Компартії України, 30 вересня 1961 р. затвердив такий склад Президії: члени – М.В. Підгорний, А.І. Гайовий (секретар ЦК Компартії України), О.І. Іващенко, І.П. Казанець, Н.Т. Кальченко (заступник Голови Ради Міністрів УРСР, міністр заготівель УРСР), Д.С. Коротченко, І.С. Сенін, П.Ю. Шелест, В.В. Щербицький (Голова Ради Міністрів УРСР); кандидати у члени – М.Д. Бубновський, В.К. Клименко, П.К. Кошовий (командуючий військами Київського військового округу), А.Д. Скаба.

3 липня 1962 р. помер член Президії ЦК Компартії України А.І. Гайовий.

У грудні 1962 р. пленум ЦК Компартії України обрав членом Президії і секретарем ЦК Компартії України В.Г. Комяхова, кандидатом у члени Президії і секретарем ЦК – І.С. Грушецького.

Пленум ЦК Компартії України (26–28 березня 1963 р.) увільнив від обов'язків кандидата у члени Президії М.Д. Бубновського у зв'язку з переходом останнього на іншу роботу. Кандидатом у члени Президії був обраний перший секретар Київського обкому партії В.І. Дрозденко. Пленум ЦК (1–2 липня 1963 р.) увільнив від обов'язків члена Президії і першого секретаря ЦК Компартії України М.В. Підгорного у зв'язку з обранням його секретарем ЦК КПРС. Пленум обрав членом Президії і другим секретарем ЦК Компартії України М.О. Соболя, членом Президії і секретарем ЦК – О.П. Ляшка. У січні 1965 р. пленум ЦК увільнив від обов'язків члена Президії О.І. Іващенко у зв'язку з виходом її на пенсію. У квітні 1965 р. пленум ЦК з огляду на стан здоров'я І.С. Сеніна увільнив його від обов'язків члена Президії.

Обраний XXIII з'їздом Компартії України ЦК затвердив 18 березня 1966 р. на своєму організаційному пленумі такий склад Президії: члени – П.Ю. Шелест (перший секретар ЦК Компартії України), О.Ф. Ватченко (перший секретар Дніпропетровського обкому партії), В.І. Дрозденко (секретар ЦК Компартії України), Н.Т. Кальченко, В.Г. Комяхов, Д.С. Коротченко, О.П. Ляшко (другий секретар ЦК), М.О. Соболю (перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР), О.А. Титаренко (секретар ЦК), В.В. Щербицький (Голова Ради Міністрів УРСР), І.Г. Якубовський (командуючий військами Київського військового округу); кандидати у члени – Г.І. Ващенко (перший секретар Харківського обкому партії), І.С. Грушецький (голова Парткомісії при ЦК Компартії України), В.І. Дегтярьов (перший секретар Донецького обкому партії), В.К. Клименко, А.Д. Скаба.

Відповідно до рішень XXIII з'їзду КПРС пленум ЦК Компартії України (22–24 червня 1966 р.) перейменував Президію ЦК на Політбюро ЦК Компартії України.

16 жовтня 1966 р. помер член Політбюро ЦК Компартії України В.Г. Комяхов. 23 січня 1967 р. пленум ЦК обрав членом Політбюро і секретарем ЦК Компартії України І.К. Лутака.

На пленумі ЦК, який відбувся 29 березня 1968 р., А.Д. Скаба у зв'язку з переходом на наукову роботу був увільнений від обов'язків кандидата в члени Політбюро і секретаря ЦК Компартії України. Кандидатом у члени Політбюро і секретарем ЦК обрали Ф.Д. Овчаренка.

4 квітня 1969 р. помер член Політбюро ЦК Компартії України, Голова Президії Верховної Ради УРСР Д.С. Коротченко.

Пленум ЦК Компартії України (31 березня–1 квітня 1970 р.) обрав кандидатом у члени Політбюро і секретарем ЦК М.М. Борисенка.

20 березня 1971 г. пленум ЦК Компартії України, обраного XXIV з'їздом Компартії України, затвердив такий склад Політбюро: члени – П.Ю. Шелест, О.Ф. Ватченко, Г.І. Ващенко, В.І. Дегтярьов, Н.Т. Кальченко, І.К. Лутак, О.П. Ляшко, М.О. Соболев, О.А. Титаренко, В.В. Щербицький; кандидати у члени – М.М. Борисенко, І.С. Грушецький, Ф.Д. Овчаренко, Я.П. Погребняк (секретар ЦК Компартії України), В.О. Сологуб (другий секретар Донецького обкому партії).

У зв'язку з виходом М.О. Соболя на пенсію березневий (1972 р.) пленум ЦК вивів його зі складу Політбюро.

Пленум ЦК Компартії України, який відбувся 25 травня 1972 р., увільнив П.Ю. Шелеста від обов'язків члена Політбюро і першого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з призначенням його заступником Голови Ради Міністрів СРСР і обрав першим секретарем ЦК Компартії України В.В. Щербицького.

У липні 1972 р. пленум ЦК Компартії України обрав членом Політбюро І.С. Грушецького і кандидатом у члени Політбюро – першого секретаря Київського обкому партії В.М. Цибулька.

На пленумі ЦК Компартії України, який відбувся 10 жовтня 1972 р., Ф.Д. Овчаренко у зв'язку з переходом на наукову роботу був увільнений від обов'язків кандидата у члени Політбюро і секретаря ЦК Компартії України. Кандидатом у члени Політбюро і секретарем ЦК Компартії України обрали В.Ю. Маланчука.

14 вересня 1973 р. пленум ЦК Компартії України перевів з кандидатів у члени Політбюро М.М. Борисенка і голову Укрпрофради В.О. Сологуба. Кандидатами в члени Політбюро були затверджені І.З. Соколов (перший секретар Харківського обкому партії) і В.В. Федорчук (голова КДБ при Раді Міністрів УРСР).

У січні 1976 р. пленум ЦК Компартії України увільнив В.І. Дегтярьова від обов'язків члена Політбюро.

13 лютого 1976 р. пленум ЦК Компартії України, обраного XXV з'їздом Компартії України, затвердив такий склад Політбюро: члени – В.В. Щербицький, М.М. Борисенко, О.П. Ботвин (перший секретар Київського міського партії), О.Ф. Ватченко, Г.І. Ващенко, І.С. Грушецький (Голова Президії Верховної Ради УРСР), О.П. Ляшко (Голова Ради Міністрів УРСР), І.З. Соколов (другий секретар ЦК Компартії України), В.О. Сологуб, О.А. Титаренко, В.В. Федорчук; кандидати у члени – В.Ф. Добрик (перший секретар Львівського обкому партії), Б.В. Качура (перший секретар Донецького обкому), В.Ю. Маланчук, П.Л. Погребняк (перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР), Я.П. Погребняк.

У жовтні 1976 р. пленум ЦК Компартії України увільнив І.С. Грушецького від обов'язків члена Політбюро у зв'язку з виходом його на пенсію. Членом Політбюро затвердили П.Л. Погребняка.

Пленум ЦК Компартії України 10 червня 1977 р. обрав кандидатом у члени Політбюро командуючого військами Київського військового округу І.О. Герасимова.

Квітневий (1979 р.) пленум ЦК Компартії України увільнив від обов'язків кандидата в члени Політбюро і секретаря ЦК Компартії України В.Ю. Маланчука у зв'язку з переходом його на іншу роботу. Кандидатом у члени Політбюро і секретарем ЦК Компартії України був обраний О.С. Капто.

1 лютого 1980 р. помер член Політбюро ЦК Компартії України П.Л. Погребняк.

15 квітня 1980 р. пленум ЦК Компартії України увільнив О.П. Ботвина від обов'язків члена Політбюро у зв'язку з переходом його на дипломатичну роботу. Із кандидатів у члени Політбюро були переведені І.О. Герасимов, Б.В. Качура; кандидатами у члени Політбюро були обрані Є.В. Качаловський (перший секретар Дніпропетровського обкому партії), І.О. Мозговий (перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР).

8 травня 1980 р. помер член Політбюро ЦК Компартії України М.М. Борисенко.

Травневий (1980 р.) пленум ЦК Компартії обрав І.О. Мозгового членом Політбюро і секретарем ЦК Компартії України. Кандидатом у члени Політбюро був обраний перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР Ю.П. Коломієць.

12 лютого 1981 р. обраний XXVI з'їздом Компартії України Центральний Комітет затвердив на своєму організаційному пленумі такий склад Політбюро: члени – В.В. Щербицький, О.Ф. Ватченко (Голова Президії Верховної Ради УРСР), Г.І. Ващенко (перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР), І.О. Герасимов, Б.В. Качура, О.П. Ляшко. І.О. Моз-

говий, І.З. Соколов, В.О. Сологуб, О.А. Титаренко, В.В. Федорчук: кандидати у члени – В.Ф. Добрик, Ю.Н. Ельченко (перший секретар Київського міськкому партії), О.С. Капто, Є.В. Качаловський, Ю.П. Коломієць, Я.П. Погребняк.

1 жовтня 1982 р. помер член Політбюро ЦК Компартії України І.З. Соколов.

Жовтневий (1982 р.) пленум ЦК Компартії України перевів з кандидатів у члени Політбюро Ю.Н. Ельченка, обрав кандидатом у члени Політбюро голову КДБ УРСР С.Н. Муху та увільнив від обов'язків члена Політбюро В.В. Федорчука у зв'язку з переходом його на іншу роботу та вибуттям з республіканської партійної організації. 26 квітня 1983 р. пленум ЦК Компартії України вивів зі складу Політбюро Г.І. Ващенко у зв'язку з вибуттям його за межі України. Пленум також перевів з кандидатів у члени Політбюро Є.В. Качаловського (перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР) та обрав кандидатом у члени Політбюро першого секретаря Донецького обкому партії В.П. Миронова, якого березневий (1984 р.) пленум ЦК перевів з кандидатів у члени Політбюро.

У вересні 1984 р. пленум ЦК Компартії України обрав кандидатом у члени Політбюро і секретарем ЦК Компартії України завідуючого відділом ЦК Компартії України В.Д. Крючкова.

22 листопада 1984 р. помер член Політбюро ЦК Компартії України, Голова Президії Верховної Ради УРСР О.Ф. Ватченко.

25 березня 1985 р. пленум ЦК Компартії України обрав членом Політбюро Голову Президії Верховної Ради УРСР В.С. Шевченко.

8 лютого 1986 р. пленум ЦК, обраного XXVII з'їздом Компартії України, затвердив такий склад Політбюро: члени – В.В. Щербицький, І.О. Герасимов, Ю.Н. Ельченко, Є.В. Качаловський, Б.В. Качура, О.П. Ляшко, В.П. Миронов, І.О. Мозговий, В.О. Сологуб, О.А. Титаренко, В.С. Шевченко; кандидати у члени – В.Ф. Добрик, В.А. Івашко (секретар ЦК Компартії України), Ю.П. Коломієць, В.Д. Крючков, В.А. Масол (заступник Голови Ради Міністрів УРСР, голова Держплану УРСР), С.Н. Муха, Я.П. Погребняк.

На березневому (1987 р.) пленумі ЦК було обрано кандидатом у члени Політбюро і секретарем ЦК Компартії України С.І. Гуренка, який до цього працював заступником Голови Ради Міністрів УРСР. Пленум вивів В.Ф. Добрика зі складу Політбюро.

Лютневий (1987 р.) пленум ЦК Компартії України увільнив О.П. Ляшка від обов'язків члена Політбюро у зв'язку з виходом його на пенсію та С.Н. Муху – від обов'язків кандидата у члени Політбюро з огляду на звільнення його з дійсної військової служби у запас. З кандидатів у члени Політбюро був переведений Голова Ради Міністрів УРСР В.А. Масол.

Пленум ЦК, який відбувся 22 січня 1988 р., перевів з кандидатів у члени Політбюро першого секретаря Дніпропетровського обкому партії В.А. Івашка. Кандидатом у члени Політбюро був обраний перший секретар Київського міськкому партії К.І. Масик.

11 червня 1988 р. помер член Політбюро ЦК Компартії України В.П. Миронов.

Вересневий (1988 р.) пленум ЦК Компартії України увільнив І.О. Мозгового від обов'язків члена Політбюро у зв'язку з виходом на пенсію та обрав І.Г. Грінцова членом Політбюро і секретарем ЦК.

12 грудня 1988 р. пленум ЦК Компартії України увільнив О.А. Титаренка від обов'язків члена Політбюро у зв'язку з виходом на пенсію та обрав членом Політбюро першого секретаря Донецького обкому партії А.Я. Вінника.

28 вересня 1989 р. відбувся пленум Центрального Комітету Компартії України, який обговорив організаційне питання. Пленум увільнив В.В. Щербицького від обов'язків першого секретаря і члена Політбюро ЦК Компартії України у зв'язку з його заявою про вихід на пенсію.

18 жовтня 1989 р. пленум Центрального Комітету Компартії України увільнив І.О. Герасимова від обов'язків члена Політбюро ЦК Компартії України, а К.І. Масика – від обов'язків кандидата у члени Політбюро ЦК Компартії України на їхнє прохання. Пленум обрав С.І. Гуренка та А.І. Корнієнка (перший секретар Київського міськкому партії) членами Політбюро ЦК Компартії України, а Л.М. Кравчука (завідуючий ідеологічним відділом ЦК Компартії України) та Г.І. Ревенка (перший секретар Київського обкому партії) – кандидатами у члени Політбюро.

22 лютого 1990 р. пленум Центрального Комітету Компартії України увільнив Є.В. Качаловського від обов'язків члена Політбюро ЦК Компартії України на його прохання.

31 березня 1990 р. пленум Центрального Комітету Компартії України увільнив В.О. Сологуба від обов'язків члена Політбюро ЦК Компартії України на його прохання, а Г.І. Ревенка – від обов'язків кандидата у члени Політбюро ЦК Компартії України у зв'язку з призначенням його членом Президентської ради СРСР. Пленум обрав членом Політбюро ЦК Компартії України першого секретаря Запорізького обкому партії Г.П. Харченка, а кандидатом у члени Політбюро ЦК Компартії України – першого секретаря Кримського обкому партії М.В. Багрова.

7 травня 1990 р. пленум ЦК Компартії України увільнив Я.П. Погребняка від обов'язків кандидата в члени Політбюро ЦК Компартії України у зв'язку з виходом на пенсію.

23 червня 1990 р. пленум ЦК Компартії України, який відбувся після завершення роботи XXVIII з'їзду Компартії України, обрав такий склад членів Політбюро ЦК Компартії України: С.І. Гуренко (перший секре-

тар ЦК Компартії України), І.Г. Грінцов (секретар ЦК Компартії України), Б.В. Громов (командуючий військами Червонопрапорного Київського військового округу), В.А. Івашко (Голова Верховної Ради УРСР), П.М. Козаченко (бригадир комплексної бригади київського науково-виробничого об'єднання «Більшовик»), Л.М. Кравчук (другий секретар ЦК Компартії України), П.Ю. Кукнерик (прохідник шахтоуправління ім. М.П. Баракова Краснодонського виробничого об'єднання по видобутку вугілля), В.П. Кухар (директор Інституту біоорганічної хімії АН УРСР, віце-президент АН УРСР), В.А. Масол (Голова Ради Міністрів УРСР), В.С. Острожинський (секретар ЦК Компартії України), А.П. Савченко (секретар ЦК Компартії України), М.П. Собчук (голова колгоспу «40 років Жовтня» Васильківського району Київської області).

28 вересня 1990 р. пленум ЦК Компартії України увільнив В.А. Івашка від обов'язків члена Політбюро ЦК Компартії України у зв'язку з обранням його заступником Генерального секретаря ЦК КПРС та обрав членом Політбюро ЦК Компартії України Г.П. Харченка (перший секретар Запорізького обкому партії, голова обласної Ради народних депутатів).

ОРГБЮРО ЦК КП(б)У

Пленум ЦК КП(б)У, обраного III з'їздом Комуністичної партії (більшовиків) України, 6 березня 1919 р. затвердив Оргбюро у складі трьох членів ЦК. До його першого складу ввійшли Г.Л. Пятаков (секретар ЦК КП(б)У), П.Л. Ровнер і Т.І. Харечко. 28 квітня 1919 р. Політбюро ЦК КП(б)У відкликала П.Л. Ровнера зі складу Оргбюро і затвердило його членом секретаря і члена Президії ВУЦВК С.В. Косіора. 22 червня 1919 р. Політбюро ЦК КП(б)У на час відсутності Г.Л. Пятакова і Т.І. Харечка ввело до складу Оргбюро Е.Й. Квірінга (голова УРНГ) і Ю.М. Коцюбинського (голова Чернігівського губвиконкому).

Пленум ЦК КП(б)У 2 серпня 1919 р. обрав Оргбюро у такому складі: С.В. Косіор (секретар ЦК КП(б)У, голова Зафронтбюро ЦК КП(б)У), Р.Б. Фарбман (Рафаїл) (завідуючий відділом інформації і зв'язку Зафронтбюро), Т.І. Харечко (завідуючий військовим відділом Зафронтбюро).

15 квітня 1920 р. пленум ЦК КП(б)У з числа членів Тимчасового ЦК затвердив такий склад Оргбюро: С.В. Косіор (секретар ЦК КП(б)У), О.Я. Шумський (член Реввійськради 12-ї армії), Я.А. Яковлев (Епштейн) (секретар Харківського губкому партії).

На листопадовому пленумі ЦК, обраного V конференцією КП(б)У, було утворено Оргбюро у такому складі: В.М. Молотов (перший секретар ЦК КП(б)У), М.І. Іванов (голова Південного бюро ВЦРПС), Ф.Я. Кон (член Галицького оргкомітету і Польського бюро при ЦК КП(б)У), Д.З. Лебідь (другий секретар ЦК КП(б)У), Д.З. Мануїльський (нарком землеробства УСРР). М.І. Іванов та В.М. Молотов на липневому (1921 р.) пленумі ЦК були виведені зі складу ЦК у зв'язку з переходом їх на роботу за межі України.

Грудневий (1921 р.) пленум ЦК, обраного VI конференцією КП(б)У, затвердив такий склад Оргбюро: Д.З. Мануїльський (перший секретар ЦК КП(б)У), С.В. Косіор (завідуючий оргінструкторським відділом ЦК), Д.З. Лебідь (другий секретар ЦК), Т.І. Харечко (завідуючий агітпропвідділом ЦК). 30 січня 1922 р. Політбюро ЦК КП(б)У затвердило членом Оргбюро заступника голови Південного бюро ВЦРПС Ф.Я. Угарова. У жовтні 1922 р. Пленум ЦК КП(б)У обрав Оргбюро у такому складі: Д.З. Мануїльський, А.В. Іванов (завідуючий оргінструкторським відділом ЦК), С.В. Косіор (начальник Політуправління Українського військового округу), Д.З. Лебідь, Ф.Я. Угаров (голова Південного бюро ВЦРПС).

Обраний VII конференцією КП(б)У ЦК 10 квітня 1923 р. затвердив на своєму організаційному пленумі такий склад Оргбюро: члени – Е.Й. Квірінг (перший секретар ЦК КП(б)У), І.Л. Булат (завідуючий оргвідділом ЦК), С.М. Діманштейн (завідуючий агітпропвідділом ЦК),

Ф.Д. Корнюшин (заступник голови, відповідальний секретар ВУРПС), Д.З. Лебідь; кандидати у члени – І. Є. Клименко (нарком землеробства УСРР), М.Ф.Новіков (начальник Політуправління Українського військового округу), В. В.Поляков (голова правління Південного машинобудівного тресту).

За пропозицією Е.Й. Квірінга червневий (1923 р.) пленум ЦК КП(б)У розширив склад Оргбюро до семи членів і додатково ввів до Оргбюро як членів К.О. Кіркіжа (секретар Харківського губкому партії) і О.Я. Шумського (уповноважений ЦК Всеробітземлісу в Україні).

Пленум ЦК КП(б)У, обраного VIII конференцією КП(б)У, 17 травня 1924 р. затвердив такий склад Оргбюро: члени – Е.Й. Квірінг, І.Л. Булат (секретар ВУРПС), М.Ф. Владимирський (секретар ЦК КП(б)У), К.О. Кіркіж, І.Є. Клименко, О.В. Медведєв (другий секретар ЦК), В.В. Поляков, Б.М. Холявський (завідуючий оргвідділом ЦК), О.Я. Шумський (завідуючий агітпропвідділом ЦК), кандидат у члени – О.Г. Шліхтер (ректор Комуністичного університету ім. Артема в Харкові). У липні 1924 р. пленум ЦК КП(б)У обрав кандидатом у члени Оргбюро голову Харківського міськвиконкому І.Д. Гавриліна.

Квітневий (1925 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків членів Оргбюро Е.Й. Квірінга і Б.М. Холявського і ввів до складу Оргбюро Л.М. Кагановича (генеральний секретар ЦК КП(б)У) і Ф.Д. Корнюшина (завідуючий організаційно-розподільчим відділом ЦК КП(б)У).

Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У, обраних IX з'їздом КП(б)У, 12 грудня 1925 р. затвердив Оргбюро у такому складі: члени – Л.М. Каганович, К.М. Гулий (секретар ВУРПС), В.П. Затонський (секретар ЦК КП(б)У), К.О. Кіркіж (секретар ЦК і Харківського окружного КП(б)У), І.Є. Клименко (другий секретар ЦК), Ф.Д. Корнюшин (секретар ЦК), І.Ф. Кучмін (начальник Політуправління Українського військового округу), В.В. Поляков, М.М. Попов (завідуючий агітпропвідділом ЦК), О.К. Сербіченко (заступник голови РНК УСРР, уповноважений наркомату шляхів УСРР), О.Я. Шумський (нарком освіти УСРР); кандидати у члени – С.Д. Височиненко (генеральний секретар ЦК ЛКСМУ), Д.О. Михеєнко (секретар Артемівського окружного партії) і К.В. Мойсеєнко (секретар Сталінського окружного партії), О. Г. Шліхтер.

24 листопада 1926 р. об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У увільнив від обов'язків членів Оргбюро К.О. Кіркіжа (у зв'язку з обранням його головою ЦКК КП(б)У) і Ф. Д. Корнюшина (у зв'язку з обранням його кандидатом у члени Політбюро і секретарем Київського окружного КП(б)У) та ввів до складу Оргбюро П.П. Постишева (секретар ЦК КП(б)У) і В.А. Балицького (нарком внутрішніх справ і голова ДПУ УСРР). Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У, обраних X з'їздом КП(б)У, 29 листопада 1927 р. затвердив Оргбюро у складі: члени – Л.М. Каганович,

І.О. Акулов (голова Всеукраїнської ради спілки гірників), К.М. Гулий (нарком праці УСРР), Л.С. Дегтярьов (начальник Політуправління і член Реввійськради Українського військового округу), М.Н. Демченко (завідуючий оргінструкторським відділом ЦК КП(б)У), В.І. Доронін (секретар ВУРПС), Я.М. Дудник (заступник голови РНК, голова Держплану УСРР), П.П. Любченко (секретар ЦК КП(б)У), О.В. Медведєв (другий секретар ЦК), О.І. Мільчаков (генеральний секретар ЦК ЛКСМУ), О.В. Пілацька (завідуюча жінвідділом ЦК КП(б)У), В.В. Поляков, М.М. Попов, П.П. Пос-тишев, А.А. Хвиля (завідуючий відділом друку ЦК), кандидати у члени – К.Ф. Зеленська (заступник завідуючої жінвідділом ЦК), В.І. Чернявський (секретар Одеського окружкому партії).

У березні 1928 р. об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У ввів до скла-ду Оргбюро М.Є. Доненка (завідуючий організаційно-розподільчим відділом ЦК) і О.Г. Горбачева (голова Всеукраїнської спілки металістів). У зв'язку з обранням І.О. Акулова членом Політбюро ЦК КП(б)У пленум увільнив його від обов'язків члена Оргбюро.

Червневий (1928 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків членів Оргбюро Л.С. Дегтярьова, В.І. Дороніна і О.І. Мільчакова і ввів до його складу як членів С.В. Іванова (голова Південного рудтресту) і В.І. Порайка (нарком юстиції і генеральний прокурор УСРР) та як кан-дидатів у члени ЦК В.Д. Кузьменка (секретар ВУРПС) і П.П. Маркітана (завідуючий агітпропвідділом ЦК КП(б)У). У зв'язку з введенням М.Н. Демченка до складу кандидатів у члени Політбюро Пленум ввів його із Оргбюро.

14 липня 1928 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив Л.М. Кагановича від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з обранням його секретарем ЦК ВКП(б) і обрав членом Оргбюро генерального секретаря ЦК КП(б)У С.В. Косіора.

У квітні 1929 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив М.М. Попова від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з вибуттям його на роботу за межі України і перевів із кандидатів у члени Оргбюро В.Д. Кузьменка та обрав кандидатом у члени Оргбюро завідуючого відділом по роботі на селі ЦК КП(б)У І.А. Мусульбаса.

Пленум ЦК КП(б)У (18–21 листопада 1929 р.) увільнив М.Є. Доненка від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з вибуттям його з республікан-ської партійної організації і обрав членом Оргбюро завідуючого оргвідділом ЦК КП(б)У В.І. Чернявського.

Обраний XI з'їздом КП(б)У ЦК затвердив на своєму організацій-ному пленумі 15 червня 1930 р. такий склад Оргбюро: члени – С.В. Косіор (генеральний секретар ЦК КП(б)У), І.А. Виростков (член Президії і секретар ВУРПС), Н.П. Голод (завідуючий оргінструкторським відділом ЦК КП(б)У), К.М. Гулий (нарком праці УСРР), Я.М. Дудник (зас-

тупник голови РНК, голова Держплану УСРР), Л.И. Картвелішвілі (другий секретар ЦК КП(б)У), П.П. Любченко, О.В. Пілацька (заступник голови Держплану УСРР), В.І. Порайко, В.В. Поляков, П.П. Постишев, Г.Д. Хаханьян (начальник Політуправління Українського військового округу), А.А. Хвиля (завідуючий культпропвідділом ЦК КП(б)У, кандидати у члени – О.М. Бойченко (генеральний секретар ЦК ЛКСМУ), Т.П. Зеленський (секретар Харківського окружного партії), К.Ф. Коваль (завідуючий агітмасовим відділом ЦК КП(б)У), К.І. Окорков (голова Всеукраїнської спілки металістів), М.І. Шкадіков (завідуючий розподільчим відділом ЦК КП(б)У).

Липневий (1930 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив П.П. Постишева від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з обранням його секретарем ЦК ВКП(б) і ввів до складу Оргбюро секретарів ЦК КП(б)У В.А. Строганова і Р.Я. Терехова.

8 вересня 1930 р. пленум ЦК КП(б)У замість вибулого на роботу в Закавказзя Л.И. Картвелішвілі ввів до складу Оргбюро секретаря ЦК КП(б)У В.І. Чернявського.

У листопаді 1931 р. пленум ЦК КП(б)У затвердив членом Оргбюро секретаря ЦК КП(б)У М.О. Алексєєва.

28 січня 1932 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив М.О. Алексєєва і В.І. Чернявського від обов'язків членів Оргбюро у зв'язку з направленням їх на роботу першими секретарями обкомів партії і ввів до складу Оргбюро секретаря ЦК КП(б)У Ф.І. Зайцева. Пленум вивів також зі складу членів ЦК КП(б)У К.І. Окоркова у зв'язку з вибуттям його на роботу за межі республіки.

12 жовтня 1932 р. пленум ЦК КП(б)У кооптував до складу членів ЦК і ввів в Оргбюро М.М. Хатаєвича й І.О. Акулова. Пленум ЦК КП(б)У 29 січня 1933 р. обрав П.П. Постишева членом Оргбюро і другим секретарем ЦК КП(б)У.

У лютому 1933 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив Р.Я. Терехова від обов'язків члена Оргбюро і секретаря ЦК у зв'язку з направленням його у розпорядження ЦК ВКП(б), кооптував до складу членів ЦК КП(б)У М.М. Попова та обрав його секретарем ЦК і ввів до складу Оргбюро.

Квітневий (1933 р.) пленум ЦК КП(б)У ввів до складу членів Оргбюро І.С. Шелехеса (голова Харківського облвиконкому) і кандидатом у члени Оргбюро С.І. Андрєєва (генеральний секретар ЦК ЛКСМУ), увільнивши від цих обов'язків О.М. Бойченка.

Пленум ЦК КП(б)У (8–11 червня 1933 р.) обрав членом Оргбюро О.М. Асаткіна (заступник наркома землеробства УСРР) і кандидатом у члени – М.І. Литвина (завідуючий відділом кадрів ЦК КП(б)У), а також увільнив Н.П. Голода, Я.М. Дудника і Ф.І. Зайцева від обов'язків членів

Оргбюро, а Т.П. Зеленського і М.І. Шкадінова – від обов'язків кандидатів у члени Оргбюро у зв'язку з вибуттям їх з республіканської парт-організації.

Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У (18–22 жовтня 1933 р.) увільнив І.О. Акулова від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з призначенням його прокурором СРСР.

23 січня 1934 р. пленум ЦК КП(б)У, обраного XII з'їздом КП(б)У, затвердив такий склад Оргбюро: члени – С.В. Косіор, С.І. Андреев, О.М. Асаткін, І.В. Виростков, І.Л. Ільїн (перший секретар Харківського обкому партії), Ю.М. Коцюбинський (заступник голови РНК УСРР, голова Держплану УСРР), М.І. Литвин, П.П. Любченко (секретар ЦК КП(б)У, заступник голови РНК УСРР). О.В. Пілацька, В.В. Поляков (нарком комунального господарства УСРР), В.І. Порайко (заступник голови РНК УСРР), П.П. Постишев. М.М. Попов, Г.Д. Хаханьян, А.А. Хвиля (заступник наркома освіти УСРР), І.С. Шелехес; кандидати у члени – М.П. Амелін (заступник начальника Політуправління Українського військового округу), В.А. Гавриленко (завідуючий оргвідділом ЦК КП(б)У), К.М. Карлсон (заступник голови ДПУ УСРР), М.М. Кілперог (завідуючий культпропвідділом Центрального Комітету КП(б)У).

Червневий (1934 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив від обов'язків членів Оргбюро І.А. Виросткова, В.В. Полякова і Г.Д. Хаханьяна у зв'язку з постановою XVII з'їзду ВКП(б) про скорочення складу керівних партійних працівників і переведення їх на іншу роботу. Пленум перевів М.П. Амеліна із кандидатів у члени Оргбюро. Листопадовий (1934 р.) пленум ЦК КП(б)У вивів Ю.М. Коцюбинського зі складу членів ЦК і увільнив його з посади голови Держплану УСРР. В наступні роки він був безпідставно засуджений і розстріляний.

Пленум ЦК КП(б)У (31 січня–3 лютого 1937 р.) увільнив І.Л. Ільїна від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з вибуттям його у розпорядження ЦК ВКП(б). 17 березня 1937 р. пленум ЦК увільнив П.П. Постишева від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з обранням його першим секретарем Куйбишевського обкому ВКП(б), увів до складу членів Оргбюро М.М. Хатаєвича та обрав його другим секретарем ЦК КП(б)У.

Обраний XIII з'їздом КП(б)У ЦК на своєму організаційному пленумі 3 червня 1937 р. затвердив такий склад Оргбюро: члени – С.В. Косіор, С.І. Андреев, С. О. Кудрявцев (перший секретар Київських обкому і міськкому партії), П.П. Любченко (голова РНК УСРР), П.П. Маркітан (перший секретар Чернігівського обкому партії), М.М. Попов, В.І. Порайко. З.Й. Сидерський (завідуючий відділом керівних партійних органів ЦК КП(б)У), М.М. Хатаєвич; кандидати у члени – І.О. Провірінін (секретар Ради профспілок України), В.Н. Струц (завідуючий промислово-транспортним відділом ЦК КП(б)У).

У липні 1937 р. пленум ЦК КП(б)У вивів М.М. Попова зі складу членів ЦК і Оргбюро. Серпневий (1937 р.) пленум ЦК КП(б)У вивів зі складу ЦК і Оргбюро С.І. Андреєва, П.П. Любченка, П.П. Маркітана, В.І. Порайка, І.О. Просвірніна, В.Н. Струца і М.М. Хатаєвича. Того ж року зазначені діячі були незаконно репресовані і згодом загинули. П.П. Любченко, що його необґрунтовано звинувачували у політичних «злочинах», 30 серпня 1937 р. заповдіяв собі смерть.

27 січня 1938 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив С.В. Косіора від обов'язків першого секретаря ЦК КП(б)У і члена Оргбюро у зв'язку з призначенням його заступником Голови Раднаркому СРСР та головою Комісії Радянського контролю. Пленум також вивів зі складу членів ЦК і Оргбюро С.О. Кудрявцева і З.Й. Сидерського. Цього ж року вони були незаконно репресовані і незабаром загинули.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XIV з'їздом КП(б)У, 18 червня 1938 р. затвердив такий склад Оргбюро: члени – М.С. Хрущов (перший секретар ЦК КП(б)У). М.О. Бурмистенко (другий секретар ЦК), Д.С. Коротченко (голова РНК УРСР), П.М. Любавін (перший секретар Ворошиловградського обкому партії), М.М. Поляков (член військової ради Київського військового округу), Г.Г. Телешев (перший секретар Одеського обкому партії); кандидати в члени – М.Є. Квасов (завідуючий відділом керівних парторганів ЦК КП(б)У), С.І. Усенко (перший секретар ЦК ЛКСМУ). У грудні 1938 р. пленум ЦК увільнив М.М. Полякова від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з переходом його на іншу роботу, а також вивів С.І. Усенка зі складу членів ЦК. Останній зазнав незаконних репресій і незабаром загинув.

Обраний XV з'їздом КП(б)У ЦК на своєму організаційному пленумі 17 травня 1940 р. обрав Оргбюро у такому складі: члени – М.С. Хрущов, М.О. Бурмистенко, О.О. Єпішев (перший секретар Харківських обкому і міськкому партії), Д.С. Коротченко (третій секретар ЦК КП(б)У), Й.Г. Лисенко (секретар ЦК КП(б)У по пропаганді й агітації), М.С. Співак (секретар ЦК КП(б)У по кадрах), Я.О. Хоменко (перший секретар ЦК ЛКСМУ); кандидати у члени – М.Є. Квасов (перший секретар Ворошиловградського обкому партії), А.Г. Колибанов (перший секретар Одеського обкому партії), З.Т. Сердюк (другий секретар Київського обкому партії).

У лютому 1941 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив М.Є. Квасова від обов'язків кандидата у члени Оргбюро у зв'язку з переходом на іншу роботу.

У боях з німецько-фашистськими загарбниками 22 вересня 1941 р. загинув член Оргбюро ЦК КП(б)У М.О. Бурмистенко, цього ж року пропав безвісти на фронті член Оргбюро ЦК Й.Г. Лисенко; у 1943 р. загинув член Оргбюро ЦК Я.О. Хоменко.

9–10 липня 1946 р. пленум ЦК КП(б)У обрав Оргбюро у такому складі: члени – М.С. Хрущов (перший секретар ЦК КП(б)У, Голова Ради Міністрів УРСР), О.О. Єпішев (секретар ЦК КП(б)У по кадрах), Д.С. Коротченко (другий секретар ЦК КП(б)У), К.З. Литвин (третій секретар ЦК), Д.З. Мануїльський (заступник Голови Ради Міністрів, міністр закордонних справ УРСР), М.С. Співак (перший секретар Житомирського обкому партії); кандидати у члени – З.Т. Сердюк (другий секретар Київського обкому партії), А.Г. Колибанов (уповноважений ВЦРПС по Українській РСР).

Березневий (1947 р.) пленум ЦК обрав членами Оргбюро Л.М. Кагановича (перший секретар ЦК КП(б)У) і М.С. Патолічева (секретар ЦК по сільському господарству і заготівлях). 26 грудня 1947 р. Пленум ЦК КП(б)У увільнив Л.М. Кагановича від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з призначенням його заступником Голови Ради Міністрів СРСР і обрав членом Оргбюро Л.Г. Мельникова (другий секретар ЦК КП(б)У).

28 січня 1949 р. пленум ЦК КП(б)У, обраного XVI з'їздом КП(б)У, затвердив такий склад Оргбюро: члени – М.С. Хрущов (перший секретар ЦК КП(б)У), А.Г. Колибанов (голова Укрпрофради), К.З. Литвин, Л.Г. Мельников, І.Д. Назаренко (секретар ЦК), З.Т. Сердюк (секретар ЦК); кандидати у члени – П.П. Мацуй (секретар Київського міського обкому партії), В.Є. Семичастний (перший секретар ЦК ЛКСМУ). У березні 1949 р. пленум ЦК обрав членом Оргбюро першого секретаря Київського обкому партії О.А. Гризу.

Пленум ЦК КП(б)У (15–16 грудня 1949 р.) увільнив М.С. Хрущова від обов'язків члена Оргбюро у зв'язку з обранням його секретарем ЦК ВКП(б) і першим секретарем Московського обкому ВКП(б) і ввів до членів Оргбюро другого секретаря ЦК КП(б)У О.І. Кириченка.

Квітневий (1950 р.) пленум ЦК КП(б)У ухвалив рішення про розширення складу Оргбюро і обрав його членами В.П. Мжаванадзе (заступник командуючого Київського військового округу по політроботі) і С.Н. Тарасова (голова Партколегії при ЦК КП(б)У).

Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 28 лютого–3 березня 1951 р., обрав членом Оргбюро і секретарем ЦК КП(б)У Г.Є. Гришка, що працював до цього першим секретарем Херсонського обкому партії.

У травні 1951 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив В.Є. Семичастного від обов'язків кандидата у члени Оргбюро у зв'язку з переходом його на роботу за межі республіки.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XVII з'їздом КП(б)У, 27 вересня 1952 р. змінив структуру керівних органів Центрального Комітету КП(б)У. Було визнано за доцільне більше не створювати Оргбюро, а поточну організаційну роботу ЦК зосередити в Секретаріаті ЦК Компартії України.

СЕКРЕТАРІАТ ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ

За постановою пленуму ЦК КП(б)У від 23 листопада 1920 р. вперше були запроваджені посади першого та другого секретарів ЦК КП(б)У. Першим секретарем ЦК Пленум обрав В.М. Молотова, другим секретарем – Д.З. Лебеда. 22 березня 1921 р. Політбюро ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням В.М. Молотова секретарем ЦК РКП (б) призначило відповідальним секретарем ЦК Ф.Я. Кона.

Грудневий (1921 р.) пленум ЦК КП(б)У, обраного VI конференцією КП(б)У, затвердив Секретаріат у такому складі: Д.З. Мануїльський – перший секретар ЦК КП(б)У, Д.З. Лебедь – другий секретар ЦК, С.В. Коціор – завідуючий оргінструкторським відділом ЦК.

10 квітня 1923 р. пленум ЦК КП(б)У, обраного VII конференцією КП(б)У, обрав першим секретарем ЦК Е.Й. Квірінга, другим секретарем – Д.З. Лебідя.

Обраний VIII конференцією КП(б)У ЦК на своєму організаційному пленумі 17 травня 1924 р. утворив Секретаріат у такому складі: Е.Й. Квірінг – перший секретар ЦК КП(б)У, О.В. Медведєв – другий секретар ЦК, М.Ф. Владимирський – секретар ЦК, Б.М. Холявський – завідуючий оргвідділом ЦК, О.Я. Шумський – завідуючий агітпропвідділом ЦК.

Січневий (1925 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив О.В. Медведєва від обов'язків другого секретаря ЦК у зв'язку з обранням його секретарем Дніпропетровського окружного партії. Пленум обрав другим (організаційним) секретарем ЦК КП(б)У І.Є. Клименка, який до цього працював наркомом земельних справ УСРР.

Пленум ЦК КП(б)У (5–7 квітня 1925 р.) увільнив Е.Й. Квірінга від обов'язків генерального секретаря ЦК КП(б)У і обрав на цю посаду Л.М. Кагановича, який до цього працював секретарем ЦК ВКП(б), а також затвердив Ф.Д. Корнюшина завідуючим організаційно-розподільчим відділом ЦК КП(б)У, увільнивши від цих обов'язків Б.М. Холявського.

Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У, обраних IX з'їздом КП(б)У, 12 грудня 1925 р. затвердив Секретаріат у такому складі: генеральний секретар ЦК КП(б)У – Л.М. Каганович, організаційний (другий) секретар – І.Є. Клименко, секретарі – В.П. Затонський, К.О. Кіркїж, Ф.Д. Корнюшин.

24 листопада 1926 р. об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У увільнив К.О. Кіркїжа від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його головою ЦКК КП(б)У і Ф.Д. Корнюшина – від обов'язків заввідділом ЦК у зв'язку з обранням його секретарем Київського окружного партії. Секретарем ЦК КП(б)У було обрано П.П. Постишева, який до цього був секретарем Київського окружного партії.

Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У (24 лютого–3 березня 1927 р.) обрав головою ЦКК КП(б)У В.П. Затонського, увільнивши його від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У.

13 жовтня 1927 р. об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У увільнив І.Є. Клименка від обов'язків організаційного секретаря на його прохання і у зв'язку з відкомандируванням у розпорядження ЦК ВКП(б) на навчання. Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 27–28 жовтня 1927 р., обрав організаційним секретарем ЦК О.В. Медведева, який до цього працював секретарем Дніпропетровського окружного партії.

29 листопада 1927 р. об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У, обраних Х з'їздом КП(б)У, затвердив такий склад Секретаріату: Л.М. Каганович – генеральний секретар ЦК КП(б)У, О.В. Медведев – організаційний секретар ЦК, П.П. Любченко і П.П. Постишев – секретарі ЦК.

Об'єднаний Пленум ЦК і ЦКК КП(б)У 14 липня 1928 р. увільнив Л.М. Кагановича від обов'язків генерального секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його секретарем ЦК ВКП(б). Генеральним секретарем ЦК КП(б)У обрали С.В. Косіора, який до цього працював секретарем ЦК ВКП(б).

Квітневий (1929 р.) об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У обрав кандидатами у члени Секретаріату М.Є. Доненка (завідуючий організаційно-розподільчим відділом ЦК), О.В. Пілацьку (завідуюча жінвідділом ЦК) та А.А. Хвилю (завідуючий культпропвідділом ЦК).

У листопаді 1929 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив О.В. Медведева від обов'язків організаційного секретаря ЦК у зв'язку з відкликанням його у розпорядження ЦК ВКП(б). Пленум обрав на цю посаду Л.Й. Картвелішвілі (який до цього працював начальником Політуправління Українського військового округу), а також затвердив кандидатом у члени Секретаріату В.І. Чернявського (завідуючий оргвідділом ЦК КП(б)У).

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XI з'їздом КП(б)У, 15 червня 1930 р. обрав такий Секретаріат: члени – генеральний секретар ЦК КП(б)У С.В. Косіор, другий секретар ЦК Л.Й. Картвелішвілі, секретарі ЦК П.П. Любченко і П.П. Постишев; кандидати у члени – Н.П. Голод (завідуючий організаційно-інструкторським відділом ЦК КП(б)У), А.А. Хвиля.

У липні 1930 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив П. П. Постишева від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його секретарем ЦК ВКП(б) і затвердив секретарями ЦК КП(б)У В.А. Строганова (до цього був секретарем Сталінського окружного партії) і Р.Я. Терехова (до затвердження працював секретарем Артемівського окружного партії). 8 вересня 1930 р. пленум ЦК КП(б)У затвердив другим секретарем ЦК В.А. Строганова, а секретарем ЦК – В.І. Чернявського (що працював до цього секретарем Київського окружного партії). Пленум увільнив також Л.Й. Картвелішвілі від обов'язків другого секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його секретарем Закавказького крайкому ВКП(б).

Пленум ЦК КП(б)У 30 листопада 1931 р. обрав секретарем ЦК М.О. Алексєєва (до обрання працював заступником голови ЦК КП(б)У).

Січневий (1932 р.) пленум ЦК КП(б)У обрав секретарем ЦК КП(б)У Ф.І. Зайцева, який був до цього секретарем Дніпропетровського міського партії. У зв'язку з переходом М.О. Алексєєва і В.І. Чернявського на посади перших секретарів обкомів партії пленум увільнив їх від обов'язків секретарів ЦК.

У липні 1932 р. пленум ЦК КП(б)У затвердив Н.П. Голода секретарем ЦК КП(б)У з питань постачання.

Пленум ЦК КП(б)У 12 жовтня 1932 р. кооптував до складу членів ЦК і обрав другим секретарем ЦК М.М. Хатаєвича (до цього був секретарем Середньоволзького крайкому ВКП(б)), увільнивши з цієї посади В.А. Строганова у зв'язку з обранням його секретарем Дніпропетровського обкому партії. Пленум також кооптував до складу членів ЦК і обрав секретарем ЦК по Донбасу І.О. Акулова, який до цього працював першим заступником голови ОДПУ СРСР.

У січні 1933 р. пленум ЦК КП(б)У обрав П.П. Постишева другим секретарем ЦК, залишивши М.М. Хатаєвича на посаді секретаря ЦК. Пленум увільнив Р.Я. Терехова від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його секретарем Сталінського обкому партії.

26 лютого 1933 р. пленум ЦК КП(б)У кооптував до складу членів ЦК і обрав секретарем ЦК М.М. Попова (до обрання був членом редколегії газети «Правда»).

Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 18–22 листопада 1933 р., увільнив І.О. Акулова від обов'язків секретаря ЦК по Донбасу у зв'язку з призначенням його прокурором СРСР.

23 січня 1934 р. пленум ЦК КП(б)У, обраного XII з'їздом КП(б)У, затвердив такий склад Секретаріату: перший секретар ЦК – С.В. Косіор, другий секретар ЦК – П.П. Постишев, секретарі – П.П. Любченко і М.М. Попов.

Червневий (1934 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив П.П. Любченка від обов'язків секретаря ЦК у зв'язку з призначенням його головою Раднаркому УСРР

Пленум ЦК КП(б)У 17 березня 1937 р. увільнив П.П. Постишева від обов'язків другого секретаря ЦК у зв'язку з обранням його секретарем Куйбишевського обкому ВКП(б). Пленум обрав М.М. Хатаєвича другим секретарем ЦК КП(б)У.

Обраний XIII з'їздом КП(б)У ЦК на своєму організаційному пленумі 3 червня 1937 р. обрав Секретаріат у такому складі: С.В. Косіор – перший секретар ЦК КП(б)У, М. М. Хатаєвич – другий секретар ЦК, М. М. Попов – третій секретар ЦК.

У липні 1937 р. Пленум ЦК КП(б)У вивів М.М. Попова зі складу членів ЦК і Секретаріату. Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 29–

30 серпня 1937 р., вивів зі складу членів ЦК і Секретаріату М.М. Хатаєвича. Як зазначалося, одразу ж після усунення М.М. Попова з політичної арени він зазнав незаконних репресій і у 1938 р. загинув. Така ж сама доля спіткала і репресованого М.М. Хатаєвича.

26 вересня 1937 р. пленум ЦК КП(б)У обрав другим секретарем ЦК КП(б)У С.О. Кудрявцева, який до цього працював першим секретарем Київських обкому і міськкому партії.

Пленум ЦК КП(б)У 27 січня 1938 р. увільнив С.В. Косіора від обов'язків першого секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з призначенням його заступником Голови РНК СРСР. Пленум обрав виконуючим обов'язки першого секретаря ЦК КП(б)У М.С. Хрущова, який до цього був першим секретарем Московських обкому і міськкому ВКП(б), і виконуючим обов'язки другого секретаря ЦК КП(б)У – М.О. Бурмистенка (до обрання працював заступником завідуючого організаційно-партійним відділом ЦК ВКП(б)). Пленум вивів зі складу членів ЦК і Секретаріату другого секретаря ЦК КП(б)У С.О. Кудрявцева. Обидва згадані діячі незабаром загинули. С.В. Косіор – 1939, С.О. Кудрявцев – 1938 р.

18 червня 1938 р. пленум ЦК КП(б)У, обраного XIV з'їздом КП(б)У, обрав першим секретарем ЦК М.С. Хрущова і другим секретарем – М.О. Бурмистенка.

Липневий (1939 р.) пленум ЦК КП(б)У обрав третім секретарем ЦК Д.С. Коротченка, який до цього був головою Раднаркому УРСР.

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XV з'їздом КП(б)У, 17 травня 1940 р. утворив Секретаріат у такому складі: М.С. Хрущов – перший секретар ЦК КП(б)У, М.О. Бурмистенко – другий секретар ЦК, Д.С. Коротченко – третій секретар ЦК, М.С. Співак – завідуючий відділом кадрів і секретар ЦК КП(б)У по кадрах, Й.Г. Лисенко – завідуючий агітпропвідділом ЦК і секретар ЦК КП(б)У з пропаганди й агітації.

5–7 травня 1941 р. пленум ЦК КП(б)У затвердив склад секретарів ЦК КП(б)У з окремих галузей промисловості і транспорту: І.І. Вівдиченко – секретар ЦК КП(б)У з машинобудівної промисловості і завідуючий відділом машинобудівної промисловості ЦК, І.Г. Горобець – секретар ЦК КП(б)У з металургійної промисловості і завідуючий відділом металургійної промисловості ЦК, П.І. Захаров – секретар ЦК КП(б)У з будівництва і будівельних матеріалів і завідуючий відділом будівництва і будівельних матеріалів ЦК, О.І. Кириченко – секретар ЦК КП(б)У з промисловості і завідуючий промисловим відділом ЦК, П.П. Мацуї – секретар ЦК КП(б)У з електропромисловості і електростанцій і завідуючий відділом електропромисловості і електростанцій ЦК, О.С. Ніколаєнко – секретар ЦК КП(б)У з транспорту і завідуючий транспортним відділом ЦК, О.А. Стоянцев – секретар ЦК КП(б)У з авіаційної промисловості і завідуючий відділом авіаційної промисловості ЦК.

Як зазначалося, у роки Великої Вітчизняної війни загинув другий секретар ЦК КП(б)У М.О. Бурмистенко та пропав безвісти секретар ЦК КП(б)У з пропаганди й агітації Й. Г. Лисенко.

21 січня 1944 р. Політбюро ЦК КП(б)У затвердило О.І. Кириченка секретарем ЦК КП(б)У по кадрах, а 6 жовтня того ж року К.З. Литвина – секретарем ЦК КП(б)У з пропаганди й агітації. У липні 1945 р. Політбюро увільнило О.І. Кириченка від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У по кадрах у зв'язку з обранням його першим секретарем Одеського обкому партії.

9–10 липня 1946 р. пленум ЦК КП(б)У обрав Д.С. Коротченка другим секретарем ЦК КП(б)У, увільнивши від обов'язків третього секретаря ЦК; К.З. Литвина – третім секретарем ЦК КП(б)У, увільнивши від обов'язків секретаря ЦК з пропаганди й агітації; О.О. Єпішева – секретарем ЦК КП(б)У по кадрах; І.Д. Назаренка – секретарем ЦК КП(б)У з пропаганди й агітації.

Березневий (1947 р.) пленум ЦК КП(б)У визнав за недоцільне поєднання однією особою посади Голови Ради Міністрів УРСР і першого секретаря ЦК (таке поєднання зумовлювалося специфічними умовами воєнного часу) і затвердив першим секретарем ЦК КП(б)У Л.М. Кагановича з тим, щоб М.С. Хрущов залишився Головою Ради Міністрів УРСР. Пленум визнав також за необхідне запровадити в структурі Центрального Комітету КП(б)У посади секретаря з сільсько-го господарства і заготівель і секретаря з промисловості, а посаду другого секретаря ЦК КП(б)У скасувати. Пленум затвердив Д.С. Коротченка секретарем ЦК КП(б)У з промисловості і М.С. Патолічева – секретарем ЦК КП(б)У з сільського господарства і заготівель.

26 грудня 1947 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив Л.М. Кагановича від обов'язків першого секретаря ЦК у зв'язку з призначенням його заступником Голови Ради Міністрів СРСР; обрав першим секретарем ЦК КП(б)У М.С. Хрущова; увільнив Д.С. Коротченка від обов'язків другого секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з призначенням його Головою Ради Міністрів УРСР; обрав другим секретарем ЦК КП(б)У Л.Г. Мельникова, який до цього працював начальником Управління ЦК КП(б)У по перевірці партійних органів.

У травні 1948 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив І.Д. Назаренка від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У з пропаганди й агітації у зв'язку з направленням його на навчання в Академію суспільних наук при ЦК ВКП(б).

Пленум ЦК КП(б)У, обраного XVI з'їздом КП(б), 28 січня 1949 р. затвердив такий склад Секретаріату: М.С. Хрущов – перший секретар ЦК КП(б)У, Л.Г. Мельников – другий секретар ЦК, К.З. Литвин, І.Д. Назаренко, З.Т. Сердюк – секретарі ЦК.

Грудневий (1949 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив М.С. Хрущова від обов'язків першого секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його

секретарем ЦК ВКП(б) і першим секретарем Московського обкому партії та обрав Л.Г. Мельникова першим секретарем ЦК КП(б) У. Другим секретарем ЦК КП(б)У було обрано О.І. Кириченка, який до цього працював першим секретарем Одеських обкому і міськкому партії.

У квітні 1950 р. пленум ЦК КП(б)У увільнив К.З. Литвина від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з призначенням його заступником Голови Ради Міністрів УРСР.

Пленум ЦК КП(б)У (28 лютого–3 березня 1951 р.) обрав секретарем ЦК КП(б)У Г.Є. Гришка, увільнивши його від обов'язків першого секретаря Херсонського обкому партії.

Травневий (1952 р.) пленум ЦК КП(б)У увільнив З.Т. Сердюка від обов'язків секретаря ЦК КП(б)У у зв'язку з обранням його першим секретарем Львівського обкому партії та обрав секретарем ЦК КП(б)У М.Д. Бубновського, який до цього працював заступником Голови Ради Міністрів УРСР.

Обраний XVII з'їздом КП(б)У ЦК на своєму організаційному пленумі 27 вересня 1952 р. обрав першим секретарем ЦК Л.Г. Мельникова, другим секретарем ЦК – О.І. Кириченка і секретарем ЦК – І.Д. Назаренка.

24 червня 1953 р. пленум ЦК Компартії України увільнив Л.Г. Мельникова від обов'язків першого секретаря ЦК Компартії України та обрав на цю посаду О.І. Кириченка, увільнивши його від обов'язків другого секретаря ЦК.

У серпні 1953 р. пленум ЦК Компартії обрав другим секретарем ЦК Компартії України М.В. Підгорного, увільнивши його від посади першого секретаря Харківського обкому партії.

Пленум ЦК Компартії України, обраного XVIII з'їздом Компартії України, 26 березня 1954 р. утворив Секретаріат у такому складі: О.І. Кириченко – перший секретар ЦК Компартії України, М.В. Підгорний – другий секретар ЦК, М.Д. Бубновський, І.Д. Назаренко – секретарі ЦК.

25 травня 1954 р. пленум ЦК Компартії України обрав секретарем ЦК О.І. Іващенко, увільнивши її від обов'язків другого секретаря Київського обкому партії.

Обраний XIX з'їздом Компартії України ЦК на своєму організаційному пленумі 21 січня 1956 р. утворив Секретаріат у такому складі: О.І. Кириченко – перший секретар ЦК Компартії України, М.В. Підгорний – другий секретар ЦК, М.Д. Бубновський, О.І. Іващенко, І.Д. Назаренко – секретарі ЦК.

У червні 1956 р. пленум ЦК Компартії України увільнив від обов'язків секретаря ЦК Компартії України І.Д. Назаренка на його прохання у зв'язку з погіршенням стану здоров'я та обрав секретарем ЦК С.В. Червоненка, увільнивши його від обов'язків завідуючого відділом науки і культури ЦК Компартії України.

Грудневий (1957 р.) пленум ЦК Компартії України ухвалив розширити склад Секретаріату з п'яти до семи чоловік. У зв'язку з цим пленум обрав секретарями ЦК Компартії України Л.П. Найдека, увільнивши його від обов'язків першого секретаря Одеського обкому партії, і В.В. Щербицького, увільнивши його від обов'язків першого секретаря Дніпропетровського обкому партії.

26 грудня 1957 р. пленум ЦК Компартії України увільнив О.І. Кириченка від обов'язків першого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з обранням його секретарем ЦК КПРС, обрав М.В. Підгорного першим секретарем ЦК Компартії України, а Л.П. Найдека – другим секретарем.

У жовтні 1959 р. пленум ЦК Компартії України увільнив С.В. Червоценка від обов'язків секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з переходом на іншу роботу і обрав секретарем ЦК Компартії України А.Д. Скабу, який до цього працював міністром вищої і середньої спеціальної освіти УРСР.

Пленум ЦК Компартії України, обраного XXI з'їздом Компартії України, 19 лютого 1960 р. утворив Секретаріат у такому складі: перший секретар – М.В. Підгорний, другий секретар – І.П. Казанець, секретарі – М.Д. Бубновський, О.І. Іващенко, А.Д. Скаба, В.В. Щербицький. У травні 1961 р. пленум ЦК Компартії України увільнив В.В. Щербицького від обов'язків секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з призначенням його Головою Ради Міністрів УРСР і обрав секретарем ЦК А.І. Гайового, який до цього був першим секретарем Дніпропетровського обкому партії.

30 вересня 1961 р. пленум ЦК Компартії України, обраного XXII з'їздом Компартії України, затвердив такий склад Секретаріату: М.В. Підгорний – перший секретар ЦК Компартії України, І.П. Казанець – другий секретар, М.Д. Бубновський, А.І. Гайовий, О. І. Іващенко, А.Д. Скаба – секретарі.

3 липня 1962 р. помер секретар ЦК Компартії України А.І. Гайовий.

Серпневий (1962 р.) пленум ЦК Компартії України обрав секретарем ЦК Компартії України П.Ю. Шелеста, увільнивши його від обов'язків першого секретаря Київського обкому партії. У грудні 1962 р. Пленум ЦК Компартії України обрав секретарями ЦК І.С. Грушецького, який до цього був першим секретарем Львівського обкому партії, і В.Г. Комяхова, який до цього працював першим секретарем Полтавського обкому партії.

Пленум ЦК Компартії України (26–28 березня 1963 р.) увільнив М.Д. Бубновського від обов'язків секретаря ЦК у зв'язку з переходом на іншу роботу. Липневий (1963 р.) пленум ЦК увільнив М.В. Підгорного від обов'язків першого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з

обранням його секретарем ЦК КПРС; обрав першим секретарем ЦК Компартії України П.Ю. Шелеста; увільнив І.П. Казанця від обов'язків другого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з переходом на іншу роботу; обрав другим секретарем ЦК Компартії України М.О. Соболя (який до цього був першим секретарем Харківського промислового обкому партії) і секретарем ЦК – О.П. Ляшка (до обрання працював першим секретарем Донецького промислового обкому партії).

Січневий (1965 р.) пленум ЦК Компартії України увільнив О.І. Іващенко від обов'язків секретаря ЦК у зв'язку з виходом на пенсію.

Пленум ЦК Компартії України, обраного XXIII з'їздом Компартії України, 18 березня 1966 р. утворив Секретаріат у такому складі: П.Ю. Шелест – перший секретар, О.П. Ляшко – другий секретар, В.І. Дрозденко (до обрання працював першим секретарем Київського обкому партії), В.Г. Комяхов, А.Д. Скаба, О.А. Титаренко (до обрання був першим секретарем Запорізького обкому партії) – секретарі.

16 жовтня 1966 р. помер секретар ЦК Компартії України В.Г. Комяхов.

У січні 1967 р. пленум ЦК Компартії України обрав секретарем ЦК Компартії України І.К. Лутака, увільнивши його від обов'язків першого секретаря Кримського обкому партії. Березневий (1968 р.) пленум ЦК Компартії України увільнив А.Д. Скабу від обов'язків секретаря ЦК Компартії України і обрав секретарем ЦК Ф.Д. Овчаренка (до цього працював директором Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР).

19 червня 1969 р. пленум ЦК Компартії України у зв'язку з обранням О.П. Ляшка Головою Президії Верховної Ради УРСР увільнив його від обов'язків другого секретаря ЦК та обрав другим секретарем ЦК І.К. Лутака.

Пленум ЦК Компартії України, який відбувся 31 березня–1 квітня 1970 р., обрав секретарем ЦК Компартії України М.М. Борисенка, увільнивши його від обов'язків першого секретаря Чернігівського обкому партії.

Обраний XXIV з'їздом Компартії України Центральний Комітет на своєму організаційному пленумі 20 березня 1971 р. утворив Секретаріат у такому складі: перший секретар ЦК Компартії України – П.Ю. Шелест, другий секретар ЦК – І.К. Лутак, секретарі – М.М. Борисенко, Ф.Д. Овчаренко, Я.П. Погребняк (до обрання працював першим секретарем Миколаївського обкому партії), О.А. Титаренко.

25 травня 1972 р. пленум ЦК Компартії України увільнив П.Ю. Шелеста від обов'язків першого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з призначенням його заступником Голови Ради Міністрів СРСР і обрав першим секретарем ЦК Компартії України В.В. Щербицького.

У жовтні 1972 р. пленум ЦК Компартії України увільнив Ф.Д. Овчаренка від обов'язків секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з пере-

ходом його на наукову роботу і обрав секретарем ЦК Компартії України В.Ю. Маланчука (до обрання працював заступником міністра вищої і середньої спеціальної освіти УРСР).

30 січня 1976 р. пленум ЦК Компартії України увільнив І.К. Лутака від обов'язків другого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з обранням його першим секретарем Черкаського обкому партії.

13 лютого 1976 р. пленум ЦК Компартії України, обраного XXV з'їздом Компартії України, затвердив такий склад Секретаріату: В.В. Щербицький – перший секретар ЦК Компартії України, І.З. Соколов – другий секретар (до обрання на цю посаду був першим секретарем Харківського обкому партії), М.М. Борисенко, В.Ю. Маланчук, Я.П. Погребняк, О.А. Титаренко – секретарі.

Квітневий (1979 р.) пленум ЦК Компартії України увільнив В.Ю. Маланчука від обов'язків секретаря ЦК у зв'язку з переходом на іншу роботу і обрав секретарем ЦК Компартії України О.С. Капта, який до цього працював завідувачим відділом культури ЦК Компартії України.

8 травня 1980 р. помер секретар ЦК Компартії України М.М. Борисенко.

28 травня 1980 р. пленум ЦК Компартії України обрав секретарем ЦК Компартії України І.О. Мозгового, який до цього працював першим заступником Голови Ради Міністрів УРСР.

12 лютого 1981 р. пленум ЦК Компартії України, обраного XXVI з'їздом Компартії України, створив Секретаріат у такому складі: В.В. Щербицький – перший секретар ЦК Компартії України, І.З. Соколов – другий секретар ЦК Компартії України, О.С. Капто, І.О. Мозговий, Я.П. Погребняк, О.А. Титаренко – секретарі ЦК.

1 жовтня 1982 р. помер другий секретар ЦК Компартії України І.З. Соколов.

Пленум ЦК Компартії України 22 жовтня 1982 р. обрав другим секретарем ЦК Компартії України О.А. Титаренка і секретарем ЦК Компартії України – Б.В. Качуру (до обрання був першим секретарем Донецького обкому партії).

21 вересня 1984 р. пленум ЦК Компартії України обрав завідувачого відділом ЦК Компартії України В.Д. Крючкова секретарем ЦК Компартії України.

Пленум ЦК Компартії України, обраного XXVII з'їздом Компартії України, 8 лютого 1986 р. створив Секретаріат у такому складі: перший секретар ЦК Компартії України – В.В. Щербицький, другий секретар – О.А. Титаренко, секретарі ЦК – В.А. Івашко (до цього працював секретарем Харківського обкому партії), Б.В. Качура, В.Д. Крючков, І.О. Мозговий, Я.П. Погребняк.

У березні 1987 р. пленум Компартії України увільнив Я.П. Погребняка від обов'язків секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з обранням його першим секретарем Львівського обкому партії і обрав секретарем ЦК Компартії України С.І. Гуренка (до цього працював заступником Голови Ради Міністрів УРСР).

25 квітня 1987 р. пленум ЦК Компартії України у зв'язку з обранням В.А. Івашка першим секретарем Дніпропетровського обкому партії увільнив його від обов'язків секретаря ЦК Компартії України та обрав секретарем ЦК Компартії України Ю.Н. Ельченка, який до цього працював першим секретарем Київського міськкому партії.

Вересневий (1988 р.) пленум ЦК Компартії України увільнив І.О. Мозгового від обов'язків секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з виходом на пенсію та обрав секретарем ЦК Компартії України І.Г. Грінцова (до цього працював першим секретарем Сумського обкому партії).

12 грудня 1988 р. пленум ЦК Компартії України увільнив О.А. Титаренка від обов'язків другого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з виходом на пенсію. Другим секретарем ЦК Компартії України було обрано члена Політбюро ЦК Компартії України В.А. Івашка. Пленум увільнив В.Д. Крючкова від обов'язків секретаря ЦК Компартії України у зв'язку із скасуванням цієї посади.

28 вересня 1989 р. пленум ЦК Компартії України увільнив від обов'язків першого секретаря ЦК Компартії України В.В. Щербицького у зв'язку з його заявою про вихід на пенсію. Першим секретарем ЦК Компартії України обрано члена Політбюро ЦК Компартії України В.А. Івашка.

18 жовтня 1989 р. пленум ЦК Компартії України обрав С. І. Гуренка другим секретарем ЦК Компартії України, а Л.М. Кравчука – секретарем ЦК Компартії України.

23 червня 1990 р. пленум ЦК Компартії України, який відбувся після завершення роботи XXVIII з'їзду Компартії України, створив Секретаріат ЦК Компартії України в такому складі: перший секретар ЦК Компартії України – С.І. Гуренко (обраний на з'їзді), другий секретар – Л.М. Кравчук, секретарі – І.Г. Грінцов, В.Є. Острожинський, А.П. Савченко.

28 вересня 1990 р. пленум ЦК Компартії України увільнив Л.М. Кравчука від обов'язків другого секретаря ЦК Компартії України у зв'язку з обранням його Головою Верховної Ради УРСР та обрав другим секретарем ЦК Компартії України Г.П. Харченка (перший секретар Запорізького обкому партії, голова обласної Ради народних депутатів).

Склад членів і кандидатів у члени ЦК Компартії України, обраних на I–XXVIII партійних з'їздах (1918–1991)

На I з'їзді КП(б)У (5–12 липня 1918 р.) було обрано Центральний Комітет КП(б)У в складі 15 членів та шістьох кандидатів у члени ЦК. До складу членів Центрального Комітету КП(б)У увійшли: І.К. Амосов (1912)*, А.С. Бубнов (1903), П.І. Буценко (1918), Ш.А. Грузман (1913), В.П. Затонський (1917), Л.Й. Картвелішвілі (1910), Е.Й. Квірінг (1912), С.В. Косіор (1907), І.М. Крейсберг (1914), Ю.Х. Лутовінов (1904), Г.Л. Пятаков (1910), П.Л. Ровнер (1901), Л.Л. Тарський**, Р.Б. Фарбман (1910), І.І. Шварц (1899); до складу кандидатів у члени ЦК КП(б)У – Д.З. Лебідь (1909), М.М. Майоров (Біберман) (1906), М.О. Скрипник (1897), П.Ф. Слинько (1918), Я.Б. Гамарник (1916), Я.А. Яковлев (Епштейн) (1913)***

Між I та II з'їздами більшовиків України сталися деякі зміни у складі Центрального Комітету КП(б)У. Так, пленум ЦК, який відбувався 8–9 вересня 1918 р., замість Л.Й. Картвелішвілі та Р.Б. Фарбмана, що перейшли на іншу роботу, кооптував до складу членів ЦК М.М. Майорова (Бібермана) та П.Ф. Слинька.

Делегати II з'їзду КП(б)У (17–22 жовтня 1918 р.) обрали Центральний Комітет у складі 15 членів та 15 кандидатів у члени ЦК і Ревізійну комісію КП(б)У в складі трьох членів та двох кандидатів. Склад членів ЦК КП(б)У, обраних II з'їздом КП(б)У, був такий: Артем (Ф.А. Сергєєв) (1902), М.І. Безчетвертний (1915), Ш.А. Грузман, Я.Н. Дробніс (1906), С.М. Закс (Гладнев) (1906), В.П. Затонський, О.Й. Зимак (1906), Е.Й. Квірінг, Г.Л. Пятаков, М.В. Реут (1903), П.Ф. Слинько, Й.В. Сталін (1898), Л.Л. Тарський, І.І. Шварц, Я.А. Яковлев (Епштейн); до складу кандидатів у члени ЦК входили І.К. Амосов, А.О. Близниченко (1912), Н.М. Винокуров-Наумов (1905), Я.Б. Гамарник, П.М. Жарко (1904), Ф.М. Золотов (1914), Ю.В. Клочко (1913), С.В. Косіор, О.М. Луговий (Левінштейн), І.Д. Моршин, П.Л. Ровнер, М.О. Скрипник, Л.А. Смоляков (1913), Т.І. Харечко (1914), Б.В. Черниш (Борисов). Членами Ревізійної комісії КП(б)У були обрані О.М. Бек, М.В. Реут, Є. Рябинська-

* Тут і далі в дужках вказується рік вступу до більшовицької партії.

** Відносно Л.Л. Тарського, як і деяких інших осіб (див. далі), документальні відомості про рік вступу до КП(б)У не збереглися.

*** Щодо обрання Я.Б. Гамарника та Я.А. Яковлева (Епштейна) кандидатами в члени першого складу ЦК КП(б)У в нашому розпорядженні є лише непевні дані, які, на жаль, не можна уточнити через брак документів, зумовлений конспіративним характером I з'їзду КП(б)У.

Михайлова; кандидатами у члени Ревізійної комісії – А.М. Кропачов та І.Д. Моршин.

III з'їзд КП(б)У (1–6 березня 1919 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 15 членів та шести кандидатів у члени ЦК і Ревізійну комісію КП(б)У з трьох чоловік. Членами Центрального Комітету КП(б)У були обрані: А.С. Бубнов, К.Є. Ворошилов (1903), Я.Б. Гамарник, Я.Н. Дробніс, В.П. Затонський, О.М. Іванов (1913), Е.Й. Квірінг, С.В. Косіор, В.М. Мещеряков (1905), Г.Л. Пятаков, Х.Г. Раковський (1917), П.Л. Ровнер, Р.Б. Фарбман, Т.І. Харечко, О.І. Хмельницький (1917), кандидатами у члени ЦК – В.К. Аверін (1903), П.М. Жарко, І.Є. Клименко (1912), Ю.М. Коцюбинський (1913), М.М. Майоров (Біберман), Л.Л. Тарський, членами Ревізійної комісії КП(б)У – Д.З. Лебідь, О.Г. Горбачов (1910), М.В. Реут.

Учасники IV конференції КП(б)У (17–23 березня 1920 р.) обрали Центральний Комітет КП(б)У в складі 17 членів та дев'яти кандидатів у члени ЦК. Склад членів Центрального Комітету КП(б)У був такий: В.М. Блакитний (Еллан) (1920), К.Є. Ворошилов, Я.Б. Гамарник, С.В. Гандзей (1917), Я.Н. Дробніс, В.П. Затонський, О.М. Іванов, Е.Й. Квірінг, В.В. Косіор (1917), С.К. Мінін (1905), Г.І. Петровський (1897), Г.Л. Пятаков, Т.В. Сапронов (1912), Р.Б. Фарбман, Т.І. Харечко, В.Я. Чубар (1907), О.Я. Шумський (1918). Кандидатами в члени ЦК були обрані: В.К. Аверін, Антонов*, М.І. Безчетвертний, І.М. Бик, С.М. Діманштейн (1904), Ю.М. Коцюбинський, А.М. Падерін, М.Г. Рафес, О.К. Сербіченко.

Фракційна боротьба під час роботи IV конференції КП(б)У спричинилася до того, що 105 делегатів, які обстоювали ленінську лінію, відмовилися брати участь у виборах ЦК КП(б)У. Тому Політбюро ЦК РКП(б) 24 березня 1920 р. ухвалило постанову про розпуск обраного на конференції ЦК КП(б)У як неправомочного. 5 квітня 1920 р. ЦК РКП(б) підтвердив це рішення Політбюро та затвердив Тимчасовий ЦК КП(б)У в складі 13 чоловік: Артем (Ф.А. Сергєєв), В.М. Блакитний (Еллан), П.А. Залуцький (1907), В.П. Затонський, Ф.Я. Кон (1918), С.В. Косіор, Д.З. Мануїльський (1903), С.К. Мінін, Г.І. Петровський, Х.Г. Раковський, В.Я. Чубар, О.Я. Шумський, Я.А. Яковлев (Епштейн).

На V конференції КП(б)У (17–22 листопада 1920 р.) було обрано Центральний Комітет КП(б)У в складі 17 членів та трьох кандидатів у члени ЦК, Контрольну комісію КП(б)У в складі п'яти членів та одного кандидата в члени Комісії. До складу членів ЦК увійшли: К.Є. Ворошилов, В.П. Затонський, А.В. Іванов (1906), М.І. Іванов (1905), П.А. Кін (1903), Ф.Я. Кон,

* Тут, а також у деяких інших випадках (див. далі) у документах відсутні ініціали.

Д.З. Лебідь, Д.З. Мануїльський, С.К. Мінін, В.М. Молотов (1906), І.Г. Ніколаєнко (1905), Г.І. Петровський, Г.Л. Пятаков, Х.Г. Раковський, М.В. Фрунзе (1904), В.Я. Чубар, О.Я. Шумський; до складу кандидатів у члени ЦК – В.К. Аверін, Я.Н. Дробніс, Т.І. Харечко; до Контрольної комісії КП(б)У – Ф.Я. Кон, М.В. Кузнецов, Г.І. Петровський, С.І. Покко (1905), М.О. Скрипник; кандидатом у члени цієї комісії обрали Ф.Л. Затона (1917).

Між V та VI конференціями більшовиків України сталися такі зміни в складі Центрального Комітету КП(б)У: пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 20–21 липня 1921 р., перевів з кандидатів до складу членів ЦК КП(б)У В.К. Аверіна, Я.Н. Дробніса, Т.І. Харечка; у зв'язку з переходом на іншу роботу зі складу членів ЦК КП(б)У вибули К.Є. Ворошилов, М.І. Іванов, В.М. Молотов.

На VI конференції КП(б)У (9–14 грудня 1921 р.) було обрано Центральний Комітет КП(б)У в кількості 21 члена та п'яти кандидатів у члени ЦК, Центральну контрольну комісію (ЦКК) КП(б)У в складі п'яти членів та двох кандидатів у члени. Зокрема, членами Центрального Комітету КП(б)У були: В.К. Аверін, А.З. Гольцман (1917), В.П. Затонський, А.В. Іванов, Е.Й. Квірінг, П.А. Кін, І.Є. Клименко, Ф.Я. Кон, С.В. Косіор, С.М. Кузнецов (1915), Д.З. Лебідь, Д.З. Мануїльський, Г.І. Петровський, В.В. Поляков (1909), Г.Л. Пятаков, Х.Г. Раковський, М.Л. Рухимович (1913), М.О. Скрипник, Ф.Я. Угаров (1905), М.В. Фрунзе, В.Я. Чубар. Склад кандидатів у члени ЦК був такий: М.К. Владимиров (1903), І.Г. Ніколаєнко, М.І. Пахомов (1917), Т.В. Симонов (1917), Т.І. Харечко. До Центральної контрольної комісії КП(б)У входили І.Я. Грязев (1905), Г.М. Завицький (1917), Ф.Л. Затон, С.І. Покко, К.П. Щеглов (1917) (члени), В.Й. Єрмощенко (1909) та О.В. Медведєв (1904) (кандидати у члени комісії).

Делегати VII конференції КП(б)У (6–10 квітня 1923 р.) обрали Центральний Комітет КП(б)У в кількості 25 членів та семи кандидатів у члени ЦК, Центральну контрольну комісію КП(б)У в складі 15 членів та трьох кандидатів у члени ЦКК, Ревізійну комісію КП(б)У в складі трьох членів та одного кандидата в члени цієї комісії. Членами Центрального Комітету КП(б)У були обрані: І.Л. Булат (1912), М.Ф. Владимирський (1895), С.М. Діманштейн, В.П. Затонський, А.В. Іванов, Е.П. Квірінг, К.О. Кіркїж (1910), І.Є. Клименко, С.М. Кузнецов, Д.З. Лебідь, В.Ф. Логінов (1917), З.Ф. Ляпін (1907), М.М. Майоров (Біберман), Д.З. Мануїльський, І.Г. Ніколаєнко, Н.Ф. Новіков (1912), Г.І. Петровський, В.В. Поляков, А.Ф. Радченко (1912), Х.Г. Раковський, М.Л. Рухимович, М.О. Скрипник, Ф.Я. Угаров, М.В. Фрунзе, В.Я. Чубар, кандидатами у члени ЦК – М.Ф. Доброхотов (1906), Г.М. Завицький, В.І. Іванов (1917), Ф.Д. Корнюшин (1917), Ф.І. Кремницький (1905), Б.Й. Магідов (1917), О.Я. Шумський, членами Центральної контрольної комісії КП(б)У – М.К. Ветошкін (1904), М.С. Дуганов (1909), В.И. Єрмощенко, Ф.Л. Затон, П.А. Кін,

О.А. Ляк (1899), О.М. Макар (Жвіф) (1899), В.М. Манцев (1906), О.В. Медведєв, І.А. Мухін (1903), Я.Я. Муценек (1909), С.І. Покко, М.В. Реут, П.П. Татько (1902), К.П. Щеглов, кандидатами у члени ЦКК КП(б)У – І.Я. Грязєв, Н.І. Дубовий (1903), М.І. Шишко (1912), членами Ревізійної комісії КП(б)У – Р.В. Гальперін (1903), Я.М. Познанський (1904), М.Ю. Равич-Черкаський (1906), кандидатом у члени Ревізійної комісії – К.М. Енштейн (1905).

VIII конференція КП(б)У (12–16 травня 1924 р.) обрала Центральний Комітет КП(б)У в кількості 31 члена і восьми кандидатів у члени ЦК, Центральну контрольну комісію КП(б)У із 50 членів і 15 кандидатів у члени. Ревізійну комісію КП(б)У в складі трьох чоловік. До членів ЦК увійшли С.Ф. Буздальн (1914), І.Л. Булат, М.Ф. Владимирський, І.Д. Гаврилін (1917), Й.Г. Жуковський (1909), В.П. Затонський, А.В. Іванов, В.І. Іванов, Л.Й. Картвелішвілі, Е.Й. Квірінг, К.О. Кіркїж, І.Є. Клименко, Ф.Д. Корнюшин, А.І. Криницький, І.Д. Кураженко-Вишняков, Ф.Ф. Ляк-суткін (1913), З.Ф. Ляпін, П.І. Мальцев (1905), Д.З. Мануїльський, О.В. Медведєв, Г.І. Петровський, В.В. Поляков, А.Ф. Радченко, М.Л. Рухимович, М.О. Скрипник, Ф.Я. Угаров, Б.М. Холявський (1912), В.Я. Чубар, О.Г. Шліхтер (1891), О.Я. Шумський, Г.Г. Ястребов (1905); кандидатами у члени ЦК стали: Г.Ф. Гринько (1920), К.М. Гулий (1913), М.Н. Демченко (1916), В.И. Єрмощенко, С.К. Козлов (1905), Б.И. Магїдов, П.П. Маркітан (1918), І.М. Таран.

Членами Центральної контрольної комісії КП(б)У, обраної VIII конференцією КП(б)У, були: І.О. Акулов (1907), А.С. Андрющенко (1919), Ф.П. Ачканов (1903), П.А. Будаєв (1912), О.В. Волков (1911), І.І. Волков (1906), В.А. Гайгашкін (1917), М.І. Герасимов (1917), М.К. Горбань (1917), Графов, І.Я. Грязєв, О.Є. Гуров (1917), Н.І. Дубовий, Я.М. Дудник (1917), А. Ернс, Г.М. Завицький, Ф.І. Зайцев (1915), Г.Ф. Киричков, І.І. Корнєєв (1912), Ю.С. Кошаченко, С.Д. Кошелев (1911), Ф.І. Кремницький, Й.О. Кристаловський (1901), Д.З. Лебідь, М.С. Лешко, Мальков, К.Г. Мироненко (1917), Я.Я. Муценек, Г.М. Новохатський, Г.А. Павнін (1911), Передельський (1903), С.І. Покко, П.П. Постишев (1904), К.М. Пукіс (1905), Н.Й. Рибніков (1903), Г.І. Романов (1903), К.В. Сухомлин (1905), П.П. Татько, Р.Я. Терехов (1912), І.А. Ценов (1909), А.В. Цитович (1905), А.В. Черемковський, Г.В. Чернишов, Чернокожев, Черепаха, М.А. Чигрин (1903), І.Л. Шведов, М.І. Шишко, Щербаков, Д.П. Щетинін (1915), кандидатами в члени ЦКК КП(б)У – В.Л. Афоній (1917), І.П. Бондаренко (1906), І.І. Буднякін, З.П. Буркш (1917), П.І. Буценко, С.Д. Височиненко (1917), М.Н. Загребельний (1917), І.І. Іванова (1917), Кричевська, Л.М. Нестеренко (1905), А.Т. Осипов, В.І. Парамонова, С.А. Сорокін, Н.В. Чернов (1917), І.М. Яковенко, членами Ревізійної комісії КП(б)У – Р.В. Гальперін, Я.М. Познанський, М.Ю. Равич-Черкаський.

Між VIII конференцією та IX з'їздом КП(б)У сталися зміни в складі Центрального Комітету КП(б)У. У зв'язку з вибуттям Д.З. Мануїльського, А.І. Криницького та Л.Й. Картвелішвілі за межі України пленум ЦК КП(б)У (10–13 січня 1925 р.) вивів їх зі складу членів ЦК та перевів з кандидатів у члени ЦК Г.Ф. Гринька, С.К. Козлова, І.М. Тарана.

IX з'їзд КП(б)У (6–12 грудня 1925 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 45 членів і 17 кандидатів у члени ЦК, Центральну контрольну комісію КП(б)У в складі 55 членів і 14 кандидатів у члени комісії. Ревізійну комісію КП(б)У з п'яти чоловік. До числа членів ЦК увійшли І.О. Акулов, В.Х. Ауссем (1906), О.І. Бадєєв (1917), В.А. Балицький (1915), О.О. Березін (1916), В.М. Безсонов (1917), С.Ф. Буздальн, С.Д. Височиненко, І.Д. Гаврилін, О.Г. Горбачов, Г.Ф. Гринько, К.М. Гулий, М.Є. Доненко (1914), Й.Г. Жуковський, В.П. Затонський, А.В. Іванов, Л.М. Каганович (1911), К.О. Кіркїж, І.Є. Клименко, Ф.Д. Корнюшин, С.М. Кузнецов, І.Ф. Кучмін, Ф.Ф. Ляксуткін, І.Г. Макаров (1905), П.І. Мальцев, Д.З. Мануїльський, Л.Ю. Мар'ясин (1915), О.В. Медведєв, Д.О. Михеєнко (1918), Г.І. Петровський, В.В. Поляков, М.М. Попов (1919), П.П. Постишев, А.Ф. Радченко, М.Л. Рухимович, Б.О. Семенов (1907), О.К. Сербіченко, М.О. Скрипник, К.В. Сухомлин, В.Я. Чубар, М.С. Чувирін (1917), О.Г. Шліхтер, О.Я. Шумський, Й.Е. Якір (1917), до складу кандидатів у члени ЦК – В.Б. Владимиров (1908), І.В. Голубенко (1919), М.К. Горбань, Я.М. Дудник, А.І. Єрмоленко (1915), В.Й. Єрмощенко, П.М. Котельников (1918), П.П. Любченко (1918), Ю.А. Максимович (1920), А.І. Мезіс (1912), А.О. Новіков (1905), О.В. Пілацька (1904), Г.Д. Ракитов (1913), Д.І. Рутковський (1918), І.А. Сапов (1917), І.І. Судаков (1897), С.М. Тарасов (1917).

До складу Центральної контрольної комісії КП(б)У, обраної IX з'їздом КП(б)У, входили М.Л. Александрович (1917), А.С. Андрущенко, В.Л. Афонін (1917), С.Ф. Бармашова (1917), М.О. Бідерман (1917), І.П. Бондаренко, З.П. Буркш, П.І. Буценко, М.Ф. Владимирський, М.І. Герасимов (1917), Я.А. Графін (1904), І.Я. Грязєв, І.П. Гуляченко (1917), О.Є. Гуров (1917), М.Н. Демченко, Н.І. Дубовий, Г.М. Завицький, В.П. Зав'ялов (1910), Ф.І. Зайцев, К.І. Заречонцев (1916), С.К. Ізраїлевський (1917), К.М. Карлсон (1905), С.К. Козлов, С.Д. Кошелев, А.С. Кошук (1917), Й.О. Кристаловський, С.І. Лебедєв (1903), М.В. Левицький, Й.Т. Лепік (1909), І.І. Лизін (1905), П.П. Маркітан, І.В. Мірошниченко (1917), Я.Я. Муценек, М.М. Налімов (1918), Невраєв (1917), Л.М. Нестеренко (1905), А.Я. Новіков (1910), Л.П. Огняніков (1917), Я.З. Пахомов (1918), С.Г. Піскунов (1917), С.І. Покко, К.М. Пукіс, М.Є. Радянський (1905), Є.І. Расолов (1917), Н.І. Рибніков, Г.І. Романов, І.І. Смірнов (1914), П.П. Татько, Р.Я. Терехов, М.Г. Трет'яков (1917), М.С. Троцюк (1918), Т.О. Туков (1908), І.П. Федоров (1916), Н.В. Чернов, Щербаків; до складу кандидатів у члени ЦКК

КП(б)У – М.Г. Валь (1918), І.Г. Гвоздьов (1917), М.П. Головка (1921), Н.П. Голод (1909), М.Н. Загребельний, М.С. Ікс (1905), Краснов (1917), Р.У. Прохоров (1904), С.С. Римас (1917), А.Г. Солдатенко (1919), Й.С. Татаренко (1917), В.І. Чернявський (1911), П.І. Шовковий (1917), Юкомс (1914).

Ревізійна комісія КП(б)У, обрана ІХ з'їздом КП(б)У, складалася з П.А. Будаєва, Р.В. Гальперіна, Г.В. Григоренка, І.М. Наріжного (1917), Я.М. Познанського.

Х з'їзд КП(б)У (20-29 листопада 1927 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 75 членів і 45 кандидатів у члени ЦК, Центральну контрольну комісію КП(б)У в складі 95 та Центральну ревізійну комісію КП(б)У з дев'яти чоловік. Члени ЦК КП(б)У: І.О. Акулов, І.І. Бадєєв, В.А. Балицький, В.М. Безсонов, Я.А. Берзін (1902), С.П. Бірман (1918), Г.О. Бондаренко (1917), О.Я. Бородай (1918), С.Ф. Буздалин, Н.П. Голод, С.І. Гопнер (1903), О.Г. Горбачов, К.М. Гулий, М.Н. Демченко, Л.С. Дегтярьов (1918), М.Є. Доненко, В.І. Доронін (1915), В.І. Дроздовський (1917), І.Н. Дубовий (1917), Я.М. Дудник, Т.А. Захар'яшева (1921), Т.П. Зеленський (1903), С.В. Іванов (1904), М.С. Ікс, Л.М. Каганович, А.С. Ківгіла (1903), Кирюшин (1919), П.В. Козлов (1917), Ф.Д. Корнюшин, Легенченко (1917), Г.І. Ломов (Опоков) (1903), П.П. Любченко, П.С. Ляліков (1916), Г.А. Мазуренко (1925), Д.З. Мануїльський, П.Ф. Масленко (1917), К.О. Маслов (1919), О.В. Медведєв, Д.О. Михеєнко, О.І. Мільчаков (1919), М.М. Налимов, К.І. Окорков (1917), Г.І. Петровський, О.В. Пілацька, М.Ф. Піскарьов (1919), М.М. Полоз (1918), В.В. Поляков, М.М. Попов, В.І. Порайко (1918), П.П. Постишев, Проказіна (1920), А.Ф. Радченко, І.А. Сапов, П.І. Свистун (1909), Б.О. Семенов, О.К. Сербіченко, Скалацький (1917), М.О. Скрипник, Н.Л. Соболев (1906), О.Г. Соколов (1913), С.О. Степанов (1913), В.А. Строганов (1905), О.Н. Суханов (1913), К.В. Сухомлин, С.Д. Таран (1912), С.М. Тарасов, Філін (1919), О.І. Фінковський (1904), А.А. Хвиля (1918), В.І. Чернявський, В.Я. Чубар, М.Є. Чуvirin, О.Г. Шліхтер, Щербаков, Й.Е. Якір. Кандидатами в члени ЦК КП(б)У були обрані: О.О. Березін, А.Д. Блеєр (1919), В.Б. Владимиров, С.Н. Власенко (1913), Ю.О. Войцехівський (1920), С.П. Гвоздецький (1917), М.К. Горбань, П.П. Горбунов (1918), Н.В. Данилевська (1914), П.А. Заривайко (1904), А.Л. Кисельов (1902), П.С. Клочко (1919), Г.Л. Коваль (1917), М.І. Коновалов (1919), В.Д. Кузьменко (1918), І.Р. Кузьменко (1917), І.Ю. Кулик (1914), О.Я. Курганов (1922), М.В. Левицький, Ф.С. Лизарев (1904), М.Н. Макеєнко (1917), П.П. Маркітан, М.Ф. Марченко, А.І. Мезіс, В.М. Мулін (1906), І.А. Мусульбас (1919), О.В. Одинцов (1917), А.І. Плахотников (1912), М.Ф. Постоловський (1920), П.К. Премудров (1912), А.А. Річицький (1920), О.К. Руман (1906), В.І. Рутковський (1918), М.І. Смірнов (1914), І.Г. Соловійов

(1920), Ф.П. Таран (1920), К.С. Тараненко (1920), О.Я. Ткаченко (1917). М.Г. Трет'яков, О.Л. Триліський (1918), О.К. Фесенко (1904), М.К. Чайка (1918), П.І. Чайка (1917), С.М. Шимановський (1908), І.С. Юрченко (1920).

Склад Центральної контрольної комісії КП(б)У, обраної Х з'їздом більшовиків України, був такий: А.С. Андрющенко, М.З. Болтян (1917), С.Ф. Бармашева, В.М. Безсонов, Болдон (1913), Г.О. Бондаренко, І.П. Бондаренко, П.І. Буценко, В.А. Валявко (1904), О.К. Велюнас (1917), О.В. Волков, О.О. Волков, К.В. Галицький (1917), С.Я. Гельферіх (1917), Є.Ф. Гірчак (1915), К.М. Григор'єв (1919), І.Я. Грязев, О.Є. Гуров (1917), Н.І. Дубовий, Дюміна (1920), П.І. Ємельяненко (1918), Д.С. Єрмаков (1917), О.В. Ермолаєв (1919), Г.М. Завицький, М.Н. Загребельний, Ф.І. Зайцев, С.Г. Засовський (1903), В.П. Затонський, П.Я. Звайзгне (1917), С.К. Ізраїлевський, О.М. Камишан (1920), К.М. Карлсон, Ф.М. Кинжалов (1919), В.М. Клименко (1917), Ключік, Ковальчук (1920), П.В. Козлов (1905), І.М. Корсунов (1919), С.Д. Кошелєв, К.І. Крадожон (1917), В.Т. Кудинський (1920), П.П. Лавров (1920), С.Г. Лазоверт (1904), О.П. Лазукін (1920), С.Т. Ларін (1918), М.М. Майоров (Біберман), О.А. Макаревич (1919), Д.О. Маматченко (1917), Н.В. Марголін (1914), В.К. Масалов (1917), Я.І. Мельников (1916), Я.Я. Муценек, Л.М. Нестеренко, А.О. Новіков, А.Я. Новіков, Л.П. Огняніков, М.М. Оконь (1908), Остапов (1917), Г.А. Павнін, К.П. Паливода (1918), Я.З. Пахомов, О.Р. Передельський, Р.І. Пересада (1919), С.І. Покко, В.А. Полуденко (1917), М.М. Попов, М.С. Притюпа (1917), І.О. Просвірнін (1917), П.А. Рабазо (1907), В.І. Рєпін (1908), Н.Й. Рибников, Г.І. Романов, А.Т. Савельєва (1909), Я.Г. Савцов (1915), Е.І. Сметана (1917), О.В. Снегов (1917), Г.Ф. Стукін (1917), Н.М. Суровцев (1913) А.П. Татько (1903), П.П. Татько, Терехов (1918), Р.Я. Терехов, С.А. Тихонов (1919), Я.Я. Томащун (1905), М.С. Троцюк (1918), І.П. Федоров, Філімонова (1921), В.І. Храмов (1918), Н.В. Чернов, Шипковський (1906), М.І. Шкадінов (1917), С.О. Шугля (1917), В. Щербаков (1913), Ф.К. Юргенсон (1918), Ястребов.

Членами Центральної ревізійної комісії КП(б)У були обрані А.Ф. Вітковський (1914), Р.В. Гальперін, Є.І. Касьяненко (1918), Д.С. Коротченко (1918), Мальцев, А.М. Марголіс, І.І. Меленков (1906), Н.Н. Рабичев (1914), А. Я. Шустін (1912).

У період між Х та XI з'їздами ЦК КП(б)У сталися такі зміни в складі Центрального Комітету КП(б)У: 14 липня 1928 р. Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У вивів зі складу кандидатів у члени ЦК О.Я. Ткаченка; Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У (7–9 квітня 1929 р.) перевів з кандидатів у члени ЦК М.К. Горбаня, В.Д. Кузьменка, П.П. Маркітана, І.А. Мусульбаса, К.С. Тараненка; пленум ЦК КП(б)У (18–21 листопада 1929 р.) вивів зі складу кандидатів у члени ЦК А.Д. Блеєра та М.І. Коновалова.

XI з'їзд КП(б)У (5–15 червня 1930 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 75 членів і 45 кандидатів у члени ЦК, Центральну контрольну комісію КП(б)У в складі 106 та Ревізійну комісію КП(б)У з дев'яти чоловік. До складу членів ЦК ввійшли М.О. Алексєєв (1912), В.А. Балицький, Богданов (1920), О.М. Бойченко (1923), М.І. Бородай (1918), А.Р. Вайнов (1918), І.Я. Вейцер (1914), В.М. Верхових (1913), І.О. Виростков (1919), Ю.О. Войцехівський, І.І. Гарковий (1918), Н.П. Голод, С.І. Гопнер, Є.М. Горбачов, К.М. Гулий, П.І. Давидов (1920), М.Н. Демченко, В.І. Дроздовський, І.Н. Дубовий, Я.М. Дудник, Ф.І. Зайцев, П.А. Заривайко, Т.П. Зеленський, К.М. Карлсон, Л.Й. Картвелішвілі, К.Ф. Коваль (1919), С.В. Косіор, В.Д. Кузьменко, У.Л. Лукашевич (1920), П.П. Любченко, М.Н. Макеєнко, Н.В. Марголін, П.П. Маркітан, П.Ф. Масленко, Маслова (1917), Р.М. Матяш (1918), Михайлов (1915), М.Г. Мишков (1917), В.М. Мулін, І.А. Мусульбас, М.М. Налімов, М.Ф. Неживий (1917), К.І. Окорков, І.П. Осипенко (1924), Г.І. Петровський, О.В. Пілацька, М.Ф. Пісарьов, М.М. Полоз, В.В. Поляков, В.І. Порайко, П.П. Постишев, М.Ф. Постолювський, П.М. Прокоф'єв (1917), П.І. Свистун, Б.О. Семенов, О.К. Сербіченко, М.О. Скрипник, О.В. Снегов, П.Я. Собчинський (1917), О.Г. Соколов (1913), В.А. Строганов, К.В. Сухомлин, Ф.П. Таран, К.С. Тараненко, Р.Я. Терехов, Г.Д. Хаханьян (1917), А.А. Хвиля, В.І. Чернявський, В.Я. Чубар, М.Є. Чуvirін, І.І. Шварц, М.І. Шкадінов, О.Г. Шліхтер, Й.Е. Якір, І.І. Якубенко (1917).

Кандидатами в члени ЦК були обрані: Р.О. Бегайло (1917), Т.Г. Безруков (1919), Я.А. Берзін, Д.Т. Болдирєв (1919), Г.І. Векличев (1918), А.Г. Герасимов (1917), Ф.Я. Голуб (1920), М.К. Горбань, О.С. Гришин (1917), Н.Б. Данилевська, Р.К. Денисов (1912), В.Ю. Жебровський (1917), І.Л. Ільїн (1918), Ільїн (1917), С.І. Канторович (1918), І.В. Карасьов (1919), Карпунін (1920), Ф.Ф. Кліпов (1917), О.С. Коваленко (1917), Ю.М. Коцюбинський, Г.В. Кролевецький (1919), І.Ю. Кулик, М.В. Левицький, М.І. Левченко (1919), І.І. Логачов (1918), Ф.Т. Мазур (1919), І.В. Малій (1917), Є.Г. Макар (1918), Я.І. Михайленко (1917), О.М. Певзнер (1919), Д.І. Петровський (1917), В.Ф. Підсуха (1918), А.І. Плахотніков, І.С. Плачинда (1918), Р.І. Погребняк (1920), А.А. Річицький, І.А. Сапов, І.М. Сірко (1919), Ф.І. Слюсаренко (1912), М.Ф. Скалига (1916), П.А. Складарська (1920), І.Г. Соловійов, М.Є. Стукалов (1924), П.М. Танигін (1921), О.Л. Триліський.

Членами Центральної контрольної комісії КП(б)У стали: М.П. Абрамов (1920), М.П. Амелін (1917), Х.І. Ананченко (1918), А.С. Андрищенко, Т.А. Бабченко (1924), М.П. Багно (1920), В.М. Безсонов, Ю.О. Білоцерківський (1915), М.С. Богданов (1906), М.С. Василенко (1919), Я.Д. Вігонт (1910), А.А. Вітковська (1920), А.Ф. Вітковський (1914), О.В. Волков, Ф.П. Воробйов (1920), Г.П. Гаврилов (1921), М.І. Гайцан (1917), О.К. Гаркуша (1917), Г.Ю. Голишев (1918), Ф.М. Голов'яно

(1920), І.Я. Грязев, С.П. Деменко (1917), М.П. Демічев (1920), М.І. Дерелекін (1920), Н.І. Дубовий, Г.Д. Єгорова (1919), Т.І. Єгорова (1917), П.І. Ємельяненко, М.Л. Ейгер (1920), Т.Д. Жуков (1917), Г.М. Завицький, В.П. Затонський, В.Т. Іванов (1913), О.О. Іванов (1907), Д.Н. Іванченко (1921), І.В. Ісаєв (1920), К.Г. Кандиба (1926), М.П. Карасевич (1916), І.А. Корначов (1917), К.Ф. Квятек (1917), А.Л. Кисельов, Ф.І. Ключкін (1907), П.К. Коваленко (1917), М.К. Козлов (1917), Козира (1914), Д.Ю. Коник (1917), С.Й. Корнійчук (1919), М.О. Корнющенко (1920), С.В. Коханський (1904), С.Д. Кошелєв, З.Ю. Кравцов (1920), П.О. Кулешов (1917), І.М. Лагода (1906), С.Г. Лазоверт, О.П. Лазукін, С.Т. Ларін, М.О. Левченко (1916), М.Л. Лейбензон (1917), І.М. Леплевський (1917), С.М. Лесов (1912), Г.І. Лихоус (1919), І.І. Лісін (1918), М.М. Майоров (Біберман), Д.О. Маматченко, М.П. Маркін (1917), Ф.Р. Марченко (1917), П.Д. Маслюк (1916), А.М. Мироненко (1917), Д.Ю. Мірошніченко (1919), Ф.Е. Морозовська (1919), Я.Я. Муценек, М.Д. Наваловський (1918), Л.М. Нестеренко (1905), А.І. Новіков (1905), В.К. Озол (1917), Г.А. Павнін, Є.Р. Передельський, В.А. Полуденко (1918), І.О. Просвірнін, Н.Й. Рибніков, С.Й. Риковський (1917), А.Ф. Розіт (1910), Г.І. Романов, Я.П. Ряппо (1920), О.М. Савельєва, Є.Т. Семічев (1917), С.І. Синайський-Михайлов (1912), Я.Е. Скрастинь (1917), Е.І. Сметана, Г.И. Стаханов (1917), Я.М. Степований (1917), П.П. Татко, Я.Я. Томашун (1905), О.В. Усатенко (1917), Д.О. Харитоненко (1920), О.Т. Харченко (1925), В.І. Храмов, П.В. Чебукін (1918), О.Т. Шевченко (1921), М.Е. Шойхет (1911), Т.С. Штанько (1920), С.Г. Штефан (1917), Ю.У. Шустер (1924), Ф.П. Юдін (1925), Ф.К. Юргенсон, К.М. Янсон (1910).

Обрана на з'їзді Ревізійна комісія КП(б)У складалася з Барабаша (1918), П.Д. Бойка (1919), А.М. Винокаменя (1917), І.А. Гаврилова (1908), Ф.Н. Кузьмиченка (1917), Б.Я. Лівшиця (1918), Н.Н. Рабичева, І.К. Рубченка (1918), С.А. Сави-Степняка (1904).

Між XI та XII з'їздами КП(б)У відбулися такі зміни в складі Центрального Комітету. Так, 28 січня 1932 р. пленум ЦК КП(б)У кооптував до складу членів ЦК С.Ф. Реденса, Рум'янцева, Я.З. Пахомова та перевів із кандидатів у члени ЦК Ф.Я. Голуба, С.І. Канторовича, О.С. Коваленка, Є.Г. Макара, Д.І. Петровського, І.А. Сапова, О.Л. Триліського. У зв'язку з від'їздом з України зі складу членів ЦК вибули: І. Я. Вейцер, В.М. Верхових, Є.М. Горбачов, Н.В. Марголін, К.І. Окорков, О.В. Снегов, а зі складу кандидатів у члени – Г.І. Векличев, Н.Б. Данилевська, В.Ю. Жебровський, Г.В. Кролевецький, М.В. Левицький, М.І. Левченко. 12 жовтня цього ж року пленум Центрального Комітету КП(б)У кооптував до складу своїх членів – І.О. Акулова та М.М. Хатаєвича. 18 жовтня 1932 р. пленум ЦК КП(б)У шляхом опитування учасників пленуму кооптував до складу членів ЦК О.В. Одинцова; в такий само спосіб 4 січня 1933 р. на пленумі ЦК КП(б)У до складу членів ЦК було кооптовано С.І. Андрєва.

Пленум ЦК КП(б)У (5–7 лютого 1933 р.) кооптував до складу членів ЦК Є.І. Вегера та перевів із кандидатів у члени ЦК І.Л. Ільїна.

26 лютого 1933 р. на Пленумі ЦК КП(б)У шляхом опитування учасників пленуму до складу членів ЦК було кооптовано М.М. Попова; 22 квітня 1933 р. на пленумі ЦК КП(б)У в такий спосіб до складу членів ЦК увійшли С.А. Саркісов та І.С. Шелехес.

Пленум ЦК КП(б)У (8–11 червня 1933 р.) кооптував до складу членів ЦК О.М. Асаткіна, О.Д. Брускіна, О.С. Владимірова, М.І. Литвіна, М.Г. Іванова, В.О. Булата, а до складу кандидатів у члени ЦК – Г.С. Єленіна та М.М. Кіллерога. У зв'язку з від'їздом за межі України зі складу членів ЦК вибули Є.Г. Макар та О.К. Сербіченко. 28 серпня 1933 р. на пленумі ЦК КП(б)У шляхом опитування учасників пленуму зі складу членів ЦК було виведено П.І. Давидова. Пленум ЦК КП(б)У (18–22 листопада 1933 р.) вивів зі складу кандидатів у члени ЦК І.М. Сірка та А.А. Річицького.

XII з'їзд КП(б)У (18–23 січня 1934 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 117 членів і 49 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію ЦК(б)У в складі 13 чоловік. Членами Центрального Комітету КП(б)У стали: М.О. Алексєєв, М.П. Амелін, С.І. Андрєєв (1924), О.М. Асаткін (1904), В.А. Балицький, Р.О. Бегайло, С.О. Бричкін (1915), О.Д. Брускін (1920), В.О. Булат, А.Р. Вайнов, А.Л. Баньян (1919), М.С. Василенко, Є.І. Вегер (1917), І.О. Виростков, І.В. Власов, Ю.О. Войцехівський, А.С. Волков (1918), І.О. Воробйов (1918), В.А. Гавриленко (1918), І.А. Гаврилов (1908), М.Д. Гарін (1917), Ф.Я. Голуб, М.В. Голубенко (1914), С.І. Гопнер, К.М. Гулий, Л.С. Дегтярьов (1918), М.Н. Демченко, М.П. Демічев, О.Г. Дискантов (1917), Ф.С. Друскіс (1918), І.Н. Дубовий, Я.М. Дудник, П.А. Заривайко, В.П. Затонський, Т.П. Зеленський, Ф.І. Зюльков (1918), М.Г. Іванов, Ф.І. Іванов (1919), І.Л. Ільїн, І.В. Ісаєв, Л.М. Каганович, С.І. Канторович, К.М. Карлсон, З.Б. Кацнельсон (1917), К.Ф. Квятек, М.М. Кіллерог (1919), А.Л. Кирилкін (1902), А.Л. Кисельов, Р.Я. Кісіс (1913), Д.С. Клиновський (1913), К.Ф. Коваль, П.Т. Корженко (1921), С.В. Косіор, Ю.М. Коцюбинський, В.Д. Кузьменко, І.Ю. Кулик, В.І. Куріцин (1917), Є.Я. Левітін (1919), М.І. Левченко (1919), М.Л. Лейбензон (1917), І.І. Лісін, М.І. Литвін (1917), П.П. Любченко, І.Г. Макаров (1905), Т.Г. Макаров (1917), П.П. Маркітан, П.Ф. Масленко, М.І. Матвєєв (1919), Л.Р. Мілх (1917), М.В. Михайлик (1919), В.М. Михайлов (1915), К.В. Мойсеєнко (1917), В.М. Молотов, І.А. Мусульбас, М.М. Налімов, К.І. Окорков, Н.М. Осьмов (1907), Л.Л. Паперний (1915), Я.З. Пахомов, А.М. Певзнер, Г.І. Петровський, Д.І. Петровський, О.В. Пілацька, І.С. Плачинда, В.В. Поляков, М.М. Попов, В.І. Порайко, П.П. Постишев, Р.Я. Потапенко (1918), І.О. Просвірнін, О.О. Рекіс (1917), Ф.Ф. Рогальов (1917), І.А. Сапов, С.А. Саркісов (1917), М.Ф. Скалига, І.В. Соколов, О.Г. Соколов (1913),

Й.В. Сталін, К.В. Сухомлин, С.Д. Таран (1912), Ф.П. Таран, К.С. Тараненко, О.Г. Товстопят (1920), О.Л. Триліський, С.А. Туровський, М.М. Тьомкін (1914), Д.С. Фесенко (1917), В.Я. Фурер (1922), М.М. Хатаєвич (1913), Г.Д. Хаханьян, А.А. Хвиля, І.С. Шелехес (1908), О.Г. Шліхтер, В.І. Чернявський, В.Я. Чубар, М.Є. Чувирін, Й.Е. Якір.

Кандидатами у члени ЦК КП(б)У були обрані: Л.С. Ахматов (1919), Я.М. Банковий (1902), Б.Н. Бенедиктов (1920), К.Б. Білик, С.П. Бірман (1918), М.Г. Бляхер (1921), А.Н. Бобровник, П.Д. Бойко (1919), І.П. Бондаренко, Г.М. Борщ (1921), М.Т. Варфоломєєв (1918), Г.С. Васильков (1917), М.І. Головаш (1919), М.Д. Голубятніков (1920), М.К. Горбань, К.М. Григорьев (1919), М.І. Громилині (1919), І.Я. Грязев, С.Ю. Дитюк (1920), Г.С. Єленін (1919), Л.К. Заєривидорога (1919), О.М. Зорін (1919), А.І. Зубов, І.Ю. Капелінський (1920), О.С. Коваленко, Й.Є. Краєвський (1927), Е.Ф. Кужела (1918), М.Л. Левінзон (1918), А.Г. Лепін (1918), С.С. Мазо (1919), Ф.М. Мазур, Д.О. Михеєнко, Е.Л. Нідер (1920), О.А. Нурінов (1918), Н.О. Орлов (1919), І.В. Пелевін (1919), Р.Р. Петрушанський (1919), В.Ф. Підсуха, Я.З. Різниченко (1919), Н.Й. Рибніков, І.С. Співач (1917), І.С. Степанський (1919), В.Н. Струц (1921), Ф.В. Сулковський (1918), Ф.П. Тесленко (1918), М.П. Ткач (1920), І.Ф. Федяєв (1917), І.Й. Шлейфер (1920), Е.А. Шмідт (1917).

До складу членів Ревізійної комісії КП(б)У, обраної XII з'їздом комуністів України, входили М.Ф. Березкін (1919), М.С. Богданов (1906), А.М. Винокамін, К.І. Горлінський (1918), Г.М. Дроб (1918), Г.М. Завицький, А.С. Земляний (1919), В.Т. Іванов, Л.К. Обушний (1917), А.Р. Розіт, І.С. Сердюк, Л.М. Сороцький (1919), Т.В. Стасюк (1919).

У період між XII та XIII з'їздами КП(б)У сталися такі зміни в складі ЦК КП(б)У. Так, 3 листопада 1934 р. пленум ЦК шляхом опитування учасників пленуму вивів зі складу членів ЦК Ю. М. Коцюбинського. Пленум ЦК КП(б)У (26–30 січня 1936 р.) вивів зі складу членів ЦК М.В. Михайлика, а Л.С. Ахматова – з кандидатів у члени ЦК. На пленумі ЦК, який відбувався 20–23 травня 1936 р., зі складу членів ЦК вибули також К.М. Гулий, І.О. Виростков та П.А. Заризайко.

На пленумі ЦК КП(б)У (3–8 січня 1937 р.) до складу членів ЦК було кооптовано С.О. Кудрявцева і виключено членів ЦК І.С. Плачинду та К.С. Тараненка, а із кандидатів у члени ЦК – І.Й. Шлейфера. Пленум вивів зі складу членів ЦК М.Д. Гаріна, Р.О. Бегайла, В.О. Булата, А.Р. Вайнова, А.Л. Баньяна, Л.С. Дегтярьова, Ф.С. Друскіса, Ф.І. Іванова, В.М. Михайлова, К.І. Окоркова, Я.З. Пахомова, Д.І. Петровського, А.М. Певзнера, О.Г. Соколова, І.Т. Кирилкіна, які вибули на роботу за межі України. Пленум також вивів зі складу кандидатів у члени ЦК КП(б)У Я.М. Банковича, М.Г. Бляхера, М.Г. Громилині, А.І. Зубова, Й.Є. Краєвського, В.Ф. Підсуху.

Пленум ЦК КП(б)У (31 січня–3 лютого 1937 р.) ввів до складу членів ЦК М.Ф. Гікала й вивів зі складу членів ЦК І.Л. Ільїна та І.А. Сапова, які вибули в розпорядження ЦК ВКП(б). 17 березня 1937 р. на Пленумі ЦК КП(б)У зі складу членів ЦК було виключено Ф.Я. Голуба та М.Ф. Скалигу.

XIII з'їзд КП(б)У (27 травня–3 червня 1937 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 62 членів і 40 кандидатів у члени ЦК, Центральну ревізійну комісію КП(б)У в складі дев'яти чоловік. Членами ЦК стали С.І. Андреев, О.М. Асаткін, М.К. Блуашвілі (1919), М.І. Бондаренко (1925), Г.М. Борщ, М.С. Василенко, Є.І. Вегер, А.С. Волков, М.Ф. Гікала (1917), С.І. Гопнер, І.Н. Дубовий, Д.М. Євтушенко (1920), П.Я. Жученко (1920), В.П. Затонський, В.Т. Иванов, М.Г. Иванов, І.В. Ісаєв, К.М. Карлсон, К.Ф. Квятек, С.В. Косіор, М.М. Криворучко (1919), С.О. Кудрявцев (1919), В.Д. Кузьменко, І.Ю. Кулик, А.Г. Лепін, І.І. Лісін, П.П. Любченко, Н.В. Марголін, П.П. Маркітан, П.Ф. Масленко, М.І. Матвеев, І.Є. Мірошніченко (1921), К.В. Мойсеєнко, М.І. Нікітченко (1925), П.Ф. Павлищев (1920), І.В. Пелевін, Г.І. Петровський, О.В. Пілацька, М.М. Попов, В.І. Порайко, Е.К. Прамнек (1917), І.О. Просвірнін, Г.К. Прядченко (1918), С.А. Саркісов, П.І. Свистун, З.Й. Сидерський (1918), І.С. Співак, В.Н. Струп, К.В. Сухомлин, С.К. Тимошенко (1919), В.З. Тодрес-Селектор (1920), О.Г. Товстолят, О.Л. Триліський, І.Ф. Федько (1917), М.М. Хатаєвич, А.А. Хвиля, О.У. Холохоленко (1924), П.Д. Христич (1916), В.І. Чернявський, І.С. Шелехес, О.Г. Шліхтер, Ю.П. Щаденко (1904).

Кандидатами в члени ЦК КП(б)У були обрані: Г.О. Богатирьов (1919), І.П. Бондаренко, С.О. Бричкін, Ф.П. Водовозенко (1920), В.В. Всеволожський (1919), П.Л. Герашенко (1920), М.І. Голуб (1927), С.А. Горений (1919), А.М. Гусєв (1918), О.Г. Дискантов, М.Д. Дюканов (1929), Д.С. Клиновський, П.С. Ключко, І.А. Константинов (1925), П.Т. Корженко (1921), І.С. Краснопольський (1925), П.Ф. Кривонос (1929), М.Л. Левінзон, Е.М. Лепін (1917), С.С. Лисов (1918), С.С. Мазо, І.Г. Макеев (1918), І.В. Малій (1917), Й.П. Манаєнков (1920), Л.Р. Мілх, О.Д. Михайлов (1921), Д.О. Михеєнко, Е.Л. Нідер, М.Г. Олійник (1926), В.В. Поляков, Р.Я. Потапенко, М.Н. Рощенюк (1925), І.О. Соятов (1919), І.С. Степанський, С.Д. Таран, Ф.Ф. Трестер (1918), І.Ф. Федяєв, Я.В. Шафаренко (1919), В.Л. Шевченко (1925).

До складу Ревізійної комісії XIII з'їзд КП(б)У обрав Ю.О. Войцехівського, Ф.І. Дубініна (1927), Г.М. Завицького, М.Г. Зіненка (1917), І.В. Сафронова (1920), М.С. Сванідзе (1917), С.О. Степанова (1913), М.Д. Шарова (1917), Ю.Ю. Шаца (1919).

Між XIII та XIV з'їздами КП(б)У сталися чергові зміни в складі Центрального Комітету КП(б)У. Пленум ЦК КП(б)У (3–4 липня 1937 р.) вивів зі складу ЦК і виключив з партії О.М. Асаткіна, Є.І. Вегера,

М.М. Попова, О.Л. Триліського, І.С. Шелехеса, вивів зі складу членів ЦК К.М. Карлсона та Г.К. Прядченка, а з числа кандидатів у члени ЦК – С.О. Бричкіна, Д.С. Клиновського, С.С. Мазо, Д.О. Михеєнка та Р.Я. Потапенка.

Пленум ЦК КП(б)У (29–30 серпня 1937 р.) виключив зі складу ЦК С.І. Андреєва, Г.М. Борща, М.С. Василенка, І.Н. Дубового, В.Т. Іванова, І.В. Ісаєва, В.Д. Кузьменка, І.Ю. Кулика, П.П. Любченка, П.П. Маркітана, П.Ф. Масленка, М.І. Матвєєва, І.Є. Мірошніченка, К.В. Мойсеєнка, І. В. Пелевіна, В. І. Порайка, І. О. Просвірніна, С. А. Саркісова, В.Н. Струца, О.Г. Товстопята, В.З. Тодреса-Селектора, М.М. Хатаєвича, А.А. Хвилю, О.У. Холохоловка, а зі складу кандидатів у члени ЦК – Г.О. Богатирьова, М. І. Голуба, М. Д. Голубятнікова, О. Г. Дискантова, С. С. Лисова, Ю.Г. Макєєва, Л. Р. Мілха, М. Г. Олійника, М. Н. Рощенюка, І. О. Соятова, І. С. Степанського, С. Д. Тарана, Я. В. Шафаренка, В.Л. Шевченка. Пленум також звільнив від обов'язків члена ЦК В.І. Чернявського у зв'язку з вибуттям останнього за межі України й перевів з кандидатів у члени ЦК С.А. Гореного, М.Д. Дюканова, П.Ф. Кривоноса, М.Л. Левінзона, О.Д. Михайлова.

26 вересня 1937 р. пленум ЦК КП(б)У виключив зі складу членів ЦК С.А. Гореного та П.Ф. Павлицева, а з кандидатів у члени ЦК – Ф.П. Водовозенка, В.В. Всеволожського, П.С. Клочка, П.Т. Корженка, В.В. Полякова, Ф.Д. Трестера.

27 січня 1938 р. пленум ЦК КП(б)У шляхом опитування учасників пленуму погодився з постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 22 січня 1938 р. про виключення зі складу членів ЦК КП(б)У М.К. Блуашвілі, М.О. Бондаренка, А.С. Волкова, М.Ф. Гікала, В.П. Затонського, К.Ф. Квятека, С.О. Кудрявцева, Н.В. Марголіна, М.І. Нікітченка, О.В. Пілацької, З.Й. Сидерського, а з кандидатів у члени ЦК КП(б)У – П. Л. Герашенка, І.А. Константинова, Й.П. Манаєнкова та Е.Л. Нідера.

Пленум ЦК КП(б)У, який відбувався 25–26 квітня 1938 р., погодився з постановами Політбюро ЦК КП(б)У про виключення зі складу членів ЦК П.Я. Жученка, М.М. Криворучка, М.Л. Левінзона, Е.М. Лепіна, О.Д. Михайлова, Е.К. Прамнека, а зі складу кандидатів у члени ЦК – Й.С. Краснопольського.

XIV з'їзд КП(б)У (13–18 червня 1938 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 60 членів і 27 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію КП(б)У з 13 чоловік. Членами ЦК були обрані: П.М. Ангеліна (1937), П.І. Богиня (1925), В.М. Борисов (1922), М.О. Бурмистенко (1919), О.І. Власов (1925), О.М. Волков (1920), В.І. Воробйов (1921), М.Г. Гвоздирков (1927), Ф. С. Горенков (1925), М. С. Гречуха (1926), Д. Д. Гречухін (1919), П. В. Гусятнікова (1930), М. А. Діденко (1926), М.Д. Дюканов, В.А. Дяченко (1924), О.О. Єпішев (1929), С.Б. Задіонченко (1919),

Г.І. Івановський (1927), К.С. Індиченко (1927), Д.Ю. Каміщенко (1932), М.Д. Касауров (1925), М.Є. Квасов (1926), Ф.М. Клименко (1926), М.П. Компанієць, Л.Р. Корнієць (1926), Д.С. Коротченко, Г.Л. Кочетов (1919), П. Ф. Кривонос, Т. П. Кругляков (1919), В. П. Курганов (1932), М. Г. Лебідь (1929), П. М. Любавін (1919), Л.М. Мірошніченко (1930), Г.К. Міщенко (1925), Є.П. Москвіна (1929), І.Ф. Мурза (1920), В.О. Новіков (1929), М.І. Олонов (1926), О.В. Осипов (1918), М.М. Поляков (1918), С.К. Рябошапка (1929), Л.І. Сафронов (1925), З.Т. Сердюк (1925), М.М. Скуридин (1924), І.К. Смірнов (1919), П. І. Старигін (1921), О.Т. Степаненко (1931), О. В. Степанов (1917), Д.Т. Степанок (1932), Т.А. Строкач (1927), Г.Г. Телешев (1920), С.К. Тимошенко, С.І. Усенко (1932), О.І. Успенський (1920), Я.І. Федоренко (1925), О.Ф. Федоров (1927), К.І. Харченко (1924), М.С. Хрущов (1918), П.І. Шпильовий (1925), О.С. Щербаков (1918); кандидатами в члени ЦК – Г.П. Бутенко (1928), П.В. Васильєв (1919), І.Г. Горобець (1931) Є.І. Горячев (1919), О.Р. Долгушев (1929), Н.Т. Кальченко (1932), К.С. Караваяєв (1917), А.І. Козін (1918), П.В. Колесніков (1917), А.Г. Колибанов (1925), М.М. Конопкін (1929), Т.А. Константинов (1924), Є.І. Легур (1921), П.В. Олейніков, В.В. Осокін (1920), О.П. Панін (1920), Г.Г. Подушко (1932), М.М. Прокопенко (1928), А.Г. Рябий (1922), П.П. Саваков (1924), В. Ф. Старченко (1928), А.Т. Чеканюк (1928), Т.К. Черепін (1928), П.В. Чистов (1926), Т.П. Чудін (1925), А.М. Шмалько (1924), І.О. Яркін (1919).

Членами Ревізійної комісії КП(б)У обрали: В. Д. Гульчака (1926), Г.І. Дідюра (1925), М.І. Дрожжина (1926), М.І. Єгоричева (1918), І.Л. Жабрева (1918), Д.Д. Луцькова (1925), В.Д. Мальчуженка (1926), В. С. Маркова (1923), І.В. Новікова, О.Ф. Резнікову (1928), М.С. Співака (1927), Г.С. Хоменка (1927), Т.В. Шамрила (1926).

Між XIV та XV з'їздами КП(б)У сталися такі зміни в складі Центрального Комітету: пленум ЦК КП(б)У (13–14 вересня 1938 р.) виключив зі складу членів ЦК П.І. Богиню, а пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 25–26 грудня 1938 р., вивів зі складу членів ЦК Д.Д. Гречухіна, С.І. Усенка, О.І. Успенського та із кандидатів у члени ЦК П.В. Олейнікова.

XV з'їзд КП(б)У (13–17 травня 1940 р.) обрав Центральный Комітет КП(б)У в кількості 71 члена і 48 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію КП(б)У з 22 чоловік. Членами Центрального Комітету стали: В.А. Бегма (1927), І.В. Болдін (1928), В.М. Борисов, П.Г. Бородин (1926), М.О. Бурмистенко, Г.П. Бутенко, С.І. Бутирін, О.Й. Власов, А.І. Гайовий (1930), М.Г. Гвоздирков, В.П. Герасименко, П.А. Гмиря (1926), Ф.С. Горенков, М.С. Гречуха, Л.С. Гришук, М.В. Груленко (1927), П.В. Гусятнікова, С.І. Дехтярьов, І.Т. Дрофа (1927), В.А. Дяченко, О.О. Єпішев, Д.М. Жила, С.Б. Задіонченко, О.Ф. Засядько (1931), К.С. Індиченко, К.С. Караваяєв, М.Є. Квасов, Ф.М. Клименко, М.П. Ковальов, С.К. Кожевников, М.В. Ко-

зирев (1925), А.Г. Колибанов, І.Д. Компанець (1927), М.П. Компанієць, Л.Р. Корнієць, Д.С. Коротченко, Т.Я. Костюк (1926), Г.Л. Кочетов, П. Ф. Кривонос, В.П. Курганов, М.Г. Лебідь, Й.Г. Лисенко (1926), П.М. Любавін, В.С. Марков (1929), Ф.С. Матюшин (1925), Л.М. Мірошніченко, Г.К. Мітенко, Є.П. Москвіна, В. В. Осокін, К. І. Поченков (1928), Ф. А. Редько (1926), С. К. Рябошапка, І.С. Сєнін (1920), З. Т. Сердюк, І. О. Серов (1926), М.О. Сиромятников (1920), В.Т. Слесарев (1927), М.М. Скуридін, М.С. Слівак, В.Ф. Старченко, Д.Т. Степанок, Т.А. Строкач, П.І. Тащенко (1929), Я.М. Ткач (1927), Л.І. Ульяненко (1928), О.Ф. Федоров, К.І. Харченко, Я.О. Хоменко (1931), М.С. Хрущов, М.К. Черепін, Л.І. Яченін (1917).

Кандидатами в члени ЦК КП(б)У на XV з'їзді були обрані: Ф.О. Астахов (1931), М.Ф. Бабченко (1929), А.М. Барановський (1929), Ф.Ф. Бардієр, П.К. Белкін (1924), П.С. Бережний (1927), О.Г. Вишніченко (1930), П.М. Гапочка (1928), Ф.І. Голяков (1918), І.Г. Горобець, С.О. Громов, С.Д. Ємельяненко (1923), Г.В. Жуков, С.А. Застава (1930), А.Н. Зленко (1928), Н.Т. Кальченко, П.Д. Карпачов (1926), О.А. Ключев, О.Ф. Колобязков (1919), М.М. Конопкін, Т.А. Константинов, В.Г. Кухленко, Е.І. Легур, Д.Д. Ложенко (1917), Л.Г. Мельников (1928), Т.Л. Ніколаєв, В.М. Новожилов, І.І. Овсієнко, П.О. Парусінов, П.П. Парфьонов (1931), Г.Г. Подушко, Ю.Т. Пожидаєв, В.Є. Прожогін (1927), Ю.М. Савков (1927), П.Г. Свиначенко (1931), І.К. Сиромолотний (1927), І.Г. Советніков, П.С. Степанов, К.Т. Топчій (1921), Л.І. Троскунов (1925), О.М. Усіков (1919), Я.М. Федоренко, А.Т. Чеканюк, П.І. Шелковий (1917), В.С. Шило (1918), М.А. Щербаков (1928), М.Д. Яковлев, А.Є. Ямпольський (1932).

До складу Ревізійної комісії КП(б)У входили П.М. Борисов (1929), В.В. Брик (1931), В.К. Буцол (1930), М.Ф. Ватутін (1921), М.П. Горлинський, К.С. Грушовий (1927), В.Д. Гульчак, О.Й. Давидов (1927), В.Г. Дідур, Т.В. Довгошия (1927), М.І. Дрожжин, В.А. Іщенко (1931), С.Г. Кравченко (1918), А.М. Михеев, В.А. Нікітін, І.І. Профатілов (1926), І.С. Савельєв (1927), В.Т. Сергієнко (1927), Т.І. Філіпов (1922), В.С. Чорновол, Т.В. Шамрило, І.С. Шевцов (1927).

Між XV та XVI з'їздами КП(б)У відбулися такі зміни в складі Центрального Комітету КП(б)У. Так, Пленум ЦК КП(б)У (15–17 серпня 1946 р.) перевів з кандидатів у члени ЦК М.Ф. Бабченка, А.М. Барановського, І.Г. Горобця, С.Д. Ємельяненка, С.А. Заставу, А.Н. Зленка, Н.Т. Кальченка, М.М. Конопкіна, Л.Г. Мельникова, Г.Г. Подушка, К.Т. Топчія, Л.І. Троскунова; 16 квітня 1948 р. на пленумі ЦК шляхом опитування учасників пленуму з кандидатів у члени ЦК було переведено О.А. Ключєва.

Делегати XVI з'їзду КП(б)У (25–28 січня 1949 р.) обрали Центральний Комітет КП(б)У в кількості 77 членів і 46 кандидатів у члени ЦК, Центральну ревізійну комісію КП(б)У з 21 чоловіка. Склад членів ЦК був такий: П.М. Ангеліна, І.С. Аношин (1926), В.А. Бегма, І.Ф. Білобров

(1925), Л.І. Брежнев (1931), Г.П. Бутенко, І.Т. Валігура (1942), А.І. Гайовий, К.М. Галицький (1918), Д.Г. Гапій (1928), І.Г. Горобець, А.А. Гречко (1928), М.С. Гречуха, О.А. Гриза (1930), Г.Є. Гришко (1930), К.С. Грушовий, П.В. Гусятнікова, П.І. Демиденко (1929), В.М. Дружинін (1926), Г.В. Єнютін (1924), О.О. Єпішев, Г.П. Заблодський (1927), І.І. Іванов (1927), І.О. Іванов (1939), Н.Т. Кальченко, К.С. Каравасев, А.П. Кириленко (1931), О.І. Кириченко (1931), Б.А. Коваль (1927), С.А. Ковпак (1919), А.Г. Колибанов, І.Д. Компанець, О.Є. Корнійчук (1940), Л.Р. Корнієць, Д.С. Коротченко, С.Ф. Костюченко (1929), П.Ф. Кривонос, В.О. Кузнецов (1939), Л.І. Кухаренко (1939), К.З. Литвин (1927), Д.З. Мануїльський, В.С. Марков, С.Н. Махонін (1920), В.В. Мацкевич (1939), П.П. Мацуї (1926), Л.Г. Мельніков, С.І. Мельников (1926), В.П. Мжаванадзе (1927), І.Д. Назаренко (1929), З.Ф. Олійник (1938), Г.П. Онищенко (1926), О.В. Палладін (1932), О.П. Поборчий (1928), М.М. Попов (1921), І.І. Профатілов, М.П. Пухов (1941), М.Г. Рогинець (1937), Р.А. Руденко (1926), С.Р. Савченко (1930), В.Ю. Семичастний (1944), І.С. Сенін, З.Т. Сердюк, П.Ю. Сияговський (1939), М.М. Стахурський (1921), Д.Т. Степанок, О.А. Стоянець (1929), Т.А. Строкач, О.І. Струєв (1927), Г.А. Турбай (1930), І.І. Туряниця (1925), А.І. Устенко (1926), О.Ф. Федоров, М.М. Фоменко (1929), М.С. Хрущов, В.М. Чураєв (1929), В.Д. Чучукало (1926), П.К. Щербак (1927).

До складу кандидатів у члени ЦК КП(б)У, обраних на з'їзді, входили: Ф.Г. Ананченко (1920), М.С. Архангельський (1925), А.М. Барановський, М.К. Білогуров (1931), М.Д. Бубновський (1939), В.М. Валуєв (1928), В.А. Веллер (1938), І.М. Волошин (1921), П.М. Гапочка, С.Г. Голубар (1944), Ф.І. Дубковецький (1926), С.А. Застава, А.Н. Зленко, К.С. Кисляков (1942), В.К. Клименко (1929), Є.Г. Клименко (1925), Г.В. Ковальов (1919), М.М. Конопкін, П.В. Коноваленко (1920), М.А. Костюк (1929), С.О. Краснопевцев (1940), П.Я. Лісняк (1930), І.О. Лукашов (1925), Л.І. Медвідь (1929), Т.А. Новиков (1926), П.Ф. Нощенко, І.Г. Павлов (1928), В.М. Пономаренко (1931), Д.М. Прикордонний (1932), І.Я. Росочинський (1931), О.П. Рудаков (1931), П.В. Рудницький (1934), В.Г. Рязанов (1920), М.Н. Савков (1926), О.І. Селіванов (1926), Є.Д. Сорока (1929), К.Л. Сороскін (1920), Ф.П. Степченко (1928), С.Н. Тарасов (1915), Л.І. Троскунов, В.С. Фадєєв (1936), С.М. Фадєєв (1930), І.М. Філіпов (1925), А.Т. Чеканюк, П.А. Шевченко (1931), Г.Т. Шуйський (1930).

Членами Центральної ревізійної комісії КП(б)У стали: І.І. Бондар (1926), В.В. Брик, О.О. Вешніков (1928), К.Є. Гребеник (1920), О.Й. Давидов, Н.Ф. Євченко (1926), М.А. Кудінов (1925), І.М. Логвин (1928), І.І. Людніков (1925), П.Н. Мироненко (1926), К.Ф. Москалец (1926), А.А. Носальський (1939), П.П. Погорелов (1925), М.С. Поперека (1932), Д.П. Попович (1928), І.С. Савельєв (1927), І.І. Філіпов, Г.Г. Шевель (1945), В.Т. Шепілов (1929), О.Ф. Шинкарьов (1930), С. М. Щетинін (1932).

XVII з'їзд КП(б)У (23–27 вересня 1952 р.) обрав Центральний Комітет КП(б)У в кількості 107 членів і 53 кандидатів у члени ЦК, Центральну ревізійну комісію КП(б)У з 39 чоловік. До складу членів ЦК входили: М.М. Александров (1932), П.М. Ангеліна, С.М. Андріанов (1941). М.П. Бажан (1940), А.М. Барановський, Т.Г. Барильник (1940), В.А. Бегма, І.Ф. Білобров, К.Є. Бондар (1930), О.І. Ботвинов (1926), А.Ю. Бочкін (1925), М.Д. Бубновський, Г.Є. Буркацька (1946), І.Т. Валігура, І.М. Ваш (1924), А.І. Гайовий, К.М. Галицький, Д.Г. Гапій, П.А. Гмиря, М.В. Гнатенко (1939), О.З. Голик (1939), І.Г. Горобець, С.К. Горюнов (1920), А.А. Гречко, М.С. Гречуха, Г.Є. Гришко, І.С. Грушецький (1928), П.В. Гусятнікова, О.І. Денисенко (1931), В.М. Дружинін, Ф.І. Дубковецький, І.І. Єсипенко (1930), І.О. Іванов, П.І. Івашутін (1930), О.І. Іващенко (1928), І.П. Івонін (1932), Н.Т. Кальченко, К.С. Караваєв, А.П. Кириленко, О.І. Кириченко, К.С. Кисляков, В.К. Клименко, І.Л. Коваль (1917), Ф.Т. Коваль (1931), С.А. Ковпак, І.К. Козюля (1932), А.Г. Колибанов, І.Д. Компанець, А.П. Кондратенко (1925), І.С. Конєв (1918), О.Є. Корнійчук, Л.Р. Корнієць, Д.С. Коротченко, Я.Т. Крейзер (1925), В.О. Кременицький (1940), Я.М. Кривенко, (1930), П.К. Кругляк (1931), Л.І. Кухаренко, К.З. Литвин, А.С. Маленкін (1928), І.М. Манагаров (1919), Д.З. Мануїльський, В.С. Марков, П.П. Мацуй, В.П. Мжаванадзе, Л.Г. Мельников, Л.М. Месюренко (1931), Є.О. Морозова (1928), І.Д. Назаренко, Л.І. Найдек (1929), С.М. Новіков (1928), В.П. Онищенко (1941), Г.П. Онищенко (1926), О.В. Палладін, К.Д. Петухов (1940), М.В. Підгорний (1930), О.П. Поборчий, В.В. Позаненко (1936), М.О. Посмітний (1931), К.І. Поченков, М.Г. Рогинець, О.П. Рудаков, Р.А. Руденко, З.Т. Сердюк, І.С. Сенін, М.С. Синиця (1942), П.Ю. Сіяговський, І.П. Соколенко (1938), М.С. Співак (1940), І.Й. Стафійчук (1940), М.М. Стахурський, Д.Т. Степанок, Ф.П. Степченко, Т.А. Строкач, О.І. Струєв, К.Д. Сухіашвілі (1927), С.Н. Тарасов, П.Г. Тичина (1944), І.І. Туряниця, О.Ф. Федоров, М.Н. Фоменко, І.І. Хромих (1941), А.Т. Чеканюк, Г.Г. Шевель, Г.І. Шевчук (1940), П.К. Щербак, Н.М. Яндринська (1932).

Кандидатами у члени ЦК були обрані: Ф.Г. Ананченко, М.К. Білогуров, Г.П. Бутенко, А.Я. Веденін (1925), І.М. Волошин, С.Г. Голубар, В.С. Григорьев (1940), П.П. Гриценко (1940), О.А. Гриза, П.О. Дорошенко (1939), І.І. Дядик (1941), Г.Я. Ємченко (1940), Т.С. Жуков (1927), А.І. Задонцев (1947), Є.Г. Клименко, О.Г. Коваль (1937), П.С. Козланюк (1944), М.М. Конопкін, Д.Д. Копиця (1938), В.П. Корнієнко (1940), О.С. Кременчугська-Мурай (1930), П.І. Кувшинов (1945), С.Ф. Маліков (1928), М.Є. Малущенко (1943), Г.С. Нежевенко (1943), П.Ф. Нощенко, Ю.Й. Пантелюк (1947), М.А. Пашин (1926), М.М. Підтиченко (1939), Ф.І. Пізнак (1949), Г.П. Пінчук (1936), Д.М. Прикордонний, Д.М. Прилюк (1940), М.Ю. Прусаков (1940), П.Н. Решетняк (1931), Л.О. Речмедін (1940), О.Г. Селіванов, О.П. Сидоренко (1930), В.В. Скрябін (1928),

М.С. Слободянюк (1929), Є.Д. Сорока (1929), В.В. Степівчєв (1919), О.А. Титарєнко (1940), В.М. Титов (1938), К.А. Трусов (1927), В.П. Тульчинська (1942), П.О. Усов (1919), В.А. Ципанович (1925), О.Ф. Чернявський (1931), П.Л. Шупік (1940), М.Ф. Щєрбань (1924), І.Й. Яворський (1947), С.С. Якимєнко (1945).

До складу Центральної ревiзiйної комiсії КП(б)У увiйшли: М.Г. Блятон (1931), О.С. Бурдейний (1928), О.О. Вєшнiков, М.К. Гапонєнко (1946), І.М. Горбатюк (1925), О.Й. Давидов, О.Є. Данченко (1925), Г.Г. Дємєтьєв (1918), Ф.Л. Додь (1946), П.М. Єлiстратов (1939), М.П. Зубарєв (1928), В.П. Иванов (1918), І.П. Казанєць (1944), В.Г. Комяхов (1941), М.К. Кондратюк (1938), З.М. Косєнко (1948), М.А. Кудiнов (1925), М.Г. Кузьменко (1929), Г.П. Литовченко (1931), І.М. Логвин, Л.Ю. Лукич (1925), І.І. Мазєпа (1932), І.М. Мартинєнко (1925), К.Ф. Москалєць, О.М. Мужичький (1932), О.М. Нєчаєв (1925), З.С. Нєчипорук (1940), М.Т. Подольський (1928), М.С. Попєрека, М.А. Рудич (1928), І.С. Савєльєв, К.І. Сєргєєва (1940), М.В. Слонь (1926), В.І. Смирнов (1923), М.Я. Ткачук (1946), Г.А. Турбай (1930), В.Т. Шєпілов, Й.З. Штокало (1941), В.В. Щєрбицький (1941).

XVIII з'їзд Компартії України (23–26 березня 1954 р.) обрав Центральний Комітет Компартії України в кількості 111 членів і 63 кандидатів у члени ЦК, Ревiзiйну комiсію Компартії України з 39 чоловік. Склад членів Центрального Комітету Компартії України був такий: М.М. Александров, П.М. Ангєліна, С.М. Андрианов, М.П. Бажан, К.В. Баранов (1925), А.М. Барановський, Т.Г. Барильник, В.А. Бєгма, О.О. Бондар, О.І. Ботвинов, М.Д. Бубновський, Г.Є. Буркацька, І.Т. Валiгура, В.М. Валуєв, І.М. Ваш, Б.І. Вольтовський (1940), А.І. Гайовий, К.М. Галицький, Д.Г. Гапiй, П.А. Гмиря, М.В. Гнатєнко, О.З. Голик, С.Г. Горшков (1942), С.К. Горюнов, М.С. Грєчуха, Г.Є. Гришко, І.С. Грушєцький, М.М. Гурєєв (1943), О.Й. Давидов, О.І. Дєнисєнко, П.О. Дорошєнко, В.М. Дружинiн, Ф.І. Дубковєцький, О.О. Єпiшєв, І.О. Иванов, О.І. Івашєнко, І.П. Івонiн, І.П. Казанєць, П.Т. Кальченко, К.С. Караваяєв, А.П. Кирилєнко, О.І. Кириченко, К.С. Кисляков, В.К. Клименко, Н.М. Климченко (1952), І.Л. Коваль, С.А. Ковпак, І.К. Козюля, І.Д. Компанєць, В.Г. Комяхов, І.С. Конєв, О.Є. Корнiйчук, Д.С. Коротченко, Я.Г. Крейзер, Я.М. Кривєнко, П.Ф. Кривонос, П.К. Кругляк, М.Г. Кузьменко, Я.М. Кузнєць, М.М. Кулаков, Л.І. Кухарєнко, К.З. Литвин, М.К. Лазурєнко, А.С. Малєнкiн, В.С. Марков (1923), М.М. Марченко (1940), Є.С. Морозова, К.Ф. Москалєць, І.Д. Назарєнко, Л.І. Найдєк, В.Ф. Нiкiтченко (1940), С.М. Новiков, В.П. Онищєнко, Г.П. Онищєнко, О.В. Палладiн, Д.Х. Панасюк (1927), М.А. Пашин, К.Д. Петухов, М.В. Пiдгорний, О.П. Поборчий, Д.С. Полянський (1939), М.М. Попов, М.О. Посмiтний, К.І. Почєнков, М.Г. Рогинєць, М.М. Рожанчук (1932), О.П. Рудаков,

М.Х. Савченко (1945), Г.Л. Сахновський (1927), В.К. Семинський (1940), І.С. Сенін, М.С. Синиця, П.Ю. Синяговський, М.С. Слободянюк, М.С. Співак, І.Й. Стафійчук, М.М. Стахурський, Ф.П. Степченко, Т.А. Строкач, С.Н. Тарасов, В.М. Титов, С.І. Тищенко (1939), І.І. Туряниця, О.Ф. Федоров, А.Т. Чеканюк, В.І. Чуйков (1919), Г.Г. Шевель, Г.І. Шевчук, П.Л. Шупік, П.К. Щербак.

Кандидатами у члени ЦК Компартії України стали: Д.І. Адамець (1943), Ф.Г. Ананченко, Р.В. Бабійчук (1939), К.М. Балакірев (1937), М.К. Білогуров, П.М. Бескровнов (1925), О.О. Булгаков (1937), Г.П. Бутенко, С.Д. Виштак (1950), С.Г. Голубар, В.С. Григорьєв, П.П. Гриценко, В.І. Гусєв (1944), Ф.Л. Додь, І.І. Дядик, П.М. Єлістратов, А.П. Єременко (1925), І.І. Єсипенко, Є.Г. Клименко, О.Г. Коваль, Ф.Т. Коваль, П.С. Козланюк, М.М. Конопкін, О.С. Кременчугська-Мурай, Д.Д. Лелюшенко (1924), С.Ф. Маликов, Л.Г. Мезенцев (1940), І.Т. Назаренко (1939), Г.С. Нежевенко, П.Ф. Нощенко, Ю.И. Пантелюк, М.М. Підтиченко, Ф.І. Пізнак, Г.П. Пінчук, Д.П. Піснячевський (1927), Д.М. Прикордонний, М.Ю. Прусаков, Л.О. Речмедін, П.Н. Решетняк, П.В. Рудницький, М.Н. Савков (1926), О.Г. Селіванов, О.П. Сидоренко, В.В. Скрябін, Є.Д. Сорока (1929), В.В. Степичев, О.А. Титаренко, М.Я. Ткачук, Г.І. Третьяков (1931), С.Я. Троценко (1939), К.А. Трусов, В.П. Тульчинська, Г.А. Турбай, П.О. Усов, О.М. Хохол (1953), В.А. Ципанович, О.П. Чернявський, С.В. Червоненко (1940), П.Ю. Шелест (1928), Ф.І. Шинкаренко (1949), В.В. Щербицький, І.Й. Яворський, С.С. Якименко.

До Ревізійної комісії Компартії України увійшли: Г.В. Бакланов(1940), І.Ю. Бігунець (1948), М.Г. Блятон, М.О. Гавриленко (1930), І.Х. Головченко (1939), Г.Г. Дементьєв, В.П. Іванов, Б.Т. Калачов (1927), Б.А. Коваль (1927), П.О. Козицький (1940), М.А. Колосов (1928), М.К. Кондратюк (1938), Ф.І. Коротков (1931), З.М. Косенко, І.Ф. Левченко (1939), Г.П. Литовченко, І.М. Логвин, І.К. Лутак (1940), М.Є. Малущенко (1939), П.П. Мацуй, Л.М. Месюрєнко, Ф.Я. Мокроус (1939), О.М. Мужичький, З.С. Нечипорук, Я.Ю. Пашко (1928), О.І. Передерій (1947), В.А. Пешков (1931), М.Т. Подольський, Д.М. Прилюк, М.А. Руденко (1940), М.А. Рудич, І.С. Савельєв, М.В. Слонь, В.І. Смірнов, С.В. Судейко (1926), І.Г. Філонов (1937), П.П. Храпунов (1931), Й.З. Штокало, О.Р. Щербина (1929).

XIX з'їзд Компартії України (17–21 січня 1956 р.) обрав Центральний Комітет Компартії України у кількості 111 членів і 63 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію Компартії України з 39 чоловік. До складу членів Центрального Комітету увійшли М.М. Александров, П.М. Ангеліна, С.М. Андріанов, М.П. Бажан, А.М. Барановський, Т.Г. Барильник, П.І. Батов (1929), В.А. Бегма, М.Г. Благун, О.О. Бондар, О.Г. Ботвінов, М.Д. Бубновський, Г.Є. Бурмацька, Г.П. Бутейко, І.Т. Валігура, В.М. Валуєв, І.М. Ваш, І.І. Вівдиченко (1932), С.Д. Виштак, Б.І. Вольтовський, А.І. Гайо-

вий, Д.Г. Гапій, О.В. Гіталов (1948), З.М. Глухов (1931), В.І. Глушко (1926), П.А. Гмиря, М.В. Гнатенко, С.К. Горюнов, М.С. Гречуха, Г.Є. Гришко, І.С. Грушецький, М.М. Гуреев, О.Й. Давидов, О.І. Денисенко, В.І. Дрозденко (1944), В.М. Дружинін, Ф.І. Дубковецький, І.О. Іванов, О.І. Іващенко, І.П. Казанець, Н.Т. Кальченко, К.С. Караваяєв, В.О. Касатонов (1939), О.І. Кириченко, К.О. Кисляков, В.К. Клименко, І.Л. Коваль, С.А. Ковпак, П.П. Козир (1939), І.Д. Компанець, В.Г. Комяхов, О.Є. Корнійчук, Д.С. Коротченко, Я.М. Кривенко, П.Ф. Кривonos, Ф.К. Кругляк, А.С. Кузьмич, Я.П. Куліков (1942), П.Х. Куманьок (1939), Л.І. Кухаренко, М.К. Лазуренко, К.З. Литвин, Г.П. Литовченко, А.С. Маленкін, Ф.Г. Мартинов (1938), Є.С. Морозова, К.Ф. Москалець, І.Д. Назаренко, Л.І. Найдек, А.М. Науменко (1939), Г.С. Нежевенко, В.Ф. Нікітченко, В.П. Онищенко, Г.П. Онищенко, О.В. Палладін, Д.Х. Панасюк, Д.П. Піснячевський, М.Ю. Плахотник (1941), М.В. Підгорний, М.О. Посмітний, О.І. Радзівський (1931), М.М. Рожанчук, Й.Ю. Саблев (1925), М.Х. Савченко, Г.Л. Сахновський, В.К. Семинський, І.С. Сенін, М.С. Синиця, П.Ю. Сіягівський, М.С. Слободянюк, Л.В. Смірнов, М.О. Соболев, М.С. Співак, І.Й. Стафійчук, Ф.П. Степченко, Т.А. Строкач, В.М. Титов, С.І. Тищенко, П.Г. Тичина, О.Ф. Федоров, Д.І. Федотов (1943), А.Т. Чеканюк, С.В. Червоненко, В.І. Чуйков, Г.Г. Шевель, Г.І. Шевчук, П.Ю. Шелест, П.Ф. Щеглов (1939), П. К. Щербак, В.В. Щербицький, С.С. Якименко.

Кандидатами у члени ЦК Компартії України стали: Д.І. Адамець, Ф.Г. Ананченко, Л.В. Андрієнко (1939), Р.В. Бабійчук, М.К. Білогуров, В.Д. Братусь (1945), О.О. Булгаков, О.О. Бурмистров (1929), І.Г. Гаргонич (1937), С.Г. Голубар, П.П. Гриценко, М.Я. Гуляєва (1945), В.І. Гусев, О.С. Данилевич (1948), Г.Г. Дементьев, І.І. Дядик, П.М. Єлістратов, А.П. Єременко, І.І. Єсипенко, Я.І. Кабков (1930), П.Ф. Кайкан (1949), О.Г. Коваль, Ф.Т. Коваль, П.С. Козланюк, О.Б. Козлова, М.М. Конопкін, А.Г. Головченко (1940), П.Д. Кравецький (1943), М.Г. Кузьменко (1929), І.К. Лутак, І.І. Людніков (1925), Х.-У. Д. Мамсуров (1924), І.Т. Назаренко, П.С. Непорожній (1940), О.М. Однороманенко (1931), В.С. Олейніков (1944), Л.Х. Паламарчук (1928), Ф.І. Пізнак, Г.П. Пінчук, В.І. Пилипенко (1954), Д.М. Прилюк, М.П. Прянишніков (1929), Л.О. Речмедін, П.Н. Решетняк, П.Я. Розенко (1943), М.Н. Савков, О.Г. Селіванов, Д.С. Сердечна (1947), О.П. Сидоренко, В.В. Скрябін, Є.Д. Сорока, О.Д. Степаненко (1938), О.А. Титаренко, Г.І. Третьяков, К.А. Трусов, Г.А. Турбай, П.О. Усов, О.І. Федосеев (1940), І.Г. Філонов, Т.В. Чернявська (1951), А.С. Черченко (1931), І.Й. Яворський, Ю.А. Ярошук (1946).

До Ревізійної комісії Компартії України, обраної на ХІХ з'їзді Комуністичної партії України, увійшли: Ю.П. Бажанов, Г.В. Бакланов, Г.Ф. Бистріков (1920), К.М. Дериш (1950), В.П. Іванов, Б.А. Коваль, А.П. Кондратенко (1925), Ф.І. Коротков, З.М. Косенко, Л.Г. Кравченко

(1940), О.Г. Крамаренко (1941), І.Ф. Левченко (1939), І.М. Логвин, В.О. Маров (1928), Г.І. Марченко (1942), Ф.Я. Мокроус, О.М. Мужичий, З.С. Нечипорук, Г.Т. Новіков (1926), Я.Ю. Пашко, О.І. Передерій, М.А. Петрищев (1942), В.А. Пешков, М.Т. Подольський, М.А. Руденко, М.А. Рудич, І.С. Савельєв, С.В. Стефанік (1949), С.О. Стеценко (1926), С.В. Судейко, М.П. Суркін (1939), С.Д. Танченко (1942), М.Т. Хорунова (1939), П.Ф. Храпунов, В.М. Чебриков (1944), В.В. Шевченко (1940), Й.З. Штокало, О.Р. Щербина, Г.Ф. Яремчук (1939).

Делегати XXI з'їзду Компартії України (16–19 лютого 1960 р.) обрали Центральний Комітет Компартії України в кількості 111 членів і 63 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію Компартії України з 39 чоловік. Склад членів Центрального Комітету Компартії України був такий: М.М. Александров, С.М. Андріанов, А.Х. Бабаджанян (1928), М.П. Бажан, О.М. Балоніна (1951), А.М. Барановський, Т.Г. Барильник, В.А. Бегма, В.С. Бойчук (1939), О.Г. Ботвинов, М.Д. Бубновський, Г.Є. Буркацька, Г.П. Бутенко, О.Ф. Ватченко (1940), С.Д. Виштак, І.І. Вівдиченко, А.І. Волков (1956), Б.І. Вольтовський, А.І. Гайовий, А.Л. Гетьман (1927), О.В. Гіталов, З.М. Глухов, О.Т. Гончар (1946), М.С. Гречуха, Д.М. Гридасов (1940), І.С. Грушецький, О.Й. Давидов, О.І. Денисенко, П.О. Дорошенко, В.І. Дрозденко, В.М. Дружинін, І.І. Дядик, П.М. Єлістратов, О.Х. Заїка (1951), О.І. Іващенко, І.П. Казанець, Н.Т. Кальченко, В.О. Касатонов, К.С. Кисляков, В.К. Клименко, С.А. Ковпак, П.П. Козир, О.А. Кольчик (1955), В.Г. Комяхов, О.Є. Корнійчук, Д.С. Коротченко, Я.М. Кривенко, П.Ф. Кривонос, А.С. Кузьмич, Л.І. Кухаренко, М.К. Лазуренко, Я.І. Лисенко, К.З. Литвин, Г.П. Литовченко, М.С. Личагін (1943), П.Я. Лісняк (1930), П.Т. Лукашин (1928), О.П. Ляшко (1942), А.С. Маленкін, М.Я. Мамай (1955), Ф.Г. Мартинов, П.С. Махота (1943), Ф.Г. Мацидонський (1940), Є.С. Морозова, К.Ф. Москалець, І.Д. Назаренко, Л.І. Найдєк, А.М. Науменко, В.Ф. Нікітченко, В.С. Олейніков, Г.П. Онищенко, О.В. Палладін, Д.Х. Панасюк, Б.Є. Патон (1950), М.В. Підгорний, Д.П. Піснячевський, М.Ю. Плахотник, О.І. Покришкін (1942), М.О. Посмітний, М.М. Рожанчук, П.Я. Розенко, П.Ю. Саблєв, І.С. Савельєв, М.Х. Савченко, Г.Л. Сахновський, В.К. Семинський, І.С. Сенін, М.С. Синиця, А.Д. Скаба (1940), В.В. Скрябін, М.С. Слободянюк, Л.В. Смірнов, М.О. Соболь, М.С. Співак, І.Й. Стафійчук, М.М. Стахурський, В.М. Титов, М.О. Тихонов (1940), П.Г. Тичина, О.Ф. Федоров, О.І. Федосєєв, Д.І. Федотов, А.Т. Чеканюк, В.І. Чуйков, Г.Г. Шевель, Г.І. Шевчук, П.Ю. Шелест, П.К. Щербак, В.В. Щербицький, Л.Ф. Юрген (1939), М.К. Янгель (1931).

До числа кандидатів у члени ЦК Компартії України входили: Л.В. Андрієнко, Р.В. Бабійчук, М.Г. Бичков (1953), М.К. Білогуров, І.К. Білодід (1943), В.М. Бібіков (1931), О.М. Бровкін (1930), М.Й. Бурка

(1943), О.О. Бурмистров, Г.І. Ващенко (1943), П.А. Власюк (1930), І.Г. Га-
рагонич, М.П. Горбась (1936), М.Я. Гуляєва, М.М. Гурєєв, Ю. М. Даденков
(1939), А.А. Денисенко (1958), А.П. Єременко, І.П. Івонін, І.Ф. Кабанець
(1938), К.С. Коваленко (1942), О.Г. Коваль, Ф.Т. Коваль, Ю.Ю. Конду-
фор (1942), А.Г. Коровченко, В.О. Кременицький, П.Ф. Куманьок,
І.Ф. Левченко (1939), В.В. Лисенко (1938), І.К. Лутак, Ф.Я. Мокроус,
О.М. Мужичький, І.Т. Назаренко, А.І. Норовкова (1940), О.М. Одно-
романенко, Л.Х. Паламарчук, І.М. Педанюк (1942), В.П. Петров (1942),
В.І. Пилипенко, І.С. Прибильський, (1939), Н.В. Руднева (1946), М.П. Сай
(1938), О.Г. Селіванов, Д.С. Сердечна, Ф.П. Степченко, С.В. Стефа-
ник, І.М. Танченко (1940), В.О. Терентьєв (1944), О.Т. Тимошенко (1942),
С.І. Тищенко (1939), М.П. Толубєєв (1947), М.А. Турик (1927), К.А. Трусов,
Г.А. Турбай, І.Г. Філонов, М.М. Хворостяний (1932), М.В. Хорунжий
(1943), А.А. Цоколь (1929), В.В. Шевченко (1940), Л.М. Шевченко (1939),
П.Л. Шупік, І.Х. Юнак (1944).

Склад членів Ревізійної комісії Компартії України, обраної на ХХІ
з'їзді Компартії України, був такий: С.О. Андрющенко (1939), М.І. Бабич
(1944), Ю.П. Бажанов, М.М. Бачков (1949), М.Г. Благун (1931),
О.О. Бодюх (1942), Н.Н. Валага (1952), Ф.К. Глух (1940), Б.С. Головченко
(1940), К.І. Згурська (1941), І.С. Іваненко (1948), В.П. Іванов, Г.І. Іва-
новський (1927), П.Ф. Кайкан, О.П. Козубиця (1955), Л.Г. Кравченко,
О.Г. Крамаренко (1941), Г.М. Ладані (1950), А.М. Лалаянц (1941), Г.І. Мар-
ченко, З.С. Нечипорук, П.Ф. Овсянко (1939), К.Я. Олійниченко (1944),
Я.Ю. Пашко, Т.Т. Попльовкін (1939), П.Д. Рогоза (1944), О.П. Рожко
(1957), Ф.О. Стаміков (1931), С.О. Стеценко, О.А. Стоянець (1920),
М.П. Суркін, С.Д. Танченко, І.Ф. Тарасович (1926), Н.О. Тихонова (1956),
М.Т. Хорунова, О.Й. Шевченко (1942), В.А. Ягола (1954), В.В. Япаскурт
(1939), Ю.А. Ярощук (1946).

На ХХІІ з'їзді Компартії України (27–30 вересня 1961 р.) було обра-
но Центральний Комітет Компартії України в кількості 117 членів і
65 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію Компартії України з 39 чо-
ловік. Члени ЦК: М.М. Александров, С.М. Андріанов, А.Х. Бабаджанян,
М.П. Бажан, А.М. Барановський, В.А. Бегма, Л.І. Бондаренко (1960),
О.Г. Ботвинов, М.Д. Бубновський, Г.Є. Буркацька, Г.П. Бутенко, О.Ф. Ват-
ченко, С.Д. Виштак, І.І. Вівдиченко, А.І. Волков, Б.І. Вольтовський,
А.І. Гайовий, Й.О. Галенко (1958), А.Л. Гетьман, О.В. Гіталов, З.М. Глухов,
О.Т. Гончар, Д.М. Гридасов, О.А. Гриза, І.С. Грушецький, О.Й. Давидов.
О.І. Денисенко, П.О. Дорошенко, В.І. Дрозденко, В.М. Дружинін,
І.І. Дядик, П.М. Єлістратов, Ю.Н. Єльченко (1953), О.В. Іващенко (1944),
О.І. Іващенко, Ю.В. Ільницький (1945), І.П. Казанець, Ф.І. Калита
(1939), Н.Т. Кальченко, В.О. Касатонов, К.С. Кисляков, В.К. Клименко,
С.А. Ковпак, П.П. Козир, Н.С. Коломієць (1952), О.А. Кольчик, В.Г. Ко-

мяхов, О.Є. Корнійчук, Д.С. Коротченко, П.К. Кошовий (1925), Я.М. Кривенко, П.Ф. Кривonos, А.С. Кузьмич, Л.І. Кухаренко, Ю.М. Куций (1960), М.К. Лазуренко, Г.А. Легунов (1937), Я.І. Лисенко, К.З. Литвин, М.С. Личагін, П.Я. Лісняк, П.Т. Лукашин, Л.Ю. Лукич, І.К. Лутак, Л.А. Любченко (1946), О.П. Ляшко, О.М. Макаров (1928), А.С. Маленкін, Ф.Г. Мартинов, П.С. Махота, О.М. Мужичький, Т.В. Мушенко (1944), І.Д. Назаренко, Л.І. Найдек, А.М. Науменко, В.Ф. Нікітченко, В.С. Олейніков, Г.П. Онищенко, О.В. Палладін, Д.Х. Панасюк, Б.Є. Патон, М.В. Підгорний, Д.П. Піснячевський, О.І. Покришкін, М.О. Посмітний, Т.Р. Риндін (1939), П.Я. Розенко, П.Ю. Саблев, В.Ф. Савельєва (1957), М.Х. Савченко, Г.Л. Сахновський, І.С. Сєнін, М.С. Синиця, А.Д. Скаба, В.В. Скрябін, М.О. Соболев, О.В. Соїч (1945), М.С. Співак, І.Й. Стафійчук, П.Г. Тичина, Г.І. Ткачук, М.П. Толубєєв, П.Т. Тронько (1939), О.Ф. Федоров, Ф.В. Хилько (1943), М.М. Худосовцев (1940), А.Т. Чеканюк, Г.Г. Шевель, В.В. Шевченко, Г.І. Шевчук, П.Ю. Шелест, П.Л. Шулік, П.К. Щербак, О.Н. Щербань (1927), В.В. Щербицький, Л.Ф. Юрген, М.К. Янгель.

Склад кандидатів у члени ЦК Компартії України був такий: Л.В. Андриєнко, Р.В. Бабійчук, Т.Г. Барильник, М.Г. Бичков, М.К. Білогуров, І.К. Білодід, М.М. Борисенко (1943), О.П. Ботвин (1943), І.І. Братченко (1944), О.М. Бровкін, О.Г. Бузицький (1932), М.Й. Бурка, О.В. Бурмистров, М.Ф. Васильєв (1942), Г.І. Ващенко, В.С. Ведніков (1946), П.А. Власюк, І.Г. Гарагонич, Ф.П. Головченко (1949), М.М. Гурєєв, Ю.М. Даденков, А.А. Денисенко, А.П. Єременко, І.С. Іваненко (1948), І.П. Івонін, К.С. Коваленко, О.Г. Коваль, Ф.Т. Коваль, В.А. Колесник (1941), Ю.Ю. Кондуфор, А.Г. Коровченко, А.Д. Кочубей (1942), В.О. Креницький, М.І. Крюков (1931), І.Ф. Левченко, В.В. Лисенко, Ф.Я. Мокроус, А.М. Однороманенко, Л.Х. Паламарчук, І.М. Педанюк, В.П. Петров, В.І. Пилипенко, Д.І. Поляков (1940), І.С. Прибильський, Я.К. Руденко (1937), І.С. Савельєв, М.П. Сай, О.Г. Селіванов, Д.С. Сердечна, Г.З. Сінченко (1941), М.С. Слободянюк, І.Д. Степаненко (1943), С.В. Стефаник, В.О. Терентєєв, О.Т. Тимошенко, О.А. Титаренко, М.А. Турик, К.А. Трусов, Г.А. Турбай, М.М. Хворостяний, М.В. Хорунжий, В.М. Чебриков, Л.М. Шевченко, М.П. Шульгін (1943), К.М. Ярцев (1944).

До Ревізійної комісії Компартії України входили: Ю.П. Бажанов, М.Г. Благун, Н.Н. Валага, В.Ф. Гарбузов (1937), Ф.К. Глух, О.Є. Данченко (1925), К.І. Згурська, П.Ф. Кайкан, О.П. Козубиця, Л.Г. Кравченко, О.Г. Крамаренко (1941), В.І. Кривошеєв (1942), Г.М. Ладані, А.М. Лалаянц, Ф.Г. Мацидонський, І.П. Межерицький (1953), М.В. Ненюк (1949), П.Ф. Овсянко, К.Я. Олійниченко, Я.Ю. Пашко, Я.П. Погребняк (1953), Т.Т. Попльовкін, П.Д. Рогоза, О.П. Рожко, М.М. Сахаров (1954), П.І. Склярів (1939), Ф.О. Стаміков, С.О. Стеценко, М.П. Суркін, С.Д. Танченко, І.Ф. Тарасевич, Н.О. Тихонова, В.Д. Ухов (1940), В.П. Філінов

(1957), О.С. Чернегов (1944), В.М. Яковлев (1939), В.В. Япаскурт, Г.Ф. Яремчук, Ю.А. Ярошук.

Між XXII та XXIII з'їздами Компартії України відбулися такі зміни у складі Центрального Комітету: 8 січня 1965 р. пленум ЦК Компартії України перевів з кандидатів у члени ЦК О.П. Ботвина, Г.І. Ващенко, А.Д. Кочубея, О.А. Титаренка.

XXIII з'їзд Компартії України (15–18 березня 1966 р.) обрав Центральний Комітет Компартії України у кількості 127 членів і 75 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію Компартії України у складі 41 чоловіка. Членами ЦК були: О.М. Андреев (1944), С.М. Андріанов, Л.В. Андрієнко, К.Т. Антонова (1960), О.К. Антонов (1945), А.Х. Бабаджанян, М.П. Бажан, А.М. Барановський, В.І. Бізяєв (1959), М.М. Борисенко, О.П. Ботвин, М.Д. Бубновський, О.Г. Бузницький, О.О. Бурмистров, Г.П. Бутенко, О.Ф. Ватченко, Г.І. Ващенко, С.Д. Виштак, І.І. Вівдиченко, Г.І. Вілесов (1932), А.І. Волков, Б.І. Вольтовський, О.Є. Гаврилюк (1961), Й.О. Галенко, М.А. Гаркуша (1939), С.С. Гезь (1960), О.В. Гіталов, В.М. Глушков (1958), В.Я. Головкин (1931), І.Х. Головченко (1939), Ф.П. Головченко, Г.Я. Горбань (1959), О.С. Григоренко (1945), Д.М. Гридасов, І.С. Грушецький, О.Є. Данченко (1925), В.І. Дегтярьов (1945), П.О. Дорошенко, В.І. Дрозденко, Ю.Н. Єльченко, А.П. Єременко, П.О. Желюк (1926), О.І. Жуков (1944), П.А. Журавський (1944), І.В. Іванченко (1960), Ю.В. Ільницький, Ф.І. Калита, Н.Т. Кальченко, В.З. Качур (1944), М.К. Кириченко (1944), К.С. Кисляков, В.К. Клименко, А.М. Коваль (1961), С.А. Ковпак, П.П. Козир, Н.С. Коломієць, В.Г. Комяхов, О.Є. Корнійчук, Д.С. Коротченко, Л.Д. Кочубей, А.С. Кочубей (1932), Я.М. Кривенко, П.Ф. Кривонос, Я.П. Куликов (1942), В.С. Куцевол (1947), М.К. Лазуренко, П.М. Лашенко (1931), Г.А. Логунов, Т.Г. Лісовий (1946), Г.К. Лубенець (1947), І.К. Лутак, Л.А. Любченко, О.П. Ляшко, О.М. Макаров, А.С. Маленкін, В.І. Малов (1957), М.М. Махиня (1930), І.О. Мозговий (1951), О.М. Мужичський, І.Д. Назаренко, В.Ф. Нікітченко, Я.О. Осипенко (1962), Б.Є. Патон, М.В. Пашов (1940), Д.П. Піснячевський, М.С. Пічужкін (1945), Я.П. Погребняк, О.І. Покришкін, Т.Т. Попльовкін, М.О. Посмітний, О.Я. Потапов (1939), М.І. Починок (1943), І.І. Радзівський (1956), В.М. Ремесло (1942), О.І. Рогачова (1947), П.Я. Розенко, П.Ю. Саблев, М.Х. Савченко, В.І. Сиволюб (1947), М.С. Синиця, А.Д. Скаба, М.О. Соболев, О.В. Соїч, І.Й. Стафійчук, І.Д. Степаненко (1943), В.О. Степанченко (1939), І.І. Стрельченко (1959), О.А. Титаренко, П.Г. Тичина, Г.І. Ткачук, П.Т. Тронько, В.С. Устинов (1960), О.Ф. Федоров, І.Г. Філонов, Ф.В. Хилько, М.М. Худосовцев, А.Т. Чеканюк, С.Є. Чурсін (1929), Г.Г. Шевель, В.В. Шевченко, М.В. Шевченко (1942), Г.І. Шевчук, П.Ю. Шелест, П.Л. Шупік, В.В. Щербицький, І.Г. Якубовський (1937), М.К. Янгель.

Кандидатами у члени ЦК Компартії України були обрані: О.В. Авілов (1944), В.М. Азаров (1951), Р.В. Бабійчук, Г.Р. Багратуні (1948), Ю.П. Бажанов, Г.М. Бакланов (1931), В.М. Бакуль (1953), Г.Й. Бандровський (1953), Т.Г. Барильник, А.І. Беднягін (1931), М.К. Білогуров, Д.З. Білоколос (1943), С.К. Бойко (1940), І.І. Братченко, Л.Г. Бугаєнко (1941), М.Й. Бурка, П.П. Воронін (1943), М.М. Всеволожський (1944), А.С. Герасименко (1945), Ф.К. Глух, Л.Ф. Глущенко (1954), О.А. Гриза, М.М. Гуреев, Ю.М. Даденков, А.А. Денисенко, В.Ф. Добрик (1954), Г.К. Злобін (1955), Б.О. Іванов (1943), М.М. Іванов (1926), В.П. Козаченко (1952), В.А. Колесник, Ф.Д. Колесник, П.І. Комар (1945), Ю.Ю. Кондуфор, П.С. Кошевський (1940), В.О. Кременицький, В.І. Кривошеєв, І.Ф. Левченко, П.Я. Лісняк, В.В. Лисенко, І.Ю. Лябога (1949), О.Н. Макухін (1955), М.О. Макушенко (1948), Є.Є. Мальцев (1931), М.М. Михайлов (1943), Ф.Я. Мокроус, А.М. Науменко (1939), Г.Д. Несеренко (1952), Ф.Д. Овчаренко (1939), О.М. Однороманенко, О.Г. Пахаренко (1939), В.І. Пашков (1944), К.М. Побігайло (1943), П.О. Пономарьов (1953), І.В. Постарнакевич (1940), Л.П. Риженко (1923), Я.К. Руденко, І.С. Руднєв (1939), В.П. Русин (1943), А.К. Рябокляч (1945), Г.Л. Сахновський (1927), О.Г. Селіванов, В.А. Слюсаренко (1943), І.З. Соколов (1952), В.О. Сологуб (1947), С.В. Стефанік, М.А. Турик, М.В. Хорунжий, М.Г. Цибань (1942), В.М. Цибулько (1944), В.М. Чебриков, Т.М. Чемодуров (1940), М.П. Шульгін, С.М. Ямпольський (1929), І.В. Яцуба (1943).

До складу членів Ревізійної комісії Компартії України входили: М.Ф. Андрищенко (1947), М.Н. Білим (1950), В.О. Бойченко (1951), Н.Н. Валага, В.О. Васляєв (1944), Л.К. Ворона (1953), М.С. Вороненко (1952), Є.О. Головань (1957), В.Н. Замула (1940), А.В. Извеков (1958), П.Ф. Кайкан, Г.Ф. Кириченко (1957), В.В. Козіна (1958), М.В. Консовський (1944), Г.М. Ладані, М.Ю. Липко (1957), Р.М. Лядов (1945), Н.О. Митрофанова (1954), І.В. Мусієнко (1946), М.О. Неізнаний (1950), С.Д. Новаковець (1939), Я.Ю. Пашко, І.Г. Піддубний (1939), І.М. Приходько (1940), О.А. Разборський (1958), В.В. Решетніков, О.П. Рожко, Ф.С. Сержиков (1958), Р.В. Серемова (1961), Г.З. Сінченко, В.Я. Сіробаба (1943), С.О. Стеценко, М.С. Стратонов (1952), В.П. Федоренко (1939), В.П. Філіпов, П.Г. Фоміна (1941), М.К. Фурман (1941), В.М. Халапсін (1944), А.А. Шудро (1944), А.М. Якубов (1942), Ю.А. Ярощук.

У період між XXIII та XXIV з'їздами Компартії України відбулися такі зміни в складі Центрального Комітету: пленум ЦК Компартії України (28–29 листопада 1967 р.) перевів з кандидатів у члени ЦК М.М. Всеволожського та Ф.Д. Овчаренка; 15 квітня 1969 р. пленум ЦК Компартії України перевів з кандидатів у члени ЦК Компартії України В.Ф. Добрика, Б.О. Іванова, В.М. Цибулька.

XXIV з'їзд Компартії України (17–20 березня 1971 р.) обрав Центральний Комітет Комуністичної партії України у кількості 147 членів і 85 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію Компартії України з 47 чоловік. Склад членів ЦК був такий: О.В. Авілов, О.М. Андреев, С.М. Андріанов, О.К. Антонов, К.Т. Антонова, В.Д. Арешкович (1931), В.О. Артамонов (1952), М.П. Бажан, А.М. Барановський, А.П. Бездітко (1944), В.І. Бізяєв, І.М. Білий (1959), М.М. Борисенко, А.І. Бородулін (1946), О.П. Ботвин, М.Д. Бубновський, О.Г. Бузницький, О.О. Бурмистров, В.О. Васляєв, О.Ф. Ватченко, Г.І. Ващенко, С.Д. Виштак, А.І. Волков, М.М. Всеволозьський, М.А. Гаркуша, С.С. Гезь, О.В. Гіталов, С.Ф. Гладкий (1957), В.М. Глушков, Л.Ф. Глушенко (1954), І.Х. Головченко, О.Т. Гончар, Г.Я. Горбань, О.С. Григоренко, Д.М. Гридасов, І.С. Грушецький, І.М. Давидов (1961), Ю.М. Даденков, О.Є. Данченко, В.І. Дегтярьов, В.Ф. Добрик, П.О. Желюк, П.А. Журавський, С.Я. Заїченко (1955), Г.К. Злобін, Б.О. Іванов, І.В. Іванченко, О.В. Іващенко, Ю.В. Ільницький, О.І. Іщенко (1947), В.М. Кавун (1954), Н.Т. Кальченко, О.С. Капто (1955), Є.В. Качаловський (1947), М.К. Кириченко, К.С. Кисляков, В.К. Клименко, М.М. Кобильчак (1939), А.М. Коваль, А.О. Когадєєв (1955), В.П. Козаченко, П.П. Козир, О.Є. Корнійчук, А.С. Кочубей, І.С. Кравцов (1962), П.Ф. Кривонос, О.А. Кубишкін (1949), Я.П. Куліков, К.Г. Кулікова (1956), В.С. Куцевол, В.Д. Лавриненков (1942), Г.А. Логунов, І.П. Лисенко (1943), Г.К. Лубенець, І.К. Лутак, Л.А. Любченко, І.Ю. Лябога, О.П. Ляшко, О.М. Макаров, А.С. Маленкін, М.М. Махиня, В.К. Мироненко (1956), І.О. Мозговий, О.М. Мужичький, І.Д. Назаренко, М.Ф. Николаєв (1949), Г.І. Обатуров (1940), Ф.Д. Овчаренко, І.З. Орел (1953), Я.О. Осипенко (1962), А.М. Парфенчук (1962), Б.Є. Патон, М.В. Пашков, Г.Г. Перетятко (1962), П.Л. Погребняк (1954), Я.П. Погребняк, Т.Т. Попльовкін, М.О. Посмітний, Т.В. Постарнакевич, В.Й. Початун (1966), М.І. Починок (1943), В.В. Приклонський (1946), Д.Й. Проценко (1953), І.І. Радзієвський, В.М. Ремесло, О.І. Рогачова, П.Я. Розенко, Я.К. Руденко, А.К. Рябокляч, М.Х. Савченко, Г.І. Салманов (1944), М.М. Сапов (1939), В.С. Сисоєв (1942), М.О. Соболь, О.В. Соїч, В.О. Сологуб, І.Й. Стафійчук, І.Д. Степаненко, В.О. Степанченко, С.О. Стеценко, І.І. Стрельченко, В.М. Таратута (1957), В.Ф. Темний (1952), К.П. Терехов (1943), О.А. Титаренко, Г.Т. Ткачук, В.А. Тонкошкур (1950), П.Т. Тронько, А.А. Уланов (1950), М.В. Уманець (1965), В.С. Устінов, В.І. Федан (1953), О.Ф. Федоров, В.В. Федорчук (1940), М.М. Худосовцев, В.В. Цветков (1943), М.Г. Цибань, В.М. Цибулько, А.Т. Чеканюк, Г.Г. Шевель, В.В. Шевченко, Г.І. Шевчук, Г.Л. Шелест, П.Ю. Шелест, О.Г. Шурупов (1943), В.В. Щербичський, І.М. Ярковий (1957).

Кандидатами у члени ЦК Компартії України були обрані: В.М. Азаров, М.К. Андрієвський (1944), Р.В. Бабійчук, Г.Р. Багратуні, Ю.П. Бажа-

нов, Г.М. Бакланов, В.М. Бакуль, А.І. Беднягін, М.У. Білий (1951), В.В. Біблік (1961), М.К. Білогуров, С.К. Бойко, М.П. Бородін (1942), В.Д. Братусь (1945), Л.Я. Бутенко (1953), В.М. Гайовий (1957), Ф.К. Глух, І.І. Голобородько (1931), Ф.П. Головченко. Б.Т. Гончаренко (1948), В.О. Гусев (1950), В.М. Дмитрук (1949), Ю.І. Дудін (1925), Ю.Н. Єльченко, М.В. Землянський (1945), О.А. Зуєв (1946), М.М. Іванов, М.Я. Канівець (1951), А.М. Карпенко (1963), Б.В. Качура (1957), Ф.Д. Колесник, Н.С. Коломоєць (1952), П.І. Комар (1945), І.І. Кондиленко (1944), М.П. Корж (1943), Г.Р. Короп (1948), П.С. Кошевський, В.О. Кременицький, В.І. Кривошеєв, Г.К. Крючков (1956), К.Ю. Левадна (1953), Т.Г. Лісовий, І.І. Лобода (1944), О.Н. Макухін, О.М. Маринич (1944), М.М. Михайлов, О.Т. Місюра (1963), М.П. Момотенко (1957), А.М. Науменко, М.О. Неізнаний, О.М. Однороманенко, Д.Г. Опанасюк (1939), Г.М. Павленко (1960), Г.М. Пахаренко, В.І. Пашков, О.І. Передерій, І.А. Пересаденко (1939), М.С. Пічужкін, В.Д. Площенко (1949), К.М. Побігайло, Є.О. П'янков (1945), І.С. Руднев, В.П. Русин, Ф.С. Сержиков, І.П. Семенов (1941), В.Т. Сиволаб, В.Я. Сіробаба, Ю.К. Смолич (1951), В.В. Сокол (1948), І.З. Соколов, Г.В. Средін (1940), В.Г. Старунський (1944), М.С. Стратонов, Т.Д. Телішевський (1956), В.С. Тичинін (1943), М.А. Турик, В.Ф. Уткін (1945), П.М. Федченко (1946), В.П. Філіпов, І.Л. Фурс (1956), М.В. Хорунжий, Т.М. Чемодуров, П.Ф. Шпак (1957), В.В. Штученко (1953), М.П. Шульгін.

До складу членів Ревізійної комісії Компартії України увійшли: Є.А. Абакумов (1959), Г.П. Андрієнко (1960), Г.І. Бандровський, С.Т. Беліков (1951), М.Н. Білим, Л.К. Ворона, М.С. Вороненко, Ю.Ф. Гавєвський (1955), А.М. Гіренко (1963), Є.О. Головань, В.Н. Гончарова (1966), В.І. Горкун (1943), О.А. Грицай (1955), В.Н. Замула, П.Ф. Кайкан, Я.П. Кислий (1961), П.М. Книшевич (1955), В.Ю. Козаченко (1953), В.В. Козіна, В.А. Козлов (1939), М.П. Колотій (1944), О.П. Кондратюк (1953), М.Ю. Куліш (1955), В.Г. Курган (1943), Я.М. Лавренко (1944), В.А. Лисенко (1947), Є.Л. Литвинов (1949), Н.О. Митрофанова, В.І. Морозюк (1958), П.І. Мостовий (1955), І.В. Мусієнко, С.Д. Новаковець, А.П. Ночовкін (1956), Р.О. Остап'як (1967), Г.Д. Пеца (1967), І.Г. Піддубний, І.М. Приходько, О.А. Разборський, А.А. Сенніков (1952), Г.З. Сінченко, В.М. Терлецький (1938), А.А. Трутнев (1952), М.К. Фурман, Г.А. Чаплинський (1960), А.М. Якубов, Л.І. Якушкіна (1956), Ю.А. Ярошук.

У період між XXIV та XXV з'їздами Компартії України відбулися такі зміни в складі Центрального Комітету Компартії України: 10 жовтня 1972 р. пленум ЦК ввів до складу ЦК В.Ю. Маланчука; 10 січня 1974 р. пленум ЦК перевів з кандидатів у члени ЦК Б. Т. Гончаренка; пленум ЦК Компартії України (16–17 травня 1974 р.) перевів з кандидатів у члени ЦК Г.К. Крючкова; 14 січня 1975 р. Пленум ЦК перевів з канди-

датів у члени ЦК Ю.Н. Єльченка; 30 січня 1976 р. пленум ЦК Компартії України вивів зі складу членів ЦК П.Ю. Шелеста.

XXV з'їзд Компартії України (10–13 лютого 1976 р.) обрав Центральний Комітет Компартії України у кількості 191 члена і 77 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію Компартії України з 57 чоловік. До складу членів ЦК увійшли: Є.А. Абакумов, О.В. Авілов, А.А. Алімов (1952), О.К. Антонов, К.Т. Антонова, В.Д. Арешкович, В.О. Артамонов, М.П. Бажан, Г.И. Бандровський, А.М. Барановський, А.П. Бездітко, П.Ф. Безрук (1949), В.В. Біблик, В.І. Бізяєв, М.У. Білий, А.Ф. Бойко (1956), В.Г. Бойко (1954), К.П. Бойко (1939), В.А. Бондаренко (1959), М.М. Борисенко, О.П. Ботвин, В.С. Бочаров (1958), Ю.В. Булатов (1955), О.М. Бульський (1966), О.О. Бурмистров, І.І. Бушма (1969), В.І. Варенніков (1944), В.О. Васляєв, О.Ф. Ватченко, Г.І. Ващенко, В.Ф. Вільчинський (1955), А.І. Волков, І.М. Волошин (1944), Л.К. Ворона, В.О. Воронін (1955), В.К. Врублевський (1960), М.М. Всеволожський, Т.А. Гаврилова (1969), В.М. Гайовий, Ю.Г. Гайворонський (1964), М.А. Гаркуша, І.О. Герасимов (1942), О.В. Гіталов, С.Ф. Гладкий, Ф.К. Глух, В.М. Глушков, Л.Ф. Глущенко, І.І. Голобородько, Є.О. Головань (1957), І.Х. Головченко, О.Т. Гончар, Б.Т. Гончаренко, І.О. Григор'єв (1945), Д.М. Гридасов, І.Г. Грінцов (1960), І.С. Грушецький, М.О. Гуров (1956), В.О. Гусєв, І.М. Давидов, В.Г. Дикусаров (1949), В.Ф. Добрик, Ю.Н. Єльченко, М.В. Єрошенко (1965), П.Є. Єсипенко (1949), Г.Г. Єфименко (1942), В.І. Жарков (1952), В.І. Загородній (1944), Г.К. Злобін, В.П. Іванін (1955), В.І. Ільїн (1956), Ю.В. Ільницький, В.М. Кавун, Н.Т. Кальченко, О.С. Капто, А.М. Карпенко, Є.В. Качаловський, Б.В. Качура, М.К. Кириченко, М.М. Кобильчак, А.Д. Коваленко (1942), А.М. Коваль (1961), В.П. Козаченко, П.П. Козир, О.А. Колесов (1953), М.П. Корж, А.І. Корнієнко (1961), О.С. Корнієнко (1959), Ю.Ф. Косяк (1952), І.С. Кравцов, П.Ф. Кривонос, Г.М. Круглич (1968), В.Д. Крючков (1949), Г.К. Крючков, М.В. Кузьменко (1940), Я.П. Куліков, Є.В. Кунда (1960), В.С. Куцевол, М.В. Лавриненко (1941), В.Д. Лавриненков, І.П. Лисенко, М.С. Личагін (1943), Т.Г. Лісовий, Г.К. Лубенець, І.К. Лутак, Л.А. Любченко, І.А. Ляхов (1962), О.П. Ляшко, В.С. Макаренко (1960), О.М. Макаров, В.Ю. Маланчук (1950), А.Д. Марченко (1963), В.А. Масол (1956), Ю.Є. Матюшенко (1958), М.М. Махиня, В.К. Мироненко, В.П. Миронов (1949), В.П. Мисниченко (1955), О.В. Мігдєєв (1965), О.Т. Місюра (1963), І.О. Мозговий, Ф.Т. Моргун (1952), Г.І. Моцак (1963), П.К. Мусієнко (1946), М.М. Нівалов (1957), М.Ф. Ніколаєв, А.П. Ночовкін, Я.О. Осипенко, Г.М. Павленко, Т.І. Панасенко (1955), М.О. Пантелєєв (1948), О.Н. Парубок (1966), Б.Є. Патон, М.В. Пашов, Г.Д. Пеца, А.Г. Пилипенко (1958), В.Д. Площенко, П.Л. Погребняк, Я.П. Погребняк, Т.Т. Попльовкін,

В.Ф. Походін (1953), В.Й. Початун, М.І. Починок, К.К. Продан (1957), Д.І. Проценко, І.І. Радзівський, В.М. Ремесло, П.Я. Розенко, О.С. Руденко (1953), Ф.М. Рудич (1955), М.Х. Савченко, Ф.П. Сакун (1956), Н.М. Санов, І.І. Сахнюк (1960), В.О. Святоцький (1946), В.Г. Сергєєв (1956), В.Я. Сіробаба, О.П. Смолянников (1964), І.З. Соколов, В.О. Сологуб, П.Л. Сорокотяга (1955), А.С. Статінов (1958), І.Д. Степаненко, В.М. Сторчак (1958), І.І. Стрельченко, В.М. Таратута, Т.Д. Телішевський, В.Ф. Темний, К.П. Терехов, Б.Б. Тимофєєв (1945), О.А. Титаренко, Г.І. Ткачук, В.І. Трефілов (1953), П.Т. Тронько, М.В. Уманець, О.Ф. Федоров, В.В. Федорчук, І.П. Харченко (1953), М.І. Ховрін (1943), М.В. Хорунжий, М.Г. Цибань, В.М. Цибулько, Т.М. Чемодуров, А.С. Чумак (1958), М.З. Шамота (1945), Г.Г. Шевель, В.С. Шевченко (1957), Г.І. Шевчук, П.Ф. Шпак, В.В. Щербицький, І.М. Ярковий.

Кандидатами у члени ЦК стали: М.К. Андрієвський, Г.П. Андрієнко, В.І. Апринцева (1962), Г.Р. Багратуні, Г.М. Бакланов, Л.Я. Бутенко, І.Г. Воденітков (1957), М.С. Вороненко, П.М. Галкін (1960), І.М. Ганнусенко (1943), А.М. Гіренко, Т.В. Главак (1961), Ф.П. Головченко, О.М. Горяшко (1960), О.А. Грицай (1955), В.Т. Дементьєв (1942), Г.І. Денисенко (1943), Г.П. Дойнова (1961), П.А. Загребельний (1960), А.Т. Зоненко (1945), М.Г. Іщенко (1944), В.І. Кандела (1961), М.Я. Канівець, Л.М. Кирик (1961), В.А. Кирюшин (1957), Я.П. Кислий (1961), А.М. Ковалевський (1963), М.М. Ковальчук (1954), Ф.Д. Колесник, Ю.О. Коломієць (1953), Я.Я. Колотуха (1939), І.І. Кондиденко (1944), В.Ф. Корзинкін (1962), В.О. Кременицький, В.І. Кривошеєв, Ю.Д. Крушинський (1960), В.М. Кубарєв (1942), К.Ю. Левадна, Т.В. Левчук (1942), В.О. Лисицин (1953), М.М. Линчовська (1968), В.В. Маєвський (1943), О.Н. Макухін, О.М. Маринич, П.М. Медведєв (1943), А.В. Меркулов (1958), М.П. Момотенко, П.І. Москальков (1951), С.Н. Муха (1955), А.В. Мяловицький (1955), Д.Г. Недашковський (1961), В.С. Неделін (1947), М.А. Орлик (1955), В.І. Остапченко (1943), А.Я. Пашенко (1940), Я.С. Підстригач (1960), М.С. Пічужкін, В.І. Подшивалов (1959), О.П. Протасов (1957), І.П. Семенов (1941), В.І. Сиволоб, М.А. Скачко (1938), І.І. Скиба (1959), В.Ф. Собченко (1953), Л.Д. Солодовник (1953), В.Г. Старунський, В.С. Тичинін, П.В. Фомичов (1944), В.С. Хизуненко (1955), І.О. Ченцов (1965), В.І. Чербаєв (1959), В.П. Шевчук (1956), І.І. Шматольян (1956), В.М. Шраменко (1954), В.В. Штученко, М.П. Шульгін, В.І. Юрчук (1945).

Ревізійна комісія Компартії України була обрана в такому складі: М.Й. Агєєнко (1954), Ю.П. Бабич (1957), М.П. Білоблицький (1966), М.К. Биліна (1943), С.І. Богомолов, К.І. Болшкевич (1967), В.Г. Большак (1943), В.С. Бурлай (1956), Ю.Ф. Гаєвський, І.І. Грунянський (1953), Р.Т. Діденко (1959), О.М. Журату (1957), В.Г. Зайчук (1945), Р.П. Зверєв

(1958), М.П. Земляний (1951), В.П. Івлєв (1953), Н.С. Івченко, О.Я. Касьяненко (1944), Л.Ф. Кібець (1955), І.Т. Коваленко (1961), М.Г. Коваль (1960), В.П. Козерук (1964), В.В. Козіна, О.П. Кондратюк (1953), М.Г. Концевич (1957), Ю.Б. Котов (1964), Я.М. Лавренко, А.Р. Ластовецький (1964), І.І. Лукінов (1953), О.М. Лук'яненко (1960), Б.М. Лук'янов (1945), Д.П. Максименко (1941), Л.Т. Марковська (1961), Є.О. Мацєгора (1955), В.І. Морозюк (1958), П.І. Мостовий, О.П. Онищенко (1955), Р.О. Остап'як, М.Г. Погостинський, Г.І. Пуденко (1946), А.Ю. Романенко (1956), О.К. Романовський (1941), А.А. Сенніков, В.Я. Сивак (1960), Г.З. Сінченко, А.С. Суцєнко (1956), О.І. Товстановський (1951), Г.М. Федоренко (1943), В.Л. Філоненко (1959), В.П. Фокін (1957), О.М. Формалюк (1960), Г.А. Чаплинський, М.І. Чепурний (1953), Є.М. Швець (1960), Л.К. Шпаковський (1939), О.Н. Якименко (1940), Л.І. Якушкіна.

У період між XXV та XXVI з'їздами Компартії України відбулися такі зміни в складі ЦК: 12 квітня 1977 р. пленум ЦК перевів з кандидатів у члени ЦК І.І. Шматольяна; 15 квітня 1980 р. на пленумі ЦК О.П. Ботвина було увільнено від обов'язків члена ЦК, а Б.В. Качуру та А.М. Гіренка переведено з кандидатів у члени ЦК; 28 травня 1980 р. пленум ЦК перевів Ю.О. Коломійця з кандидатів у члени ЦК; 29 жовтня 1980 р. пленум ЦК перевів з кандидатів у члени ЦК І.І. Скибу та М.С. Пічужкіна.

Делегати XXVI з'їзду Компартії України (10–12 лютого 1981 р.) обрали Центральний Комітет у кількості 195 членів і 93 кандидатів у члени ЦК, Ревізійну комісію Компартії України з 61 чоловіка. Склад членів Центрального Комітету Комуністичної партії України був такий: О.В. Авілов, А.А. Алімов, О.К. Антонов, К.Т. Антонова, В.І. Апринцева, Ю.П. Бабич (1957), М.П. Бажан, Г.Й. Бандровський, Ю.Г. Бахтін (1954), А.П. Бездітко, С.Д. Безклубенко (1954), В.О. Беліков (1949), М.У. Білий, В.В. Біблик, Г.О. Богданов (1964), В.Г. Бойко, К.П. Бойко, В.А. Бондаренко, В.С. Бочаров, І.І. Бушма, Н.А. Васильєва, О.Ф. Ватченко, Г.І. Ващенко, В.Ф. Вільчинський, І.Г. Воденітков, В.К. Врублевський, М.М. Всеволожський, Т.А. Гаврилова, В.М. Гайовий, М.А. Гаркуша, І.О. Герасимов, А.М. Гіренко, О.В. Гіталов, С.Ф. Гладкий, Ф.К. Глух, В.М. Глушков, Л.Ф. Глущенко, І.І. Голобородько, І.Х. Головченко, О.Т. Гончар, Б.Т. Гончаренко, П.Н. Гончарук (1961), О.М. Горяшко, І.О. Григор'єв (1945), Д.М. Гридасов, М.К. Гринько (1954), І.Г. Грінцов, І.П. Грущенко (1948), С.І. Гуренко (1961), М.О. Гуров, В.Г. Дикусаров, В.Ф. Добрик, О.С. Долбілов (1965), Є.Й. Ескін, Ю.Н. Єльченко, П.Є. Єсипенко, Г.Г. Єфименко, В.І. Жарков, П.А. Загребельний, Р.П. Зверев, В.А. Згурський (1946), Г.К. Злобін, Ю.П. Іванов, В.І. Ільїн, В.М. Кавун, І.Ф. Калантай (1958), І.Я. Калиниченко (1952), О.С. Капто, А.М. Карпенко, В.В. Кафтанов (1959),

Є.В. Качаловський, Б.В. Качура, О.Н. Кириченко (1951), М.К. Кириченко, М.М. Кобильчак, А.Д. Коваленко, А.М. Коваль, В.П. Козерук, Ю.О. Коломієць, М.П. Корж, А.І. Корнієнко, Ю.Ф. Косяк, М.У. Котлюба (1970), І.С. Кравцов, Л.М. Кравчук (1958), Г.М. Круглич, В.Д. Крючков, Г.К. Крючков, Я.П. Куліков, Є.В. Кунда, В.С. Куцевол, Л.Д. Кучма (1964), Лисенко, М.С. Личагін, Т.Г. Лісовий, Г.К. Лубенець, І.Т. Лукінов, І.К. Лутак, Л.А. Любченко, О.П. Ляшко, В.С. Макаренко, О.М. Макаров, Ю.І. Макаров, В.Н. Мартиненко (1946), К.І. Масик (1962), В.А. Масол, О.В. Мігдєєв, В.К. Мироненко, В.П. Мисниченко, В.П. Миронов, І.О. Мозговий, Ф.Т. Моргун, П.І. Москальков, П.І. Мостовий, Г.І. Моцак, П.К. Мусієнко, С.Н. Муха, Д.Г. Недашковський, Л.Л. Никифоров (1969), М.М. Нівалов, М.Ф. Ніколаєв, А.П. Ночовкін, М.А. Орлик, В.М. Орлов (1973), В.І. Остапченко (1943), В.П. Ошко (1955), Л.І. Палажченко (1960), Т.І. Панасенко, К.І. Панікарський (1962), М.О. Пантелеєв, В.М. Парамонов (1955), О.Н. Парубок, Б.Є. Патон, М.Г. Перепадя (1956), Г.Д. Пеца, А.Г. Пилипенко, М.С. Пічужкін, В.Д. Площенко, Я.П. Погребняк, В.І. Подшивалов, М.М. Попов (1958), В.Ф. Походін, М.І. Починок, А.І. Приймак (1964), К.К. Продан, Д.И. Проценко, І.І. Радзієвський, В.М. Ремесло, О.С. Руденко, Ф.М. Рудич, Ф.П. Сакун, В.О. Святоцький, В.Г. Сергєєв, К.М. Ситник (1951), В.Я. Сіробаба, І.І. Скиба, Н.І. Скляренко (1974), О.П. Смолянніков, І.З. Соколов, В.О. Сологуб, П.Л. Сорочотяга, А.С. Статінов, І.Д. Степаненко, В.М. Сторчак, І.І. Стрельченко, В.М. Таратута, В.М. Таряник (1977), В.Ф. Темний, Б.Б. Тимофєєв, О.А. Титаренко, Г.І. Ткачук, В.І. Трефілов, М.В. Уманець, О.Ф. Федоров, В.В. Федорчук, В.П. Фокін, Г.П. Харченко (1962), І.П. Харченко, М.І. Ховрін, М.В. Хорунжий, В.М. Цибулько, В.І. Чербаєв, В.В. Черничкін, А.С. Чумак, А.І. Чумарев (1965), Л.Г. Шараєв (1957), В.С. Шевченко, Г.І. Шевчук, І.І. Шматольян, П.Ф. Шпак, А.М. Щепетильников (1958), В.П. Щербина (1960), В.В. Щербицький, І.М. Ярковий.

До складу кандидатів у члени ЦК увійшли: М.К. Андрієвський, В.А. Балашова (1956), Ю.О. Бондар (1957), В.З. Борисовський, М.І. Боровик (1965), В.С. Бурлай (1956), А.Я. Вінник (1963), М.С. Вороненко, П.М. Галкін, І.М. Ганнусенко, Т.В. Главак, Ф.П. Головченко, Л.М. Гончаров (1945), Б.М. Гранат, П.С. Дацко (1949), В.Т. Дементьєв, Г.І. Денисенко, Г.В. Дзись (1954), Р.Т. Діденко (1959), К.В. Драгоненко (1969), В.І. Желіба (1956), М.П. Земляний, В.І. Зимогляд (1968), А.Т. Зоненко, Б.В. Іваненко (1953), О.М. Камардін (1957), М.Я. Канівець, О.Я. Касьяненко (1944), М.І. Кирей (1958), О.Г. Киричко (1973), В.А. Кірюшин, Я.П. Кислий, А.М. Ковалевський, І.А. Коваленко, І.Т. Коваленко (1961), М.Г. Коваль (1960), М.М. Ковальчук, В.В. Козіна, Ф.Д. Колесник, Я.Я. Колотуха, О.П. Кондратюк, Ю.Ю. Кондуфор, М.Г. Концевич

(1957), В.Ф. Корзинкін, Л.Л. Криворучко (1952), Ю.Д. Крушинський, Н.Ф. Кулінич, А.Р. Ластовецький (1964), Т.В. Левчук, М.М. Линчовська, В.О. Лисицин, Р.М. Лихвонін (1950), З.Я. Ложавська, І.І. Ляшко (1944), О.Н. Макухін, Л.Т. Марковська (1961), О.Г. Марченко (1965), Є.О. Мацегора, А.В. Мерзленко (1949), А.В. Меркулов (1959), В.К. Метляев (1945), О.А. Мироненко, А.В. Мяловицький, В.С. Неделін, В.М. Нікулицев (1953), Б.І. Олійник (1961), Б.С. Олійник (1957), В.П. Оснач, Р.О. Остап'як, А.Я. Пашенко, Я.С. Підстригач, В.П. Попов (1956), В.В. Приклонський (1946), О.М. Роцупкін (1954), А.П. Савченко (1963), В.В. Секретарюк (1961), В.І. Сиволоб, В.О. Силаков (1946), В.Ф. Сіроштан (1965), Р.В. Сливко (1970), В.Г. Старунський, Ю.Д. Стеценко (1960), О.М. Ткаченко (1967), В.Г. Удовиченко (1965), Г.Я. Устименко (1953), В.Л. Філоненко (1959), П.В. Фомичов, А.З. Хомич (1956), В.І. Череп (1962), В.П. Шевчук, В.М. Шраменко, В.В. Штученко, В. І. Юрчук.

До Ревізійної комісії Компартії України були обрані: М. Й. Агеєнко, А.М. Адамов (1962), Є.І. Анадимб (1975), Г.С. Береза (1973), Ю.Ф. Гаєвський, В.Д. Гладуш (1963), О.І. Горяїнов (1957), А.Д. Драголюнцев (1964), М.К. Задоя (1961), П.Я. Зайвий (1960), О.В. Захарчук (1967), В.А. Івашко (1961), В.Г. Ігнатов (1966), А.В. Касьянов, Л.Ф. Кібець, М.Ф. Киркач (1944), О.І. Кожевников (1942), Д.Я. Козеняшев (1955), С.Д. Кушнірова (1965), Я.М. Лавренко, В.П. Лінчинський (1954), Б.М. Ліщина, Е.Ф. Лукашенко (1965), О.Т. Мельников (1960), А.А. Морозова, Н.П. Негерей (1977), Н.Н. Новацька (1967), Ю.О. Олененко (1971), В.Ф. Осьмерик (1960), М.Ф. Охмакевич (1966), М.А. Павлов, В.О. Павлова (1977), А.П. Панков, А.Г. Панченко (1969), В.І. Пигарев (1963), В.П. Поветкін (1964), Е.К. Покровський, Г.І. Ревенко (1962), А.Д. Романенко, В.В. Свиридов, Г.З. Сінченко, А.М. Соболев (1958), В.Я. Стадниченко (1963), І.С. Тарасюк, П.І. Ткач, О.І. Товстановський, О.Г. Турнус (1959), Г.Д. Усатенко, А.М. Федоренко, М.В. Фоменко (1960), М.Г. Хоменко (1962), Г.А. Чаплинський, М.І. Чепурний, Д.А. Черненко, В.І. Шинкарук (1951), А.М. Шлепаков (1950), Г.С. Юрчишин (1974), В.М. Ямчинський (1958), В.В. Ярличенко (1959).

У період між XXVI та XXVII з'їздами Компартії України відбулися такі зміни у складі Центрального Комітету: 22 жовтня 1982 р. пленум ЦК перевів із кандидатів у члени ЦК В.З. Борисовського, Є.О. Мацегору, В.Л. Філоненка; 12 січня 1984 р. пленум ЦК перевів із кандидатів у члени ЦК Л.Л. Криворучка та А.В. Мерзленка.

На XXVII з'їзді Компартії України (6–8 лютого 1986 р.) були обрані Центральний Комітет Компартії України у кількості 209 членів і 93 кандидатів у члени ЦК, Ревізійна комісія Компартії України з 61 чоловіка. Склад членів Центрального Комітету був такий: А.А. Алімов, Є.І. Анадимб,

В.І. Апринцева, В.Ф. Арапов, Б.О. Афонін, Ю.П. Бабич, Ф.С. Бабичев (1956), М.В. Багров (1962), П.В. Балабуєв, Г.Й. Бандровський, Ю.Г. Бахтін, В.О. Беліков, Г.С. Береза, В.В. Біблик, Г.О. Богданов, В.Г. Бойко, К.П. Бойко, В.З. Борисовський, О.П. Ботвин, А.О. Бугаєць, І.І. Бушма, П.М. Ванат, В.Ф. Вільчинський, І.Г. Воденіктов, В.К. Врублевський, Т.А. Гаврилова, В.М. Гайовий, Д.П. Галкін, І.О. Герасимов, Л.І. Герус, А.М. Гіренко, О.В. Гіталов, С.Ф. Гладкий, І.Д. Гладуш, П.І. Голуб, О.Т. Гончар, Б.Т. Гончаренко, О.М. Горяшко, Б.О. Гречко, Д.С. Гриценко, І.Г. Грінцов, І.П. Грущенко, С.І. Гуренко, М.О. Гуров, В.В. Дем'янов (1959), Г.І. Денисенко, Г. В. Дзись, В.Г. Дикусаров, В.Ф. Добрик, В.В. Євсюков (1969), В.М. Євтушенко (1958), О.С. Єлагін (1954), Ю.Н. Єльченко, П.Є. Єсипенко, В.І. Желіба, Ю.Є. Забродський, П.А. Загребельний, М.К. Задоя, Р.П. Зверев, В.А. Згурський, Г.К. Злобін, А.П. Золотарьов, Ю.П. Іванов, В.А. Івашко, В.Г. Ігнатов (1966), В.І. Ільїн, І.М. Ісаханов, В.М. Кавун, І.Ф. Калантай, А.М. Карпенко, В.В. Кафта-нов, Є.В. Качаловський, Б.В. Качура, О.Г. Киричко, М.І. Кирпенко, В.П. Коверець (1959), В.П. Козерук (1964), Ю.О. Коломієць, Ю.Ю. Кондуфор, В.І. Корж, А.І. Корнієнко, В.О. Костенко (1965), І.Ю. Костін, Ю.Ф. Косяк (1952), М.У. Котлюба, В.О. Кравець, Л.М. Кравчук, Л.Л. Криворучко, В.Д. Крючков, Є.В. Кунда, В.Г. Кучеренко, Л.Д. Кучма, Л.П. Лимар (1978), І.І. Лукінов, І.К. Лутак, І.А. Ляхов, О.П. Ляшко, В.С. Макаренко, О.М. Макаров, Ю.І. Макаров, О.П. Макарцов, А.М. Малашин, С.М. Мартинюк (1963), О.С. Масельський (1965), К.І. Масик, В.А. Масол, В.О. Махлай, Є.О. Мацегора, А.В. Мерзленко, А.В. Меркулов, О.В. Авдєєв, В.І. Мироненко (1974), В.П. Миронов, В.П. Мисниченко, І.О. Мозговий, Ф.Т. Моргун, П.І. Москальков, П.І. Мостовий, П.К. Мусієнко, С.Н. Муха, Д.Г. Недашковський, А.П. Нехаєвський (1959), Л.Л. Никифоров (1969), М.М. Нівалов, М.Ф. Ніколаєв, К.Г. Носов (1962), А.П. Ночовкін, Ю.О. Олененко, М.Г. Омельченко (1963), М.А. Орлик, П.Г. Осипенко (1945), В.В. Осипов, В.О. Павлова (1977), Т.І. Панаїсенко, К.І. Панікарський, М.О. Пантелєєв, В.М. Парамонов, В.Д. Пархоменко, Б.Є. Патон, А.Я. Пащенко, О.Д. Пелих (1957), В.О. Перелома (1965), М.Г. Перепада (1956), В.В. Пивоваров, А.Г. Пилипенко (1958), Я.С. Підстригач, М.С. Пічужний, В.Д. Площенко, І.С. Плющ (1962), Я.П. Погребняк, В.П. Попов, М.М. Попов, П.І. Попов, І.К. Походня (1949), А.І. Приймак, К.К. Продан, Д.Й. Проценко, Г.І. Ревенко, В.В. Рєзнік (1958), А.Ю. Романенко, О.М. Рошупкін, О.С. Руденко, Ф.М. Рудич, М.К. Рязанцев (1970), А.П. Сазонов (1962), В.П. Сало, М.Г. Самілик (1961), В.О. Святоцький, В.Г. Сергєєв, В.В. Ситник (1966), В.П. Ситник, К.М. Ситник, В.Я. Сіробаба, В.Ф. Склярів, В.В. Скопенко, О.П. Смолянніков, М.М. Снігирьов, В.О. Сологуб, В.Г. Сотниченко, А.С. Статінов, С.А. Стежко, О.А. Стра-

шок, І.І. Стрельченко, В.І. Стус, М.С. Сургай, В.М. Таряник, В.Ф. Темний, О.А. Титаренко, О.М. Ткаченко, Г.І. Ткачук, В.І. Трефілов, О.Г. Турнус, О.Ф. Федоров, В.П. Фокін, М.В. Фоменко, Г.П. Харченко, І.П. Харченко, К.В. Хірний (1962), М.М. Хропонуло (1955), В.І. Чербаєв, А.С. Чумак, О.О. Чунихін (1979), Л.Г. Шараєв (1957), В.Р. Швець (1960), В.С. Шевченко, І.І. Шматольян, В.П. Щербина, В.В. Щербицький, В.І. Юрчук.

До складу кандидатів у члени ЦК Компартії України, обраних на XXVII з'їзді увійшли: М.Т. Алекса, Г.К. Астров-Шумілов, В.А. Балашова, Р.Б. Боделан, Ю.О. Бондар, В.С. Бурлан, Ю.Г. Бут, А.Я. Вінник, П.П. Волков, М.С. Вороненко, М.М. Гавриленко, П.М. Галкін, В.Д. Гладуш, О.Ф. Горбик, О.Ф. Гордієнко (1957), Б.М. Гранат, А.Г. Грінченко, Г.М. Грінчепко, В.П. Дорошенко, А.Д. Драголюнцев, С.С. Євтушенко, В.П. Зерницький, А.Т. Зоненко, Б.В. Іваненко, Є.М. Кадацький, О.Я. Касьяненко, М.І. Кирей, Б.Й. Кириченко, М.Ф. Киркач, В.А. Киришин, А.М. Ковалевський, М.Г. Коваль, З.С. Ковальчук (1959), О.М. Кожушко, О.П. Кондратюк, С.І. Корнева, Б.І. Коробко (1966), С.П. Кузенін, Т.В. Левчук, В.О. Лисицин, С.В. Литвиненко, М.В. Любов, З.Я. Ложовська, Є.В. Мармазов, О.Г. Марченко, Є.М. Махов, О.А. Мироненко, В.С. Михалевич, О.С. Мякота, А.В. Мяловицький, В.П. Некрасов, С.Г. Окопний (1961), Б.І. Олійник, Б.С. Олійник, В.П. Оснач, В.Є. Острожинський (1957), М.Ф. Охмакевич (1966), Л.І. Палажченко (1960), А.В. Печеров, В.П. Плеханов (1953), В.П. Поветкін (1964), А.Н. Поперняк (1960), І.Г. Посторонко (1959), А.Ф. Ротар, П.П. Рубан, А.Ю. Руднев, О.А. Ружицький (1961), А.П. Савченко, М.М. Сандуляк, В.В. Секретарюк, М.М. Сергєєв (1966), В.Ф. Сіроштан, Л.К. Січняк (1961), М.О. Скоромнюк, Р.В. Сливко, Г.М. Стадник, В.Г. Старунський, Л.Г. Степасюк, В.М. Ткач, В.Л. Філоненко, М.Г. Хоменко, А.З. Хомич, Н.М. Хондожко, В.І. Цибух, В.І. Череп, В.Д. Черкащенко, Є.Р. Чулакон (1960), В.М. Шептун, В.І. Шинкарук, О.І. Шуляк, В.М. Ямчинський, М.В. Янтолик, Д.Д. Ященко.

Членами Ревізійної комісії Компартії України стали: Д.К. Бандуровський, І.А. Булига (1964), В.С. Венгловська, О.П. Волков, С.В. Волошина, М.Ф. Воробйов (1961), Л.І. Гончар, Л.М. Гончаров, О.І. Горяїнов, В.В. Грабін (1956), З.М. Гришко, М.Ф. Дима, Г.О. Дубенко (1973), В.О. Желудковський, П.Я. Зайвий, О.А. Захаренко, О.В. Захарчук, Г.С. Звір, М.В. Зелінська, В.Й. Казмирук, О.Ю. Кива (1959), А.І. Ковінько, В.П. Котков, О.І. Котляр, А.В. Крячун (1964), О.М. Куликович, М.М. Кушнеренко, С.Д. Кушнірова, Я.М. Лавренко, Б.М. Ліщина, О.М. Лук'яненко (1960), В.Г. Маломуж, О.Т. Мельников, М.М. Настюк, Н.П. Негерей, В.В. Несвіт, Н.Н. Новацька, М.П. Обозний, В.Ф. Осьмерик, В.А. Павлюк,

В.В. Попов, О.С. Попович, В.О. Прудніков, М.К. Родіонов, Н.С. Сабаш, А.М. Сбитнев, М.І. Сизий, І.В. Сподаренко (1959), В.Я. Стадниченко, С.А. Тислицька, Г.Г. Титов, Г.Д. Усатенко, Є.О. Федоренко, В.Ф. Чайковський, О.А. Шалан, В.Н. Шаповал (1958), В.А. Шевченко, О.Т. Шевченко, М.О. Шибик, А.М. Шлепаков, Є.І. Юхно.

Після XXVII з'їзду Компартії України відбулися зміни у складі Центрального Комітету. 10 жовтня 1988 р. пленум ЦК Компартії України перевів з кандидатів у члени ЦК А.Я. Вінника та В.І. Цибуха.

XXVIII з'їзд Комуністичної партії України (19–23 червня 1990 р.) обрав Центральний Комітет Компартії України в кількості 247 та Ревізійну комісію Компартії України з 40 чоловік. Склад Центрального Комітету був такий: А.В. Абрамов (1973), Г.В. Антипенко (1979), Ф.І. Арнаут (1973), Ю.В. Бабанський (1970), О.В. Бабурін (1974), В.А. Багинський (1970), М.В. Багров, В.І. Балан (1977), Н.В. Батрікова (1981), В.Г. Бережний (1977), Є.І. Беліцький (1973), С.С. Біленко (1976), А.С. Білоус (1962), В.І. Блаженчук (1966), В.О. Бобров (1966), І.І. Богаш (1986), Р.Б. Боделан, В.С. Бойко (1962), І.О. Борис (1979), А.О. Бугаєць, А.Г. Бутенко (1982), А.І. Бутенко (1964), С.К. Бутко (1969), П.М. Ванат, І.В. Василенко (1966), С.А. Вегера (1972), М.І. Вінтоняк (1982), В.П. Власюк (1985), Н.А. Войтенко (1985), М.Ю. Волощук (1956), Л.Г. Гасаненко (1961), Л.І. Герус, І.Д. Гладуш, В.О. Годзь (1974), А.В. Гой (1964), М.М. Голушко (1963), В.А. Гошовська (1978), І.Т. Грицай (1963), І.Г. Грінцов, Б.В. Громов (1966), В.В. Гросс (1975), М.О. Гудов (1971), С.І. Гуренко, В.О. Давидулін (1970), В.І. Демешко (1966), Ю.Д. Денисенко (1976), М.Д. Димитрієнко (1969), Н.П. Дичко (1986), М.А. Дідик (1957), Б.І. Дмитрієв (1965), Є.І. Дмитрієв (1974), А.Д. Драголгонцев, В.І. Дядюра (1973), Л.О. Євтушевська (1959), О.Г. Євтюхін (1984), Ю.О. Єненко (1976), А.В. Єршов (1956), В.І. Желіба, М.Д. Жиленков (1977), М.М. Загорудько (1970), О.І. Задорожній (1970), М.К. Задоя, В.А. Івашко, П.В. Іващук (1975), В.Я. Ілляшенко (1966), А.В. Касьянов, О.Д. Каун (1984), А.І. Кікоть (1966), В.Г. Кириченко (1964), А.М. Ковалевський, Ю.В. Ковальов (1974), С.Д. Кожемяко (1970), П.М. Козаченко (1979), О.Х. Колісник (1964), А.І. Кондратенко (1963), А.І. Корнієнко, І.Я. Коробко (1958), П.М. Косяненко (1975), В.Д. Кот (1967), В.І. Кравець (1960), М.М. Кравець (1958), М.П. Кравченко (1960), П.С. Кравченко (1967), Л.М. Кравчук, М.І. Країло (1960), Л.А. Красін (1980), В.Л. Красножон (1975), В.І. Криворотов (1956), О.О. Кривохижа (1974), П.Ю. Кукнерик (1978), В.І. Купратий (1962), З.В. Куравський (1969), В.В. Курашик (1970), В.П. Кухар (1969), М.М. Кушнеренко, О.Ф. Лаврик (1978), М.В. Ладуренко (1979), М.М. Лашко (1967), С.В. Лесик (1961), М.В. Лешуков (1971), О.С. Лисенко (1959), В.І. Лисо-

гор (1970), В.Т. Лісовенко (1969), М.В. Лобов (1962), М.О. Лопатін (1961), Й.І. Лось (1970), П.Ю. Любарець (1974), О.В. Льотов (1981), М.М. Макаров (1981), Ю.І. Макаров, С.А. Макаруч (1955), Є.В. Мармазов, В.Т. Марченко (1982), О.С. Масельський, К.І. Масик, В.А. Масол, В.Й. Матвеев (1970), А.С. Матвієнко (1978), В.Г. Мельник (1977), О.Т. Мельников, А.О. Мельничук (1965), І.Є. Мельничук (1988), П.С. Мироненко (1974), Є.В. Миронов (1967), В.С. Михайлюков (1970), В.І. Мойсеєнко (1961), І.С. Морозов (1957), О.С. Мякота, А.К. М्याлиця (1962), А.Г. Надточій (1964), В.П. Некрасов, В.В. Неня (1985), А.П. Нехаєвський, В.М. Никоненко (1968), Л.В. Новікова (1984), Б.І. Олійник, В.М. Олійник (1970), М.Г. Омельченко, С.С. Омель (1980), А.І. Онищенко (1965), Н.Ф. Онищенко (1984), В.В. Осипов, В.Є. Острожинський, І.Г. Павличенко (1964), Д.М. Палій (1966), Ю.І. Панкратов (1958), О.А. Паньковська (1981), А.В. Пастушенко (1988), Б.Є. Патон, Ю.М. Пахомов (1953), В.І. Пенцак (1965), І.О. Перванюк (1960), М.М. Петров (1982), В.В. Пилипенко (1958), М.Г. Письменний (1977), В.П. Плеханов, Н.Й. Плюта (1973), І.С. Плющ, П.В. Поліщук (1976), В.І. Понедельник (1978), А.Н. Поперняк, О.С. Попович, М.О. Потєбенько (1962), П.К. Прищепа (1961), А.В. Прозоров (1971), І.Ф. Прокопенко (1960), О.О. Пятун (1977), М.П. Ревус (1986), В.О. Рибинюк (1963), В.Г. Роєнко (1971), Ф.А. Рожківський (1977), І.С. Рудак (1965), Ф.М. Рудич, О.А. Ружицький, В.П. Рябоконт (1961), М.Г. Рябоконт (1970), М.Б. Рямбов (1967), А.П. Савченко, І.М. Салій (1965), М.І. Салюк (1951), В.Н. Санін (1961), В.Д. Северинчик (1964), В.В. Секретарюк, Н.П. Семененко (1972), М.М. Семеренко (1976), П.П. Сиваченко (1965), О.Г. Сиверський (1976), Ю.П. Сизенко (1980), М.І. Сизий, В.Д. Синько (1961), М.О. Скапецький (1978), В.В. Скопенко, В.О. Скорбач (1968), А.М. Скорик (1963), Ф.Ф. Скригонюк (1977), М.П. Собчук (1972), О.О. Созінов (1958), Б.В. Солдатенко (1971), М.І. Солдатов (1970), В.Г. Сотниченко, І.В. Сподаренко, В.Я. Стадниченко, Г.І. Староконт (1983), А.С. Статінов, С.А. Стежко, М.Ф. Стріла (1959), В.І. Стус, М.І. Сударенко (1963), С.К. Сусла (1965), М.М. Сухинін (1966), С.І. Танасов (1981), Є.І. Тарадін (1959), І.Г. Теслюк (1968), С.Л. Тигіпко (1984), В.В. Тиминюк (1963), А.М. Титаровський (1973), Ю.І. Титов (1979), М.В. Ткач (1971), О.М. Ткаченко, В.О. Токар (1978), Д.Г. Топчій (1962), Ю.С. Урбан (1971), Г.М. Федоренко (1987), В.Г. Федоров (1965), О.Г. Федотов (1966), М.Ю. Фекете (1970), Л.В. Фінагіна (1969), В.П. Фокін, Г.П. Харченко, В.Я. Хмельнюк (1965), О.О. Холодов (1969), М.М. Хронопуло, А.М. Цибін (1975), В.С. Цимбалюк (1972), Л.А. Чабаненко (1986), Є.Р. Чулаков, В.О. Чумак (1981), М.І. Чупренко (1961), Ю.Ф. Шадюра (1971), Л.П. Шапаренко (1975), В.Н. Шаповал,

В.О. Шаригін (1953), В.А. Шевченко, В.П. Шевченко (1972), М.В. Школьник (1973), П.І. Шульгатий (1961), І.Л. Якименко (1959).

До складу Ревізійної комісії Компартії України увійшли Т.В. Бабар (1979), Д.К. Бандуровський, Л.О. Білан (1975), Ю.Є. Бровко (1958), С.В. Волошина, В.М. Гайовий, Г.Є. Горяїнов (1960), Л.В. Григор'єва (1966), П.Я. Зайвий, М.В. Зелінська, Л.М. Іваницький (1977), О.Ф. Іщук (1982), А.І. Ковалець (1975), А.І. Ковінько, І.С. Колесник (1962), Л.Г. Косаківський (1975), І.І. Котелевський (1965), В.П. Котков, Н.С. Кузнецова (1980), В.А. Лапада (1965), О.О. Логаша (1968), І.В. Мегедин (1969), І.С. Мелешко (1975), І.П. Непорада (1968), Є.М. Палига (1967), В.Г. Пахомов (1964), С.В. Песецький (1971), Є.М. Рубан (1980), Л.Г. Рябіка (1963), Н.С. Сабадаш, В.П. Савченко (1978), Т.П. Святодух (1965), Г.М. Тенетко (1971), В.А. Титаренко (1983), О.І. Ульянова (1986), В.І. Федосова (1976), І.І. Черняк (1967), С.В. Чубатий (1969), М.М. Чухлебів (1971), В.О. Яковлєв (1981).

ЗМІСТ

Вступ	3
Утворення Компартії України. Статут, партійний квиток	7
Політбюро ЦК КП(б)У: перші кроки.	
Метаморфози політики ЦК РКП(б) щодо ЦК КП(б)У	15
IV конференція КП(б)У: політичні ілюзії і реалії.	
Відновлення діяльності Політбюро ЦК КП(б)У	28
В. Винниченко і Політбюро ЦК КП(б)У.	
Організаційні і нормативні засади діяльності політичного органу.	
Боротьба за лідерство	36
Політичні перипетії 1924–1928 рр.	
Генеральний секретар ЦК КП(б)України	47
Політичне керівництво УСРР у 1929–1940 рр.	61
Політбюро ЦК КП(б)У в період війни і перші повоєнні роки.	
М. Хрущов – визнаний лідер України (1941–1949)	75
Українське керівництво і кремлівські інтриги (1949–1972)	89
Політбюро в добу В. Щербицького. Від перебудови до заборони Компартії України (1972–1991)	106
<i>Інформаційно-довідкові матеріали</i>	131
Структура апарату ЦК Компартії України (1918–1991)	131
Біографічні довідки на членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Компартії України	145
Склад Політбюро, Оргбюро і Секретаріату ЦК Компартії України (1918–1991)	297
Склад членів і кандидатів у члени ЦК Компартії України, обраних на I–XXVIII партійних з'їздах (1918–1991)	329

Довідкове видання

ЛОЗИЦЬКИЙ Володимир Сергійович

**ПОЛІТБЮРО ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ:
ІСТОРІЯ, ОСОБИ, СТОСУНКИ
(1918–1991)**

Головний редактор *Олександр Удод*
Завідуючий історичною редакцією *Анатолій Чердакли*
Редактор *Олександр Удод*
Головний художник *Павло Машков*
Макет і художнє оформлення *Юлії Ясінської*
Технічний редактор *Валентина Олійник*
Коректор *Ірина Барвінок*
Комп'ютерна верстка *Дарії Поліщук*

**Здано на виробництво і підписано до друку 11.02.2005 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Футуріс. Умовн. друк. арк. 21,39.
Умовн. фарбо-відб. 21,39. Обл.-вид. арк. 23,27.
Вид. № 444. Зам. № 5-67. Наклад 1000 прим.**

**Видавництво «Генеза»,
04212, м. Київ-212, вул. Тимошенка, 2-л.
Свідоцтво № 25 серія ДК від 31.03.2000 р.**

**Віддруковано з готових позитивів
на ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,
09117, м. Біла Церква, вул. Курбаса, 4.**

Лозицький Володимир Сергійович

Кандидат історичних наук, доцент, заслужений працівник культури України. Закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Автор близько

100 праць з проблем історії України радянського періоду та архівознавства. До 1991 р. працював в Інституті історії партії при ЦК Компартії України.

У березні 1991 р. призначений заступником начальника Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України, водночас з 1998 р. працював завідувачем кафедри архівознавства, професором Київського національного університету культури і мистецтв. З квітня 2000 р. – директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

Обирався членом виконкому Міжнародної ради архівів та заступником голови Європейського бюро архівів, головою Співки архівістів України.

Член колегії Держкомархіву України, член редколегій: журналу «Архіви України», міжвідомчого збірника наукових праць «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство», історико-меморіального серіалу «Книга пам'яті України – місто-герой Київ», багатотомного видання «Літопис Української Повстанської Армії», керівник колективу авторів-упорядників науково-популярного довідника «Україна партизанська. 1941–1945 рр.», один з упорядників книги «Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів».

ISBN 966-504-407-9

9 789665 044079 >